LUND UNIVERSITY

Uppsatsboken

Miegel, Fredrik; Schoug, Fredrik

2014

Link to publication

Citation for published version (APA):
Miegel, F., & Schoug, F. (Red.) (2014). *Uppsatsboken*. (Förtjänstfulla examensarbeten i MKV 2014:1). Media and Communicatons Studies, Lund University.
http://www.kom.lu.se/fileadmin/user_upload/kom/Filer/PDF/MKV/FEA-rapporter/Uppsatsboken

Total number of authors:
2

General rights
Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.
• Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
• You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
• You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: https://creativecommons.org/licenses/

Take down policy
If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

MEDIA AND COMMUNICATION STUDIES • LUND UNIVERSITY

Uppsatsboken

Fredrik Miegel och Fredrik Schoug (red.)

Med bidrag av
Zandra Bergman
Moa Egonson
Alexander Hellgren
Nike Larsson
Fredrik Miegel
Carl Rydh
Fredrik Schoug
Viola Sten
Gustav Thunander
Kajsa Tretow

Förtjänstfulla examensarbeten i MKV 2014:1

Att skriva kandidatuppsats innebär en stor och spännande utmaning för de flesta studenter. Det är under arbetet med denna som man förväntas ta det sista steget till att bli en självständig kunskapsproducent och belönas med en filosofie kandidatexamen. Därmed framstår den såväl som det mest krävande som lärorika momentet på grundutbildningen.

I den här boken görs en grundlig genomgång av vad det innebär att skriva kandidatuppsats ur både lärar- och studentperspektiv. Hur går man till väga för att ro sitt examensarbete i land? Vad är ett fruktbart vetenskapligt problem? Hur disponerar man sin framställning? I vilken ordning utarbetar man uppsatsens olika delar? Vad menas med ett vetenskapligt språk? Hur bedöms vetenskapliga uppsatser? Och hur ser egentligen ett förtjänstfullt examensarbete ut?

Boken är frukten av ett samarbete mellan två lärare och åtta framgångsrika kandidatstudenter i medie- och kommunikationsvetenskap vid Institutionen för kommunikation och medier vid Lunds universitet. Lärarna delar med sig av sina erfarenheter av studenters examensarbeten och två studenter ger råd och tips om hur man kan hantera uppsatsarbetets vedermödor. Sju kapitel utgörs av de medverkande studenternas kandidatuppsatser. De har det gemensamt att de belönats med högsta betyg, men varierar i såväl stil som ämne och exemplifierar på olika sätt och omfattning sådana kvaliteter som diskuteras i bokens inledningskapitel.

Boken är tänkt att fungera som inspiration och stöd åt framtida studenter som skriver kandidatuppsats i samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen.

LUNDS UNIVERSITET

© Fredrik Miegel, Fredrik Schoug och författarna
ISBN 978-91-981614-0-3

Tryckt hos Media-Tryck, Lund Sweden 2014

Uppsatsboken

Fredrik Miegel och Fredrik Schoug (red.)

Med bidrag av

Zandra Bergman
Moa Egonson
Alexander Hellgren
Nike Larsson
Fredrik Miegel
Carl Rydh
Fredrik Schoug
Viola Sten
Gustav Thunander
Kajsa Tretow

MEDIA AND COMMUNICATION STUDIES • LUND UNIVERSITY

Förtjänstfulla examensarbeten i MKV 2014:1

Angående bildbilagorna till kapitlet ”A disgrace to the human race?”:
Bilden i bilaga 1 har använts med tillstånd av Aliaa Magda Elmahdy
Bilderna i bilaga 2 och 3 har använts med tillstånd av Maryan Namazie
Bilderna i bilaga 4 har använts med tillstånd av Isabella Löwengrip
Bilden i bilaga 6 har använts med tillstånd av Henrik Hansson och Lina Ehrin

Denna bok hade inte varit möjlig utan det arbete som flera personer lagt ned på att handleda och examinera studenterna samt att läsa och kommentera delar av manuskriptet. Tack alla kolleger vid Institutionen för kommunikation och medier, Lunds universitet!

Omslagsfoto: Fredrik Schoug

© Fredrik Miegel, Fredrik Schoug och författarna

ISBN 978-91-981614-0-3

Innehållsförteckning

En självständighetsförklaring 5
Lärarperspektiv på studenten som kunskapsproducent
Fredrik Miegel och Fredrik Schoug

Uppsatsresan – ett äventyr 35
Moa Egonson och Viola Sten

Det handlar om distinktioner 43
Konnässörskapet och dess funktion
Gustav Thunander

A disgrace to the human race? 75
Nakenprotest och kroppspolitik i sociala medier
Moa Egonson

Oförenliga verkligheter 115
Maktkamper vid organisationsförändringar
Alexander Hellgren

Enkelhetens politik 150
Populist eller politiskt korrekt? En analys av den polariserade jämställdhetsdebatten
Zandra Bergman och Viola Sten

Upplysningsdiskursens makt 187
Kajsa Tretow

Manliga magasin 223
En studie av mannens och maskulinitetens porträttering i *Café*, *King* och *Magasin Morberg*
Nike Larsson

Kony 2012 möter *mediatization* 253
Hur en kampanjfilm kan konkretisera teorin om *mediatization*
Carl Rydh

Författarpresentationer 281

En självständighetsförklaring

Lärarperspektiv på studenten som kunskapsproducent

Fredrik Miegel och Fredrik Schoug

En Norgehistoria

I början av 1990-talet påbörjar en ung student i litteraturvetenskap vid universitetet i Bergen en akademisk uppsats med arbetstiteln ”Intertextualitet i James Joyces Ulysses”. Hans namn är Karl Ove Knausgård. Den 22-årige Knausgård vill mycket på de flesta av livets områden och det pretentiösa ämnesvalet avspeglar hans personliga ambitionsnivå. I den tidens norska universitetssystem fanns ett 31-gradigt betygssystem, där de fem eller tio högsta graderna sällan eller aldrig delades ut, och detta system medgav åtminstone i teorin ytterst rikliga möjligheter att utmärka sig inför lärare och kurskamrater. Då Knausgård eftersträvade ”ett uppseendeväckande bra betyg” tyckte han sig vara tvungen att satsa rejält, berättar han två decennier senare i det femte bandet av sitt uppmärksammade autofiktiva romanverk *Min kamp* (2012:364).

För att ro projektet i land söker han inspiration hos de ytterst svårlästa teoretikerna Julia Kristeva och Jacques Lacan, vilkas texter emellertid innebär oöverstigliga hinder. ”Delvis gjorde detta mig stolt”, skriver Knausgård (ibid.), ”eftersom jag sysslade med något på en så hög nivå, delvis blev jag förtvivlad och förbannad eftersom jag aldrig lyckades få grepp om det.” Han köper en begagnad dator för studielånet, en Olivetti med svart skärm och gröna bokstäver samt så kallade ”floppydiskar” istället för hårddisk. Utöver ordbehandlingsprogram innehåller datorn också ett Yatzy-spel som snabbt börjar locka, varefter jakten på nya personliga rekord dagligen inkräktar på uppsatsarbetet.

Det pågår emellertid också mycket annat i Knausgårds liv. Hans högsta dröm är att bli författare. Parallellt med uppsatsen inleder han därför arbetet med en roman och skriver ihop något femtiotal sidor, innan manuset sågas av en bekant och därefter raderas. Utöver ytterligare några havererade romanprojekt infinner sig ständigt nya distraktionsmoment. Knausgård agerar medelmåttig trummis i ett rockband. Han festar till rejält och bedrar sin flickvän på fyllan och villan, vilket förorsakar dåligt samvete. En sjuk morfar kommer till staden för att uppsöka läkarvård och han extraknäcker själv inom sjukvården för att dryga ut kassan. Under tiden som studierna mestadels ligger på is tickar klockan emellertid skoningslöst på. När Knausgård med bara några veckor kvar till inlämningen försöker ta tag i uppsatsarbetet expanderar manuset i alla möjliga riktningar utan sammanhang. Insikten om att han på något sätt måste samla ihop alla hugskott i denna härva till en sammanhängande argumentationslinje förorsakar en panik,

som han till sin stora lättnad räddas från genom att med kort varsel göra ett extra nattpass som vårdbiträde.

Kvällen före inlämningen har uppsatsarbetet bara nått halvvägs och Knausgård känner sig frestad att ”Skita i alltihop, bara gå och sova” (a.a.:419). Plötsligt infinner sig emellertid inspirationen. Han lyckas ägna en hel natt åt koncentrerat uppsatsförfattande, bara för att fram emot morgonkvisten råka komma åt fel tangent och radera ut timmar av arbete. Inte ens universitetets dataavdelning lyckas rädda den förlorade texten, men Knausgård medges i gengäld ett dygns uppskov. Efter några timmars sömn sätter han sig ner vid skrivbordet för ”en ny helvetesnatt med Joyce och intertextualitet” (a.a.:420). Morgonen kommer men uppsatsen är ännu inte färdig. Den övergripande diskussionen får därför nödtorftigt ersättas med en tvåraderssammanfattning, varefter Knausgård på lånad cykel trampar ”som en galning upp till universitetet” och levererar uppsatsen i sista sekund (ibid.).

Efter att det medelmåttiga betyget några veckor senare meddelats försöker Knausgård prata upp sig några grader i en muntlig tentamen för den välrenommerade litteraturprofessorn Atle Kittang. Detta borde ha varit möjligt, uppger han:

> Det vill säga, om jag bara hade pluggat. Men jag hade inte läst någonting, och fick lov att improvisera, inför Kittang av alla människor. Han ville mig väl, så fort han märkte att jag inte kunde något, ledde han mig vidare, men inte ens han kunde hjälpa mig ur den knipa jag hamnade i när han frågade om vad Kittang hade för syn på den här problemställningen? Jag hade lagt upp flera artiklar av honom på min litteraturlista, men inte läst dem, och med honom själv närvarande gick det inte att slingra sig runt problemställningarna, det krävdes klara och tydliga svar, som jag inte hade (ibid.).

Tjugo år efteråt konkluderar Knausgård sitt fiasko: ”Det hade ändå aldrig varit meningen att jag skulle bli akademiker” (ibid.).

Risken för att ta sig vatten över huvudet och underträffa sina ambitioner var förvisso större i den tidens norska universitetssystem. Kurserna var inte indelade i mindre delkursmoduler. Istället ägde storexaminationer rum först efter en termins eller ett helt års studier, medan studenterna under tiden lämnades vind för våg. Även om den svenska högre utbildningen sedan länge är mer reglerad, examinationerna fler och mindre omfattande och studenterna erhåller mer handledning utgör uppsatser – i synnerhet kandidatuppsatser – en större prövning än andra studiemoment. Det är under denna ofta avslutande del av utbildningsförloppet man förväntas uppvisa störst självständighet och kunna tillämpa det mesta man lärt sig under universitetstiden.

Denna bok om uppsatsskrivande är ett led i vår strävan att förbättra studenternas utsikter att lyckas med sina examensarbeten. Den har sitt upphov i publikationsserien ”Förtjänstfulla examensarbeten i MKV” (FEA), där några av de allra främsta kandidatuppsatserna i medie- och kommunikationsvetenskap vid

KOM-institutionen har publicerats. Tanken med denna serie har dels varit att tjäna som sporre för studenter att verkligen lägga manken till, för att i allra bästa fall få se sitt verk i tryckt form, och dels att de mest förtjänstfulla uppsatserna ska utgöra inspirationskälla för andra studenter, som ofta tar del av sina föregångares insatser för att få grepp om vad som förväntas av dem själva. Under flera år tillfördes den så kallade FEA-serien ett och annat nytt alster lite då och då. Vårterminen 2012 överträffade resultatet på kandidatkursen emellertid alla förväntningar och utmynnade i hela fem FEA-nominerade uppsatser, vilket innebar en fördubbling av antalet publikationsmässiga uppsatser. Det ovanligt lyckade resultatet väckte större ambitioner hos oss lärare. Under förutsättning att dessa förtjänstfulla arbeten kompletterades med ett övergripande ramverk fanns kärnan till en lärobok i uppsatsskrivande. Eftersom diskussioner om uppsatsarbete ständigt pågår i lärarnas lunchrum skulle en sådan bok också innebära en möjlighet att äntligen sätta några frukter av dessa samtal på pränt. Då arbetet kommit att dra ut på tiden har vi haft möjlighet att utöka samlingen med ytterligare två framstående uppsatser från höstterminen 2012.

I detta inledande kapitel ges en överblick över uppsatsförfattandets problem ur ett lärarperspektiv. Vad är det som förväntas av akademiska uppsatser? Vilka är de vanligaste fallgropar som kantar vägen mot målet? Och vilka råd och tips kan vi ge som minskar risken att falla i dessa? I det följande kapitlet, ”Uppsatsresan”, diskuteras likartade spörsmål, men denna gång ur ett studentperspektiv. Kapitelförfattarna Moa Egonson och Viola Sten delar med sig av sina egna erfarenheter av vägen mot ett lyckat slutresultat. Därefter följer som fristående kapitel de sammanlagt sju förtjänstfulla uppsatserna, som redigerats och finputsats ytterligare lite grann sedan examinationstillfället.

Självständighet

Vad förväntas egentligen av ett examensarbete? För att bilda sig en uppfattning om detta kan man ta sin utgångspunkt i högskolesektorns officiella styrdokument. Verksamheten vid universitet och högskolor regleras nämligen av den så kallade Högskoleförordningen, som innehåller juridiska regelverk och examensmål. Vad gäller uppsatsarbetet på kandidatnivå föreskriver förordningstexten följande: ”För kandidatexamen skall studenten inom ramen för kursfordringarna ha fullgjort ett självständigt arbete (examensarbete) om minst 15 högskolepoäng inom huvudområdet för utbildningen.” För magister- och masterexamen finns samma formulering, även om den senare kräver ett examensarbete på 30 högskolepoäng eller två om 15 vardera. Dessa krav gäller alltså examina inom alla ämnen – eller huvudområden, som det heter i förordningen – oavsett om det handlar om humanistiska, samhällsvetenskapliga, naturvetenskapliga eller andra utbildningar. Oberoende av studieinriktning krävs ett självständigt arbete, som företrädesvis genomförs i slutet av utbildningsförloppet, där man förväntas tillämpa det mesta av de färdigheter och förmågor man tillgodogjort sig under

studiernas gång. Man ska då uppvisa fördjupade ämneskunskaper, kunskap om aktuella forskningsfrågor, förmåga att formulera och lösa problem, identifiera erforderliga metoder för att genomföra undersökningar, göra bedömningar med hänsyn till vetenskapliga, samhälleliga och etiska aspekter och kunna redogöra för och diskutera sina resultat med olika grupper. Och allt detta ska, enligt Högskoleförordningen, alltså kunna göras på ett *självständigt* sätt. Vad menas då med självständighet i detta sammanhang?

Man skulle kunna tro att ett självständigt arbete är något man genomför ”själv”, det vill säga på egen hand. Så är också ofta fallet. Med självständighet åsyftas emellertid inte nödvändigtvis ett kunskapssökande i ensamhet, utan snarare att den kunskap som arbetet utmynnar i är egenproducerad och inte bara upprepar vad som redan var känt. Detta nya vetande kan vara skapat av en eller flera personer i samarbete. Inom vissa vetenskapsområden, exempelvis naturvetenskap, medicin eller teknik, arbetar man i regel i lag och då genomförs studierna allt som oftast av flera forskare eller studenter. Inom humaniora och samhällsvetenskap sker kunskapssökandet vanligtvis i mindre skala, vilket i praktiken ofta innebär enmansforskning. Vilka föreskrifter som gäller för examensarbeten fastställs i kursplanen för respektive utbildning. För medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet gäller att kandidatuppsatser kan skrivas enskilt eller i par, medan alla examensarbeten på avancerad nivå genomförs på egen hand.

Examensarbetet, inte minst kandidatuppsatsen, har alltid utgjort en flaskhals i utbildningssystemet. Uppsatskurser slutförs i mindre utsträckning än läskurser. Detta genomströmningsproblem var kanske som allra störst för några decennier sedan. På 1970-talet avskaffades kandidat- och magisterexamina, för att sedan återinföras 1986 respektive 1993. Under denna tid var studier på fristående kurser mindre examensinriktade och uppsatsen var knappast vad vi idag menar med ett examensarbete. I många ämnen saknades dessutom undervisning om hur man faktiskt genomför vetenskapliga undersökningar och författar forskningsrapporter. Eftersom examinationsformerna därtill dominerades av salstentor, som premierar förmågan att organisera och komma ihåg kunskapsstoff snarare än att formulera egna ståndpunkter och argumentationskedjor, fanns få tillfällen under utbildningsförloppet när man verkligen tränades i att skriva. Studenterna lämnades allt som oftast vind för våg på uppsatsmomenten – med otaliga oskrivna arbeten som följd. Under de senaste decennierna har statsmakterna riktat ökade krav på effektivisering och förbättrad genomströmning, vilket resulterat i en rad förändringar. Idag satsas det betydligt mer på uppsatskurser, som i regel är de mest resurskrävande delarna av samhällsvetenskapliga utbildningar. Studenterna förbereds för examensarbetet genom kurser i vetenskaplig metod och får mer handledning än förr. Studierna utgör därför inte längre lika mycket av en livsstil i sig, det vill säga vad som brukar kallas att ”ligga i Lund”, utan har blivit avsevärt mer examensfokuserade.

Trots detta är genomströmningen lägre på uppsatsmomenten än på traditionella läskurser. En hel del av detta problem förklaras av svårigheterna att axla kravet på självständighet. Under större delen av utbildningens gång är studierna schemalagda och man går på regelbundna föreläsningar tillsammans med sina kurskamrater, vilket har en disciplinerande effekt. När det blir dags för examensarbetet förändras studiesituationen emellertid i grunden. Den kollektiva påverkan från övriga studenter försvagas, uppsatsen blir mer av en privat angelägenhet och man förväntas driva igenom arbetet på egen hand. Läraren förvandlas samtidigt till handledare och därmed bollplank för de idéer och initiativ som man själv förväntas komma med. Motivationen riskerar då att sjunka och uppsatsarbetet kan upplevas som ”rena isoleringsstraffet”, som en sociologistudent en gång uttryckte saken (Andersson och Persson 2002:12).

Som lärare kan man ofta tidigt ana huruvida det verkligen kommer att bli någon färdig uppsats eller inte. Oskrivna uppsatser är mer eller mindre alltid resultatet av att studenten inte kommer igång direkt, utan tvekar om ämnesval, börjar läsa andra kurser vid sidan av, jobbar parallellt eller drar benen efter sig istället för att genast bege sig till biblioteket och sätta igång. Det är förvisso inte bara Karl Ove Knausgård som upplevt svårigheter att fokusera sina ansträngningar på studierna. Åtskilliga andra studenter har genom åren lurat sig själva med att frånvaron av schemalagd undervisning innebär möjligheter att hinna med fler göromål än bara uppsatsarbetet, trots att detta tvärtom kräver mer arbete och självdisciplin än vanliga läskurser. Den fria tiden tenderar därmed ibland att förvandlas till fritid. När klockan sedan har tickat på ett tag och handledningsresursen börjar ta slut är det ofta för sent att ta igen vad som har förlorats. Däremot händer det nästan aldrig att en student som fått upp farten och hunnit halvvägs mot målet plötsligt avvecklar arbetet och faller ifrån. Det avgörande är således att man sätter fart från början och under återstoden av terminen undviker frestelsen att ägna för mycket tid åt andra sysslor, hur lustfyllda dessa än må vara.

Som uppsatsförfattande student förväntas man således inte bara uppvisa självständighet vad gäller arbetets kunskapsbidrag, utan också bli sin egen projektledare och genomdriva arbetsprocessen på egen hand i större utsträckning än vad som krävs på läskurser. Det är inte handledaren som ska formulera idéerna och tala om vilken litteratur man ska använda, utan den självständiga studenten. Handledarens uppgift består i att ge respons på idéer, metodologiska och teoretiska vägval och manusutkast, men initiativet ska vara studentens eget. Som handledare slänger man inledningsvis ofta ur sig förslag i samtalen med förhoppning att få igång kreativiteten så att studenten sedan ska ta över dessa infall, vidareutveckla dem och göra dem till sina egna idéer. I ideala fall är det uppsatsförfattaren som är, eller i varje fall under arbetets gång blir, den verkliga auktoriteten på ämnet.

Kursansvariga lärare och studierektorer möter ibland studenter som vill skriva om ett visst ämne och undrar om det finns någon möjlig handledare som

är särskilt insatt på just detta område. Erfarenheten visar dock att det knappast är konstellationer där den osäkra studenten skriver om handledarens specialområde som brukar utmynna i de bästa uppsatserna. Tvärtom blir det mest lyckade resultatet ofta när handledaren inte kan styra för mycket så att studentens självständighet verkligen kan frodas. Desto bättre förutsättningar föreligger därför inte sällan om studenten har hittat en jämförelsevis obekant företeelse, till exempel ett nytt mediefenomen, en fankultur eller något annat, som han eller hon känner till bättre än sin lärare. Under sådana omständigheter kan studenten lättare bli expert på studieobjektet, medan handledarens uppgift snarare blir att dela med sig av sina erfarenheter om hur man formulerar ett ämne om detta och driver igenom en forskningsuppgift utan att för den sakens skull sitta inne med facit.

Skrivandets konst

I sin ”Epilog vid magisterpromotionen 1820” skaldade Esaias Tegnér de bevingade orden ”det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta”. Dessa ord, som därefter har citerats gång efter annan, uttrycker insikten att språkförmågan är en av de viktigaste färdigheterna vid intellektuell verksamhet. Det är genom språket man utreder, argumenterar och förklarar företeelser och sammanhang, varför god uttrycksförmåga i tal och skrift är en förutsättning för framgångsrika studier och brist på dylik ett svårt handikapp. Förmågan att formulera sig är både en del av det man behöver ha med sig i bagaget från tidigare studier och något man förväntas vidareutveckla på universitetet. En central del av de akademiska studierna handlar därför om att förbättra sitt språk. På humanistiska utbildningar ingår det ofta explicita språkmål i kursplanerna, som att man ska ”kunna författa egna texter, där avancerad filosofisk problematik korrekt framställs och kritiseras”, ”kunna meddela egna och andras filmvetenskapliga resultat i löpande text” eller ”uppnå god förmåga i språkbehandlingen vad gäller såväl skriftlig som muntlig presentation”, för att ta några exempel. Även de examensmål som fastställts i Högskoleförordningen lyfter fram språkets betydelse. Trots att sådana målformuleringar i allmänhet saknas i samhällsvetenskapliga kursplaner ställs likväl samma krav. Kunskaper som inte kan förmedlas på ett begripligt sätt är helt enkelt inga kunskaper.

Inom det samhällsvetenskapliga och humanistiska området är språkets analytiska roll särskilt central, vilket hänger samman med att en avgörande del av analysen vid genomförandet av forskningsprojektet eller uppsatsarbetet äger rum under skrivfasen. Medan naturvetare och teknologer – efter alla experiment, försök, observationer eller beräkningar – inte sällan har jämförelsevis klara uppfattningar om vilka forskningsresultat som ska förmedlas när det väl blir dags att utforma själva rapporten, skriver samhällsvetare och humanister i högre grad fram analysresultaten vid datorn. I sin bok om akademiskt skrivande betraktar sociologen Gunnar Augustsson (2012:59ff.) till och med insamlingen och sammanställandet av materialet som delar av skrivprocessen. Även om man inte behöver

gå så långt är skrivandet och tänkandet mer integrerat i samhällsvetenskap och humaniora än inom flera andra vetenskapsområden.

En annan skillnad mellan exempelvis naturvetare och samhällsvetare är att de förra inte sällan studerar svårtillgängliga företeelser som partiklar i materien, gener, kromosomer eller kemiska reaktioner mellan ämnen som är helt obekanta för lekmän. Eftersom den naturvetenskapliga kunskapen således ofta handlar om saker som ligger långt utanför vardagserfarenheten blir den också ofta svår att förklara för utomstående. Naturvetare måste därför tränas i konsten att skriva populärt för att nå ut och visa varför man borde ägna skattemedel åt naturvetenskaplig forskning (jfr Pelger och Santesson 2012). Samhällsvetare och humanister studerar vanligtvis företeelser som är mer bekanta och kanske till och med utgör en central del av människors vardagliga erfarenheter. Icke desto mindre kan deras texter vara utformade på en prosa som knappast sammanfaller med vardagsspråket. Kurslitteraturen är ofta skriven på ett idiom som kan vara tämligen olikt studenternas samtalsspråk och innehåller ord och uttryck som inte är någon självklar del av vardagsprosan, begrepp med specifika betydelser som man måste ha kläm på. Kanske måste man som student regelbundet konsultera ordboken för att förstå vad den aktuella texten försöker förmedla.

För nybakade studenter kan den akademiska genren därför kännas högtravande och svårgenomtränglig. Svårigheterna att uttrycka sig på ett sådant språk syns ofta i examinationerna på medie- och kommunikationsvetenskapliga grundkurser, där inte så få studenter förväxlar ord som ”interagera” med ”integrera” eller ”intrigera”, vilket avslöjar en ovana att tala om företeelser bortom det omedelbara och konkreta. Uttrycksförmågan säger således något om en själv. Ett korrekt och tydligt språkbruk är inte bara ett överlägset tankeredskap, utan dessutom en källa till läsarens förtroende.

Som lärare kan man ibland få frågor av typen ”får man lov att tycka i uppsatsen?” eller – alternativt – ”får man tycka *själv*?” i uppsatsen eller hemskrivningen. Det spontana svar man då ofta ger är ”nej, absolut inte!” Och förvisso handlar akademiska texter inte om att deklarera sina personliga åsikter eller preferenser, det vill säga om ”tyckande”, utan om att *argumentera* för och emot ståndpunkter. Oftast är studenterna dock fullt medvetna om att de inte får ”tycka” i sina uppsatser, men eftersom vi i vardagsspråket är så vana vid att presentera även faktiska argument som anspråkslösa åsikter – och säga oss ”tycka” saker som vi också kan ge goda skäl att förespråka – kan de vardagsspråkliga konventionerna ändå prägla formuleringarna. Ibland försöker studenter lösa förbudet mot att ”tycka” med att byta ord. Istället använder de synonyma uttryck som ”vi *anser* att kvalitativa metoder lämpar sig bäst på vårt ämne”, ”*vi håller med* Bauman om att vi lever i ett konsumtionssamhälle” eller alternativt ”*vi håller inte med* effektforskningen om att publiken består av passiva mottagare av mediebudskap”. Oavsett ordval faller alla dessa exempel i samma grop. De uttrycker ståndpunkter på ett icke-argumenterande och subjektivt sätt. En uppsats är inte platsen för personliga bekännelser, utan för att övertyga läsaren om

det riktiga och förnuftiga i de ståndpunkter och resultat som presenteras. Detta görs med sakargument och empiriska data som underbygger teserna. Formuleringar som ”jag tycker”, ”vi anser”, ”jag håller med” eller ”håller inte med” är således bannlysta i den akademiska texten.

När studenter frågar om man får ”tycka *själv*” avser detta i och för sig otydligt formulerade spörsmål emellertid ibland något helt annat än ”löst tyckande”, nämligen om man får lov att framföra resultat man själv nått fram till. Svaret på en sådan undran är förvisso ja. Detta är ju i grund och botten vad det intellektuella arbetet faktiskt går ut på. Man inte bara ”får” utan *förväntas* göra just detta, annars är det inte något självständigt arbete. Poängen med att göra undersökningar är alltså inte att bekräfta det som en eller annan forskare med mer auktoritet än man själv har redan sagt, utan att bidra med egenproducerad kunskap.

Eftersom det akademiska språket ofta upplevs som mer omständligt kan det kanske låta underligt att det syftar till att uttrycka kunskaper, tankar och resultat med större tydlighet och klarhet. Men i själva verket utmärks vardagsspråket inte sällan av betydligt mer dunkelhet än vi vanligen märker och saknar ofta precisa ord och begrepp för att reflektera och uttrycka sofistikerade tankegångar. Dessutom är forskningens språkbruk ett instrument för att abstrahera, det vill säga att sätta ord på allmängiltiga principer snarare än att bara benämna enskilda konkreta fenomen var för sig. Förmågan att urskilja mönster och samband mellan till synes oberoende företeelser är viktig för att kunna göra vetenskapliga upptäckter och kräver ett mer begreppsmässigt språk än vad som normalt behövs för att klara sig i de vardagliga realiteternas värld. Att förkovra sig i skrivandets konst innebär därför också att utveckla sin förmåga att jämföra, generalisera och teoretisera, det vill säga att tänka kritiskt.

I början av sina studier får många studenter kämpa för att tillgodogöra sig detta främmande språk och göra det till sitt eget verktyg. Som universitetslärare får man ofta in hemskrivningar och manus från nybörjarstudenter fulla med talspråkliga formuleringar eller oprecisa uttryckssätt, som indikerar ett behov av att utveckla sitt språk för att övertyga och kunna reflektera bättre. Ibland kan språkliga problem av denna typ leva kvar även efter de inledande studierna. Strax före millennieskiftet lämnade en student in ett uppsatsmanus, som handlade om samhälleliga moraluppfattningar om amning och mödrars svårigheter att motsvara dessa, för bedömning till sin handledare. Ett axplock ur denna text låter så här:

> Efter 3 veckor till 3 månader med bristande sömn smäller det och man kollapsar. Att inte få sova är en bra tortyrmetod (bra vid hjärntvätt, t.ex.) och inte blir man vare sig särskilt lycklig eller snabb i skallen. Detta gäller förstås alla människor, oavsett kön. En man, likaväl som en kvinna, som får ett stort ansvar, ett ansvar som bokstavligen handlar om liv och död (t.ex. manliga läkare under krig eller epidemier) kan klara av att gå utan särskilt mycket sömn. De blir trötta, gör lättare fel och kanske är skitsura men de får jobbet gjort. Det finns hur många beskrivningar som helst av detta beteende. Jag skulle vilja påstå att det är ett mänskligt beteende, inte ett kvinnligt/nyförlöst/ammande fenomen.

När den kursansvarige läraren sedan i en annan studentgrupp använde utdrag ur detta manus i sin undervisning upplevde dessa studenter texten som skriven av en högstadieelev snarare än av en välinformerad person. Den rikliga förekomsten av talspråkliga formuleringar undergrävde läsarnas förtroende. Om man ska tala med auktoritet måste man också uttrycka sig som en dylik.

Denna typ av talspråksdominerade framställningar brukar annars vara vanligast i början av utbildningsförloppet. Studenterna skolas successivt in i den akademiska koden och förmår efterhand föra sig på ett sakligt sätt som fungerar bättre i skriftliga sammanhang. I takt med att förståelsen av det akademiska språket ökar tilltar också aha-upplevelserna vid läsningen av kurslitteraturen. Nya böcker föder nya insikter och ibland också studenternas vilja att föra sig själva i den akademiska genren med samma elegans som etablerade teoretiker. Detta kan emellanåt leda till kommunikationsproblem av helt motsatt art, som till exempel i följande textutdrag, där en annan student sammanfattar sitt kommande kandidatuppsatsprojekt om hur den personliga identiteten påverkas av arbetslöshet:

> Att bli av med sitt arbete innebär en krisupplevelse där skillnader uppdagas i mer eller mindre grad. Liksom ett svart hål i rymden där ekvationer, reaktioner och teorier sätts på sin spets och testas i en obeskrivligt förtätad miljö, kan krissituationen översättas till ett svart hål med modifikation. Krissituationen beskriver en förtätad miljö där människans identitet och verklighetsuppfattning prövas, samhällets normer och värderingar kommer i ljuset och utvecklingen sätts i rörelse. I det svarta hålet fallerar ekvationer med falska hypoteser och utvecklar synteser under nya premisser. En krissituation förtydligar gränslandet där identiteter och auktoriteter ifrågasätts.
>
> Istället för att åka ut i rymden och leta efter ett svart hål, där förutsättningarna att hitta ett och sedan komma tillbaka och redovisa resultatet är ett på många nollor, så vill jag utforska en förtätad situation i min vardag. Nackdelen med att hålla sig på hemmaplan är dock att hypoteserna blir sårbara och nåbara medan de om svarta hål är mer otillgängliga. Far dit så får ni se!

Sådana dunkla texter skrivs ibland av studenter som läst en del kultur- och samhällsteori, imponerats av läsefrukterna och höjt sin ambitionsnivå. Den centrala ambitionen med ett sådant uttryckssätt är snarast att kommunicera hur sofistikerad författaren själv är, vilket vanligtvis ter sig mer uppenbart för publiken än för författaren. Viljan att uttrycka sig raffinerat utgör emellertid här inte bara ett hinder för kommunikationen, utan det dunkelt sagda torde i grund och botten också vara dunkelt tänkt.

I en alumnundersökning av humanister i yrkeslivet mötte Fredrik Schoug (2008b:51ff.) åtskilliga intervjupersoner som menade att deras utbildning hade

invigt dem i sina discipliners jargong, men inte tränat dem i konsten att förklara sina kunskaper för utomstående. Under studiernas lopp hade de lärt sig att abstrahera med hjälp av nya termer och begrepp och uttrycka sig krångligt, medan konkretionsförmågan satts på undantag. Detta är förmodligen en vanlig upplevelse hos studenter när deras lärare efterlyser ett mer sofistikerat språkbruk av dem. Även om studenterna uppfattar det som om de förväntas uttrycka sig ”teoretiskt” och komplicerat är detta egentligen inte vad som efterfrågas. Inte så få handledare och examinatorer har suckat över uppsatser eller utkast som är översållade med krystade formuleringar och uttryck, som mer liknar imitationer av den akademiska jargongen än framgångar i konsten att uttrycka sig på detta idiom. Försök att imponera på lärare och kurskamrater med ett övermåttligt bruk av termer som ”diskurs”, ”sociokulturell”, ”heteronormativ” eller ”konnotation” – inte sällan utan att ha hunnit smälta läsefrukterna – förekommer kanske sällan bland nybörjarstudenter, men kan oftare skönjas hos kandidatstudenter som aspirerar på språklig elegans. Psykologen Roland Persson (1999:18ff.) har hävdat att denna tendens att använda så många fackuttryck som möjligt inger en del ambitiösa studenter en känsla att vara en del av disciplinen. Att man begagnar sig av begrepp som man har svårt att utreda kommer sig, enligt Persson, av att identifikationen med disciplinen eller den intellektuella verksamheten föregår förståelsen. Viljan att vara sofistikerad och intellektuell framkallar då en benägenhet att begagna sig av ett språk man ännu inte behärskar, vilket kanske förklarar varför studenter ibland uppvisar en benägenhet att uttrycka sig komplicerat snarare än att förmedla komplicerade tankar.

Vad är egentligen syftet med att skriva? En del av det man skriver handlar om anteckningar man gör för sitt eget minnes skull utan avsikt att visa upp dem för någon annan. Man antecknar exempelvis på föreläsningar i syfte att bättre hänga med och för att i efterhand kunna kontrollera vad som egentligen sades och jämföra med vad man läst i kurslitteraturen. Eller skriver man kanske upp nya idéer och infall under arbetet med en uppsats i syfte att utveckla och testa dem vid ett senare tillfälle. Författaren är då sin egen läsare och har inte för avsikt att göra sig förstådd hos någon annan. Dessa privata skriverier är informella och skissartade och fungerar således inte särskilt väl för att meddela sig med omgivningen. Om man däremot skriver för en utomstående läsare handlar skrivandet istället om att kommunicera och ens framgång är beroende av att man förmår föreställa sig hur mottagaren uppfattar texten, vilka genremässiga eller andra förväntningar han eller hon kan tänkas ha och vad som inte kan lämnas införstått utan måste artikuleras tydligt. Till skillnad från de mer ”författarorienterade” skisser och anteckningar man totar ihop åt sig själv kan ett sådant kommunikativt skrivande betecknas som ”läsarorienterat” (Björck och Räisänen 2003:16ff.). När man skriver samhällsvetenskapliga uppsatser bör man föreställa sig en publik som är ungefär lika förnuftig som man själv, men inte nödvändigtvis insatt i de teorier och metoder som behövs för att utföra undersökningen. Eftersom uppsatsen sedan publiceras digitalt kan den letas fram av

andra personer flera år i efterhand, varför omständigheter som är dagsaktuella när arbetet genomförs kanske inte längre kommer att vara det när verket senare läses och således måste kommuniceras tydligare.

Idealet är alltså en argumenterande och tydliggörande prosa, som är fri från både talspråkliga och tillkrånglade formuleringar. Framställningen bör också undvika de orimliga anspråk som följer med rikligt bruk av ord som ”objektiv”, ”fakta” och ”bevisa”. Inom samhällsvetenskapen kan man möjligen falsifiera – men inte bevisa – teser och i den mån forskarna kan sägas vara ”objektiva” är de knappast detta i vardagsspråklig mening. De *tolkar* sitt material, försöker *förstå* samhället bättre och *argumenterar* för sina metoder och slutsatser, vilka därför är något mer än rent tyckande.

De förtjänstfulla examensarbeten som publicerats i denna volym utmärks av ett genomtänkt och välformulerat språk. Författarna förmår använda uttrycksmedlen både för att tänka och förmedla sitt tankegods. Detta innebär inte att språkbruket är identiskt i de olika bidragen, men väl att författarna har hittat fungerande framställningssätt. Moa Egonsons, Kajsa Tretows, Alexander Hellgrens, Nike Larssons samt Zandra Bergmans och Viola Stens uppsatser utmärks av saklighet, precision och tydlighet även när diskussionerna handlar om abstrakta ting. Gustav Thunander odlar en lite mer personlig stil, kryddad av ironi och humor. Samtidigt inbjuder hans ämne konnässörskap kanske mer än övriga studieobjekt till ett sådant uttryckssätt. Att försöka förstå de så gravallvarliga smakdistinktionerna utifrån ett samhällsvetenskapligt perspektiv tillför under alla omständigheter en komisk dimension i sig. Carl Rydh brottas å sin sida med problematiska begrepp. Att undersöka gränserna för begreppsliga möjligheter kräver en högre grad av precision, vilket kan vara svårt att förena med ett humoristiskt framställningssätt.

Problemet med problemet

Den första uppgift man ställs inför när man sätter igång med kandidatuppsatsen är att fundera ut ett ämne att skriva den om. En smal sak kan tyckas, men de flesta uppsatsförfattare upptäcker ganska snart att det är ett betydligt svårare och mer mödosamt arbete än de föreställt sig. Eftersom valet av ämne är avgörande för hur framgångsrikt arbetet med uppsatsen kan bedrivas, är det en god idé att gå noggrant till väga när man bestämmer sig för vad man vill ägna sitt examensarbete åt.

Ämnet för uppsatsen är detsamma som dess forskningsproblem. Att identifiera ett lämpligt sådant innebär således i praktiken att man börjar skissa på en *problemformulering*. Det är den som anger studiens syfte, målsättningar, ambitioner och mening. En väl utformad och tydlig sådan måste därför finnas i alla kandidatuppsatser. I inledningsskedet är problemformuleringen med nödvändighet preliminär, eftersom författaren ju ännu inte vet vilka resultat och slutsatser undersökningen kommer att leda till, eller vilka aspekter av forsk-

ningsproblemet som kommer att stå i fokus i den färdiga uppsatsen. Men även om de flesta kommer att behöva justera, finslipa och revidera problemformuleringen vid flera tillfällen under skrivprocessen, är det ändå viktigt att så tidigt som möjligt åtminstone grovt bestämma uppsatsens inriktning och forskningsproblem.

Eftersom medie- och kommunikationsvetenskap är ett brett och i grunden tvärvetenskapligt ämne som delar såväl teoretiska perspektiv och begrepp som forskningsfrågor och metoder med de flesta andra samhällsvetenskapliga och en del humanistiska discipliner, kan en kandidatuppsats i ämnet handla om i princip vilket samhällsvetenskapligt problemområde som helst, så länge det studeras utifrån en medie- och/eller kommunikationsrelaterad utgångspunkt. Alla stora samhällsvetenskapliga forskningsområden om sådant som till exempel kön och genus, ideologi, konsumtion, etnicitet, globalisering, klass, makt, social stratifiering och demokrati är centrala också i den medie- och kommunikationsvetenskapliga forskningstraditionen. Att först tänka igenom vilka sådana övergripande forskningsområde som man är särskilt intresserad av, är därför en bra utgångspunkt för vidare avgränsning och precisering av temat för uppsatsen.

När man formulerar uppsatsens forskningsproblem är det viktigt att se till att det har en tydlig medie- och kommunikationsvetenskaplig inriktning. Ett centralt mål med kandidatuppsatsen är ju att författaren skall visa sin förmåga att i ett självständigt analytiskt arbete göra bruk av de kunskaper och färdigheter han eller hon har tillägnat sig under sina studier. Att avgränsa och specificera uppsatsens problem handlar därför till stor del om att med utgångspunkt i sina befintliga ämneskunskaper resonera sig fram till en målsättning med studien som är adekvat inom ämnet. Det här viktigt att påpeka eftersom det är relativt vanligt att studenter föreslår ämnen för sina uppsatser som saknar en tydlig ämnesrelevans och egentligen hör bättre hemma i en annan akademisk disciplin. För det mesta kan man emellertid med ganska enkla medel justera frågeställningen och ge den en tydligare medie- och kommunikationsvetenskaplig inriktning med hjälp av de kunskaper man har med sig från sin utbildning i ämnet.

Om man har svårt att komma på vad man vill skriva sin uppsats om, är det ofta fruktbart att tänka tillbaka på de olika forskningsområden som behandlades under grundutbildningen och reflektera över om det var något ämne eller perspektiv som var särskilt roligt eller intressant och försöka formulera ett uppsatsämne utifrån det. Att skriva om något som man är verkligt intresserad av och nyfiken på har många fördelar. Arbetet med kandidatuppsatsen är stundtals både stressigt och mödosamt, men om man är genuint engagerad i det man undersöker blir arbetet mindre betungande och förhoppningsvis också mer lustfyllt. En studie som utgår från intresse och engagemang för ämnet leder för det mesta också till ett bättre slutresultat än om man skriver av plikt eller av taktiska anledningar. Det förekommer till exempel att studenter försöker göra strategiska överväganden och väljer sådana teman för sina uppsatser som de tror ökar deras chanser att få ett bra betyg eller ett attraktivt arbete efter examen.

Visserligen förekommer en del perspektiv och problemområden oftare än andra bland godkända examensarbeten. Det beror huvudsakligen på att de behandlar stora övergripande forskningsfrågor som också engagerar många studenter, inte på att de är lättare att skriva om. Det är helt enkelt fler uppsatsförfattare som gör studier inom dessa forskningsområden, vilket också avspeglar sig i antalet godkända examensarbeten inom de här fälten. Men det är av samma skäl också fler sådana uppsatser som aldrig läggs fram för examination eller som inte blir godkända. De arbeten som inte blir färdiga eller som underkänns publiceras emellertid inte och de förblir därmed också osynliga för de studenter som försöker välja ämne genom att försöka räkna ut vilka områden det ”lönar sig” sig att skriva om för att lättare bli godkänd. I själva verket kan det till och med vara besvärligare att hitta en originell infallsvinkel för sin undersökning på ett frekvent studerat område än om man lyckas identifiera en mer udda och outforskad företeelse att skriva om.

Att tro sig kunna kalkylera fram ett strategiskt uppsatsämne som ska göra en mer ”anställningsbar”, och därför premieras av framtida arbetsgivare, innebär att bortse från det faktum att arbetsmarknaden för samhällsvetare framför allt efterfrågar engagerade individer med generella kompetenser, som förmågan att kommunicera i tal och skrift, samarbeta, tänka kreativt och originellt, ta initiativ och uppdatera sina kunskaper för att klara av de föränderliga villkoren i dagens yrkesliv (jfr t.ex. Harvey 2000; Nelsson 2006; Schoug 2008a). Avsaknaden av sådana kvaliteter riskerar att framstå som brist på anställningsbarhet i ett arbetsliv som efterfrågar ”självprogrammerande arbetskraft” med förmåga att ”uppgradera sig själv”, för att låna ett par uttryck från Manuel Castells (2002). Det är möjligheterna att odla och uttrycka just sådana kompetenser och kvaliteter som framför allt kännetecknar uppsatsen som examinationsform och det är främst hur väl man lyckas med det som examinatorerna fäster avseende vid när de betygsätter det färdiga arbetet. Att försöka modellera sitt uppsatsämne efter vad man tror gynnar ens framtida karriärmöjligheter innebär att man inskränker förutsättningarna för självständighet, engagemang och originalitet istället för att underlätta möjligheterna att utveckla och uttrycka de generiska kunskaper som premieras av såväl examinatorer som arbetsmarknad. Uppsatser som skrivs utifrån strategiska överväganden är i regel lätta att känna igen på det slags problem som de brukar vara behäftade med. De kännetecknas framför allt av att vara instrumentellt orienterade i det att författaren försöker identifiera och lösa något praktiskt problem i den organisation som utgör uppsatsens empiriska fall, medan den generella medie- och kommunikationsvetenskapliga relevansen för studien tenderar att hamna i skymundan. Fokus ligger med andra ord snarare på ett enskilt fall än på en allmängiltig problemställning. Sådana uppsatser har ofta större likheter med utvärderingar eller utredningar än med forskningsrapporter och även om det förekommer enstaka undantag blir de sällan godkända utan omfattande kompletteringar.

Som handledare rekommenderar man därför alltid studenterna att låta det egna intresset styra och ägna kandidatuppsatsen åt ett ämne som ligger dem särskilt varmt om hjärtat. Det här rådet tas emellertid ibland emot lite väl bokstavligt och förstås av vissa studenter som en uppmaning att skriva om till exempel en favoritartist, en TV-serie man är särskilt begeistrad i, en blogg om en företeelse man är intresserad av eller ett företag eller organisation som fascinerar en. Det är visserligen inte i sig fel att skriva om sådana här saker, men det är inte det slags ämnen som handledarna uppmanar studenten att inrikta sig på. Vad rådet uppmuntrar till är att välja ett sådant medie- och kommunikationsvetenskapligt perspektiv, fenomen eller forskningsområde som man finner särskilt intressant och engagerande.

Att vilja skriva uppsats om Zlatan för att man är intresserad av fotboll, om modebloggar för att man är intresserad av mode eller om IKEA för att man vill få jobb där efter studierna förslår alltså inte. Misstaget man gör när man förstår Zlatan, modebloggar och IKEA som uppsatsämnen är att förväxla uppsatsens fall med dess ämne. Även om det förekommer specifika medieföreteelser som i sig kan utgöra ett uppsatsämne, är det nästan alltid problematiskt att välja ett empiriskt exempel innan man har en någorlunda klar bild av uppsatsens problematik. Misstaget att förväxla uppsatsens empiriska fall med dess ämne är en försåtlig fallgrop som man gör bäst i att försöka undvika. Ändå utgår åtskilliga av de ämnesförslag som lämnas in av studenterna inför handledartilldelningen vid uppsatskursens början från något specifikt fall som i regel är allt för ogenomtänkt för att kunna betraktas som mer än möjligen ett embryo till uppsatsämne. Det är förvisso förståeligt att om man är fascinerad av en speciell artist, TV-serie, bloggare eller organisation gärna vill skriva sin uppsats om det, men det viktigaste kriteriet när man väljer empiriskt material för sin uppsats är att det kan användas för att belysa en allmängiltig medie- och kommunikationsvetenskaplig frågeställning.

Det här kanske framstår som självklart, men ogenomtänkta fallbaserade ämnesval är ett reellt och återkommande problem som har orsakat bekymmer för mer än en uppsatsförfattare genom åren. Det som i princip alltid saknas i sådana ämnesförslag är den vetenskapliga poängen med att undersöka de här företeelserna, vilken medie- och kommunikationsvetenskaplig fråga de är tänkta att belysa eller vilken den samhällsvetenskapliga relevansen av att studera dem är. Men det är just i svaret på sådana frågor om *varför* och *i vilket syfte* man vill undersöka en viss TV-serie, internetsajt, organisation, reklamkampanj, tidskrift eller vad det nu är man är intresserad av som uppsatsens ämne och problemställning ligger förborgade. Det specifika fallet blir meningsfullt att studera först när det används som utgångspunkt för att belysa någon allmängiltig medie- och kommunikationsvetenskaplig process eller fråga.

Därför är det i princip alltid bäst att först bestämma sig för ett generellt problemområde för uppsatsen och först när man har gjort det börja fundera över vilka konkreta fall som kan vara lämpliga att använda för att undersöka detta

empiriskt. Alltför många gör tvärtom, vilket inte sällan leder till komplikationer längre fram i uppsatsarbetet. Som allvarligast blir svårigheterna när uppsatsförfattaren aldrig lyckas klargöra vilket problem eller vilken fråga som skall analyseras med hjälp av det empiriska fallet, eller inte kan argumentera för varför det fall som används är särskilt lämpligt för att studera den fråga uppsatsen handlar om. Detta slags brister är mycket svåra att lösa när de väl har uppstått, eftersom det i praktiken innebär att man i efterhand måste konstruera en frågeställning till den empiri man har samlat in. Det låter sig emellertid inte alltid göras på ett övertygande sätt, vilket innebär att ens arbete ofta blir mycket sårbart för kritik från opponenter och examinatorer när de väl läggs fram för bedömning. Det är således inte ovanligt att uppsatser som förblir underkända trots upprepade räddningsförsök innehåller just detta slags problem.

Att gå noggrant och grundligt tillväga när man väljer det forskningsproblem som skall bli ens uppsatsämne gör emellertid att man effektivt garderar sig mot att hamna i sådana fallgropar och ett enkelt steg är alltså att först fundera igenom vad det är för generellt forskningsproblem man vill studera och därefter identifiera ett empiriskt fall genom vilket man kan analysera det. Inte tvärtom.

De uppsatsbidrag som ingår i den här volymen är alla utmärkta exempel på hur de empiriska fallen används för att analysera den övergripande frågeställning som står i fokus för respektive studie. Moa Egonsons uppsats handlar således inte om Blondinbella, utan denna blogg är ett av de empiriska fall som används för att analysera hur den nätmobbning och det näthat som är ämnet för hennes undersökning kommer till faktiskt uttryck. På motsvarande sätt handlar inte Gustav Thunanders arbete primärt om de glassiga tidskrifter han har studerat, utan om den expanderande konnässörskultur han ser dem som uttryck för. Carl Rydhs uppsats är likaledes inte i första hand en studie av filmen om Joseph Kony, utan han utnyttjar den som ett konkret fall genom vilket han kan utreda, problematisera och utveckla det besvärliga begreppet *mediatization*. Nike Larsson analyserar i sin uppsats svenska livsstilsmagasin för män huvudsakligen i syfte att kritiskt diskutera slutsatser som dras i liknande undersökningar av andra forskare. De populärvetenskapliga tidskrifter som Kajsa Tretow nagelfar i sin studie är valda för att de möjliggör för henne att problematisera den vetenskapssyn som de förmedlar till allmänheten. Zandra Bergman och Viola Sten avhandlar inte i första hand just den debatt i *Dagens Nyheter* som de skärskådar i sin uppsats, utan den används som en konkret utgångspunkt för en generell analys av de spelregler som sätter ramarna för det politiska och ideologiska meningsutbytet i tongivande nyhetsmedier. På ett liknande sätt utgår Alexander Hellgren från en studie av en specifik organisationsförändring för att kritiskt analysera allmänt relevanta aspekter av berörda aktörers skilda möjligheter att påverka och komma till tals i den offentliga debatten.

Poängen är att i alla uppsatserna är de empiriska fallen tydligt underordnade, och medvetet valda utifrån, genomtänkta och klart formulerade medie- och kommunikationsvetenskapliga frågeställningar. Att det förhåller sig så är en vä-

sentlig aspekt av examensarbetenas framgång och i samtliga fall frukten av ett systematiskt och omsorgsfullt arbete med att identifiera och formulera adekvata och genomförbara forskningsfrågor.

Vägen till problemformuleringen

Hur skribenterna i denna uppsatsbok faktiskt kom fram till just sina ämnen kan bara de själva svara på. Kajsa Tretow gör det uttryckligen i inledningen till sin uppsats, men för de övriga är det en process som de inte redovisar i skrift. Gemensamt för dem är emellertid att det skedde stegvis genom grundliga studier på biblioteket under de första veckorna av uppsatskursen. Betydelsen av detta inläsningsarbete framgår tydligt när man jämför de ämnesförslag författarna lämnade in inför handledartilldelningen med de problemformuleringar som framställs i de färdiga uppsatserna. För några av dem innebar det rent av att den idé de utgick ifrån förkastades till förmån för en helt annan forskningsfråga. Av de tankar som föresvävade Nike Larsson syns exempelvis mycket lite i den uppsats som hon sedan faktiskt skrev:

> Jag skulle vara intresserad att skriva min kandidatuppsats om medier och politik och funderar därför på att göra en medieanalys av antingen en politisk fråga eller av en politisk person. Jag tycker det är intressant med teorier kring politikens medialisering och hur medier belyser, lyfter fram och beskriver vissa frågor inom politiken. Alternativt skulle jag vilja skriva om fenomenet mediedrev. Jag skulle i så fall välja ett fall där en politisk person utsätts för hård kritik i media (Juholt, Sahlin, Freivalds eller liknande) och se hur personerna beskrivs i pressen och om detta bör ses som granskande journalistik eller om det bör ses som ett mediedrev.

Av Moa Egonsons uppsatsskiss framgår visserligen ett övergripande intresse för genusfrågor, men den är så vagt och oprecist framställd att man av den knappast kan utläsa vad hennes arbete i slutändan kom att handla om:

> Mitt intresseområde inför uppsatsen rör framställningen av kvinnan och kvinnokroppen i media. Just nu pågår på nätet en stor debatt om medias bild av kvinnor, hur kvinnan framställs i reklam, i tv och på internet och jag vill ur ett genus- och socialkonstruktivistiskt perspektiv skriva om hur detta påverkar oss, och frambringar omöjliga kroppsideal i samhället. Jag vet inte exakt hur jag vill rikta in mig, vad jag ska fokusera på eller hur min undersökning ska gå till men jag har en idé om att göra en kvalitativ analys på ett fåtal utvalda stora, populära bloggar och hur dessa kvinnor framställer sig själva genom sina bloggar och då bidrar till att upprätthålla stereotyper, könsroller och ideal, denna rådande bild av kvinnan som ett objekt för andras ögon. Diskursanalys eller en semiotisk analys känns som metoder som skulle kunna passa för mitt ämne.

Som än mer diffus och obestämd framstår den skiss som Gustav Thunander presenterade:

> Jag vet inte exakt vad min uppsats kommer behandla, men jag är inne på semiotiken, mytbildning och konsumtion. Har varit inne lite på svenskarnas syn och konsumtion på/av kaffe, men inte riktigt lyckats ringa in exakt vart jag vill komma. Tycker Nespressos intåg på kaffemarknaden är intressant, med deras koncept och marknadsföring. Något som också kan knytas till identitetsbildning.

Tittar man på skisserna med facit i hand kan man se att en del av de teman och perspektiv som antyds i dem också återkommer i de färdiga uppsatserna, men den vaghet och brist på precision som kännetecknar de citerade ämnesförslagen har avlägsnats i takt med att skribenterna har satt sig in ordentligt i sina ämnen. Syftet med att återge dem här är att understryka vikten av det arbete man måste underkasta sina funderingar innan de blir till uppsatsämnen. Att formulera en fungerande frågeställning är ingenting man gör genom att sitta ensam på sin kammare och fundera, utan det är ett utvecklingsarbete som förutsätter grundlig inläsning av tidigare forskning och teoribildning på de kunskapsfält man tänker ge sig in på.

Men vad är då ett forskningsproblem och hur kommer man fram till ett bra sådant? De flesta studenter är nog rätt klara över att det är något väsentligen annorlunda än ett problem i vardagsspråklig mening. Ett forskningsproblem är inte nödvändigtvis en specifik svårighet eller ett dilemma som ställer till det. Att formulera ett forskningsproblem för uppsatsen handlar snarare om att identifiera en medie- och/eller kommunikationsrelaterad företeelse som man vill förstå på ett bredare, fördjupat, aktualiserat, kritiskt eller i annat avseende bättre sätt än vad som hittills gjorts. För att kunna utforma en forskningsfråga som gör det möjligt att uppfylla sådana målsättningar måste man vara väl orienterad inom det forskningsområde man skall skriva sin uppsats. Förtrogenhet med forskningsfältet skaffar man sig på biblioteket genom att systematiskt söka rätt på studier som gjorts inom området. Det kan inte nog understrykas hur betydelsefull en noggrann inventering av forskningsfältet är för att formulera en genomtänkt problemformulering och för uppsatsens möjligheter att nå framgång.

I den tidigare forskningen hittar man centrala, begrepp, teorier och resultat som man har nytta av i sin egen studie. Man tillägnar sig viktiga insikter om vilka centrala perspektiv och frågeställningar som kännetecknar fältet och vilka de inflytelserika forskarna är. Man skaffar sig ett grepp om vad som redan är uträttat och vad som pågår. Utifrån dessa kunskaper kan man undvika att göra något som redan är gjort och identifiera sådana glapp och luckor i forskningen som man kan fokusera den egna studien på att täppa till eller utveckla. Bara i relation till tidigare forskning kan man formulera ett riktigt genomtänkt uppsatsämne. En noggrann och metodisk forskningsinventering gör att man kan placera in sig på det forskningsfält inom vilket man skriver sin uppsats och att man på goda grunder kan argumentera för sin studies betydelse och relevans för kunskapsutvecklingen på området. Därför bör en kandidatuppsats innehålla en

gedigen översikt av tidigare forskning. Avsnittet kan med fördel förläggas i anslutning till problemformuleringen, eftersom en viktig funktion med forskningsinventeringen är att motivera och argumentera för den egna studiens relevans.

En bra redogörelse för tidigare forskning skall precis som övriga delar av uppsatsen vara systematiskt och analytiskt genomförd och framställd, varvid uppsatsförfattaren med egna ord redogör för vad som kännetecknar utvecklingen av och det aktuella tillståndet för forskningen i relation till den egna studiens frågeställningar. Ägnar man för lite möda åt forskningsöversikten hämmas man i arbetet med att utforma en adekvat problemformulering och i värsta fall dröjer sig vagheterna och bristen på precision från den inledande ämnesskissen kvar genom hela skrivprocessen. Utan att förankras i en klart och tydligt utarbetad frågeställning blir analysarbetet ostrukturerat, planlöst och ofokuserat. Ju längre det dröjer innan man formulerar en fungerande forskningsfråga, desto svårare blir det därför att genomföra ett stringent och systematiskt analysarbete och därmed att färdigställa ett godkänt examensarbete. Det här är det allvarligaste problem som förekommer i kandidatuppsatser och det är i regel mycket svårt att få bukt med på annat sätt än att uppsatsen skrivs om från grunden. Uppsatsförfattare som försätter sig i sådana svårigheter lyckas sällan prestera godkända uppsatser.

Oavsett hur väl forskningsgenomgången är genomförd är det regel snarare än undantag att redovisningen av tidigare forskning i kandidatuppsatserna är osystematisk, slumpmässig, oprecis och inaktuell. Särskilt illa är det när den inskränker sig till att referera ett par tidigare kandidatuppsatser om ämnet. Ett annat påtagligt uttryck för ett bristfälligt arbete med forskningsöversikterna är att de nästan enbart redogör för en handfull studier presenterade i böcker som ofta har flera år på nacken, medan forskning som publicerats i aktuella vetenskapliga artiklar för det mesta helt saknas. Det är olyckligt eftersom det framför allt är i de vetenskapliga tidskrifterna som man kan finna uppdaterad kunskap om vad som för tillfället pågår på forskningsfältet. Inbegrips inte sådana publikationer i forskningsöversikten riskerar aktualiteten i redovisningen att bli lidande.

Det finns en stor mängd vetenskapliga tidskrifter som är inriktade på olika aspekter av det medie- och kommunikationsvetenskapliga forskningsfältet och många av dem är lätt tillgängliga och sökbara i universitetsbibliotekets databaser. Trots detta är det inte ovanligt att man som handledare får höra av sina studenter att ”det finns ingen forskning om det jag skriver om”. Det är ett påstående som i princip alltid har sin grund i att man söker för snävt. Det är förvisso möjligt att det kan vara svårt eller till och med omöjligt att hitta tidigare forskning om exakt det fall som man använder som empirisk utgångspunkt i sin egen studie. Men om man tar det som intäkt för att det saknas tidigare forskning har man sannolikt också här förväxlat uppsatsens empiriska fall med dess ämne. Om det senare finns det i princip alltid en stor mängd såväl aktuella som

klassiska studier att tillgå, även om de baserar sig på analyser av helt andra konkreta fall än de man själv arbetar med.

En väl genomförd inventering av forskning som har gjorts på det område inom vilket man skall skriva sin uppsats är kungsvägen till en välgrundad problemformulering. Att ägna den första veckan av uppsatskursen åt att läsa in sig på sitt ämne lägger en solid grund för möjligheterna att skriva en bra uppsats och bli färdig med den inom de tio veckor som man har till sitt förfogande.

Vikten av att skriva baklänges

När man har valt ämne för sin uppsats, läst in sig på tidigare forskning och bestämt sig för empiriskt material är det dags att påbörja själva författandet. Att börja från början med att skriva en inledning som leder fram till uppsatsens syfte och frågeställningar och därefter ett metodkapitel följt av ett teoriavsnitt innan man påbörjar slitet med den stora analysdelen, framstår nog för många som den naturliga arbetsgången. I själva verket bör man emellertid göra precis tvärtom och börja med att skriva uppsatsens analysdel. Många studenter ställer sig till en början reflexmässigt skeptiska när de får höra detta av sin handledare, men efterhand som de överväger rådet inser de flesta finessen med att göra så.

Att analysera handlar i grund och botten om att göra upptäckter, gärna oväntade sådana. I denna mening är analysarbetet en resa mot ett mer eller mindre okänt mål. Sociologen Johan Asplund ger i boken *Om undran inför samhället* (1970) en bra bild av vad samhällsvetenskaplig analys går ut på när han skriver att man för att förstå vad ett socialt fenomen betyder måste ha förmågan att se någonting som någonting, att medvetet kunna skifta fokus och se och förstå en företeelse ur olika perspektiv. Ett sådant aspektseende, som han kallar det, betraktar han som en nödvändig ingrediens i allt vetenskapligt arbete. Att skriva kandidatuppsatsens analysdel handlar också om att anlägga och pröva olika perspektiv på det empiriska material man arbetar med, det vill säga att i Asplunds termer se det fall man analyserar som något och att tillhandahålla förklaringar och argument till varför man ser det på just detta sätt. En av poängerna med att börja med att skriva på uppsatsens analysdel är att hålla möjligheterna att göra upptäckter i det empiriska materialet så öppna som möjligt. Konkret innebär det att man genom att läsa teori parallellt med att man tolkar det empiriska materialet under arbetets gång kan utveckla och fördjupa sina analyser utifrån de perspektiv man förkovrar sig i. De kandidatarbeten som publiceras i denna bok är alla skrivna baklänges av författare som på olika sätt använder sitt aspektseende för att förstå de fall de analyserar som specifika uttryck för de generella fenomen de vill bidra till förståelsen av.

Nike Larsson använder sitt aspektseende kritiskt som en strategi för att visa hur ett empiriskt material som i annan forskning har tolkats som en indikation på ökad jämlikhet i mediala framställningar av maskulinitet och femininitet analyserat ur andra teoretiska perspektiv kan leda till rakt motsatta slutsatser. Alexan-

der Hellgren kombinerar element från två teoretiska perspektiv till ett eget analytiskt verktyg som han kan använda för förstå andra aspekter av det fall han analyserar än om han hade utgått från endera av dem. Moa Egonson använder effektivt de teorier hon utgår ifrån för att visa hur till synes kulturspecifika yttringar av kvinnoförtryck ur vissa aspekter kan förstås som uttryck för problematiska universella normsystem. Kajsa Tretow förstår den vetenskapssyn som förmedlas i de populärvetenskapliga tidskrifter hon analyserar som uttryck för en vetenskapsideologi som befäster ett naturvetenskapligt vetenskapsideal och ifrågasätter den samhälls- och humanvetenskapliga forskningens legitimitet. Gustav Thunander tolkar med utgångspunkt i Pierre Bourdieus teoretiska perspektiv de konnässörstidskrifter han granskar som en expanderande medial arena för symboliska makt- och statuskamper. Zandra Bergman och Viola Sten använder en uppmärksammad debatt i DN om feminismens roll för att ur ett övergripande demokratiperspektiv kritiskt analysera spelreglerna för den offentliga debatten i tongivande nyhetsmedier. Carl Rydh vrider och vänder i sin studie på det notoriskt svårfångade begreppet *mediatization* och lyckas, genom att tillämpa det ur olika aspekter på ett konkret empiriskt fall, berika forskningsfältet med en utvecklad teoretisk förståelse av företeelsen.

Om man färdigställer uppsatsens teorikapitel innan man påbörjar analysarbetet inskränker man på förhand möjligheterna att pröva olika begrepp och perspektiv för att förstå det fall man arbetar med och därmed också chanserna att göra upptäckter. Det medför att de tolkningar som görs av det empiriska fallet blir betydligt mer styrt av det teoretiska perspektiv uppsatsförfattaren har bestämt sig för innan analysarbetet påbörjades. Man kan som examinator ofta rätt tydligt se om en uppsats är skriven på det sättet. Sådana uppsatser brukar innehålla ett längre fristående teoriredovisande kapitel som tenderar att vara framställt i en vokabulär och språkdräkt som är starkt präglad av de originalkällor det refererar. Tydligast märks det emellertid i uppsatsens analytiska avsnitt där det empiriska materialet ofta används för att bekräfta de teoretiska perspektiv författaren utgår ifrån. Det brukar beskrivas som att det empiriska materialet limmas fast på teorierna och det uttrycks i formuleringar av typen ”detta kan kopplas till Baumans teori om konsumtionssamhället” eller ”detta stämmer med Habermas livsvärldsbegrepp”. Det innebär att uppsatsförfattaren påtalar en möjlig koppling istället för att genomföra den med ett klargörande resonemang. Uppsatser av det här slaget är vanliga. De präglas av analytisk osjälvständighet och kommer sällan särskilt mycket längre än till att empiriskt illustrera de teoretiska perspektiv författarna har utgått ifrån.

Sådana problem uppstår däremot sällan om man börjar med att skriva uppsatsens analysdel. En av de stora vinsterna med att arbeta på detta sätt är att man hela tiden med egna ord och formuleringar tvingas förklara och argumentera för sina teoretiska och begreppsliga utgångspunkter och vägval. I samband med att de tillämpas i faktiska analyser klargör författaren sitt sätt att använda de teoretiska perspektiven och begreppen för att tolka och förstå sitt analytiska fall.

För framställningen innebär detta att merparten av teoriredovisningen vävs samman och integreras med det analytiska arbetet och att behovet av ett rent teorirefererande kapitel därför till stor del försvinner. De som skriver på det här sättet har tillägnat sig eller internaliserat de teorier, perspektiv och begrepp som de använder, gjort dem till sina och förmår tänka genom dem. Sådana uppsatser kännetecknas ofta av analytisk självständighet och skicklighet. Det finns flera goda exempel på hur sådana kvaliteter kommer till uttryck i de uppsatser som ingår i den här volymen, men de framgår kanske allra tydligast i Gustav Thunanders Bourdieuinfluerade analys av konnässörskulturen. Den är skriven på ett högst personligt språk som betydligt bättre klargör de teoretiska perspektiv och begrepp han laborerar med än om han hade staplat teorisammanfattningar i ett separat kapitel.

När analysarbetet är färdigskrivet är huvuddelen av uppsatsarbetet genomfört och det är i regel ganska enkelt att färdigställa resten av uppsatsen. Eftersom man nu är klar över vilka teoretiska begrepp och perspektiv man faktiskt har använt för att analysera sitt fall och i stor utsträckning också har förklarat dem genom den analytiska tillämpningen behöver uppsatsen inte något omfattande separat teorikapitel, utan det räcker i regel med att man i ett kort avsnitt motiverar vilka teoretiska perspektiv och begrepp man har utgått ifrån genom att förklara i vilka syften man har använt dem i analysen.

När man har färdigställt uppsatsens analysdel är det också dags att ge syfte och frågeställning sin slutgiltiga formulering. Eftersom uppsatsens syfte alltid är att göra det som görs i analysdelen skall, enkelt uttryckt, uppsatsen syfte och frågeställning utgöras av en kort och koncis beskrivning av de frågeställningar som analysdelen ger svar på.

Ramverket

När fallstudien närmar sig fullbordan kan uppsatsens helhet anas och det börjar bli meningsfullt att arbeta med verkets inledande delar. Inom skönlitteraturen varierar den litterära formen mellan genrer och tidsepoker, vilket sammanhänger med att den konstnärliga och litterära utvecklingen i stor utsträckning handlar om formexperiment medan idéinnehållet inte nödvändigtvis avviker mellan olika genrer. Akademiska forskningsrapporter följer emellertid i allmänhet en form som varit relativt konstant över såväl tid som disciplingränser. Vetenskapliga innovationer och framsteg består knappast av nya litterära grepp, utan snarare av nya idéer och resultat som kommuniceras inom ramarna för en och samma litterära form. Mer eller mindre alla uppsatser och avhandlingar, oavsett vetenskapsområde, följer därför denna struktur: 1) först kommer ramverket där man förklarar *vad* man ska göra, *hur* detta ska gå till och *varför* det är viktigt, 2) därefter följer fallstudien där man genomför vad man föresatt sig och 3) slutligen klargör man i konklusionen vad man kommit fram till.

Ramverket är den akademiska textens mest genrestyrda del och omgärdas av vissa förväntningar, som behöver uppfyllas. Lärarna på uppsatskurser brukar därför tillhandahålla kursdokument, där de frågor som måste avhandlas räknas upp, och dessa handlar huvudsakligen om ramverket. Studenterna får i dessa instruktioner lära sig att uppsatsen ska innehålla problem, syfte (samt eventuella frågeställningar kopplade till syftet), metod (material, urval, tillvägagångssätt), teori och tidigare forskning. Därtill kommer förstås analysdelen och konklusionen, som trots att dessa delar är viktigast ändå inte styrs av lika preciserade innehållsliga förväntningar.

Eftersom instruktionerna för ramverket är de mest detaljerade kanske detta kan upplevas som lättare att skriva än empiriska studier, som måste struktureras på olika sätt beroende på den specifika studiens faktiska syfte. Och förvisso brukar ramverket kräva mindre arbete om det skrivs mot slutet. Icke desto mindre finns vissa återkommande brister, vilket i ibland förklaras av att studenter alltför slaviskt följer kursstencilens mall. En sådan brist är att ramverket ibland blir alldeles för omfattande och stjäl utrymme från den empiriska studien. Om problem, syfte, metod, teori och tidigare forskning upptar halva det tillåtna sidantalet eller ännu mer är detta en indikation på att det föreligger ett missförhållande i uppsatsen. Olika ämnen och forskningstraditioner kan ha skilda synsätt på relationerna mellan ramverk och fallstudie, men på kandidatkursen i medie- och kommunikationsvetenskap rekommenderar vi att ramverket upptar cirka en tredjedel av det totala omfånget.

Varför sväller dessa formella diskussioner om metod, teori och tidigare forskning då emellanåt över alla breddar? Allt som oftast beror detta på att studenten ”tenterar av” litteratur på dessa områden. Han eller hon har läst in sig på en del verk och vill visa sig välorienterad och påläst, vilket leder till teoripresentationer över åtskilliga sidor utan tydlig koppling till den egna undersökningen. Om ramverket dessutom tillkommit före analysdelen riskerar detta problem att förvärras. Samma ”tenterande” teorikapitel skulle i princip lika gärna kunna ingå i vilken uppsats som helst, oavsett studieobjekt. Som Moa Egonson och Viola Sten påpekar i sitt bidrag i denna bok är poängen emellertid ”inte att du ska lära ut teorierna utan du ska förklara varför just detta ämne kan förstås *genom* teorierna”. Uppsatsen är ingen hemskrivning, där man redovisar sin läsning av kurslitteratur, utan ett självständigt arbete där man *applicerar* teorier och perspektiv. Frågan är alltså varför dessa teorier hjälper en att förstå studieobjektet bättre, inte vad de innehåller.

Föreställningen om teorikapitlet som en fråga om litteraturtentamen framgår emellanåt också av en undran som många handledare har mött: ”hur många teorier behöver man?” I grund och botten ska teorikapitlet inte handla om *andras* teorier, utan om *den egna* teorin. Denna kan bestå av begrepp och impulser från flera verk, men dessa ska diskuteras i relation till den egna studien. För att kunna klargöra detta måste man ofta rekapitulera en del av andras teorier, men dessa redogörelser bör begränsas till ett minimum och till största delen förläggas

till fallstudien i anslutning till teorins analytiska tillämpning. I annat fall leder det lätt till långrandiga teorikapitel, där den egna undersökningen hamnar i skymundan.

Samma sak gäller metodkapitlet. Ibland blir detta avsnitt onödigt utdraget eftersom studenten redogör för metodlitteraturen i sig, snarare än att diskutera sin egen undersökning i ljuset av denna litteratur. Emellanåt får man som handledare till och med in manus som redogör för andra metoder än de som tillämpas i det egna arbetet, vilket inte bör förekomma. För att bättre lyckas med metodavsnittet kan man med fördel ställa sig frågor om vilka metodkrav som det egna uppsatsämnet föranleder: Vilket slags material behövs för att man ska kunna besvara den aktuella frågeställningen? Finns det någon typ av medietexter eller någon grupp av potentiella intervjupersoner som skulle kunna ge ett särskilt intressant resultat? Vilka då och på vilka grunder?

Emellanåt kan även avsnittet om tidigare forskning bli väl omfattande på grund av att en påläst student ägnar stort utrymme åt redogörelser för vad som tidigare gjorts på området. Kanske är detta dock mindre vanligt än att teori- och metodkapitlen sväller över alla breddar, vilket kan ha att göra med att man i dessa kan begagna sig av en hel del kurslitteratur, medan orienteringen bland redan genomförda studier av en specifik företeelse oftare kräver helt ny inläsning. Som tidigare påpekats blir den tidigare forskningens roll för det egna arbetet därmed inte sällan i minsta laget. Ibland möter man också studenter som har svårt att skilja mellan teoretisk litteratur och tidigare forskning. Principiellt kan man säga att teori, det vill säga begrepp och perspektiv, behövs som verktyg för att analysera det egna studieobjektet, medan den tidigare forskningen handlar om genomförda studier av samma typ av fall. Denna redan existerande forskning har lärt oss en del om ämnet som inte behöver upprepas. Genom inläsning på sådana studier kan man emellertid klarlägga outforskade aspekter eller kanske upptäcka resultat från olika studier som motsäger varandra, vilket då motiverar nya studier. Om man inte har anledning att förvänta sig ett annat resultat genom ett annorlunda och mer genomtänkt tillvägagångssätt bör man emellertid undvika att ställa samma frågor som tidigare forskare på fältet. Medan den teoretiska litteraturen bör tjäna som källa till inspiration, utgör den tidigare forskningen snarare något att positionera sig emot.

Att låta sig inspireras av teorier och perspektiv förutsätter att man finner relevant litteratur att fördjupa sig i. En del studenter förefaller ha svårt att skilja forskningslitteratur från den typ av självhjälpslitteratur eller konsultböcker som handlar om hur man kommunicerar effektivare, utan att lämna några mer generella bidrag till vårt vetande om mediesamhället eller kommunikationens villkor. Det räcker inte heller med att fastna i läroboksframställningar av teorier för att man verkligen ska tillgodogöra sig de verktyg som krävs för att genomföra en analys. Sådana verk kan i och för sig användas för att orientera sig på teoriernas område, men på kandidatnivån förväntas man därefter gå till källorna och fördjupa sig i originallitteraturen.

Om de detaljerade instruktionerna för ramverket ibland leder till att detta tar överhanden över analysen i uppsatser med bristande disposition finns en annan återkommande oavsiktlig konsekvens med dessa instruktioner. Anvisningarna om vilken typ av diskussioner som behöver förekomma i uppsatsen, och i synnerhet i ramverket, slår igenom i övermått i rubriksättningen. Att man måste ha problem och syfte, diskutera teori, metod, tidigare forskning och genomföra en analys innebär inte att ”Problem”, ”Syfte”, ”Teori”, ”Metod”, ”Tidigare forskning” och – kanske värst av allt – ”Analys” ska figurera som rubriker i uppsatstexten. Dessa ord är benämningar på de diskussioner som ska föras *under* rubrikerna, medan rubriksättningen med fördel kan ta fasta på vilka specifika problem, teorier och analyser som genomförs i den enskilda uppsatsen. I annat fall blir den intetsägande och kunde ha förekommit i vilken studie som helst, oberoende av ämne. Möjligen är den så vanliga förekomsten av tråkiga rubriker i uppsatser ett resultat av att handledare ibland prioriterar bort kritiken av detta och att studenterna genom läsning av tidigare uppsatser med ointressant rubriksättning får intryck av att ramverken måste se sådana ut. I så fall blir missgreppet normerande. Och när man som handledare föreslår förbättringar på denna punkt möts man inte sällan av förvånade frågor om man verkligen ”får lov” att använda andra rubriker. Förvisso!

Att många studenter inleder arbetet med ramverket genom att göra rubriker av uppsatsanvisningarna kan möjligen också bidra till att förklara varför detta ramverk ibland blir omotiverat långt och ofokuserat. Därefter utvecklas skriverierna lättare till en katalog över teorier och metoder, snarare än reflektion och argumentation kring den egna undersökningen. Om man satt upp rubriker som ”Syfte” och ”Frågeställningar” kan det dessutom kännas som om det krävs en hel del text för att rättfärdiga överskrifterna. Egentligen vinner ett syfte på att vara kärnfullt och formuleras i en eller ett par meningar, direkt i anslutning till problemet. För den händelse detta syfte blir abstrakt kan man precisera det med några konkreta frågeställningar, som sedan besvaras i analysdelens olika avsnitt. Med en särskild syftesrubrik sväller formuleringen emellertid lätt till en halv eller en hel sida, vilket ofta gör att uppsatsens ärende blir diffust. Med ytterligare en separat rubrik för frågeställningar riskerar denna vaghet att späs på.

I de olika uppsatserna motsvarar ramverken överlag dessa normer väl, även om det ska erkännas att rubriksättningen i flera fall korrigerats i efterhand och att redogörelserna för den tidigare forskningen i några fall kunde ha varit mer omfattande. Det förefaller uppenbart att analysdelarna har skrivits först, vilket påtagligt underlättat balansen mellan de olika delarna. Beroende på uppsatsprojektets karaktär kan behovet av exempelvis teoriutläggningar variera något, men i allmänhet behövs inte mer utrymme åt ramverket än vad exempelvis Nike Larsson ägnar det i sin uppsats om manliga magasin.

Uppsatsens bedömning

När deadline närmar sig och uppsatsen förhoppningsvis börjar bli färdig brukar handledaren avge omdöme om huruvida han eller hon bedömer uppsatsen som mogen att läggas fram eller ej. Detta förutsätter dock att manusutkasten har inkommit regelbundet och uppsatsarbetet inte överskrider den planerade tiden och avslutas efter det att handledningstiden löpt ut. För den händelse väsentliga delar av texten tillkommit alltför nära inpå inlämningen och handledaren inte har haft rimlig tid att ta del av den kan en sådan förhandsbedömning heller inte göras. Om man i detta skede blir avrådd av sin handledare att lämna in uppsatsen bör man lyda detta råd. Vidareutveckla istället texten och åtgärda dess problem så att arbetet verkligen är färdigt när det slutligen levereras! Det kan vara frestande att chansa på att examinatorn ska göra en mer fördelaktig bedömning, men erfarenheten visar att sådana förhoppningar mer eller mindre alltid grusas.

Ibland försöker studenter få sina handledare att uttala sig om vilket betyg deras uppsatser kan tänkas få. En del är dessutom så inriktade på att bli väl godkända att de uppmanar handledaren att verkligen nagelfara deras manuskript noggrant för att garantera högsta betyg. Handledning och examination är emellertid strikt åtskilda funktioner i uppsatsprocessen. Som handledare kan man ibland fatta sympatier för en student som kanske har arbetat ambitiöst och måhända överträffat ens initiala förväntningar, men dessa sympatier får inte prägla bedömningen av arbetets kvalitet. Och för den händelse studenten av en eller annan anledning inte velat ta till sig handledarens råd eller till och med har kommit på kant med honom eller henne ska detta inte heller ha någon inverkan på betygsättningen. Examinatorn är därför alltid enväldig domare och har utsetts för att säkerställa en oberoende bedömning av slutresultatet. Det förekommer att examinatorer konfererar med handledaren om den aktuella uppsatsen inför seminariet, men handledaren brukar då akta sig för att försöka påverka omdömet. Som handledare har man inte heller till uppgift att ordna väl godkända betyg åt sina adepter, utan att hjälpa dem att inom de givna ramarna nå så långt de kan. Betyget ska avse studentens egen självständiga prestation, inte handledarens bidrag. En följd av detta är också att man vid seminariet inte kan tillbakavisa kritik mot ens arbete med hänvisning till handledarens instruktioner med mindre än att man samtidigt framställer uppsatsen som osjälvständig och därmed i princip ovärdigt att godkännas.

Uppsatsen bedöms på två plan. Först och främst utgör den en indikation på vad studenten har lärt sig. Det är i examensarbetet som man mer än någon annanstans under utbildningen visar sin intellektuella utveckling och i vilken utsträckning man motsvarar de examensmål som formulerats i Högskoleförordningen. Utöver detta ligger uppsatserna på kandidat- och masternivå numera också till grund för de utvärderingar av examina som genomförs i regi av Universitetskanslersämbetet (UKÄ), tidigare kallat Högskoleverket (HSV). I sådana utvärderingar granskas studenternas prestationer för att säkerställa att utbildningen lever upp till examensmålen. För den händelse man släppt igenom

uppsatsarbeten av otillräcklig kvalitet kan rätten att utfärda examen ifrågasättas. Kraven på lärosätet i sådana granskningsförfaranden är högt ställda och det finns flera exempel på hur enstaka uppsatser givit upphov till reprimander och tvingat utbildningsarrangörer att redovisa åtgärdsprogram för att komma till rätta med bristerna. Som examinator kan man med andra ord inte sänka kraven utan att äventyra utbildningens existens.

Den högre utbildningens utvärderingssystem förändras kontinuerligt, men syftar till att garantera att studenterna verkligen har de stipulerade kunskaperna. Svaga examensarbeten ska i princip inte förekomma alls. Detta innebär att ett godkänt betyg på en kandidatuppsats också är mycket bra. Ett väl godkänt betyg är förstås ännu bättre och om man dessutom haft äran att få sitt arbete publicerat i skriftserien ”Förtjänstfulla examensarbeten i MKV” har ens arbete bedömts som ett av de allra bästa på sin nivå i utbildningen.

Vad är det då som egentligen premieras i bedömningen? Utöver att uppsatsen idealt sett ska vara välskriven och ha ett ramverk utformat i enlighet med de diskussioner som förts ovan ligger bedömningens fokus framför allt på analysens karaktär. Att producera nytt vetande uppfattas i forskarsamhället som ett tecken på originalitet och detta görs i analysdelen. Där demonstreras i bästa fall studentens förmåga att med hjälp av existerande teorier och metoder ta sig an ett empiriskt fall och tillföra ny kunskap.

Originaliteten kan ta sig olika uttryck. De uppsatser som ingår i denna publikation lämnar olika typer av bidrag som kan betraktas som exempel på hur man genom sin forskningsinsats kan tillföra något nytt. Ett vanligt sätt att bidra med ny kunskap kan vara att utifrån befintliga teorier och perspektiv kartlägga en ny och föga studerad företeelse, som säger något fruktbart om medier och kultur. Gustav Thunander har noterat ett svällande utbud av specialtidskrifter om exempelvis whisky, choklad och italiensk matlagning och med hjälp av Pierre Bourdieus kultursociologiska begreppsapparat utforskat denna som ett uttryck för konnässörskulturens utbredning på allt fler områden. Det teoretiska perspektivet är här väletablerat och har tidigare använts för att studera åtskilliga fenomen, medan empirin emellertid knappast granskats särskilt ingående.

Något liknande kan sägas om Kajsa Tretows studie av vetenskapssynen i de populärvetenskapliga tidskrifter, som tidigare inte heller ägnats någon större uppmärksamhet inom samhälls- och medieforskningen. Genom att ta sin utgångspunkt i etablerade vetenskapsfilosofiska och dito sociologiska verk, som vanligen brukar användas för att diskutera samhällsvetenskapliga forskningsfrågor, granskar hon istället mediala representationer med stor spridning. Trots att ”upplysningsdiskursen” och dess förenklade föreställningar om ”objektivitet” idag är ifrågasatt inom såväl samhälls- som naturvetenskap härskar den desto mer inom populärvetenskapen och påverkar opinionen mot forskningsfält som hos lekmän kan förefalla mer ”ideologiska” än ”vetenskapliga”.

Nike Larsson har på ett liknande sätt utgått från de manliga livsstilsmagasin som numera alltmer explicit behandlar identitets- och maskulinitetsfrågor, vilket

av tradition varit betydligt vanligare i tidningar riktade mot en kvinnlig läsekrets. Men när hon nu med sitt val av empiri överskrider denna könsgräns sker detta med ambition att kritiskt belysa de teser som drivits av andra forskare att de manliga magasinen skulle ha blivit mer reflexiva och frigörande. På så sätt blir hennes teoretiska tvivel en viktig utgångspunkt för den egna undersökningen. Moa Egonson utgår å sin sida från etablerade teorier om kön, men applicerar också dessa på nya fenomen som tidigare knappt berörts: nakenprotester och näthat i de sociala medierna. Hennes uppsats tillkom före den stora mediala debatten 2013 om näthat mot kvinnor i offentligheten. Utöver sitt empiriska nyhetsvärde bidrar uppsatsen ytterligare till vår kunskap genom att jämföra fall från helt olika kontexter och visa att de normer och tabun som omger kvinnokroppen i hög grad är kulturöverskridade.

Zandra Bergman och Viola Sten har i likhet med så många andra tagit sin utgångspunkt i en aktuell medieföreteelse: den debatt om feminismens samtida roll som fördes i *Dagens Nyheter* under samma termin som uppsatsen tillkom. Istället för att välja den mer givna vägen att granska hur femininitet och/eller maskulinitet skildras i detta meningsutbyte genomför de en intrikat analys ur ett demokratiperspektiv med flera dimensioner. För det första har feminismen av tradition fungerat som en demokratirörelse, men i debatten förekommer nu röster som i demokratins och jämställdhetens namn hävdar att denna traditionella roll upphört och att feminismen tvärtom blivit ett antidemokratiskt uttryck för särintressen hos en elit. Bergman och Sten granskar i sin tur denna debatt och de demokratianspråk som där görs ur ett medialt demokratiperspektiv.

Två av uppsatserna i denna volym har tydligare teoriutvecklande ambitioner än de andra. Alexander Hellgren undersöker organisationsförändringar inom vården och hur maktkampen kring dessa tar sig diskursiva uttryck som kan förväntas påverka utfallet. I sin ambition att tydliggöra detta maktspel kopplar han samman Michel Foucaults diskursanalytiska perspektiv med Pierre Bourdieus fältbegrepp och studerar hur fältets mäktigare aktörer utestänger vårdpersonalens strävanden från den legitima problemdefinitionen. På så sätt visar han hur dessa teorier låter sig förenas till ett gemensamt perspektiv. Ännu mer centralt är teoriarbetet för Carl Rydh, vars studie inte bara handlar om själva fallet, det vill säga den virala spridningen av kampanjfilmen Kony 2012, utan också om själva det *mediatization*-begrepp som utgör verktyg för att genomföra studien. Genom att konfrontera denna kategori med ett aktuellt empiriskt fall lägger han fokus på begreppsliga svårigheter och lämnar ett teoretiskt bidrag. På så sätt utmanar analysen teoribildningen istället för att bara bekräfta dess riktighet.

Även om uppsatserna i denna volym således lämnar olika typer av kunskapsbidrag är det i samtliga arbeten i själva konfrontationen mellan ett empiriskt fall och ett teoretiskt perspektiv som de mest centrala förtjänsterna ligger. Att akademiska uppsatser också behöver genomarbetade ramverk ska inte dölja det faktum att de i slutändan står och faller med analysens kvalitet.

Vid vägs ände

Färden mot en godkänd kandidatuppsats är sällan spikrak, utan slingrig och kantad av hinder och motgångar. Detta ligger i uppsatsskrivandets natur. Några ger upp under resans gång, andra kämpar oförtrutet på utan att bli färdiga. En del misslyckanden sker trots hårda ansträngningar och höga ambitioner, men desto fler för att författaren försökt ta genvägar eller spillt för mycket krut på annat än sina studier. Oavsett vad det beror på är det alltid tråkigt när ett uppsatsprojekt går i stöpet. Mest naturligtvis för författaren, men också för handledare, examinatorer och kurskamrater. Ingen gläds åt en kuggad uppsats.

Det hör till ovanligheterna att studenter som blir underkända vid MKV är helt oförberedda när de får besked om sitt betyg. I de flesta fall har de antingen lagt fram sina uppsatser för examination trots att deras handledare har avrått dem från att göra det, eller så har de skrivit dem utan handledning. I det senare fallet handlar det i regel om att deras handledningstid antingen har varit förbrukad eller att de inte har utnyttjat den när den erbjöds. Det är däremot ovanligt att studenter som lägger fram sina uppsatser med sin handledares goda minne inte blir godkända på uppsatsseminarierna.

Så gott som varje termin delas hur som helst något eller några underkända betyg ut. De flesta accepterar resultatet och godtar examinatorns motiveringar för det, men för en del författare innebär beskedet en så stor besvikelse att den blir svår att hantera. Det är lätt att förstå att en del studenter i stundens hetta då söker förklaringar till bakslaget hos någon annan än sig själv och vanligtvis är det handledaren som ikläds syndabocksskruden. Att skjuta skulden för misslyckandet på någon annan löser dock inga problem. Om man i stället lyssnar noga på de argument som examinator meddelar för sitt beslut kan man med utgångspunkt i dem försöka komma tillrätta med problemen och förhoppningsvis prestera ett godkänt examensarbete till nästa examinationstillfälle. I de flesta fall går också de omedelbara känslomässiga reaktionerna över efter en stund och de underkända studenterna kan börja reflektera mer sansat över varför det gick som det gick. Också för de uppsatsförfattare som följer sin handledares råd att inte lämna in uppsatsen för bedömning kan det ibland kännas tungt att acceptera att man inte har nått ända fram med sitt arbete, utan måste fortsätta att jobba med det ytterligare en tid.

Det är ingen katastrof att bli underkänd på uppsatsen eller att avrådas från att lägga fram den, utan det kommer fler seminarier och därmed nya chanser att få sin kandidatexamen. Det finns också exempel på studenter som har gjort både tre och fyra försök innan de slutligen har kunnat njuta segerns sötma. Gemensamt för de som trots stora motgångar på vägen har lyckats är att de har lyssnat på sin handledare eller examinator och tagit till sig deras synpunkter, omdömen och råd som den hjälp de alltid är avsedda att vara och med utgångspunkt i dessa tagit itu med att avlägsna bristerna i sina arbeten. Så gjorde de två studenter som efter ett par misslyckade försök att lägga fram sin uppsats för examination följde

sin examinators och handledares råd om att uppsöka Studieverkstaden för att få hjälp med sina problem. Efter ett par terminer återvände de sedan med en uppsats som med god marginal blev godkänd, på femte försöket. Ett annat exempel är den student som efter att ha blivit underkänd på de båda delmoment som föregår uppsatskursen insåg sina omfattande problem med det akademiska skrivandet och uttryckligen bad sin handledare om handfasta råd för att lösa dem. Genom att erkänna och beskriva sina svårigheter för handledaren kunde denne bättre både förstå och hjälpa studenten att arbeta fokuserat med att åtgärda dem. De slipades också med ihärdig möda gradvis bort och studenten kunde, om än någon termin senare än planerat, lämna in en uppsats som blev klart godkänd på första försöket. Den viktigaste förklaringen till att de här studenterna lyckades bli klara till slut är att de insåg och accepterade svårigheterna som sina egna att ta itu med och inte som förorsakade av någon annan. En student som på liknande vis förstod sina problem och framgångsrikt tog itu med dem skrev en tid efter examinationen ett mail till institutionen som belyser betydelsen av att betrakta sina svagheter och arbetet med att övervinna dem som en viktig aspekt i en personlig läro- och utvecklingsprocess:

> Såg idag att min sista uppgift var klar! Detta gläder mig oerhört och jag är klar med min första akademiska examen. Det har varit en oerhört lärorik tid och tiden på MKV /…/ har förändrat mig personligen. /…/ Jag hade stor vilja och energi när jag kom till er men har aldrig följt någon direkt akademisk bana i mitt liv, jag har snarare varit den praktiska typen, och därför fick jag också stora svårigheter på vägen. Sol /…/ har blivit en milstolpe i mitt liv.

Faktum är att de allra flesta som påbörjar arbetet med att skriva sin uppsats förr eller senare också kommer helskinnade fram till målet och kan lämna sina studier som nybakade filosofie kandidater. Alla som gör det har gjort en stor prestation och kan vara stolta över vad de har åstadkommit. De har fullbordat resan från kunskapskonsument till självständig kunskapsproducent. Och om man inte lyckades prestera det banbrytande mästerverk man föresatte sig i början kanske man, som Karl Ove Knausgård, åstadkommer det på annat sätt i den framtid som väntar när man stänger dörrarna till seminarielokalen efter sig.

Referenser

Andersson, Gunnar och Persson, Anders 2002: *Coachning och handledning av grupper – inom universitet och högskoleutbildning*, Lund: Studentlitteratur

Asplund, Johan 1970: *Om undran inför samhället*, Uppsala: Argos

Augustsson, Gunnar 2012 (2007): *Akademisk skribent – om att utveckla sitt vetenskapliga skrivande*, 2:a upplagan, Lund: Studentlitteratur

Björk, Lennart och Räisänen, Christine 2003 (1996): *Academic Writing. A University Writing Course*, Lund: Studentlitteratur

Castells, Manuel 2002 (2001): *Internetgalaxen. Reflektioner om Internet, ekonomi och samhälle*, Göteborg: Daidalos

Harvey, Lee 2000: ”New Realities. The Relationship between Higher Education and Employment”, *Tertiary Education and Management 6, 1: 3–17*

Knausgård, Karl Ove 2012 (2010): *Min kamp 5*, Stockholm: Norstedts

Nelsson, Olof 2006: *Från examen till arbete. En uppföljning av innehåll och relevans i utbildningar vid Lunds universitet*, Lund: Utvärderingsenheten vid Lunds universitet, rapport nr 2006:241

Pelger, Susanne och Santesson, Sara 2012: *Retorik för naturvetare. Skrivande som fördjupar lärandet*, Lund: Studentlitteratur

Persson, Roland S. 1999: *Vetenskaplig handledning*, Lund: Studentlitteratur

Schoug, Fredrik (red.) 2008a: *Humaniora i yrkeslivet*, Lund: Utvärderingsenheten vid Lunds universitet, rapport nr 2008:249

Schoug, Fredrik 2008b: ”Humanistiska färdigheter”, i Schoug, Fredrik (red.) – *Humaniora i yrkeslivet*, s. 45–61, Lund: Utvärderingsenheten vid Lunds universitet, rapport nr 2008:249

Uppsatsresan – ett äventyr

Moa Egonson och Viola Sten

Ready for *take off*?

Det är tidig söndagsmorgon. Ute är det fortfarande mörkt och klockan har knappt hunnit slå sju men på flygplatsen är det redan fullt av liv och rörelse. Ur högtalarna ropas städer, terminaler och gater ut men ett skarpt ljud av en bebis som gallskriker dränker högtalarrösten. Du får en knuff i ryggen när du råkar hamna i vägen för en stor familj som hetsigt jäktar förbi. Du försöker koppla bort allt ljud och myller som omger dig och vänder istället blicken mot den gigantiska digitala tavlan med flygavgångar framför dig. Stad efter stad radas upp och listan verkar aldrig ta slut. När tavlan uppdateras försvinner staden högst upp i listan och nertill uppenbaras en ny. Dubai 07.10. San Francisco 07.15. Reykjavik 07.15. Sydney 07.25. Hong Kong 07.30. Buenos Aires 07.40. Det pirrar till i magen och den där välbekanta känslan av resfeber kommer smygandes. Du har fått två månaders ledigt för att resa. Väskan är packad och pengarna är sparade. Dags att köpa biljett och ge sig av. Men du har inte valt vart du vill resa. Du vet inte ens mot vilken världsdel du ska bege dig – än mindre till vilken stad du ska köpa biljetten. Alternativen är näst intill oändliga och beslutet känns plötsligt större och knivigare än du någonsin hade kunnat ana. Vart ska du åka? Vad vill du uppleva och få ut av din resa? Och ska du verkligen ge dig ut på en två månaders resa helt ensam? Nä, nu vänder du och åker tillbaka hem till den trygga lägenheten igen – eller?

Precis så kan det kännas när du ska påbörja din uppsatsresa. Du har ett stort äventyr framför dig. Frågorna är många och den oroliga känslan av att inte riktigt veta vad som väntar infinner sig. Du står där med ett bagage fyllt med kunskap – du är förberedd, du är redo för *take off*, men du har mycket att tänka över och det är många beslut som ska tas innan du kan sätta igång med uppsatsen. Vad du kan börja med är att bestämma om du vill skriva ensam eller tillsammans med någon. Fördelarna med att ha en uppsatspartner är många. Man kan slå sina kloka huvuden ihop och förhoppningsvis frambringa dubbelt så många bra idéer och tankar än om man skriver ensam. Med en uppsatspartner har man alltid någon att diskutera och bolla olika funderingar med. Man kan ge varandra stöd och motivation och på köpet får man socialt umgänge och slipper sitta ensam timme efter timme och jobba med uppsatsen. Men för att det gemensamma uppsatsförfattandet ska bli lyckosamt krävs också att man kan arbeta bra ihop. Det fordras att man är intresserade av samma ämne och gemensamt kan komma överens om en uppsatsplan, på vilken nivå man ska lägga sig och vilken riktning man vill att uppsatsen ska ta. Man måste trivas ihop, bli samman-

svetsade, utveckla en bra och fungerande kommunikation, och framför allt kunna komplettera och agera stöttepelare åt varandra. Risken finns annars att samarbetet istället blir en betungande och tidskrävande historia och att uppsatsen inte tar den riktning som man själv vill. Att skriva ensam kan möjligtvis kräva mer av dig som individ då du fattar alla beslut på egen hand – det kan hända att det kräver mer disciplin och individuellt ansvar och du måste utan direkt hjälp kunna driva processen framåt och forma din uppsats. Det kan kännas ensamt att sitta och skriva på egen hand och du har för det mesta bara dig själv att diskutera med.

Det kan alltså upplevas som en större börda med mer ansvar att bedriva sin forskning och författa sin uppsats helt på egen hand men samtidigt kan det ge dig större frihet. Du bestämmer själv hur du vill att uppsatsen ska se ut och behöver aldrig kompromissa med någon annan. Du behöver inte ägna tid åt att läsa någon annans texter och ständigt stämma av med din partner, och du behöver heller inte göra några uppoffringar på grund av någon annan. Det finns alltså uppenbarligen plus och minus med båda alternativen. Tänk noga efter vad som passar dig som person! Arbetar just du bäst individuellt eller tillsammans med någon? Vem skulle du i så fall kunna tänka dig att skriva uppsatsen med?

Sedan kommer nästa fråga: vad ska man skriva om? Vad ska uppsatsen handla om? Att välja uppsatsämne är inte det lättaste och alternativen är många. Vill du skriva om organisationskultur, sociala medier eller kanske populärkultur? Eller reklam? Eller kriskommunikation? Eller något med genusvetenskaplig inriktning? Börja med att tänka brett för att sedan avgränsa alternativen och gå djupare för att hitta just ditt ämne och ditt problem att studera. Alltså, fundera på vilket eller vilka större områden eller teman som genuint intresserar dig. Tänk på något du verkligen brinner för eller som du tycker är lite extra kul! Därefter kan du specificera dig och välja ämne. Ett tips är att se tillbaka på din utbildning och vad du studerat. Finns det något under dina tidigare kurser som fångat din uppmärksamhet och som du kanske tyckt varit särskilt roligt, fascinerande eller spännande? En viss delkurs, uppgift eller bok du fått upp ögonen lite extra för? Fundera även över aktuella företeelser du har stött på den senaste tiden i din vardag, i medierna runtomkring dig – finns det något intressant att hitta där? Vad drivs det till exempel för intressanta debatter i media just nu? Vilka nuvarande trender inom exempelvis kommunikation och konsumtion utmärker sig? Du kan också vända på det och börja sålla bort vad du tyckt varit *minst* intressant under din utbildning och urskilja ämnen du inte vill studera för att på så sätt finna vad som kan tänkas vara möjliga alternativ. Eller finns det någon speciell teori eller metod du vill använda eller kanske helst undvika i ditt arbete?

Att titta på andra uppsatser som skrivits på din institution kan också vara ett sätt att få lite idéer och inspiration till val av uppsatsämne. Ta hjälp av kurskamrater och andra personer i din omgivning och diskutera potentiella ämnen, och rådfråga framför allt din handledare. Hen kan inte hitta och välja ämne åt

dig men däremot finnas där för att ge dig bra vägledning samt råd och tips när du exempelvis behöver avgränsa ditt ämne och få fram ett syfte, ett forskningsämne och en problemformulering som är lagom stor och som fungerar. Vad du också bör ha i åtanke när du väljer uppsatsämne är att detta forskningsarbete ger dig en unik spetskompetens inom just det område du väljer. Tänk på att du vill få ut något av denna resa, något som du kan bära med dig in i framtiden!

> Jag fick en åtrådd praktikplats på jämställdhetsinitiativet Rättviseförmedlingen till stor del på grund av min uppsats. En genusvetenskaplig analys med fokus på debatter i sociala medier gav mig unika kunskaper och en spetskompetens som passade perfekt för hur verksamheten på Rättviseförmedlingen är utformad. – Moa

Okej, du har nu valt världsdel, land och stad att resa till. Dags att betala biljetten och göra dig redo för *take off*.

Ombord

Så sitter du plötsligt där på flyget. En lång flygresa väntar och på tv-skärmen i stolsryggen framför dig upptäcker du ett så pass gediget film- och serieutbud att det hade räckt åt minst tjugo lika långa flygresor. Du lutar dig nöjt tillbaka och klickar igång en klichéfylld romkom som inte kan ha fått över fem poäng på IMDB, men som ändå känns så där härligt lättsam och mysig att slökolla på. Men att slökolla på löjliga måbra-filmer eller plöja igenom alla säsongerna av favoritserien har du faktiskt inte tid med just nu. Nu är det dags att plocka upp den där reseboken från *Lonely Planet* som du köpte på flygplatsen. Nu ska resan struktureras upp och research ska göras. Vad vill du göra under tiden du är borta? Vad vet du egentligen om stället du ska till? Vilket språk kan du ta dig fram med? Vilken valuta ska du växla till? Var ska du bo? Hur mycket ska du resa runt i landet? Hur vill du ta dig fram – med båt, tåg, bil eller flyg? Vad finns det för eventuella problem du kan stöta på under resan? Behöver du en guide? Hittar du på internet kanske någon intressant och givande reseberättelse som du kan inspireras av? När är din deadline för att åka hem? Vill du kanske hinna chilla de sista dagarna och vara utvilad när du kommer hem?

Att skriva uppsats tar tid och på samma sätt krävs därför att du nu börjar planera och strukturera upp din forskning och ditt uppsatsskrivande. Det är viktigt att du kommer igång med uppsatsen snabbt och i planen bör ingå ungefär hur långt du ska ha kommit i ditt arbete vid utvalda datum. Gör till exempel veckoscheman. Glöm dock inte bort att planen kan komma att ändras och att uppsatsen, och således även din tidsplan, är något som växer fram stegvis. Men att ha en bra översikt och koll på tiden och hur du ligger till är viktigt för att hinna bli klar och kunna lämna in ett arbete du är fullt nöjd med, i tid. De första veckorna bör gå åt till research och att i ännu högre grad hitta och specificera ditt ämne och syfte. Då går du till biblioteket och införskaffar så många böcker

och vetenskapliga artiklar av intresse som du bara orkar bära och sätter dig in i forskningsområdet. Kasta dig ut i materialdjungeln och teoriträsket! Läs, läs, läs, och återigen läs! Litteraturtips kan du också hitta i andra uppsatser som handlar om liknande ämnen. För att få ett bra grepp om hur forskningen ser ut om just ditt ämne och för att hitta användbart material krävs att du läser in dig ordentligt på området och får en bra koll på bakgrunden till ditt forskningsproblem. Detta tar tid, var medveten om det. Ha hela tiden ett anteckningsblock eller datorn tillgänglig och gör uppsatsmallar där du skriver ner alla idéer, tankar och reflektioner du får under tiden du läser, samt i vilken bok och vilket kapitel eller på vilken sida du hittar material som kan komma till användning. Mallen kan du hela tiden gå tillbaka till och utgå ifrån.

I din tidsplan bör du även planera in handledningen och hur mycket som ska produceras inför varje möte. Handledaren är din oersättliga reseguide så se till att verkligen utnyttja alla tillfällen till handledning du ges och var väl förberedd inför dem. Skicka in material i god tid till handledaren och ha med dig frågor du vill ha svar på till varje möte. Utnyttja din handledares kunskaper och ta till dig de råd du får! Och se till att anteckna under handledningsmötet för att inte gå miste om eller glömma bort något användbart som sagts eller tipsats om!

Viktigt att ha i åtanke är att din uppsatsplan kan ändras under tiden, så undvik att fastna för länge i att försöka hitta den perfekta frågeställningen. Så länge du själv har koll på vad du gör och är medveten om det övergripande syftet med din forskning kan frågeställning och frågeformuleringar komma att ändras efterhand.

På främmande mark

Så är det dags för planet att landa. En bra men aningen skakig flygresa med ett par timmars turbulens är över och du är nere på fast mark igen. När du kliver ut på flygplanstrappan skiner den starka solen dig rakt i ansiktet och en våg av värme slår emot dig. Nu är du äntligen här. Du vill så fort som möjligt sätta igång med alla dina inplanerade upptäcktsfärder och lära känna de nya omgivningarna och detta spännande, främmande land. Men när du väl hittat boende – ett mycket trevligt sådant bara några meter ifrån den vita stranden och det turkosskimrande havet – blir du med ens lite seg i starten. Att ligga och götta sig på stranden känns plötsligt rejält mer lockande än att sitta i en svettig buss i flera timmar för att komma till någon trött gammal kyrka som säkert inte alls är lika spännande som *Lonely Planet* får den att låta. Men i det här skedet är det viktigt att inte låta tiden rinna iväg. Dagar passerar fort så se till att utnyttja tiden väl så du hinner med allt du ska göra.

Kanske kan du i din uppsatsresa unna dig ett par dagars ledighet men det är av stor vikt att du i god tid kommer igång med själva skrivandet. Spara det inte till senare, det tar ofta betydligt längre tid än du tror. Att skjuta upp saker kommer bara tillbaka och biter dig i rumpan. Ett tips är att börja skriva på analysen,

som ju är den viktigaste och största delen av din uppsats. Då kan du sedan utifrån den skriva teori- och metodavsnitten. Du behöver inte skriva en del i taget utan du kan växla mellan de olika delarna och på så sätt låta avsnitten växa fram parallellt. Gällande teoriavsnittet är det viktigt att du inte bara tenterar av litteraturen utan att det framgår tydligt varför just dessa teoretiska perspektiv används. Utgå ifrån ditt specifika ämne när du skriver teorin! Tanken är inte att du ska lära ut teorierna utan du ska förklara varför just detta ämne kan förstås *genom* teorierna. I teoriavsnittet svarar du på frågan: varför behövs dessa teorier för att göra denna undersökning? I analysdelen relateras sedan teorin till materialet. Teorin vävs in och används för att analysera ditt forskningsproblem. I metoddelen skriver du ”helt enkelt” hur du gjort din undersökning och vilket material du utgått ifrån. Glöm inte skriva ned eventuella problem du stött på och vilka brister som kan finnas i ditt val av metod eller material.

På villovägar

Du blir avsläppt av taxichauffören, slänger igen dörren och ser bilen köra iväg när du märker att du inte alls känner igen dig. Du befinner dig långt bort från det trygga turistområdet. Området ser onekligen skumt ut, gatorna är smutsiga, byggnaderna runtom dig är nästintill fallfärdiga. Du ser knappt till några människor alls och börjar stilla undra hur detta ska gå. Hur ska du kunna ta dig tillbaka till tryggheten där du bor? Det börjar dessutom bli mörkt och här finns ett myller med smågator som du knappt kan uttala namnet på. Du känner uppgivenheten komma över dig. Du är helt lost. Din *Lonely Planet*, med kartan som du så ambitiöst kryssat och markerat i, ligger givetvis kvar på hotellet. Uppkopplingen till din nya iPhone 5 fungerar såklart inte och plånboken är ovanligt tom på kontanter. Denna stund känns plötsligt overkligt långt bort från gårdagen då du låg på stranden utan några som helst problem inom synhåll – när det enda du behövde bekymra dig om var vilken solkräm du skulle smeta på, vilken roman du skulle läsa härnäst och vad du skulle äta till lunch. En obehaglig känsla av ånger över att du överhuvudtaget gav dig iväg kommer över dig. Hur tänkte du egentligen när du stack till andra sidan jordklotet helt ensam? Åh, varför stannade du inte bara hemma istället?!

På samma sätt kan skrivprocessen kännas som en bergochdalbana med sina *ups and downs*. Ena dagen slås du kanske av din egen extraordinära fullkomlighet och din kolossalt enastående skrivförmåga för att nästa dag misströsta totalt och bara vilja radera allt du skrivit. Du drabbas kanske av en kvävande känsla av att du valt fel ämne, fel ingång och helt fel material. Du fastnar och vet inte hur du ska komma vidare. En känsla av att vara vilse. I detta läge kan du tänka dig att fråga vem som helst om hjälp att hitta rätt. Om det bara fanns någon att fråga. Här är handledningen din ovärderliga guide tillbaka till den rätta vägen. Glöm inte att handledaren har gedigen erfarenhet av precis det som du går igenom och var inte rädd för att berätta hur du känner och tänker. Och var

ödmjuk! Handledaren kritiserar inte dig som person utan den text som du arbetar med och syftet är att göra texten bättre. Kanske behöver du någon gång under resan byta spår och kanske behöver du mer än en knuff på vägen.

> Jag minns den där gången när jag och Zandra gick på handledning utan att vara speciellt förberedda eller egentligen hade så mycket att komma med och fick höra ett "Oj, jag är faktiskt uppriktigt orolig över er text!" från handledaren. Gissa om vi fick eld i baken! Gissa om jag gick hem och skrev fem sidors text på bara några timmar! – Viola

Om du fastnar och känner att du inte kommer vidare i din text kan det vara bra att börja skriva på något helt annat. Börja till exempel med innehållsförteckningen, fundera på uppsatsnamn eller fila på källförteckningen. Gör vad som helst som genererar text. Men tänk samtidigt på att processen även är så mycket mer än bara textproduktion. All teori du läser, all tankeverksamhet du lägger ner, och alla möten med din handledare som kanske inte syns eller direkt producerar text är alla betydelsefulla delar i processen. Därför är det viktigt att ställa rimliga mål och att du är snäll mot dig själv och belönar dig under resans gång. Var realistisk med vad du kan hinna med, kanske är det inte så rimligt att läsa 200 sidor avancerad teori på en dag om du inte vill bränna ut dig. För du vill väl ändå minnas resan som något givande och något roligt? Sätt rimliga dagsmål och somna nöjd. Tänk på att du inte är någon maskin och att det inte är rimligt att prestera exakt lika mycket varje dag, vilket faktiskt kan betyda att du chillar på stranden ena dagen för att ta en mangeldag från klockan 8 till 21 nästa dag.

En annan sak som är viktig att tänka på är hur du sparar det material som du arbetar med. På samma sätt som du inte bör gå omkring med pass, pengar och visum i fickan när du är ute och reser bör du inte spara uppsatsen enbart på din egen dator. Maila den till dig själv vid jämna mellanrum så att den inte kan försvinna om datorn kraschar eller blir stulen. Spara om dina olika versioner och döp dem till vettiga namn istället för ny, nyare och nyast (egen erfarenhet). Med andra ord gör det enkelt för dig själv att gå tillbaka och leta bland dina dokument. Spara det du tar bort i ett slaskdokument om du har svårt att skära och sålla i din egen text. Det är mycket enklare att döda sina älsklingar stegvis istället för direkt i papperskorgen. Förmodligen kommer du inte känna något behov av att gå tillbaka och leta i slasken, men slutprodukten blir en tjusigt tvättad text.

När det kommer till formalia så bör denna på intet sätt underskattas. Utsidan är det första som syns och en snygg formalia går hand i hand med en gedigen pilltid, så spara den sista veckan till att skriva ut, läsa, pilla, skriva ut, läsa, pilla – ja, du förstår. Av någon anledning så syns alla fel mycket tydligare i pappersformat, så fyll på dina bläckpatroner eller ditt utskriftskonto. Terrorisera din familj och dina vänner och tvinga dem att läsa igenom och komma med feedback! Muta dem om de inte vill! Det lönar sig. Se på uppsatsen som en dynamisk relation: ta en paus, gör något annat och kom tillbaka med nya reflektioner och

ny input. Men glöm inte tidsplanen! Du måste inte kolla Instagram och Facebook varannan minut, sortera alla böcker i bokstavsordning eller skrubba alla lister i hela lägenheten precis just nu. Tänk också på att du vinner på att göra uppsatsen läsarvänlig genom guidning, flytande språk och lockande rubriker. Korrekta källhänvisningar är såklart ett måste. Både för att du så klart vill göra rätt för dig och vara proffsig, och för att du inte vill riskera att bli anklagad för plagiat.

Ett annat effektivt tips är att skriva ner de böcker du använder direkt i en provisorisk källförteckning. Det tar mycket längre tid om du behöver gå igenom materialet och skriva ner alla källor i efterhand. *Voilà!* När du sedan är klar med din text är även källförteckningen komplett. Anpassa dina rubriker efter ditt ämne. Inledning måste inte heta just inledning, metod måste inte heta metod, osv. Tänk på att rubrikerna bör vara läsarvänliga och ge information om det som komma skall. Tänk journalistiskt, din läsare ska läsa din inledning och dina rubriker, bli intresserad och vilja läsa vidare.

På mållinjen

Så var det dags för den sista utflykten, den där som liksom var resans egentliga mål. Du ska klättra uppför det där berget – det högsta du någonsin bestigit, eller för den delen överhuvudtaget sett. Men det är en dimmig dag med dålig sikt och du minns plötsligt att du har svindel, huvudvärk och skoskav. Och är det så smart att klättra upp ensam? Du drabbas av tvivel på om du kommer att orka och på om du verkligen kan. Du börjar fundera om det kanske ändå är läge att åka hem? Hem till den trygga vardagen, bland vännerna som frågar dig annat än vad du heter, var du kommer ifrån och vart du ska. Åka hem till staden där du förstår precis vad det står på menyn och slipper tänka i Forex-termer innan du ska betala. Där ingen kräver en massa av dig som du inte klarar av. Men så beslutar du dig ändå för att försöka och tänker på hur stolt du kommer känna dig efteråt. Du kämpar på, du klättrar och tar pauser och hämtar andan igen. Men du ska upp. Snart är du framme. Snart får du belöningen i form av den vackraste utsikt du kunnat tänka dig. Klart det var rätt att komma hit, klart det var värt den mödosamma klättringen.

Det är ljuvligt att nå det där målet och att se slutet på något du arbetat så hårt för. Nu är du alldeles strax i mål och kan andas ut. Men först ska din skapelse, ditt barn, in i tid. Håll deadline! Tänk på att under dagen för deadline krånglar allt. Lämna exempelvis inte källförteckning, framsida eller sidnumrering (ja, det är ett rent helvete att undvika att få en siffra på första sidan) att fixa till samma dag som du ska lämna in. Precis som att du åker till flygplatsen i god tid för att inte missa planet hem bör du alltså åka till universitetet i god tid för att inte missa inlämningen. För av någon anledning så kommer alltid bussen lite senare just denna dag, universitetets datorer är alltid segare, och alltid mer upptagna och, tro oss, skrivaren krånglar alltid precis innan deadline. Och du, om flygkap-

tenen avråder dig från att resa, stanna hemma. Flygkaptenen har erfarenhet om vilka flyg som kommer att landa och vilka som kommer att få svårigheter på vägen ner. Med andra ord: om din handledare råder dig att inte gå upp med uppsatsen – gör det inte!

Såja, glöm nu inte att ha roligt, vara snäll mot dig själv och att belöna dig allt eftersom. Du har en spännande resa framför dig och vi önskar dig stort lycka till!

Det handlar om distinktioner

Konnässörskapet och dess funktion

Gustav Thunander

Inledning

När den lika populära som fiktiva superagenten James Bond hamnar vid en bardisk ber han alltid om en Vodka Martini. Inget märkligt med det. Bortsett från uppmaningen att bartendern bör skaka drinken. James Bond vill nämligen inte bli serverad sin Vodka Martini rörd. Man kan undra om det beror på att James Bond faktiskt kan skilja på de två serveringssätten vid ett blindtest, eller om James Bond mest vill göra sig lite märkvärdig. Är det så kanske, att James Bond vill visa bartendern och sin omgivning att han besitter kunskap och bred erfarenhet inom ämnet rusdrycker och deras förmåga att blandas med varandra, och att hans förmåga att göra distinktioner mellan en skakad Martini och en rörd, gör honom till en unik och intressant person? Om så är fallet vågar jag påstå att James Bond, om han hade existerat och levt idag, fått kämpa hårdare än så med sin Martini-beställning för att framstå som kunnig, världsvan och unik. Idag är vi nämligen alla konnässörer, för precis som James Bond försöker även gemene man göra sig märkvärdig och intressant, och på så sätt öka sina chanser att bli uppmärksammad och bekräftad eller kanske bara anställd. I ett samhälle som vårt, där du utrycker dig själv i mångt och mycket genom din konsumtion, är det viktigt att konsumera unikt, exklusivt och medvetet för att framstå som just unik, exklusiv och medveten. Automatiskt i sådant samhälle uppstår också en efterfrågan på unik kunskap, en kunskap som dagens medieutbud är väl fyllt med.

Det finns idag smala och nischade magasin och tidskrifter om det mesta – tatueringar, träning, äppelodling eller keramik – allt finns hos närmaste Pressbyrå. Gemensamt för dessa magasin, i ämne mycket spretiga, är deras målgrupp, den tilltänka köparen och intressenten – nämligen konnässören. Enligt *Wictionary* används ordet *konnässör* vid benämning av person med stor passion för, eller finsmakare av, ett visst ämne. Konnässörskapet har traditionellt sett varit reserverat åt vin, exklusiv mat och konst, men breder idag ut sig i alla tänkbara riktningar, bland annat i form av smala och nischade tidskrifter.

Jag ämnar redogöra för konnässörskapet, uttryckt i tre olika magasin. Magasinen behandlar ämnena italiensk matlagning, whisky, kaffe och choklad. Jag är nyfiken på varför dessa till synes vardagliga livsmedel och stapelvaror tillägnas hela magasin, i vilka de lyfts upp till kulturella uttryck av relevans och vikt för individen och samhället. Vidare undrar jag varför kunskap om kaffe till synes är viktigare än kunskap om exempelvis keso.

För att stilla denna undran, i fråga om vem och vad som avgör vilka kunskaper som bör premieras i samhället och hur det kommer i uttryck genom konnässörskap i tidskriftsform, har jag valt att behandla ämnet i kommande uppsats.

Uppsatsens ärende

Mitt huvudsakliga syfte för denna uppsats är att undersöka de mekanismer och kulturella föreställningar som påverkar vår värdering av kulturella yttringar och som kommer i uttryck genom prestigekonsumtion och konnässörskap. Jag ämnar med detta förklara och redogöra för det medieutrymme som fylls och expanderar av ständigt nya uppkomster av specialiserade magasin och tidskrifter. Jag har utgått ifrån följande forskningsfrågor: Hur är konnässörskapet konstruerat? Hur kommer det sig att vissa kunskaper förknippas med status och makt? Hur avgörs vilka kunskaper och ämnen som ska medföra just denna status och makt?

Metod och utförande

Jag har valt att genomföra en kvalitativ textanalys av ett antal magasin tillgängliga på den svenska tidskriftsmarknaden. Gemensamt för dessa magasin är deras smala och nischade inriktning på konsumtionsvaror och matkultur, såsom choklad, kaffe, whisky och italiensk matlagning. Då en innehållsanalys av populärkulturella texter måste anses vara objektstyrd lät jag det empiriska materialet leda mig till min frågeställning och teorianvändning (Østbye et al. 2003).

Ursprungsidén att genomföra en semiotisk analys övergavs för en mer diskursanalytisk metod och jag frågade mig själv ”varför ser texten ut som den gör?” Med den istället valda diskursanalysen, menas ett sätt att kritiskt analysera de budskap vi tar till oss, och som vi omedvetet anser självklara, något vi inte ifrågasätter. För att exemplifiera detta kan nämnas de rullande texter vid nyhetsuppläsning i TV, där siffror visar börsens uppgång respektive nedgång, löpande under nyhetssändningen. Detta är idag naturligt för tittarna, men när det introducerades möttes det av massiv kritik från grupper som menade att det var ett sätt för nyliberala ekonomiska rörelser i samhället att etablera handel och sparande i aktier som norm och som något fördelaktigt. De såg det som en metod för den ekonomiska eliten att få sina intressen och värderingar förklarade självklara, objektiva och logiska. Nu, decennium senare är det ingen som reagerar på de löpande aktiekurserna under nyhetssändningen, och de flesta av oss har pension och övrigt sparande placerade i de stora bolagen i form av aktier, fonder och obligationer (Berglez 2010:265). Den kritiska diskursanalysen går alltså kortfattat ut på att ifrågasätta, i mitt fall populärkulturella yttringar, om de kan antas gå särskilda intressens ärenden. Kan innehållet i magasinen representera en dominerande ideologi med en viss agenda? Huvudpoängen med en diskursanalys är att blottlägga maktstrukturer och värderingshierarkier som vi omedvetet antar vara naturliga och självklara. Användningen av det diskurskritiska perspektivet gör däremot inte analysen till en renodlad diskursanalys utan snarare till

en kvalitativ innehållsanalys med en diskurskritisk vinkel. Jag ville belysa de konsumtionsdiskurser som råder i samhället och som tydligt kommer till uttryck i de analyserade tidskrifterna. Den semiotiska analysen är i sin tur inte helt frånvarande. För att förstå hur tecken, symboler och handlingar kan läsas som något annat än det fysiska tecknet eller handlingen, har ett semiotiskt tankesätt använts genomgående i analysen.

I kommande analys har jag lagt mycket fokus på ordval, rubriksättning, återkommande teman och formuleringar, samt vem som figurerar i innehållet och i vilken roll. Hur presenteras och framställs, exempelvis den kaffeodlande bonden på Sumatra gentemot den påtänkta konsumenten av kaffetidningen? Det är också av stor vikt att kartlägga vem det är som ges makten att sammanfatta och förklara ett ämne, vems åsikter och synpunkter som har tolkningsföreträde och hur man använder sig av detta tolkningsföreträde (ibid.:275ff.).

Den rent praktiska metoden har sedan kompletterats med, och fått sin teoretiska förankring i inflytelserika teorier kring, dels kultursociologi och konsumtion, men också i teorier om kulturella mytbildningar, symbolik och maktutövning genom dessa. Teorierna valdes i samband med de frågor som väcktes vid genomgång av det empiriska materialet.

Urval

Det empiriska materialet för analysen består av tre olika magasin. Först magasinet inriktat för entusiasterna för det italienska köket och den italienska matkulturen, sen *Al Dente*, därefter dryckesmagasinet *Whisky & Bourbon* och till sist choklad- och kaffemagasinet *Journal de Chocolat*. Ursprungligen var det empiriska materialet större och bestod av fler magasin, men då analysen för varje objekt växte var jag tvungen att begränsa mig till ovan namngivna exempel. Slående för dessa tre, och även för de mängder med liknande magasin som gicks igenom, var ett antal gemensamma beröringspunkter magasinen emellan. Det var flera återkommande teman som väckte mitt intresse och då jag ville peka på den utbredning av dessa teman som förekommer inom denna sort av produkt, valde jag tre magasin vilka behandlar tre helt olika ämnen, men fortfarande med en liknande målgrupp – konnässören. Analysen bygger på magasinens senaste utgåvor, detta för att få en så aktuell analys som möjligt. När det kommer till *Journal de Chocolat* har dock sammanlagt fem utgåvor läst då detta var det magasin med minst antal sidor. Därför krävdes det fler utgåvor för att få en känsla för magasinets teman och positionering.

Bortsett från de tre ovan namngivna magasinen, hämtade jag mycket idéer, uppslag och inspiration från det mycket nischade magasinet med just namnet *Connoisseur*, som gick att beställa för läsning på Universitetsbiblioteket. Tidskriften är enbart tillgänglig för dem med en taxerad årsinkomst på antingen 1,2 miljoner kronor eller en taxerad förmögenhet på fem miljoner kronor. På grund av denna begränsning i tillgänglighet har ingen direkt empiri hämtas från *Connoisseur*, men dess blotta existens, titel och unika läsarskara indikerar vem i

samhället som förväntas känna till och praktisera den ansett goda smaken. Magasinets underrubrik, *För kännaren*, slår vidare an, just på den sträng som genomgående i kommande analys vibrerar och skapar ledmotivet till denna uppsats.

Perspektiv på konsumtion, status och kulturella hierarkier

För att förstå konnässörskulturen, hur den är uppbyggd och vilka värderingssystem den vilar på samt hur den kommer till uttryck via viss konsumtion, måste man känna till och förstå ett antal teorier om just konsumtion, men även om sociala fält, kulturellt kapital och hur dessa kulturella kapital växte fram och fick inflytande. Vi måste förstå hur och varför just de konsumtionsmönster som konnoterar god smak i dagens samhälle blev etablerade som just god smak, samt hur de utkämpar en maktkamp om att få behålla rätten att tillskrivas god smak. För att förstå detta måste vi gå tillbaka ett par hundra år, till begynnelsen av industrialiseringen av Västvärlden och redogöra för de samhälleliga effekter och nya förutsättningar detta gav upphov till.

Den inflytelserika eliten

I sitt berömda debutverk från 1899, *The Theory of the Leisure Class*, gör Thorstein Veblen (1967) upp med, och klär av, det han kallar ”den arbetsfria klassen”. Veblen menar att framväxandet av det produktionssamhälle, som i svallvågorna av industrialiseringen växte fram, framkallade en ny samhällsklass. Denna samhällsklass var den ägande, ägande av produktionsförutsättningarna och som naturlig effekt också ägande av det enorma kapital som skapades vid försäljning av produktionens vara. Denna nya elit var en maktfaktor i samhället och dess nya kapital genererade en helt ny form av konsumtion – lyxkonsumtionen. När de basala behoven var täckta för industrialisterna och deras familjer lades de överblivna resurserna på konsumtionsartiklar, vilkas enda syfte var att signalera rikedom och välfärd. Konsumtion hade blivit ett verktyg för att uttrycka status och makt, samtidigt som ett förakt mot nyttigt arbete växte fram (ibid.:28ff.). När kapital ärvdes ned genom generationerna, skapades den veblenianska arbetsfria klassen. Denna klass var samhällets absoluta elit och ju rikare denna elit var, desto mindre förknippad med nyttigt arbete var den. Dess arbetsfria tillvaro frigjorde naturligtvis tid – tid att spendera på annat, vilket också gjordes, men bara så länge det inte var produktivt (ibid.:43). Mycket tid lades på att odla den goda smaken, att investera tid i exempelvis lärdomen om de franska vinerna. Att se till att känna till vad som skiljde en Bordeaux från en Bourgogne, en Chablis från en Riesling, var en investering som gjorde att elitklassen kunde separera sig från resten av samhället, ifrån dem som inte hade den goda smaken att göra distinktioner mellan vin och vin. Denna kunskap, i sällskap med andra

liknande specialkunskaper, var åtråvärd och ett tecken på att dess innehavare var en framgångsrik och bildad människa (Veblen 1926:49).

Fysisk ansträngning, som utövning av sport och lek, var accepterad så länge den inte var produktiv. Denna inställning till produktivitet smittade av sig på hela den arbetsfria klassens tillvaro. För att visa hur rik, och i förlängningen då också mäktig, man var konsumerade man enbart varor som inte på något sätt bidrog till uppfyllandet av de basala behoven. Nya husdjur etablerades och ju onyttigare de var, desto högre status signalerade de. Detta gav exempelvis undulaten, vars nyttighet på sin höjd kan beskrivas som tveksam, företräde framför katten och hunden som faktiskt fyllde en historisk nyttig funktion i form av musfångare respektive fårvallare. Övrig konsumtion som enbart fyllde en funktion som statussymbol var det exklusiva, det som enbart skulle betraktas och hyllas för dess estetiska skönhet, såsom smycken, juveler, konst och vissa klädesplagg. När eliten socialiserade med varandra användes dessa symboler för att positionera sig i den sociala hierarkin, men även andra metoder utvecklades för att uttrycka sin sociala status. När allt fler i den industrialiserade Västvärlden tillskansade sig enorma kapital och dessa ekonomiska eliter skulle särskilja sig från arbetarna och resten av samhället, utvecklades även beteenden och sätt att föra sig för att uttrycka var på samhällsskalan man befann sig. Ett informellt regelsystem för uppträdande och vett och etikett etablerades. Man bedömde helt enkelt ”the man after his manners” (Veblen 1967:48). Att kunna föra sig i de fina salongerna, konversera kring vissa ämnen och konsumera på samma sätt som eliten, blev något eftersträvansvärt. Detta resulterade i den historiska förlängningen – speciellt i övergången från produktionssamhälle till konsumtionssamhälle där det tidigare unika nu kunde massproduceras och säljas till den framväxande medelklassen – att samhällsskikten under den absoluta eliten försökte efterlikna elitens beteende, konsumtion och sociala regler. Den framväxande medelklassen, driven av skräcken att framstå som mindre bemedlad, visade genom konsumtion, kännedom i vad som var giltigt inom mode, möbler och social livsföring, samt kände till och bemästrade de sociala koder – tidigare alltså använda av aristokratin och den arbetsfria klassen. Allt ifrån klädesplagg och en ovilja att utföra lättare hushållssysslor, till hur huvudet skulle positioneras under en middagskonversation för att optimalt signalera en viss klasstillhörighet. Detta var högprioriterade kunskaper hos den nya medelklassen. Relevansen att skilja sig från de mindre bemedlade var påtaglig och detta gjordes genom distinktioner i smak, uppträdande och konsumtion (Ewen 1988: 61ff.). Dessa regler som infördes för att skilja sig från resten blev på så sätt allmängiltiga preferenser i frågor om beteende, kultur och konsumtion i största allmänhet och likställda med den rätta smaken, den goda smaken. På så sätt blev exempelvis en handgjord sked, smidd i silver och i unik design mer uppskattad och högre värderad än en sked, massproducerad utan särskilda distinktioner gentemot andra skedar (Veblen 1926:128). Genom konsumtion av det dyra och exklusiva signa-

leras en ställning av makt och inflytande, samt en kännedom om den goda smaken. Något som gäller än idag.

Från produktion till konsumtion

Vid skapandet av det kapital industrialiseringen tillförde Västvärlden uppkom inte enbart den ekonomiska elitklassen, utan även den till antalet så mycket större medelklassen. Detta var en köpstark klass, villig att spendera det överblivna kapital deras försäljning av arbetskraft hade genererat. Deras konsumtionsvilja visste inga gränser och plötsligt producerades det inte längre varor på efterfrågan och funktion utan efterfrågan och funktionen skapades efter varans nerslag på marknaden. Genom reklam som utlovade både det ena och andra samt tillskrev produkten symboliska egenskaper, övergick vi från ett produktionssamhälle till ett konsumtionssamhälle där konsumtion, men framför allt uppvisandet av konsumtion, avgjorde vem vi var och vad vi uttryckte. Detta menar i alla fall Zygmunt Bauman (2007) i sin bok *Konsumtionsliv*.

Bauman (a.a.) menar att konsumtionssamhället präglas av och bygger på en ständig känsla av otillfredsställelse hos konsumenten, och att endast genom ytterligare konsumtion kan denna otillfredsställelse stillas, om än enbart kortsiktigt. Bauman menar vidare att samhället dömer sina medlemmar efter deras möjlighet till konsumtion och deras vilja att praktisera denna möjlighet. Konsumerar du mycket värderas du högt. Konsumerar du mindre, värderas du därefter och skulle du, mot allt sunt förnuft, sakna viljan eller möjligheten att konsumera på ett tillfredsställande sätt riskerar du utestängning och ett liv i isolering (a.a.: 62ff.). Då konsumtionen är så pass viktig för samhället blir den också viktig för individen, som genom sin konsumtion också visar vem hen är, ansöker om socialt medlemskap och tar ställning genom den. Bauman (a.a.:67) skriver: ”Konsumtionen är en investering i allting som betyder något för individens ’sociala värde’ och självaktning”.

Bauman pekar också på kommodifieringen av konsumenten, med innebörd att vi som medlemmar av konsumtionssamhället också är varor på en marknad. Varor som bör säljas och konsumeras till så högt pris som möjligt. Denna strävan efter att som individ, bli såld till ett så högt pris som möjligt, att få ett så högt marknadsvärde som möjligt, genererar en allt kostsammare konsumtion för just individen. Genom uppvisandet av en dyr, uttänkt och unik konsumtion, marknadsför du dig också som en dyr, uttänkt och unik vara, en vara som sedan andra uppmuntras investera i och konsumera. Det är detta marknadsförande av individen och byggandet av personliga varumärket som blivit lika typiskt som viktigt för vår tidsålder. Strävan efter att vara speciell på ett sätt som samtidigt är säljbart är den nya strävan efter Nirvana (Bauman 2007:67, 72ff.).

Bourdieu

Den viktigaste teoretiska ansatsen i denna uppsats är Bourdieus lära om de kulturella fälten, deras symboliska valuta i form av kulturellt kapital, samt hans begrepp *habitus*.

I kommande analys kommer olika fält nämnas: whiskyfältet, chokladfältet och fältet för italiensk matlagning. Dessa tre är bara exempel bland oräkneliga fält existerande i vårt samhälle. Gemensamt för alla dessa fält är att de är kulturellt betingade, helt utan förankring i naturens objektivitet. De är mänskligt skapade och fyller en funktion av fördelandet av reell makt via symboliska värderingshierarkier. De som besitter makten inom dessa fält kämpar för att bibehålla giltigheten i de symboliska uttrycken, för att på så sätt också säkra den reella makten. För att förstå de kulturella fältens samhälleliga funktion måste först termerna *symboliskt kapital* och *habitus* redas ut.

Det symboliska kapitalet kan sägas vara de förmågor, seder, trosföreställningar och kollektiva minnen som en viss kultur bygger sina värderingar på. Inom vissa kulturer är exempelvis heder ett sådant symboliskt kapital, något som verkar inom en kultur på ett ofta omedvetet plan hos dess medlemmar. Märkbart blir det dock om någon i en given hederskultur blir av med sitt symboliska kapital, sin heder, då detta kan verka extremt utestängande och skamfyllt (Bourdieu 1993:42ff.). Dessa inpräntade värderingar finns lagrade i en kulturs medlemmar i form av *habitus* och även om den individuella uppsättningen av habitus kan skilja medlemmar emellan, beroende på uppväxt, uppfostran och individuella förutsättningar, vilar samtliga habitus inom en viss kultur på gemsamma värderingssystem. Vissa habitus är mer gångbara, anses vara av högre värde än andra, men eftersom de existerar inom individen som naturliga sätt att tänka och resonera kring företeelser och uttryck, blottläggs sällan maktaspekten hos de olika habitussystemen, vilket i slutändan får en hegemonisk effekt.

Det är det dock innehavet av det kulturella kapitalet som Bourdieu menar är avgörande för en individs framgång inom en viss kultur. Att känna till och inneha den goda smaken inom flera kulturella fält, såsom litteratur, konst och musik var att också besitta ett stort kulturellt kapital. Detta är något som ger företräde in till de miljöer där beslut fattas och framtider avgörs, helt enkelt en passage in i maktens korridorer. Den som på något sätt vill nå framgång i ett sådant samhälle är tvingad, om denne inte redan besitter den rätta känslan för smak genom ett visst medfött habitus, att erkänna och acceptera detta kulturella kapital som överlägset andra kulturella kapital. Om inte, chansen att göra sig hörd, att bli uppmärksammad minimal. Genom att genomgå detta kulturella kuvande, vilket oftast görs i etablerade institutioner såsom exempelvis utbildningssystemet – något som tar mycket tid och ekonomiska resurser i anspråk – väcks också ett intresse hos individen att försvara och beskydda denna investering. Om inte det kulturella kapital individen tillskansat sig längre anses giltigt, har investeringen varit en investering helt utan avkastning. Det är på detta sätt kulturellt kapital och värderingen av kapitalet produceras och reproduceras,

detta för att den elit som sitter på makten ska bibehålla samma makt. Det är dock inte sagt att samma värderingshierarki delas av samhället i stort, något som synliggörs i Bourdieus begrepp kulturellt fält (Bourdieu 1993:258).

Det existerar som tidigare nämnt oräkneliga kulturella fält, på vilka samtliga det ständigt bedrivs maktkamper. Maktkamper om vad, inom ett givet fält ska anses fint, fult, högt och lågt. Helt enkelt hur företeelser, uppträdanden och kulturella uttryck skall värderas. För att ett fält ska kunna existera krävs dock ett antal premisser som måste uppfyllas. Broady (1988:4f) beskriver den situation som exempelvis den idag ansedda fotokonsten befann sig i under 1950- och 60-talen:

> Fortfarande saknades i stort sett specialtidskrifter, fotogallerier och fotomuseer, fotografihistoriker, utbildningsinstitutioner, samt auktoriserade värdehierarkier för att skilja vackra, värdefulla och konstnärliga foton från fula eller amatörmässiga. Idag, tjugofem år senare, existerar allt detta, och därmed ett fält där människor kan försöka vinna inträde, göra insatser och ha symboliska och materiella vinster att hämta.

På samma sätt som olika företeelser värderas olika högt inom ett givet fält, värderas fälten olika högt gentemot varandra och då också per automatik, olika kunskaper. Att kunna skilja på, att göra distinktioner mellan olika druvsorter i champagne, värderas högre än att kunna särskilja olika läskedrycker från varandra. Alltså, champagnefältet, och då också kunskap om champagne, genererar större kulturellt kapital än läskedrycksfältet i en samhällelig aspekt. Dock värderas kunskap om läskedrycker och förmåga att särskilja de olika typerna högre inom just läskedrycksfältet. Samma maktförhållande gäller inom alla fält. Falafelfältet är underlägset gåsleverfältet. Graffitifältet är generellt sett underlägset oljemålningsfältet. Dansbandsfältet underlägset operafältet, och så vidare. Även om som nyss påstått, en viss kunskap inom ett visst fält kan uppskattas och värderas högt inom just detta givna fält, saknar detta större samhällelig betydelse om detta fält inte förknippas med makt och beslutfattande positioner. Därför är de mest giltiga, de högst ansedda kulturformerna också de mest svårtillgängliga. Operaföreställningar är exempelvis dyra och tidskrävande medan dansband är folkligt och lättillgängligt genom massproduktion. Makteliten, den som producerar och reproducerar den symboliska makten, ser på så sätt till att tillskansandet av den höga, fina kulturen kräver en investering, ofta av både tid och finanser, något som gör att investeraren är mån om att investeringen i det kulturella kapitalet fortsätter att ge avkastning på de maktförknippade kulturella fälten. Detta gör att de viktiga besluten även i framtiden förmodligen tas av individer med kunskaper i champagnefältet framför blandsaftfältet. Dessa människor tenderar tillhöra den demografiska gruppen vita, medelålders män.

Kompletterande teori

Det är dessa tre teorier som jag bygger min uppsats kring. Jag vill förklara hur olika uppfattningar och kulturella uttryck värderas olika beroende på i vilken kontext de befinner sig i. Samtidigt hoppas jag redogöra för hur det kommer sig att vissa uppfattningar premieras, hur det symboliska kapitalet blir till symbolisk makt och i förlängningen även reell makt. För att förstå vilken vikt det har för individen och dess konsumtionsmönster hoppas jag tydliggöra de poänger som ryms i konsumtionsteorin. För att ge ytterligare förklaringar till hur värderingshierarkin är uppbyggd, kompletteras huvudteorierna med bland andra Mary Douglas (1967) teorier om det orena, rena och genuina samt med Roland Barthes (2007) klassiska mytbildningsteori, som ger upphov till de kulturella och mytiska föreställningar som tas för naturliga och verkar hegemoniskt i samhället. Även övergripande teorier kring hur konsumtion av symboler blivit allt viktigare i dagens samhälle, hur individen förknippar och identifierar sig själv med vissa varumärken och livsstilar kommer användas. Här är det i huvudsak Stuart Ewens (1988) perspektiv på stil och image i frågan som använts.

Bourdieus arv

Det har genom årens lopp forskats mycket på smakdistinktioners betydelse inom olika fält. Smak och stil inom heminredning, konstvärlden och ungdomskulturen är exempel på fält som varit objekt för kulturella studier. Gemensamt för dessa och många liknande studier, är deras utgångspunkt i Bourdieus teori om sociala fält och deras symboliska kapital och habitus. Det är med andra ord samma teoretiska språngbräda jag mångt och mycket använder mig av. Däremot råder det skillnader i förmodad destination. Var jag hoppas hamna efter användandet av språngbrädan är inte samma ställe som tidigare gjorda studiers slutdestination. När det tidigare utförts studier inom identitetsbildning, distinktionsgörande av smak och kulturella fält har detta, som tidigare sagts, rört bland annat konst, mode och heminredning. Mycket forskning har också bedrivits på konsumtion och identitetsbildning, ett område som även jag doppar fötterna i. Gemensamt för studierna är att de utgår från fält där det tydligt kan särskiljas en regerande smak, bland annat i David Halles *Inside Culture* (1994), där amerikansk heminredning står i fokus. Däremot saknade jag när jag sonderat fältet en mer samtida, aktuell och medieinriktad studie, samtidigt som konnässörskapets funktion och uttryckssätt belyses.

Jag ämnar därför spegla det nya utbud som uppkommit av populärkulturella yttringar, riktad mot konnässören, och utifrån samma teoretiska ansats analysera deras villkor och förutsättningar.

Det handlar om distinktioner

I innehållsanalysen av min empiri har jag valt att framför allt belysa de gemensamma nämnare det går att hitta magasinen emellan. Då magasinen behandlar tämligen vitt skilda ämnen är det givetvis mycket som skiljer dem åt, men det jag fann intressant och värt att fundera över är upprepandet av termer som *det genuina*, *det äkta* och *det unika*, något som samtliga magasin nästan verkar ha som mantra. Nedan följer analysen av de tre magasinen.

Al Dente

Al Dente är ett nystartat magasin som specialiserar sig på italiensk matlagning. När jag såg det i magasinshyllan avfärdade jag det först som ett matlagningsmagasin i mängden, men vid närmare beskådande fann jag redan på omslaget ett intressant tema. När jag snabbt bläddrade igenom *Al Dente* fann jag att samma tema och påståenden upprepas gång på gång, sida efter sida och genast – trots stor skillnad i ämne – hittades gemensamma punkter mellan *Al Dente* och de andra utvalda magasinen. Nämligen fokus på det rustika och det äkta. Distinktionerna mellan det autentiska och fina och det plagierade och fula. Mellan det handgjorda, med respekt för råvaran och det massproducerade, med tillsatsämnen och maximal ekonomisk vinst som produktionsmotiv. Genom att hänvisa till det autentiska och det äkta, det basala och det rustika – alltså kunskaperna om råvaran och de äldsta traditionerna inom italiensk matlagning – skyddar magasinets upphovskvinnor sina investeringar de gjort. De skyddar det från potentiella motståndare som hyser andra uppfattningar om vad som är *italienskt* och inte. Dessa investeringar är investeringar i tid och pengar som resulterat i ett visst symbolisk kapital och som blir kulturell valuta. Broady (1988:7) citerar Bourdieu när han redogör för de maktkamper som äger rum inom de kulturella fälten och hur den bestämmande eliten skyddar sig från upprorsmän genom att grunda sina argument i fältets ursprung, originalkälla och det genuina och rustika. Jag väljer att återge citatet i sin helhet:

> En av de faktorer som skyddar de olika spelen mot den totala revolutionen som skulle innebära slutet inte bara för de dominerande och deras dominans utan också för spelet självt, är just betydelsen av själva den investering i tid, möda etc. som krävs för att inträda i spelet och som i likhet med passageriternas prövningar bidrar till att i praktiken göra det otänkbart att man rätt och slätt skulle förstöra spelet. Det är därför hela sektorer av kulturen [...] räddas av den kostnad som krävs för att förvärva de kunskaper vilka skulle vara nödvändiga för att förstöra dessa sektorer så som de är utformade (*Questions de sociologie*, 1980, p. 116).

Det italienska köket har varit etablerat i Sverige i årtionden. Inga ögonbryn höjs och inga frågor ställs kring varken pizza, pasta eller det dagliga glaset Chianti svensken med fäbless för det italienska konsumerar. Det italienska köket har integrerats i det svenska och *spaghetti bolognese* ses stort sett som husmanskost.

Det exotiska och svårtillgängliga med det italienska köket har länge gått att hitta i varje pursvensks hem, oavsett klasstillhörighet och social status. Vi har gjort det italienska köket till vårt kök och detta är något som legat till grund för just magasinet *Al Dente*. Grundaren av *Al Dente*, en kvinna född och uppvuxen i Milano och sedan 1996 boendes i Stockholm, var trött på svenskarnas syn på italiensk matlagning. Hon vill med *Al Dente* skola svenskarna i *det genuina* och *autentiska* italienska köket. Hon vill lära oss vad italiensk mat är ”på riktigt”. Detta är också magasinets undertitel, *Italiensk matlagning på riktigt*, med innebörden att det som vi kallat italiensk matlagning tidigare inte längre är värdigt epitetet italiensk. Distinktion gjord, redan på omslaget. Samma omslag låter oss veta att vi längre in i magasinet kommer lära oss att laga en *ragu bolognese*, även den ”på riktigt”.

Det som skiljer *Al Dente* från resten av de magasin som utgör det empiriska materialet är, som vi kommer se längre fram, avsaknaden av formella titlar och för konnässörerna interna hierarkiska system. Istället består redaktionen av personer med varierande bakgrund och utbildning men med intresset för den italienska maten som socialt sammanfogande kitt. Magasinets trovärdighet bygger dels på passionen, men kanske framför allt på chefredaktören och grundarens autenticitet, alltså hennes italienska ursprung. När man i whiskyvärlden gör distinktioner med exempelvis titeln *Master Blender* och den snarlika *Master of Whisky* för att ethosberika krönikören och tyckaren, för att ge dennes åsikt större genomslagskraft och på så sätt större chans att etableras som universalsanning i konnässörskulturen, använder *Al Dente* sig av nationalitet. Det är av vikt för den bestämmande klassen, eliten, att befästa ett visst uppträdande, en viss smak och en viss kultur som norm, som något eftersträvansvärt för andra. Det är precis vad Veblen (1926) menar inträffade när den ekonomiska eliten, under postindustrialiseringen etablerade sin symboliska makt. Etableras en viss åsikt i avseendet smak och tycke – om det så är mat, musik eller konst – som sanning, minimeras risken att denna sanning ska ifrågasättas då den uppfattas som naturlig. Att en viss smak av vissa uppfattas som naturlig har, enligt Bourdieu (1993), att göra med det inneboende habitus som präglar medlemmar i inom en viss kultur. Habitus är som sagt de kollektiva minnen, värderingar, vanor och dispositioner som präglar individen och som avgör hur denne uppfattar och värderar olika företeelser, allt ifrån uppträdande till kulturella uttryck. Det är de olika medfödda habitus som gör att vi har möjlighet att göra distinktioner mellan fint och fult, högt och lågt, i en värderande mening. Olika habitus genererar som nämnt i teoridelen olika kulturella kapital på olika kulturella fält, som sedan i samhället värderas olika högt (Bourdieu 1994:297ff.). Att ha makten, det inflytande inom ett visst fält som möjliggör normaliserandet av ett visst beteende, där konsumtion är en stor del, är att avnormalisera de andra beteendena och ses på så sätt som en investering till framtiden. Om en viss kultur och smak tillskrivs makt, har framtida generationer likasinnade större möjlighet att bibehålla och förstärka den symboliska makten. För att etablera en världsbild

som universell krävs det att institutioner, ramverk och lagstiftning med mera, arbetar tillsammans för att reproducera de värderingar och normer som genererar det kulturella kapitalet (ibid.:286ff.). En sådan institution som verkar reproducerande för normer och värderingar är medier i allmänhet, populärkultur i synnerhet. När det kommer till de aktuella magasinen, exempelvis *Al Dente*, samt *Whisky & Bourbon* kommer det som sagt till trovärdighet. Saknar magasinet trovärdighet har innehållet mindre chans att etablera sig som allmängiltigt och de som besitter den specifika smaken inom matlagning eller whisky riskerar att få sina åsikter och distinktioner avfärdade. Därför instiftas titlar och nischade institutioner, produktionsmässiga regelverk och föreningar – allt för att legitimera en viss typ av smak och tycke. Instiftandet av titlar och benägenheten att upphöja triviala företeelser som aktad kunskap, var en typisk åtgärd gjord av medelklassen och borgarna för att öka dess trovärdighet och stärka det symboliska värdet av ett visst beteende. Det gjordes lika mycket för att efterlikna eliten som att distansera sig från den lägre bemedlade arbetarklassen (Ewen 1988: 61ff.). När det kommer till just trovärdigheten i *Al Dente*, ligger den i dess autenticitet. Det säger sig själv att man som infödd italienare vet hur äkta italiensk mat ska tillagas och konsumeras.

På temat ”det äkta Italien” bjuder således *Al Dente* med oss på något de kallar *agriturismo*. *Al Dentes* utsände och skribent är noga med att påpeka att denna semesterform är något helt annat än det utbud av övriga italienresor som erbjuds. Att resa som skribenten gjort är att inte resa som den soldyrkande svensken brukar resa, utan detta är något annat, något mer unikt. Konceptet går ut på att hyra husrum hos en italiensk familj, ofta ute på landsbygden, för att på så sätt komma så nära det genuina som möjligt. Konceptet bygger på att man mot betalning lever och bor med en italiensk familj. Man äter deras lokala matlagning och får – nästan som en pryoelev – gå bredvid och lära sig hur en äkta italiensk husmor sköter matlagningen. Genomgående verkar vara att enbart nyttja råvaror som finns att hitta på gården, samt att ingenting får lov att vara artificiellt tillverkat eller halvfabrikat. Kunskaperna man för med sig ska göra att man väl hemma i Sverige kan tillverka exempelvis sin egen ost, sitt eget surdegsbröd och sin egen kaningryta i lerkrus, precis som den italienska husmodern gör. Åter igen återkommer Bourdieus teori om att hänvisa till det genuina för att försäkra sina kulturella investeringar från potentiella uppror (Broady 1988). Väl hemma i Sverige har man således möjlighet att konsumera italiensk mat och matkultur på ett annat sätt jämfört med hur man tidigare konsumerat och kanske desto viktigare, jämfört med sin omgivning och hur denna konsumerar italiensk mat och matkultur.

Att *Al Dente* refererar till de italienska husmödrarna, boendes på landet och som förmodligen har föga tillgång till slutprodukten som är magasinet *Al Dente*, och på så sätt varken kan bekräfta eller dementera anspråken som magasinet gör, är typiskt för västerländska populärkulturella yttringar. De bygger på de väletablerade de kulturella myter som Barthes (2007), mångt och mycket kan sägas

göra upp med. Han beskriver effekterna av vinets status som fransk nationalsymbol och en av grundpelarna i landets exportförtjänst, med förödande effekt för den algeriske bonden som på grund av kolonialiseringen tvingas odla vin för export istället för livsnödvändiga livsmedel. På samma sätt drabbas den italienska husmodern och hennes fysiskt utmattande slit för att få gården att gå runt av *Al Dentes* exotiska framställning av agriturismen. Hon blir beroende av agriturismen, den genererar antagligen visserligen någon extra euro till kassan, men skulle husmodern vilja öka sina ekonomiska marginaler går detta stick i stäv med konceptet agriturism. Skulle hon anlita arbetskraft från Baltikum likaså. Det genuina och rustika försvinner, kvar blir vilken annan kapitalistisk verksamhet som helst – och sådant intresserar inte läsaren av det genuint italienska magasinet *Al Dente* (Barthes 2007:75). Då blir konsumtionen av det genuina inte mer genuin än att beställa en Vesuvio med extra skinka från närmsta pizzeria. Det blir vanligt, ordinärt och lättillgängligt.

Givetvis är det rustika och det äkta italienska köket betydligt mer tidskrävande än det försvenskade italienska köket. Att ysta sin ost hemma, för att tillsammans med sitt från grunden hembakta bröd komponera en äkta, genuin italiensk lunch kräver inte bara intresse utan även tid. Inte bara tid för att utföra de praktiska momenten utan tillräckligt mycket tid, utöver de timmar reserverade åt förvärvsarbete och nödvändiga sysslor, för att ens kunna prioritera att odla sin surdeg och ysta sin ost. Detta är något som kräver en viss assistans med de nödvändiga sysslorna, så som exempelvis barnpassning, utbildning och äldrevård – något vi i Sverige har väl inarbetat i våra system av sociala skyddsnät, och som i andra nationer är mer reserverade åt de priviligierade i de övre samhällsklasserna. Jag väljer att se samband mellan de sociala förutsättningar som råder i Sverige och vår tendens att på bred front, ta till oss trender samt odla särintressen. Veblen (1926:49) menar att förmågan att skilja på högt och lågt, fint och fult, är en process som kräver just tid och övning. Denna tid är något som *Al Dentes* tänkta målgrupp har. Dess läsare har den tid det krävs för att, om inte själv åka till en lantlig familj på *agriturismo*, i alla fall läsa och ta till sig den kunskap förmedlad i *Al Dente* och på så sätt lära sig göra distinktioner mellan italiensk mat och *äkta* italiensk mat.

När man tillskansat sig de kunskaper *Al Dente* erbjuder sina läsare vill man givetvis praktisera sina kunskaper och erfarenheter, inte bara i hemmet utan även socialt och öppet, så ens omgivning observerar och noterar de nya insikterna. Genom sina kunskaper om det genuina italienska köket – kunskaper inte alla har men de aktörer på det kulturella fält som är italiensk matlagning vill tillskansa sig, om de vill erhålla det kulturella kapital kunskapen eventuellt genererar – blir nu konsumenten av *Al Dente* en eftertraktad vara i sig själv. Individen har investerat tid för att tillskansa sig kunskaper om vad som är genuint och vad som inte är genuint, kunskaper som tidigare dess omgivning inte kände till. Kunskaperna blir då unika. Individen som besitter kunskap likaså, vilket höjer dennes marknadsvärde gentemot sin omgivning (Bauman 2007). En

bra arena för uppvisandet av den tillskansade kunskapen i italiensk gastronomi är de diverse specialinrättningar som till synes huvudsakligen upprättats i landets större städer. Efter reportaget om agriturism presenteras nämligen tips och nyheter från den italienska gastronomin belägen i Sverige. Bland annat redogörs det för de restauranger i Stockholm och Göteborg vilka redaktionen på *Al Dente* anser mest genuina och autentiska, men också de inrättningar, vilka är mycket smala och nischade i sina utbud. Ett exempel på dessa inrättningar är uppenbarligen restaurang *Oljebaren*. Här har man specialiserat sig på olivolja och gästerna blir informerade kring olivens ursprung, hantering och lagring samt vad den bör kombineras med för mat. Här uppmanas läsaren till ytterligare distinktioner. Uppmärksammas bör det faktum, att trots den rigorösa uppdelningen av olika oljor är tillsynes restaurangens klientel ytterst homogent. På bilden över *Oljebarens* lunchrusning, med överblick över en tämligen stor del av lokalen går enbart uppdelningen kön och ålder att göra. Samtliga gäster är vita och en överhängande majoritet är till synes i åldersspannet medelålder.

Vidare i *Al Dente* följer en mängd recept, något som föga överraskande återkommer med jämna mellanrum. Den gemensamma nämnaren är återigen ett krav på kännedom om råvaran, att medverka i alla steg med början i råvaran och till slut som färdiglagad mat i tallriken. Inget fusk, inga genvägar, låt det hellre ta tid – dessa är ledorden. De är också noggranna med att påpeka vikten av att känna till de olika regionerna i Italien, samt deras lokala specialiteter. ”Det är noga med vilken typ av pasta och sås som serveras ihop”, är ett av råden man bör ta i beaktning innan man bjuder hem gemene konnässör på en äkta, genuin italiensk middag. Är man inte noga med detta riskerar man utsätta sin gäst för en vanlig, icke speciellt unik italiensk middag. Något som varken gynnar dig som värd eller din gäst.

Värd en kommentar är avdelningen i magasinet som går under namnet ”*Al Dente* väljer” och består av diverse produkter man kan införskaffa ifrån handeln. Det är allt ifrån italiensk kakel, handgjort vid amalfikusten, italienska espressobryggare, mortel i italiensk marmor från Ligurien, handgjord pasta för 299 kronor kilot, till något de kallar ”chilicontainer” i röd plast, där du kan förvara dina chilifrukter. Ytterligare ett hett tips är spaghettimåttet i rostfritt stål som hjälper dig att dosera rätt mängd spaghetti, något som *Al Dente* tycker är genuint nog att betala 169 kronor för. I det stora hela handlar hela detta uppslag om hur du som konsument, på ett så effektivt sätt som möjligt, uttrycker din kärlek och passion till det italienska köket. När du köper den elektriska parmesankvarnen för 399 kronor köper du inte enbart en elektrisk parmesankvarn. Du köper en identitet, en livsstil och parmesankvarnen, tillsammans med den röda chilicontainern i plast är utmärkta produkter som får symbolisera dig som individ.

Enligt Bauman (2007:66ff.) innebär det som tidigare nämnt, att genom konsumtion av varor kommodifierar individen sig själv till en säljbar vara på en marknad, som sin tur verkar inom konsumtionssamhället. Genom konsumtion av en viss vara eller tjänst investerar man i sitt eget sociala medlemskap och sociala

värde. Med vissa konsumtionsvaror höjer du din egen säljbarhet på en viss marknad och genom samma varor profilerar du dig på samma marknad.

Majoriteten av produkterna rekommenderade i *Al Dente* kommer från tillverkaren Alessi – ett italienskt företag som specialiserat sig på designade produkter för hemmet. Efter en visit på deras hemsida (www.Alessi.se) kan jag fastslå att prisläget ligger relativt högt, vilket kräver en del av de tilltänkta konsumenternas ekonomi, vilket visar vilken målgrupp *Al Dente* vänder sig till. På så sätt kan slutsatsen dras att genom konsumtion av Alessis produkter gör du dig ur Baumans (ibid.) perspektiv mer säljbar på den marknad där likasinnade konsumenter verkar, såväl ekonomiskt som socialt kontextuellt. Du höjer ditt sociala värde och du förstärker ditt sociala medlemskap i denna sociala grupp, enbart genom konsumtion av en viss produkttyp. Det är vidare, med hjälp av Bignells (2002:55) analysmodell, lätt att kartlägga *Al Dentes* idealläsare som någon med relativt god ekonomi, gott om fritid och med viljan att lägga den på mat och matkultur. De i samhället med generellt sett bäst ekonomi, är de i medelåldern vars etnicitet befinner sig i majoritet – i Sverige vit – och detta är något som bekräftas på samtliga bilder magasinet igenom. Bortsett från de inhemska, närodlande och genuina italienare som porträtteras på bild, dock utan att intervjuas, föreställer bilderna vita människor någonstans i den diffusa medelåldern. Det genuint italienska verkar vara ett fåtal tillgängligt. Vill du uttrycka din passion och kunskap för Italien och dess kök bör du inte bara bege dig på en *agriturismo*-resa, veta och göra skillnad på olika sorters pasta och vilken sås den ska kombineras med, ysta din egen ost och göra skillnad på olivolja och olivolja. Du ska helst också ha 900 kronor över att lägga på en mortel i marmor från Ligurien. Genom att kombinera de tre huvudteorierna från Veblen, Bourdieu och Bauman går det att slå fast följande: en investering i tid för tillskansandet av kunskap inom ett visst kulturellt fält, för att på så sätt veta vilka distinktioner det går att göra på fältet, ökar således möjligheterna att konsumera unikt och i slutändan också resultera i en ökning av ditt värde som dels konsument, men även som konsumtionsvara.

Det återkommande i *Al Dente*, med råvarans relevans, det äkta och det genuina, går att spåra långt bak i både vår västerländska kultur, men även inom skriftlösa primitiva kulturer. I Havikbrahmanernas samhälle råder det exempelvis tre stadier av renhet, fördelade i ett kastsystem som delar upp medlemmarna i olika statusgrupper. Det högsta stadiet av renhet är ett krav för religiös tillbedjan och är få förunnat. Det mellersta stadiet av renhet ses som det normala stadiet och det sista och minst rena stadiet är reserverat för de kastlösa, slavar och de som sysslar med orent arbete, exempelvis gödsling av fält (Douglas 1966:50). Inom samma kultur gör man distinktioner mellan råvaror och deras tillstånd och renhet. Douglas skriver:

> Man gör skillnad mellan kokta och okokta födoämnen med avseende på risk för orenande. Kokta födoämnen har en benägenhet att överföra orenande, me-

> dan okokta inte gör det. Okokta matvaror kan således mottagas från eller hanteras av medlemmar av vilken kast som helst – en nödvändig regel (…). Frukt, nötter så länge som de är hela, orsakar inte rituellt orenande, men när en kokosnöt väl öppnats eller en banan huggits av, kan en havik (högsta kasten; förfs anm.) inte ta emot den från en medlem av en lägre kast" (Douglas 1966:52f).

Detta i kombination med Bourdieus teori om att i en maktkamp om vad som ska definieras som den goda smaken och ses som en naturlig och universell sanning, hänvisa till ursprunget, originalet och grundkällan, omöjliggör kritik och etableringen av nya smakregler som förkastar de gamla, resulterar i en möjlig förklaringsmodell till upphöjandet av det genuina och det rustika i magasin som både *Al Dente* och, som vi senare ska se, *Journal de Chocolat*.

Whiskey & Bourbon

Whisky & Bourbon är alltså ett magasin om whisky och bourbon. De har även ett par inslag om diverse öl och liknande brygder, men fokus ligger onekligen på whisky. Vid en snabbare innehållsanalys av magasinet kan slutsatsen dras att antalet krönikor i *Whisky & Bourbon* är fler till antalet än vad som generellt är brukligt i andra nischade magasin. Av erfarenhet att döma innehåller de flesta magasin en krönika i slutet, samt en minikrönika i form av en chefredaktörsförfattad ledare, alldeles i inledningen. I *Whisky & Bourbon* går det att räkna till tre renodlade krönikor vilka kompletteras med ett flertal reportage och reseskildringar med en stark, av författarna personligt präglad, krönikekänsla. Gemensamt för dessa krönikor och krönikeinfluerade reportagen är författarnas omisskännliga vilja att uttrycka god smak och tillräckliga kunskaper för att göra distinktioner inom whiskyfältets oändliga utbud. Det är ytterst tydligt att de har investerat mycket tid för att tillskansa sig den kunskap som genom historien blivit nödvändig för att få tillträde till det kulturella fält som är whiskykonsumtion. I ledaren, skriven av chefredaktören Anders Enqvist, behandlas whiskysorten VAT 69, en "högst medioker, lågkvalitativ whisky", som chefredaktören menar att han konsumerar enbart i ett nostalgiskt syfte. Enqvist skriver:

> Jag köper i princip aldrig denna whisky (den finns väl inte ens längre på SB?), men när det har hänt har det alltså handlat om ren nostalgi och ingen annat.

Det var nämligen VAT 69 hans far drack och som därför väckte ett intresse för drycken hos honom, ett intresse som nu blivit hans yrke. På flera ställen i krönikan lyfter han fram orsaken till sin konsumtion av denna whisky. Han ursäktar sig och förklarar sitt hedniska beteende så pass ofta, att risken att tolka det som om han faktiskt tycker om smaken av VAT 69 uteblir. Åter igen blir Pierre Bourdieus teorier om smak, habitus, kulturella fält och symboliska kapital högst användbara. Genom att låta läsaren av magasinet veta att författaren känner till uppfattningen att VAT 69 är en medioker whisky, maximerar han sin möjlighet att göra sig hörd, att accepteras och kanske tillskansa sig inflytande på

whiskyfältet. Hade han istället hyllat VAT 69, denna ursäkt till blandwhisky, som en välsmakande och prisvärd whisky hade han riskerat att utmana de rådande konventioner som råder på whiskyfältet. Han hade då enligt Bourdieu (Broady 1988:5f) setts som antingen uppstickare med en kulturell revolution som motiv för sina åsikter, eller bara en konsument med bristfällig smak. Det hade skapats en förvirrad stämning bland de nykomna whiskyentusiasterna. Plötsligt hade det tydligen varit fullt möjligt och accepterat att njuta av en blended whisky och till och med stå för det. Plötsligt hade whiskykonsumtion förlorat sin märkvärdighet och som en hårdragen förlängning av detta, efterfrågan på ett nischat whiskymagasin försvunnit. Det är därför av största vikt för författaren bakom VAT 69-krönikan att inte hylla en blended whisky. All den tid som krävts för utveckling av dennes goda smak inom whisky, hade lika gärna kunnat läggas på att lära sig skilja mellan Pepsi, Coca-Cola och TAB-Extra, vilket egentligen är samma slags kunskaper men med den skillnaden att det saknas ett etablerat kulturellt fält inom läskkonsumtionen och därmed heller inget kulturellt kapital. I alla fall inget med speciellt gångbar växelkurs gentemot övriga etablerade kulturella fält. Kunskaper inom läskedrycker ger dig inget som helst tillträde till de arenor som i samhället anses viktiga. Det är därför mer gångbart att satsa på en investering i whiskyfältet, ett fält som etablerats genom uppmanande till konformism, instiftade institutioner och prisning och hyllning av dem som följer de regler och konventioner som präglar ett kulturellt fält (Bourdieu 1993:212). Anledningen till avsaknaden av ett etablerat kulturellt fält inom läskedryckerna kan vidare kopplas till Veblens teori kring det förkastliga med konsumtionsvaror med låg produktionskostnad. Att producera whisky kräver mer tid, fler steg och ett större ekonomiskt kapital än tillverkningen av läskedryck. Att sedan whisky i regel enbart säljs till de myndiga, utgör ytterligare, om än liten, distinktion mellan den och läsken. Även Bourdieu hänvisar till produktionsförutsättningarna när han talar om vad som genererar ett stort eller litet kulturellt kapital. Han menar att de konsumtionsvaror som produceras med kort produktionstid, det vill säga det massproducerade, produceras utifrån en redan existerande efterfrågan i kommersiella syften och marknadsförs med skrikiga och intensiva reklamkampanjer, medan en vara med lång produktionstid snarare ses som en kulturell investering där tillverkaren tar en större risk eftersom marknaden riskerar att förändras under tiden varan produceras (Bourdieu 1993:199f.). Nu är visserligen både whisky och läsk två högst kommersiella produkter, men whiskyns högre kulturella aktning gentemot läsken kan utifrån Bourdieus synsätt förklaras genom detta.

Ett typiskt inslag för konnässörskulturen, går att urskilja i reportaget om whiskyproducenten *The Macallan*. Reportaget är ett typexempel på vad konnässörskap går ut på, vilka psykologiska och kulturella effekter det kan innebära. Reportagets underrubrik lyder "Från kultwhisky till standardwhisky" och reportaget avser redogöra för de faktorer som gjort att The Macallan gått från att vara it-whiskyn till en i mängden, av vilka inga nutida konnässörer verkar höja några

imponerade ögonbryn. Författaren har valt att beskriva The Macallans historia från slutet av 1990-talet till nutid, med start när han besökte destilleriet första gången. Han berättar att han slogs av besökshallen från 1700-talet, de väldigt små pannorna på enbart 4000 liter och som inte enbart var mycket små, utan dessutom var eldade med direktvärmande gaslågor. Vid det aktuella besöket har allt detta förändrats. Besökshallen är nybyggd, produktionen större i skala och pannorna inte ens direkteldade med gaslåga utan ersatt med indirekt eldning med ångrör. Vad detta har för effekt för själva produkten i sig nämns inget om, men däremot vad det gjorts med produktens anseende. När whiskyn producerades i större skala blev den per definition mindre unik. Det fanns fler flaskor The Macallan än vad det tidigare gjort och med de nya investeringarna i produktionen visades inga tecken på att volymen skulle minska. Allt detta framkommer redan i reportagets första stycke, men istället för att anse sig funnit anledningen till The Macallans tvångsabdikering från whiskytronen, letar reportern anledningar både här och där. De nästkommande sidorna tar detaljerat upp The MacAllans byte av fat, där tydligen sherryfatet fått vika på foten för det amerikanska bourbonfatet. Här läxar dessutom författaren upp de konsumenter som ”ojar sig över vanliga fat” och menar att ”de borde läsa bättre på etiketten”. Det handlar nämligen inte om något enkelt byte från sherryfat till bourbonfat, utan processen behandlar hela tre olika fat.

Det han gör är alltså att läxa upp de konsumenter som avsatt tillräckligt med tidsliga och ekonomiska resurser för att odla en ”god smak” för whisky, genom att påpeka att de inte lagt tillräckligt med resurser på samma nämnda och tillika goda smak. För det handlar om kunskap. Och kunskap har författaren. Han känner till beslutet att byta fat, men han känner också till att bytet inte är ett enkelt utan ett mycket komplicerat byte, där sherryfatet ersatts av tre olika fat. Han redogör sen för de olika faten. Det är ek från Spanien med stora porer, det är ek från Amerika med små porer och det är till syvende och sist ytterligare ek från Amerika, vilka tidigare varit fyllda med bourbon i upp till åtta år. Givetvis härstammar de amerikanska ekarna från Ozarkbergen. Det är inte bara skillnad på porernas storlek mellan den spanska och amerikanska eken utan själva konstruktionen av fatet skiljer sig också åt. Markant dessutom. När de spanska faten byggs av kluvet timmer, byggs de amerikanska av sågat. Konstruktionen av det fat där slutlagringen sker är ytterligare mer invecklad. Där använder man sig av amerikansk ek men där ekplankorna skeppas över till Spanien där de byggs till sherryfat. Enligt författaren har denna smidiga process stor effekt på slutprodukten och hade bara kvasikonnässören läst noggrant på etiketten hade denne inte ”ojat sig” över fatbytet.

Det krävs inte mycket förståelse för att mekanismerna bakom konnässörskap ska bli tydliga. I fallet The Macallan är det lätt att dra slutsatsen jag redan gjort – en ökad produktion med hjälp av frångåendet av traditionell tillverkning bidrar till ett större utbud och förhoppningsvis större efterfrågan. För gemene man det vill säga. För konnässören, som gärna vill vara så unik med sin konsumtion som möjligt, helst ensam – så länge det sociala umgänget känner till dennes ensamhet om konsumtionen – innebär en ökad generell konsumtion av specifik vara att denne söker sig till antingen en ny vara, en ny mer unik whisky eller fortsätter konsumera samma whisky, men är då väldigt mån om att göra det på antingen ett annat sätt eller på grund av andra skäl. Exempelvis genom att konsumera en viss whisky på grund av dess lagring på tre olika fat. Det är hela tiden viktigt att konsumera unikt, och upplever man som konnässör att produkten man konsumerar inte är unik, då letar man med ljus och lykta efter unika anledningar istället. Detta känner givetvis samtliga marknadsföringsavdelningar till och marknadsför därför produkten så kreativt som möjligt. Exempel på detta duggar det tätt av i *Whisky & Bourbon*. I en liten notis, som upptar ungefär en tredjedels sida, marknadsför den svensktillverkade whiskyn Urania sig med följande rader. Jag har valt att kursivera denna whiskys helt unika produktionsförutsättningar:

> *4444* flaskor släpps i den första lanseringen från destilleriet ”Spirit of Hven” på Ven. Det är därmed den *första lagligt* destillerade *single malt* whiskyn som någonsin destillerats i *enkelpannor* på en *ö* i *Sverige*.

Här väcks en del frågor. Ska man anta att det tidigare destillerats single malt whisky i enkelpannor på en ö i Sverige, men olagligt? Och ska man också göra antagandet att det tidigare, på laglig väg, destillerats single malt whiskey i enkelpannor, men på fastlandet? Eller att det visst destillerats laglig single malt whisky på en ö i Sverige, men att denna destillering inte skedde i enkelpannor? Poängen skriver sig själv. Vikten av att vara en unik produkt är en förutsättning för att kunna säljas till ett någorlunda pris på en marknad som styrs av kapitalistiska krafter. Även om det är en whisky som ska säljas eller den kommodifierade versionen av dig själv, är unikum ett måste, precis som både Veblen (1967) och Bauman (2007) fastslår.

Effekten av denna marknadsföring med fokus på produktens unika ställning genererar ett begär att hela tiden ligga före i kunskapsaspekten hos produktens konsumenter. Att hela tiden känna till något ingen annan gör, men ändå låta andra veta att man känner till det, vilket är en tämligen omfattande paradox. Strävan efter att göra kunskapsanspråk ingen tidigare gjort, genererar de mest detaljerade och obskyra fakta. Fakta som därefter presenteras i exempelvis magasinet *Whisky & Bourbon* och som sedan genom sina läsare förkroppsligar den goda smaken inom whiskykulturen. Ett talande exempel på detta är när magasinets krönikör, Richard Patterson, tipsar om vilka whiskysorter som passar till vilka maträtter. Patterson skriver:

> En annan av mina favoriter är Springbank – ett av de sista kvarvarande destillerierna i Campbelltown – eftersom den har mod och glamour och är starkt påverkad av att ha lagrats i närheten av Atlanten. Detta gör att den också passar utmärkt till småsill, räkor och hummer.

Här gör Richard Patterson något luddiga distinktioner i vad som bidrar till att göra en viss whisky ansedd. Han investerar här sitt redan befintliga kulturella kapital genom att framhäva destilleriets närhet till Atlanten, vilket tydligen i sin tur gör whiskyn både modig och glamourös samt kompatibel med bland annat småsill. På samma sätt som när Bourdieu (1993) menar att bokförläggaren sätter sin trovärdighet och sitt kulturella kapital på spel vid lovsången och marknadsföringen av en ny bok, sätter här whiskykonnässören sin trovärdighet och sitt kulturella kapital på spel. Och om en konnässör förlorar sin trovärdighet riskerar han att bli degraderad från konsumtionsexpert till enbart konsument, helt utan förmågan att göra relevanta distinktioner.

Att känna till de distinktioner som sig bör, i alla fall om du som konsument vill uppvisa ditt giltiga medlemskap i whiskyns konnässörssällskap, är att använda sitt kulturella kapital inom whiskyfältet. Jag tog tidigare upp Bourdieus begrepp rörande kulturella fält och kulturella kapital och ovan nämnda kunskapsanspråk är en direkt effekt av det Bourdieu talar om. Donald Broady (1988:4) skriver i sin artikel om just Bourdieu och hans teorier kring habitus och kulturella fält:

> Med det kulturella kapitalet följer också i regel ett informationsförsprång, d.v.s. möjligheter att hålla sig väl underrättad om vilka investeringar och insatser som faktiskt krävs för inträde på olika sociala fält och var vinsterna står att hämta.

Här är det tydligt att de som agerar på det kulturella fält som är whiskykonsumtion kontrollerar, producerar och reproducerar vad som ska räknas som giltigt kulturellt kapital inom samma fält. Att man måste känna till vad som räknas till single malt och vad som räknas till blended whisky går uppenbarligen att kräva. Genom att i ett omfattande stycke i artikeln om The Macallans uppgång och fall inom konnässörsvärlden, redogöra för ekfatets speciella produktionsförutsättningar och dess betydelse för slutprodukten, är att visa upp att man besitter just det informationsförsprång som Bourdieu talar om, det som medföljer ett visst kulturellt kapital. Författaren som författar avdelningen om produktionen av ekfaten gör härmed en kulturell investering inom det kulturella fältet. Som expert avgör han att man som läsare av magasinet nu bör känna till The Macallans byte av fat för att kunna verka på whiskyfältet. Den gamla kunskapen förklaras av författaren som ogiltig och experten förblir expert och till nästa nummer bör han således återigen visa upp nya avantgardekunskaper, denna gång kanske om flaskans etikett.

Paradoxen i värdet av att besitta specifik och unik kunskap om en produkt samtidigt som kunskapen behöver en social kontext, där kunskapen har ett symboliskt värde som godkänns av den sociala kontextens övriga medlemmar, kan jämföras med Harveys exempel med staden Barcelonas utveckling de senaste tjugo åren. I artikeln ”The art of rent” behandlar den brittiske geografen och samhällsteoretikern David Harvey (2001) det ekonomiskt gångbara konceptet av

genuinitet, autenticitet och vikten av att, i en marknadsekonomi där allt går att värdera ekonomiskt, vara unik. I artikeln exemplifieras de marknadsmekanismer som ger upphov till flertalet paradoxer med Barcelona och dess uppsving sedan begynnelsen av 1990-talet och fram till idag. När Barcelona fick agera värd åt de olympiska spelen 1992 fick man så klart världens blickar vända mot sig. Staden hyllades för sitt katalanska kulturarv och sin lokala patriotism. Ingen annanstans i världen fanns detta katalanska kulturarv. Barcelona var unikt. Detta gjorde att Royal Institute of British Architects, en institution som måste ses representera den kulturella och finansiella eliten, belönade hela staden Barcelona med arkitektoniska pris. Detta resulterade, i kombination med de upprustningar som gjordes inför stadens värdskap åt OS att fastighetspriserna sköt i höjden. Hyrorna eskalerade och fastigheter köptes upp av multinationella företag i kommersiella syften, vilket i sin tur resulterade i att den lokala befolkningen, den lokala kulturens företrädare och de lokala butikerna med katalanskt utbud berövades sin naturliga arena och försvann. Med dem försvann också det unika, samma unika som hade lockat och attraherat den kulturella och finansiella eliten. Kvar finns, menar Harvey, ett disneyfierat Barcelona, fyllt med diverse butiker för lyxkonsumtion som går att hitta i alla andra stora städer och med en befolkning som har de ekonomiska resurserna som krävs för att ha råd att bo i Barcelona. Denna nya befolkning importerar också den etablerade, och av eliten accepterade goda smaken. De vill kanske ha champagne trots att Barcelona med omnejd är känd för sin cava. Kanske vill de också ha sin trippeldestillerade single malt whisky, lagrad på åtminstone tre olika fat, trots att den lokala starkspritens hos katalanerna själva också är högt ansedd. Dess värre för katalanerna och den lokala starkspriten är deras smak och produktpreferenser överlag underlägsna den globala elitens och deras kulturproduktion saknar det symboliska kapital som exempelvis en nederländsk renässansmålning genererar, i alla fall i de kretsar som åtnjuter den makt som utövas för att avgöra vad som bör upplevas som fint och fult, värdefullt eller värdelöst. I maktkampen mellan vad som bör konsumeras för att påvisa god smak vinner champagnen över den spanska cavan, whiskyn över den lokala starkspriten, trots dess likartade kemiska sammansättningar och trots dess identiska effekter vid konsumtion. Skillnaden ligger istället för på kemisk nivå, på en kulturell, i dess symboliska värde. På samma sätt som Barcelonas kulturella kapital ökade när stadens unika distinktioner var intakta, men upptäckta, ökade The Macallans whiskyproduktion deras kulturella kapital när produkten var småskalig, men upptäckt. Med småskaligheten blir den också mer unik. Kvaliteten på whiskyn kan antas bibehållen vid de mer moderna och storskaliga produktionsförutsättningarna, men dess kulturella kapital minskade i samma takt som produktionen ökade och de traditionella metoderna övergavs för det högteknologiska. The Macallan förlorade sin genuinitet, sin autenticitet och med detta också sitt uppbyggda kulturella kapital, det blev folkligt. Med sin folklighet förlorade den sin plats som it-whisky i konnässörskretsarna.

Redan i slutet av 1800-talet kunde Veblen konstatera hur den ekonomiska eliten, den Veblen kallar den arbetsfria klassen, förkastar konsumtionsvaror som fula och ovärdiga om de saknar epitetet unik. Det rådde en ovilja mot exempelvis maskingjorda saker och det vilade en prägel av underlägsenhet och ofinhet över konsumtionsartiklar som ansågs vanliga eftersom de producerades till låg kostnad och då också hade en benägenhet att massproduceras. Detta gjorde varan till vanlig, helt utan något inslag av att vara unik. Detta gav således enligt Veblen konsumenten ”icke någon relief gentemot andra konsumenter” (Veblen 1926:86), alltså oförmågan att hävda sig gentemot övriga konsumenter och på så sätt också förlora kampen om den symboliska makten.

De effekter det medförde att konnässören tog sin skyddande hand från The Macallan är som ovan nämnt enkla att urskilja. Det symboliska kapital som uttrycktes genom konsumtion av The Macallan sjönk, och för att inte förlora inflytande på whiskyns kulturella fält var du antingen villig att riskera din ställning i en maktkamp eller ansluta dig till dem som ifrågasatte The Macallans status. För The Macallan var det antagligen tämligen ointressant hur utfallet i denna diskussion föll sig då deras förändring i produktionen enbart var en effekt av ökad efterfrågan och därmed ökad ekonomisk vinst. Men vad hade hänt om The Macallans överlevnad varit direkt beroende av konnässörernas välvilja och acceptans? I en annan del av magasinet undervisas det i vad en god whisky kan kombineras med. Det är varmrätter, efterrätter, kaffe och cigarrer. I ämnet cigarrer tipsas det om en viss La Triviata från Honduras. Enligt författaren, en vit, medelålderns man med titeln ”Master Blender”, beskrivs La Triviata som ”en återupptäckt”. Var cigarren befunnit sig mellan den första upptäckten och nyligen gjorda återupptäckten redogörs det bristfälligt för, men omöjligt är inte att den faktiskt existerat relativt konstant, om än bortom och utan konnässörernas erkännande av den som en statusvara. Vad det gör för de involverade i tillverkningen av La Triviata i Honduras, ett av världens fattigaste länder, redogörs det inte heller för, men att bli ”återupptäckt” gynnar honduranerna i större samhällelig utsträckning än vad samma utveckling hade gynnat en producent i ett västerländskt samhälle. Fler effekter på vad konnässörskap riskerar ha för bieffekter i producentledet i utvecklingsländer följer i följande analys av *Journal de Chocolat*.

Journal de Chocolat

Journal de Chocolat är en tidskrift som föga förvånande specialiserat sig på choklad. Som underrubrik tillskriver de sig själva epitetet, ”en tidskrift för god chokladkultur”, och låter även läsaren veta att magasinet, vid sidan av choklad även behandlar ämnena lakrits, kaffe, te och något man aningen diffust samlar under kategorin drycker. När jag inventerade tidskrifterna för att samla empiriskt material till min uppsats fastnade jag direkt för *Journal de Chocolat*. Det var precis den typ av tidskrift jag letade efter. Ett smalt magasin, startat av chokladentusiaster och chokladkonnässörer för andra chokladentusiaster och

chokladkonnässörer. Ett magasin av och för likasinnade helt enkelt, där huvudfokus ligger på teoretisk kunskapskrävande konsumtion av ett livsmedel som tidigare i historien ansetts vara stapelvara, men som i *Journal de Chocolat* delas upp i fler grupper och undergrupper än vad jag ens vill börja räkna på. Allt beroende på art, ursprung, geografisk position för odling, skördeteknik, efterbehandling, processering och marknadsföring. Genomgående i *Journal de Chocolats* reportage, övriga texter, bilder och annonser går det att urskilja något som är denna uppsats röda tråd, nämligen distinktioner. Att genom skapandet av dessa distinktioner också skapa en exklusivitet för produkten, en exklusivitet som sedan överförs till konsumenten av gällande produkt, i detta fall olika varianter av choklad. För, som vi vid det här laget känner till, är en unik konsumtion som erkänns av det kulturella fältet också en dyr konsumtion. Och vid uppvisandet av dyr konsumtion investerar du i ditt personliga varumärke, och du som individ blir även du unik, dyr och efterfrågad (Bauman 2007).

Det som är genomgående i den löpande texten, rent innehållsmässigt, är att den hyllar det rustika, det rena och enkla i chokladvärlden. Den behandlar och lyfter fram kunskap om råvaran, alltså kakaobönan, och påpekar vikten av att göra skillnad på en böna från Sierra Leone och en från Peru. Ska man förstå choklad måste man förstå bönornas ursprung. Redan efter chefredaktörens ledare, där han förklarar varför han tycker att marknaden behöver ett chokladmagasin och låter oss veta att *Journal de Chocolat* anno 2012 enbart kommer bestå av två nummer, blir vi presenterade nyheter inom fältet choklad. Det är dels tips om nya produkter från såväl etablerade och välkända konfektyrstillverkare som från lokala chokladmakare. Bredvid tipsen om tre nya varianter på trufflar från en italiensk chokladmakare får vi veta att chokladakademin i Sverige planerar rekordmånga aktiviteter för dess medlemmar, bland annat en gästföreläsning av en Petter Strömsnes som ska behandla de vanliga missförstånden kring kakaobönor och chokladtillverkning. På nästa sida ser vi den världsberömda tennisspelaren Roger Federer i full färd med att inviga en chokladbar i Zürich. Texten under bilden låter oss veta att just chokladbarer är den hetaste trenden just nu och att intresset för choklad aldrig har varit större. Speciellt har tydligen efterfrågan på choklad ökat i Kina och vissa delar av arabvärlden. Vidare bland produktnyheterna kan läsaren ta del av alla de nya smaksättningar av choklad som finns tillgängliga på marknaden. Alla chokladkakor och övriga chokladprodukter som presenteras särskiljs på ett eller annat vis och det räcker inte med att vara smaksatt på ett unikt sätt, utan varje chokladkaka strävar efter att inte buntas ihop med någon annan. Innehåller den ena 70 % kakao så innehåller den andra 73 % kakao, och skulle den tredje även den innehålla 73 % kakao så består samtliga 73 % av ekologisk odlad kakao från Sambiranodalen i nordvästra delen av ön Madagaskar och absolut inte av ekologisk odlad kakao från den nordöstra delen av ön Madagaskar. Relevansen av att inte vara som *de andra* verkar vara viktigare än något annat och ibland undrar man som läsare om det ens är samma livsmedelsgrupp de olika chokladkakorna tillhör. Det verkar

som om chokladkakan gjord i San Martin-regionen i Peru inte alls är samma livsmedel som chokladkakan som görs i Palos Blancos i Bolivia, inte bara på grund av den geografiska skillnaden utan kanske framför allt eftersom den bolivianska kakaobönan stenmals istället för den traditionella conchningen, en process som resten av tillverkarna ägnar sig åt. Varken stenmalning eller conchning redogörs det vidare för, utan det krävs googlande för att reda ut begreppen. Tydligt är i alla fall att det råder en klar distinktion mellan den stenmalda och den conchade kakaobönan. Det råder med andra ord distinktioner mellan de olika produkterna. Och om det är distinktionerna som skiljer chokladen är det förmågan att göra dessa distinktioner som skiljer konsumenterna. Här delas konsumenterna upp i dugliga och icke dugliga – i alla fall inom chokladfältet, för att tala bourdieuskt – och det mest förkastliga inom konsumtionssamhället är att stämplas som oduglig och otillräcklig konsument (Bauman 2007).

För att få någon form av översikt av ovan innehåll vill jag börja med att konstatera att bara det att en tillverkare av choklad tituleras ”chokladmakare” indikerar att choklad inte är något livsmedel i mängden utan ett kunskapskrävande hantverk. Även andra titlar inom chokladvärlden går att hitta i aktuellt nummer av *Journal de Chocolat*. Bland annat ställs frågan om vem som kommer bli årets *chocolatier*, alltså den som kommer tillskrivas den mest prestigefyllda titeln inom svensk chokladtillverkning. Att chokladtillverkning är något som inte enbart kräver praktisk utan även teoretisk kunskap slås fast när det framgår att det finns en chokladakademi. När frågan vad som krävs för att bli årets *chocolatier*, svarar Chokladfrämjandets Michael Malmborg: ”En bra pralin ska tilltala alla våra fem sinnen. Den ska inte bara smaka gott, utan även vara tilltalande på andra sätt”. Dessvärre missar *Journal de Chocolats* skribent att ställa följdfrågor, vilket resulterar i att kunskapen om hur man bäst lyssnar på en pralin stannar hos Michael Malmborg. Klart är att choklad för svensken år 2012, långt ifrån är den stapelvara det en gång var. Bara ordet akademi styr tankarna mot slutna sällskap med begränsade och fasta antal platser för högt utbildade individer med specialkunskaper inom ett specifikt fält. Något som sysselsätter en akademi signalerar således att vara av vikt och relevans för samhället, kanske ofta av kulturell betydelse. Det är också en indikator på existens av ett kulturellt fält inom chokladkonsumtionen. Utan institutioner, regelverk och utbildningssystem, heller inget kulturellt fält (Bourdieu 1993). När chokladakademin anordnar föreläsningar som berör de vanligaste missförstånden kring kakaobönor menar den per automatik att det är viktigt att missförstånden reds ut. Vi kan inte gå runt och leva våra liv med missuppfattningar kring kakaobönan och chokladframställning, då både bönan och chokladkakan är av allt för stor samhällelig vikt för detta. Choklad är så viktigt för världens befolkning att deras konsumtion av varan kräver inrättningar enbart reserverade för chokladkonsumtion, i aktuellt fall i Zürich. Och chokladens relevans sprider sig även till andra delar av världen. Enligt *Journal de Chocolat* ökar, som ovan nämnt, efterfrågan speciellt mycket i Kina och valda delar av arabvärlden. Veblen (1926:47ff.) menar att

genom de ekonomiska och tidsliga överskott som bildas hos befolkningen i ett kapitalistiskt system, ges den de medel som krävs för att odla den goda smaken att inte bara veta vad man ska konsumera utan också hur varan ska konsumeras. De människorna i Kina och arabvärlden som nu efterfrågar choklad, begär inte bara choklad, utan en viss typ av choklad och de konsumerar chokladen på speciella chokladbarer. Detta är något som bestämts och etablerats av andra som sedan länge levt med överskott inom såväl den personliga ekonomin som avdelningen fritid (ibid.:49).

Journal de Chocolats huvudreportage handlar om två amerikaner som på Bali öppnat en chokladfabrik byggd av enbart bambu från samma ö. De två amerikanerna är noga med att lyfta fram att inget liknande finns någon annanstans och att deras närvaro på ön lyft upp de inhemska kakaoböndernas status avsevärt. Genom utbildning av bönderna i ämnet kakaoodling och genom att garantera ett minimipris för deras skörd, har deras levnadsstandard höjts och efterfrågan på deras kakao likaså. Genomgående i reportaget lyfts konceptets unika existens fram. Inte nog med att tillverkningen sker i världens största byggnad gjord av bambu, utan hela processen från böndernas odling till försäljning, via tillverkning och distribution är helt unik. Här har kravet att vara unik tvingat producenterna att leta utanför själva produkten, och istället fokusera på själva affärsmodellen. På samma sätt som whiskykonnässören letar unik kunskap för att höja sitt eget marknadsvärde, letar chokladkonnässören efter samma sak. Och när den inte går att finna i själva produkten, letas unikum någon annanstans. Är det inte whiskyfatens tillverkning så är det den fysiska konstruktionen av chokladfabriken. Och på samma sätt som den italienska husmodern inte har råd att gå emot den kulturella myten om det genuina och istället anpassar sig efter konnässörernas sanning för att inte gå under, måste odlarna av kakaobönorna acceptera och ta till sig den utbildning i korrekt odling som de två amerikanska entreprenörerna, tillika konnässörerna, har att erbjuda. Detta är åter ett exempel på kulturella myters betydelse för de samhällen som producerar, reproducerar och berörs av dem (Barthes 2007).

Precis som omslaget till *Journal de Chocolat* lovar handlar inte magasinet enbart om choklad, utan även om bland annat kaffe. I ett reportage om kaffeplantage på Sumatra berättas det om de kaffeagenter som har i uppgift att spåra upp de optimala kaffebuskarna och sedan säkra inköp från just dessa buskar. Här råder alltså distinktioner mellan buskar odlade i samma land och till och med på samma plantage, kanske till och med samma kulle. Precis som inom chokladindustrin används även inom kaffeindustrin titlar, i detta fall kaffeagent för att ytterligare lyfta produktens relevans och vikt. Om du som konsument mer eller mindre kan med garantier från kaffeproducenterna och deras utsända agenter, peka ut vilken planta de bönorna som senare konsumeras i form av drycken kaffe kommer från, då har du lättare att skilja dig från resten av kaffedrickarna. När gemene kaffekonsument inte har en aning om vilket land som odlat deras kaffebönor, än mindre från vilken gård och planta, kan konnässören med till-

skansad detaljinformation kring innehållet i dennes kopp hävda sig själv unik. Koppens unika innehåll och dess medföljande sociala status överförs till konsumenten. Genom att konsumera exklusivt blir du som person unik och som på alla marknader höjer ett föremål sitt värde genom att vara unikt. Detta innebär följaktligen att konsumenten höjer sitt värde och sin sociala status (Bauman 2007), dock enbart om den sociala kontexten konsumenten befinner sig i känner till och tillskriver kaffet dess unika förmågor. Som på alla andra kulturella fält måste som sagt konsumtionen erkännas som just fin för att den ska vinna status. Odlar du dina kaffebönor ute i Södra Sandby, utan att berätta det för någon, arbetar du utanför det etablerade kaffefältet (jfr Broady 1998) och kan därför inte hävda din status. När heller ingen känner till ditt kaffes ursprung och eventuella status, förblir ditt marknadsvärde konstant (Bauman 2007).

Det är också tydligt att kaffe har varit ett ämne för konnässörskonsumtion längre än chokladen, i alla fall med större utbredning. Bara på de fyra sidorna vilka berör kaffe – eller ”kaffekultur”, som magasinet väljer att kalla det – haglar distinktionerna tätare än i de delar som berör kakao och choklad. I avdelningen kaffekultur får vi följa med Sveriges baristalandslag som besöker en kaffeplantage på ytterligare en indonesisk ö. Här har indoneserna odlat kaffe sedan urminnes tider och de är världens fjärde största kaffeproducenter. Ändå slår en av baristorna från baristalandslaget fast att den indonesiska metoden att hantera kaffet är bristfällig. ”Detta anses vara en relativt oren metod där respektive kaffetyps smaker inte tas till vara på bästa sätt”, säger Alexander Ruas från baristalandslaget. Vem det är som anser detta framgår inte, men jag vågar utgå ifrån att det inte är de indonesiska kaffebönderna. Inte heller de colombianska eller brasilianska. Antagligen är det de människor som äger den goda smaken och kunskaperna, vilka möjliggör görandet av distinktioner mellan de olika hanteringsprocesserna. För att råda bot på denna okunskap hos de lokala bönderna råder en insamling i samband med Nordic Barista Cup för att finansiera ett utbildningsprogram så att indoneserna kan höja kvaliteten på sitt kaffe och på så sätt bättre nå upp till konnässörernas krav. Åter igen begränsas lokalbefolkningens självständighet och värde, när de tvingas anpassa sig efter den kapitalstarka konnässörskulturen (Barthes 2007).

Sammanfattningsvis är *Journal de Chocolat* så klart ett smalt magasin. Man verkar ha fokuserat på kunskap om råvaran, alltså i ovan nämnda exempel kakao- och kaffebönan. I både bildspråket och texten framhävs det rustika och genuina. Det är i bönan det sitter och det är viktigt att vara bekant med de olika varianterna. Samtliga reportage handlar också om vita, framför allt män, som är gäster i ett utvecklingsland där de inte enbart ägnar sig åt sina respektive konnässörskap och affärsverksamhet utan även hjälper och utbildar den utsatta bonden i ett specifikt utvecklingsland. Gemensamt för bönderna i utvecklingsländerna är att de själva sällan får ta del av slutprodukten. Chokladen, kaffet, lakritsen och i ett senare kapitel i magasinet även teet, presenteras som varor vilka bör konsumeras med kunskap om varan och med kunskap om hur konsumtionen bör går till. Bortsett från en bild på kakaobonden Ketut Supadma med fru, med en textruta som förklarar att de ökat sina skördar med 25 %, något som resulterat i att de nu kan placera sina barn i internatskola, låter *Journal de Chocolat* inte odlarna komma till tals. De är inte viktiga för konsumenten, i alla fall inte än. Dock är det betryggande för konsumenterna att känna till det faktum att Ketuts barn, genom sin placering i internatskolan kommer att formas och skolas in i ett system med klara direktiv för hur man gör distinktioner mellan fint och fult (Broady 1988).

Klara samband kan också hittas mellan kaffeodlarnas separation från processen efter att de skördat råvaran, som är kaffebönan, till slutprodukten – en kostsam kopp kaffe – och den hierarki i Havikbrahmanernas samhälle, som tidigare beskrivits. Där de lägsta kasten enbart fick vidröra en oskadd frukt eller nöt utan att göra den oren och i förlängningen också smutsa ner de högre kasten. Om väl frukten eller nöten hade skalats, alltså blivit en färdig konsumtionsvara, var den orörbar för den kastlösa om denne inte skulle göra den oren (Douglas 1962:56ff.). Och konnässören vågar inte förorena den redan orena processen ytterligare.

Slutdistinktion

I dagens samhälle informeras vi ständigt om hur vi ska leva, hur vi ska se ut, var vi ska åka på semester, vad vi ska äta och vilka kläder vi bör ha. Vi uppmanas av varandra att vara medvetna konsumenter, att konsumera grönt, att konsumera rättvist, men kanske framför allt att konsumera nu. Vi uppmanas också att marknadsföra oss själva på olika marknader, såväl den privata som den professionella. Byggandet av våra individuella varumärken har blivit nyckeln till den alltmer stängda arbetsmarknaden. Det är viktigt att sticka ut, besitta unik kompetens och ”tänka utanför boxen”. Men samtidigt inte för mycket. Gör vi oss för unika, tänker lite för mycket utanför boxen faller vi lika mycket utanför marknaden. Då vi i mångt och mycket uttrycker oss själva, våra personligheter, värderingar och ställningstaganden genom vår konsumtion, är det således även viktigt att konsumera unikt, genomtänkt och med särskilda motiv. Men vem är det som avgör vad som gäller? Vem är det som bestämmer hur unikt vi får tycka, tänka och konsumera utan att falla utanför ramarna för den spelplan som är samhället?

Om målet för en viss typ av konsumtion är att framstå som unik och göra sig eftertraktad, då är kunskap medlet. Kunskap är källan för goda argument och med goda argument kommer trovärdighet. Kan vi motivera vår konsumtion och försöka få den legitimerad som viktig genom kunskap och argument, ökar våra chanser att övertyga omgivningen att de bör följa efter. Blir kunskapsanspråken tillräckligt etablerade och accepterade, är grunden för ett kulturellt fält gjuten.

Om jag från och med idag investerar tid i att lära mig göra skillnad mellan Arlas och Skånemejeriers mjölk, väljer en av dem som jag pratar varmt och vitt i

mitt umgänge om, väcker min omgivnings intresse kring skillnaderna mellan de två produkterna och kanske efter en tids mejeripredikan anordnar mjölkprovningar där de nyfrälsta mjölkprofeterna kan uppvisa deras skicklighet att göra distinktioner mellan diverse mjölkproducenter – fetthalt, produktionsförutsättningar och geografisk placering för mjölkgården. Låt oss ponera att det i kölvattnet av detta mjölkintresse uppstår ett flertal bloggar, vilkas huvudfokus ligger på mjölkkonsumtion. Efter ytterligare en tid instiftar dessa bloggar gemensamt ett mjölkpris, tilldelat årets mjölktillverkare. Juryn består av framstående mjölkkonnässörer, vilka samtliga kan göra distinktioner mellan ett glas mjölk och ett annat. Detta är kunskaper som de vill sprida till allmänheten – de vill att fler ska få upp ögonen för alla dessa kvalitetsprodukter som ryms i mjölkutbudet. De startar en tidning. Men konnässörerna är inte nöjda, de vill se till att mjölk blir ett studerbart ämne i skolsystemet. De menar att möjligheten till att läsa mjölkkunskap kan likställas med det faktum att flera universitet utbildar folk i både vinkunskap och till yrket sommelier. Här riskerar de dock stöta på patrull. De som avgör vad som bör erbjudas i utbildningsväg är inte villiga att ge mjölkentusiasterna det utrymme de begär. Mjölk, denna dryck förknippad med svenskhet, rågblonda dagisbarn och absolut inte med personer på maktpositioner och inflytande, är inte ett ämne värdigt en högre utbildning. Mjölkens symboliska värde för maktutövning är cementerat lågt och dess kulturella myts innebörd så pass etablerad och självklar att en omvärdering hade medfört stor förvirring för samhällets samlade konsumenter och ifrågasättande av vad som egentligen bör anses fin konsumtion och inte. Hade mjölken beviljats fri passage in i de högre utbildningsinstitutionerna och etablerats som något fint, vad är då nästa sak att släppas in?

Denna hypotetiska etablering av mjölken som kulturellt fält och den fiktiva maktkampen om huruvida det hypotetiska fältet ska beviljas tillträde till den samlade skara av kulturella fält med samhällelig betydelse, är ett exempel där såväl Bourdieus (1993) teorier om maktkampen mellan fälten och Barthes (2007) syn på företeelsers mytiska innebörd för en företeelse eller produkts ställning i samhället, kommer till ytterligare praktisk användning. Det är en illustration för hur vissa konnässörskap växer fram, etablerar sig och ingår i maktkamp med andra konnässörskap om vilka som värderas högre än det andra. Teoretiskt går det att likställa konnässörskap inom mjölk och konnässörskap inom vin. Båda två går ut på förmågan att göra distinktioner, vilket är möjligt genom en tidslig investering för tillskansandet av nödvändig kunskap. För att erövra denna kunskap krävs som tidigare fastslaget även en viss ekonomisk investering. Som konnässör bör du ha möjligheterna till införskaffandet av en stor del av det totala utbudet av en vara, detta för att sedan kunna göra distinktioner mellan utbudets beståndsdelar. Här skiljer sig mjölken och vinet tämligen dramatiskt sig åt. Att införskaffa vin är en betydligt dyrare investering än införskaffandet av mjölk, således är vin ett betydligt mer svårtillgängligt fält än mjölken. Det är hårdare bevakat av dem som en gång etablerade det som kulturellt fält och dem som genom historien investerat i bevarandet av fältets giltighet. Detta genom långa traditioner, regelverk och institutioner. Det är som sagt också därför vinet genererar ett större kulturellt kapital än mjölken. Således är det också mer gångbart att investera i kunskap om vin genom att köpa ett vinmagasin än att investera i mjölkfältet genom att köpa det visserligen fiktiva mjölkmagasinet i exemplet ovan. Det är också därför det finns fler magasin och tidskrifter om vin än om såväl mjölk som de flesta övriga livsmedlen. Däremot har det de senaste åren dykt upp mängder av nischade magasin inom alla tänkbara fält, där jag i denna uppsats bara skrapat lite försiktigt på ytan med min analys av *Al Dente*, *Whisky & Bourbon* och *Journal de Chocolat*.

Alla dessa magasin är resultatet av den kollektiva strävan av att sticka ut med sin konsumtion och skilja sig från vår omgivning som präglar vårt samhälle, i det Bauman (2007) kallar konsumism. Magasinen rymmer de kunskaper man behöver för att kunna skilja sig från övriga konsumenter. Exempelvis tillhandahåller *Al Dente* de kunskaper som den som konsumerar italiensk matkultur behöver för att skilja sig från dem som konsumerar italiensk mat utan att överhuvudtaget ens resonera kring det faktum att man bör anpassa pastasorten efter såsen, alltså de konsumenter som inte är konnässörer, de som inte känner till att en ragu bolognese ska serveras med *penne rigate* och inte med *fussili*.

Det är vidare den sociala användbarheten av distinktionerna mellan olika pastasorter som bidrar till att Alessi kan ta 890 kronor för en mortel från Ligurien. När vi investerar i Alessis mortel investerar vi inte i morteln som produkt utan den italienska livsstilen (jfr Ewen 1988). Det symboliska värdet av att äga en ligurisk mortel överstiger för konnässören de 890 kronor denne får betala i ekonomisk valuta. För konnässören är dessa 890 kronor valuta som investeras rakt in i konnässörens personliga varumärke, och som vid den själsliga deklarationen antagligen skulle bokföras och dras av som PR. En mortel med en IKEA-stämpel i botten hade däremot varit direkt skadligt för konnässörens trovärdighet som italienkännare, då denna inte är lika autentisk och genuin som den från Ligurien. Och som vi tidigare slagit fast är trovärdighet, autenticitet och hänvisning till det genuina ett effektivt sätt att säkra sina kulturella investeringar. IKEA-morteln hade dock varit lika bra att göra pesto i.

Denna explosion av magasin inriktade på konnässörskap, beror inte bara på individens behov att skilja sig från sin direkta omgivning, utan minst lika mycket på grund av konnässörselitens vilja att skilja sig från resten – något som för utvecklingen av konnässörskulturen framåt. I det analyserade numret av *Whisky & Bourbon* presenterar som nämnts en viss Richard Paterson olika whiskytyper som går ihop med vissa maträtter. Exemplet i analysen utgjordes av ett destilleri vars whisky skulle gå speciellt bra ihop med småsill och hummer på grund av dess närhet till Atlanten. Om detta stämmer eller inte låter jag vara osagt, men det får mig att undra varför det först år 2012 tipsas om att servera whisky som komplement till maträtter, en hel meny igenom. Jag besvarar min egen undran med att förklara det med att Richard Paterson helt enkelt hade slut

på distinktioner att göra mellan whiskysorterna i sig, och nu använder sitt kulturella kapital för att köpa in sig på det kulturella fältet gastronomi, och hoppas på någon form av synergieffekt. Om han lyckas med sin investering, alltså övertygar läsarna om storheten i kombinationen whisky och småsill, kommer detta att etableras som kunskap och fakta istället för ett krystat försök till att göra sig märkvärdig. Kommer läsarna, alltså konnässörerna och talespersonerna för vad som ska gälla inom whiskyfältet, börja basunera ut kombinationen whisky-småsill kommer snart resten ta efter, samma rest som Paterson försökte skilja sig från. I sinom tid kommer gemene man, som även hen vill konsumera medvetet och unikt, hävda det korrekta i att konsumera whisky ihop med sillen, och Richard Paterson får ännu en gång skriva en kreativ och fantasifull krönika om hur han nu tycker man bör konsumera sin whisky. Att kombinera den med småsill och hummer ter sig nu nämligen nästintill rent barbariskt i sin självklarhet. Något som chefredaktör Anders Enqvist riskerar att bekräfta i sin ledarkrönika. I samma ledarkrönika understryker han gång på gång att de gånger han kombinerar en viss whisky med småsill, gör han det enbart i nostalgiskt syfte, eftersom det egentligen är en ganska medioker kombination. Och såväl Anders Enqvist som Richard Paterson bör veta vad de talar om. Inte för att de någonsin tillverkat någon whisky – de är inga produktionsexperter – men däremot är de konsumtionsexperter och den ena av dem är till och med utbildad och titulerad ”Master Blender”.

Det vi ser idag, är samhällets växande tendens att bedöma individerna efter deras förmåga att konsumera rätt. För att hårdra är det ett mycket snarlikt scenario som det Veblen (1926) belyste redan för dryga seklet sedan, med den skillnaden att vikten och betydelsen att särskilja sig som konsument och individ nu är något som genomsyrar hela samhället, och inte bara den absoluta eliten. Det är inte längre enbart den arbetsfria klassens börda att känna sig tvingad att ägna tid och kapital för att, med sitt yttersta, framställa sig i god dager när det kommer till förmågan att vara unik och exklusiv i sin konsumtion. I den baumanska konsumismen är detta en skyldighet – ett kollektivt ok – påtvingad alla dem som vill bli sedda som rättfärdiga medlemmar av samhället, oavsett klasstillhörighet. Det personliga varumärket bör byggas, vårdas och utvecklas om du vill maximera dina möjligheter att uppnå social acceptans (Bauman 2007). Tidskrifter som *Al Dente*, *Whisky & Bourbon* och *Journal de Chocolat*, erbjuder en möjlighet till att uttrycka det byggandet, vårdandet och utvecklandet av det personliga varumärket. Inte bara genom att presentera läsaren för kunskap inom aktuellt fält eller berätta vad läsaren ska tycka, utan också genom en sådan enkel sak som att låta tidskriften ligga framme, som en symbol för vem innehavaren önskar vara, väl synlig för eventuella gäster. I denna varumärkes- och konsumtionsstress kämpar individen för att göra sig och sin exklusivitet sedd och hörd. Men vem är det som lyssnar, när dennes omgivning själv har näsan i senaste numret av *Al Dente*, redo att tillskansa sig nya unika kunskaper som ska göra även dem sedda, hörda och accepterade?

Referenser

Empiri
Al Dente Nr 1/2012
Journal de Chocolat Nr 1–2/2012
Whisky & Bourbon Nr 10/2012
Connoisseur Nr 1/2012

Litteratur
Bauman, Zygmunt (2007) *Konsumtionsliv*, Göteborg: Daidalos AB,

Barthes, Roland (2007) *Mytologier*, Lund: Arkiv förlag,

Berglez, Peter Kritisk diskursanalys i Ekström, Mats & Larsson, Larsåke (2010) *Metoder i kommunikationsvetenskap*, Lund: Studentlitteratur

Bignell, Jonathan (2002) *Media Semiotics – An Introduction*, Manchester: Manchester university press

Bourdieu, Pierre (1993) *Kultursociologiska texter*, Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion

Broady, Donald (1988) Kulturens fält. Om Pierre Bourdieus sociologi i *Masskommunikation och kultur*, *NORDICOM-Nytt/Sverige*, Nr 1–2

Douglas, Mary (1966) *Renhet och fara – en analys av begreppen orenande och tabu*, Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Ewen, Stuart (1988) *All consuming images*, New York: Basic Books Inc.

Halle, David (1994) *Inside culture art and class in the American home*, University of Chicago Press, USA

Harvey, David (2001) The art of rent: Globalization, monopoly and the commodification of culture i *Spaces of Capital – Towards a Critical Geography*, New York: Routledge

Ledin, Johanna & Moberg, Ulla Textanalytisk metod i Ekström, Mats & Larsson, Lars-Åke (2010) *Metoder i kommunikationsvetenskap* Studentlitteratur, Lund

Veblen, Thorstein (1967) *The Theory of the Leisure Class*, New York: The Viking press Inc.

Veblen, Thorstein (1926) *Den arbetsfria klassen – En ekonomisk studie*, Stockholm: Wahlström & Widstrand

Østbye, H. & Knapskog, K. & Helland, K. & Larsen, Leif Ove. (2004). *Metodbok för medievetenskap*, Malmö: Liber ekonomi

A disgrace to the human race?

Nakenprotest och kroppspolitik i sociala medier

Moa Egonson

Inledning

I samband med den Internationella kvinnodagen den 8 mars 2012 lanserades en fotokalender där ett antal kvinnor poserar nakna i protest mot kvinnoförtryck inom islamismen. De medverkande kvinnorna är bland annat författare, bloggare och aktivister och bilderna kombineras med utvalda citat av dem. För att bringa uppmärksamhet till kalendern och dess budskap publicerades även en video på Youtube av en grupp iranska kvinnor som lever i exil i Europa, där de barbröstade uttrycker sin kamp för den iranska kvinnans fri- och rättigheter (Tomlinson, 2012).

Kalendern är en hyllning till den 20-åriga egyptiska universitetsstudenten och aktivisten Aliaa Magda Elmahdy som i oktober 2011 på sin blogg *Arebelsdiary.blogspot.com* publicerade en bild på sin egna nakna kropp i protest mot förtrycket av kvinnor inom extremistisk islam. Med bilden ville hon befästa sin rätt till yttrandefrihet och ge uttryck för sitt motstånd mot en sexistisk, rasistisk och våldsam kultur. Hon startade vad hon själv kallar för Nakenhetsrevolutionen och bilden lade grund för en intensiv debatt i media. Via diverse sociala forum, som Facebook och Twitter, uttryckte människor sina tankar och visade sitt stöd för hennes handling och det budskap hon står för (Mezzofiore, 2011). På många håll i världen har grupper av kvinnor genom internet och sociala medier publicerat bilder på sig själva nakna som en hyllning till Elmahdy och det stora mod hon uppvisar. Emellertid kom, som väntat, även de negativa reaktionerna snabbt. De hårda kommentarerna bland hennes bloggbesökare haglade och någon menade att hennes beteende var så lågt att hennes värde som människa sjunkit och att hon nu inte är värd mer än ett djur. Hon har fått utstå en mängd skällsord och förolämpningar – exempelvis har hon otaliga gånger kallats hora – och det har till och med gått så långt att hon blivit polisanmäld samt fått flera dödshot riktade mot sig (Hamadé, 2011).

Även på närmare håll, hemma i Sverige, har det nyligen blossat upp intensiva debatter gällande just kvinnors kroppar i media. En av våra mest populära bloggare Isabella Löwengrip blev i januari 2012 via bloggen överöst av kommentarer och glåpord gällande sin kropp då hon publicerade en bild från sin semester där hon poserar i bikini på stranden. Detta upprörde många och debatten spred sig snabbt och togs upp i en mängd bloggar och tidningar. Bara ett par månader därefter lyckades en kvinna i publiken under tv-programmet Melodi-

festivalen, helt utan sin egen vetskap eller avsikt, skapa stor uppståndelse då hennes orakade armhåla av en slump exponerades i tv-rutan. Bilden av den håriga armhålan lades sedan av en privatperson upp på Facebook och kvinnan fick offentligt uthärda mängder av kränkande kommentarer och hån. Även denna debatt tog fart och plötsligt var en kvinnlig armhåla med hår allt som folk verkade tala om.

Vad är då anledningen till att dessa kvinnokroppar får så pass mycket uppmärksamhet? Hur kommer det sig att en avklädd kvinnokropp eller en vanlig, naturlig armhåla med lite hår kan dra igång våldsamma debatter? Vi lever i ett samhälle uppbyggt av institutionaliserade normer och diskurser som säger åt oss vilka vi ska vara och hur vi ska bete oss. Kvinnokroppen är ett fenomen som omgärdas av regler och det blir därför provocerande att gå emot normer eller att inte överensstämma med de kvinnliga idealen. Detta är ständigt påtagligt i samhället, och jag fick själv ett tydligt exempel senast häromdagen då min väninna mycket upprört och förvånat om en gemensam bekant utbrast: ”Hon *försöker* inte ens se kvinnlig ut!” Nakenhet och den kvinnliga kroppen blir automatiskt ett politiskt ställningstagande och avvikelser blir ett hot mot sociala konventioner – ett hot som måste underkuvas och tystas ned.

Syftet med denna uppsats är att undersöka den normerande bilden av kvinnligheten och hur denna uttrycks i responsen på de ovan nämnda fallen. Finns det en kulturöverskridande kroppspolitik riktad mot kvinnor? Hur möjliggör denna i så fall det egna användandet av kroppen och nakenheten som politiskt vapen?

Studiens genomförande

Kvalitativ fallstudie

För att få svar på mina frågeställningar har jag valt att genomföra en kvalitativt inriktad fallstudie då denna forskningsstrategi tillåter mig att arbeta med en kombination av olika metoder och källor för att uppnå en så djupgående och väl anpassad analys som möjligt. Fallstudien ger mig möjlighet att rikta in mig på endast ett eller ett fåtal objekt, i motsats till att söka täcka ett stort antal enheter – allt för att få djupare insikter och därigenom kunna undersöka medförda konsekvenser och belysa helheter och det generella. Med fallstudien studerar man sociala förlopp, relationer och strukturer och hur de uppkommer och ter sig i sin naturliga miljö. Strategin ger möjlighet till en djupare beskrivning av situationen, den hjälper till att förklara *varför* vissa resultat uppstår och skapar tillfälle för en detaljerad undersökning av flera olika aspekter och avseenden hos ett eller ett fåtal fall (Denscombe, 2000). Mitt främsta mål med studien är att via de tre utvalda fallen få djupare insikt i de underliggande maktstrukturer som dessa exempel ger uttryck för. Med tre olika fall att studera ges jag möjligheten att dra

paralleller och visa på samband mellan dessa för att utifrån dem kunna generalisera och dra slutsatser (Eriksson & Wiedersheim-Paul, 2006).

Urval och avgränsning

Jag har valt att analysera tre aktuella fall som valts ut av särskilda skäl då samtliga innefattar kvinnor, exponerade i media, som i något avseende avvikit från den vanliga bilden av kvinnan och kvinnligheten. Gemensamt för dem alla är att en fullt naturlig kvinnokropp skapat stor uppståndelse och lett till häftiga debatter och diskussioner via sociala medier. Jag har valt att följa dessa debatter där de utspelat sig, det vill säga på Facebook, Twitter, bloggar och i tidningar på nätet, där i stort sett vem som helst med tillgång till dator och internetuppkoppling kunnat delta och delge sina personliga åsikter. Sociala medier är tacksamma att studera då de bidrar med kommentarer som är lättillgängliga och öppet synliga för allmänheten. Det finns även en stark tendens att det på internet utvecklas hetsiga debatter innehållande starka åsikter och en hård jargong som är utmärkande för just nätforum. De tre fallen jag valt och deras avgränsningar är:

1. De olika nakenprotesterna (här inbegrips bilden på Aliaa Magda Elmahdy samt Golshifteh Farahani, som båda ligger till grund för den nakenkalender som Maryam Namazie gav upphov till)
2. Isabella Löwengrips bikinibild
3. Kvinnan i Melodifestivalen som syntes på bild med en hårig armhåla

En intressant aspekt med dessa tre fall är att det dels finns en geografisk och kulturell skillnad då det första fallet utspelar sig i ett land långt från Sverige med en mycket annorlunda kultur, och dels att samtliga fall skiljer sig från varandra då det kommer till frågan om det finns medvetna och uttänkta intentioner bakom deras bilder eller inte. I det första fallet ser vi ett aktivt sökande efter betraktarens blick i syfte att väcka debatt, i det andra finns ett aktivt sökande efter blicken men här saknas bakomliggande uppsåt med bilden, och i det tredje finns varken ett sökande efter omgivningens uppmärksamhet eller några som helst uttänkta avsikter. Trots detta kännetecknas alla tre fall av att de bemöts av samma typ av respons och de skapar alla stor uppståndelse och vida diskussioner på sociala medieforum. Skillnaderna ger varje fall större egenvärde och gör dem än mer intressanta att studera och jämföra, samtidigt som de alla ingår i en typ av sociala fenomen och bygger på samma grundläggande diskurs, vilket gör att samma teori kan tillämpas på dem. Samhörigheten mellan fallen gör att jag också kan generalisera utifrån dem och visa på att de berör ett universellt fenomen som i sin tur utgör uttryck för sociala maktstrukturer.

Innehållsanalys

Innehållsanalysen som metod går ut på att man systematiskt återger och beskriver innehållet i en medietext. Forskaren gör en undersökning av texten med mål

att identifiera specifika ämnesområden och mönster för att sedan kunna kategorisera och göra tolkningar av materialet. Med den kvalitativa innehållsanalysen kan man se förekomsten av olika budskap, finna teoretiska samband och förstå förmedling av olika innebörder. Efter att jag valt ut mina tre empiriska exempel krävdes att jag på ett metodiskt sätt via internet sökte och utvärderade den information jag hade tillgång till, det vill säga beskrivningar och fakta om de tre fallen samt de kommentarer som kom till uttryck via olika sociala medieforum. Jag tog sedan ställning till dess relevans för min analys och urskiljde intressanta kategorier och teman (Merriam, 1994).

Innehållsanalysen som metod ger mig möjlighet att genom att studera positiva och negativa åsikter och logiska kopplingar i fallen kunna se de värderingar som skildras samt hur olika sociala föreställningar hänger samman. Denna metod är passande för min studie då den lämpar sig mycket bra när analysmaterialet innefattar direkta och påtagliga kommunikationsaspekter; egenskaper som en stor del av kommentarerna som hör till de valda debatterna har (Denscombe, 2000). I min analys tillämpar jag diskursteoretiska tankegångar då jag med hjälp av influenser från diskursanalytiska resonemang kan nå förståelse för sociala tankeönster och samhälleliga strukturer. På så sätt kan jag analysera olika diskurser och sociala strukturer som är kopplade till kvinnan och kvinnokroppen.

Metodkritik och svårigheter

Då de källor som studien grundar sig på är internetbaserade har det också varit viktigt att inta ett kritiskt förhållningssätt till dessa. Internetsidor och framför allt sociala medier kan skapa stora svårigheter då sidor ändras, kommentarer tas bort, hot och kränkningar anmäls och raderas. Många negativa kommentarer och hot som samlats in som data till forskningen har kort därefter försvunnit från internet och varit omöjliga att använda. Det har dock inte blivit ett stort problem då tillgången till information och material varit mer än tillräcklig och således kunnat ersättas. Vidare utspelar sig det första fallet i Egypten, ett land som saknar demokratiskt styre, som nyligen genomgått en revolution och följaktligen befinner sig i ett mycket instabilt skede. Då detta fall berör ett känsligt ämne kopplat till politik är det stor risk att censur och borttagning av material förekommer. Som nämnt så har tillgången till material detta till trots utgjort tillräcklig grund för studien. Ett annat problem med det första fallet var att många av kommentarerna i de sociala medieforumen är skrivna på arabiska. Dessa kommentarer har sållats bort och jag har endast använt mig av kommentarer skrivna på engelska. Risken finns då att väsentliga delar av materialet har missats. Emellertid har en stor del av de som kommenterat använt engelska som språk och dessa kommentarer har också varit tillräckliga källor för att kunna bedriva forskning på.

Perspektiv på kropp och kön

Genus

Det finns idag en vana i vårt samhälle att dela in befolkningen i män respektive kvinnor samt fokusera på skillnaderna dem emellan. Denna studie utgår från ett sociologiskt perspektiv där kön står för den fysiska, kroppsligt baserade klassifikationen av män och kvinnor medan begreppet genus används för att beskriva hur vår sociala omgivning skapar tankar och föreställningar om manligt och kvinnligt. Genus och genusordning är begrepp som står för de sociala förväntningarna och den av människan skapade och normaliserade maktordningen gällande manlighet och kvinnlighet (Holmes, 2009). Vi människor formas inom och genom vår kulturella omgivning samt de olika omgivande samhälleliga diskurserna, det vill säga socialt grundade tankemönster, regler och sätt att tala om olika saker i samhället. Genus är en tydlig diskurs med sin uppsättning av kulturella beskrivningar och föreskrifter, många gånger överlappande och paradoxala, gällande skillnader mellan män och kvinnor. Genus är inte något fixerat utan en pågående kulturell process genom vilken individer formas (van Zoonen, 1994).

Kvinnlighet

Medierna är idag en stor del av vår vardag och våra liv, och det blir således intressant att fråga sig vilken roll de spelar då det handlar om genusdiskursen. Att till fullo fastställa huruvida eller i vilken mån medierna utövar en direkt påverkan på oss är svårt, men vad som är uppenbart är att de fungerar som en förmedlare av föreställningar om manligt och kvinnligt (van Zoonen, 1994). David Gauntlett (2008) menar att medierna spelar en stor roll för skapandet och upprätthållandet av genusskillnader och normer rörande kvinnlighet och manlighet. Genom medierna matas vi med information om vad som enligt samhället anses vara manligt och kvinnligt och vad som är attraktivt och vackert. Foucault menar att de pågående diskurserna påverkar sättet vi tänker om världen och om oss själva, och utövar stor makt över oss då de på samma gång undanhåller och fördöljer alternativa sätt att leva och andra möjligheter för oss (Foucault i Gauntlett, 2008:143). Medierna är idag den primära kanalen genom vilken diskurser i samhället sprids. Medieinnehållet bidrar således till kategorisering, standardisering och stereotypisering av människor och det influerar oss i vårt sätt att vara och bete oss. Genom medierna ser vi allt som oftast begränsade, inskränkta bilder och idealiseringar av vissa roller och livsstilar, där vi måste vara, se ut eller leva på ett visst sätt för att passa in i mallen (Gauntlett, 2008).

Kvinnliga karaktärer i medierna framställs mycket ofta som åtråvärda objekt, som kan förskönas och utsmyckas, och fokus läggs på det fysiska utseendet och på kvinnans *sex appeal*. Mediernas bild av kvinnan och kvinnligheten blir ett problem då den blir alltför enformig och leder till att denna objektifiering normaliseras och vi står kvar med en inskränkt och fördomsfull syn på kvinnan som människa. Medierna översvämmas idag av tips på hur du kan förändra

kroppen. Allt ifrån kläder och smink till bantningsmetoder och skönhetsoperationer, som alla fungerar som medel för att ”förbättra oss” (Gauntlett, 2008).

Marion Young (2005) talar om att det finns en motsättning mellan att vara sitt kön och att vara en självrådande person och hon menar att kvinnor som lever i sexistiska samhällen har ett fysiskt handikapp. Den patriarkaliska kulturen och samhället som kvinnan lever i definierar henne som ”den andre”, som den icke nödvändiga motsvarigheten till mannen, och som blott ett objekt. Genom att vi lever och agerar enligt den bestämning som fastställs av denna patriarkaliska kultur är vi också fysiskt hämmade, begränsade och objektifierade. Att hon ständigt blir iakttagen och bedömd leder till självmedvetenhet och det bildar en distans i relationen som kvinnan har till sin kropp. Kvinnan är både kulturellt och samhälleligt nekad självbestämmanderätt och att vara en människa med makt att styra över sig själv. Samtidigt är hon en individ och en människa med tankar, känslor och synlighet. Hon slits mellan två världar och tvingas leva i en paradox: som människa är hon en personlig, tänkande varelse och ser sig inte till fullo som endast ett objekt, men eftersom hon till en viss grad faktiskt ändå upplever sig som något som blir betraktat och granskat så kan hon heller inte vara i harmoni och enighet med sig själv (Young, 2005).

Det fysiska handikapp som Young (2005) menar att kvinnor i sexistiska samhällen lider av kommer till uttryck genom det sätt som kvinnor generellt uppför sig just fysiskt. Kvinnor är vanligtvis mer stilla och passiva än vad män är, de sitter ofta med benen tätt ihop och armar och händer nära inpå kroppen för att ta upp så lite utrymme som möjligt. Detta menar Young är väldigt karaktäristiskt för kvinnans kroppsliga rörelsemönster. Redan som barn får man som flicka lära sig att vara försiktig, inte smutsa ner sig, akta sig så man inte skadar sig, att överlag bete sig som en flicka. Detta leder också till en allmän tendens att underskatta kroppens förmåga. Kvinnor tror att de är fysiskt svaga, de känner sig odugliga och blir osäkra, fega och rädda för att ta plats. Kvinnor är så medvetna om kroppen i sig själv, att den är granskad, istället för att fokusera på målet med en rörelse och att se kroppen som ett medium för att nå detta mål. Detta passiva beteendemönster, som enbart beror på samhälleliga diskurser och kulturella faktorer, blir normaliserat i vår kultur och vi förknippar det per automatik med kvinnlighet (Young, 2005).

Kontroll och förändring av kvinnokroppen

I boken *The Female Nude* (1992) talar författaren Lynda Nead om regler och normer gällande uppvisandet av kvinnan och hon framhåller existensen av en utmärkande estetik som sedan lång tid tillbaka har karaktäriserat framställningen av kvinnans kropp inom västerländsk konst. Det talas om linjer, gränser och ramar – termer som alla står för reglering av hur kvinnokroppen visas upp. Hon menar att den nakna kvinnokroppen är en konventionell och formaliserad kulturell produkt som står för kvinnlighet och kvinnlig sexualitet och att det finns uppsatta normer för hur den ska visas upp och betraktas. Ett mål med framställningen av den nakna kvinnokroppen, så som den sett ut inom den västerländska konsten, har varit just att behärska och tygla kvinnans sexualitet. Allt som motsätter sig reglering eller vägrar låta sig bli kategoriserat utgör ett hot och med hjälp av dessa ramar och gränser gällande bilden av kvinnokroppen så kan den kontrolleras. Uppvisande av kvinnokroppen i offentligheten måste enligt kulturella föreskrifter därför ske under kontrollerade former för att inte skapa oordning i den etablerade samhälleliga maktstrukturen. Viktigt att poängtera är att den fysiska kroppen inte står för sig själv, utan är en del av en omgripande social och kulturell kontext som den inte kan åtskiljas ifrån och den bär följaktligen på en symbolisk innebörd. Således är också en kroppslig överträdelse en avspegling av ett socialt övertramp eller avvikelse, och genom att titta på hur framställningen av kvinnokroppen ser ut, samt vilka reaktioner en avvikande kvinnokropp får, kan vi också upptäcka mer omfattande och generella strukturer och värderingar i vårt samhälle.

Efrat Tseëlon betonar i boken *The Masque of Femininity* (1995) att det framför allt är just kvinnan som blir betraktad, kritiskt granskad och bedömd utifrån sitt yttre och att kvinnans beteende alltid har manipulerats och reglerats av mannen. Tseëlon beskriver mannen som betraktaren, den aktiva, och kvinnan som den som hamnar i fokus för mannens blick och således blir den inaktiva. Hon blir det maktlösa, underordnade, passiva objektet som betraktas. Nead (1992) menar att visionen av kvinnokroppens utseende skapas i samhället enligt kulturella föreställningar, och kvinnan formar och dömer sitt eget yttre i relation till sociala ideal och utövar självreglering av sin kropp. Utifrån kvinnans medvetenhet om blickar som vilar på henne, samt det stora överflöd av föreställningar som definierar vad kvinnlighet är, skapar hon sin identitet och självuppfattning. Hon upplever sig själv som en bild eller representant av kvinnlighet och försöker göra vad som krävs för att leva upp till denna bild, som är en mycket begränsad sådan med starka ramar och gränser som inte kan tänjas på eller överskridas.

Mot denna bakgrund har det i dagens konsumtionssamhälle utvecklats stor uppmärksamhet kring utseende och kroppen har gått från att ha varit något naturligt, fast och givet till att vara en kulturell produkt som går att forma, skapa och förändra. Det anses idag vara mycket viktigt med bevarandet av den unga, vackra och hälsosamma kroppen, något som tyder både på ett behov av att råda över naturen, och trotsa dödligheten, och på att forma den personliga identiteten (Tseëlon, 1995). Samhället präglas av en ”kroppslig självövervakning”, där det läggs stort fokus på den egna kroppens utseende (Ambjörnsson, 2004:172). Den kroppsliga presentationen har stark inverkan på kvinnans anseende, och hon övertygas om att hon genom att förändra och manipulera sin kropp kan komma närmare det ideala utseendet och därmed uppnå högre social status (Ambjörnsson, 2004).

Avvikelse och stigma
Erving Goffman skriver i boken *Stigma: Den avvikandes roll och identitet* (1972) om hur vi människor har en stor benägenhet att ständigt kategorisera och dela in människor i olika sociala fack. Hur denna kategorisering tar sig uttryck beror på den sociala omgivningen, på samhället man lever i, som bedömer vilka karakteristika som anses vara normala och accepterade bland samhällsmedlemmarna. Dessa sociala normer som skapas förefaller naturliga och kan komma att utvecklas till mer eller mindre tydliga krav på hur andra människor runt omkring oss ska uppträda, se ut och agera. Vi är vanligtvis omedvetna om att vi faktiskt bär på dessa konstruerade krav och föreställningar, något som många gånger inte blir märkbart förrän vi möter någon som avviker från dem. Är avvikelsen en negativt ansedd sådan så förminskar vi i samma stund automatiskt denna person och ser denne som i viss mån mindre värd eller omänsklig. Goffman använder uttrycket *stigma* för att beskriva den egenskap som är icke önskvärd hos en person: en egenskap som särskiljer personen från andra personer inom samma kategori, och som inte överensstämmer med de normer som tillskrivits personerna inom kategorin. Stigmat är alltså diskrepansen mellan en utmärkande egenskap och stereotypa etablerade mönster.

Forskning har visat att personer som utifrån samhällsidealen anses vara attraktiva generellt får ett mer positivt bemötande, skattas som mer kompetenta och associeras i högre grad med andra positiva attribut. Människor som anses oattraktiva och inte stämmer överens med normen för hur man ska se ut värderas i regel lägre som människor och betraktas som sociala avvikelser. Studier har även klargjort att kvinnor i mycket högre utsträckning än män blir bedömda och värderade utifrån sitt fysiska utseende, något som får stora konsekvenser för dem. En kvinnas yttre blir ett essentiellt kännetecken för henne och det påverkar både hur hon behandlas av andra och hur hon uppfattar sig själv. Detta visar sig i samhället genom att betydligt fler kvinnor än män på något sätt är missnöjda med sitt utseende. Många kvinnor har en dålig självbild och självkänsla gällande den egna kroppen och deras uppfattning om kroppen har ofta starka kopplingar till den psykiska hälsan (Tseëlon, 1995). Att inte överensstämma med normen och vara vad samhället anser som attraktiv blir således ett stigma och har inverkan på hur personen agerar och beter sig.

Kvinnan blir bedömd utifrån sociala och kulturella fantasibilder av hur en vacker kvinna ska se ut och Tseëlon (1995) anser att hon blir stigmatiserad av bara de förväntningar hon har på sig att se attraktiv ut och stämma överens med idealkvinnan. Genusordningen och kvinnan som spektaklet, som den betraktade, gör henne hela tiden medveten om omgivningens blickar som vilar på henne och vilket intryck hon ger. Det faktum man kan bli föraktad enbart utifrån det yttre skapar osäkerhet i kontakten med andra människor och stigmat är uppenbart då kvinnan alltid känner skam och ångest inför risken att inte klassificeras som vacker, eller inför rädslan att hon när som helst kan förlora sin skönhet. Således har skönhetsidealet en stigmatiserande effekt på kvinnan då hon värderas utifrån

det och tvingas kämpa för att leva upp till dess kriterier. Hon accepteras inte för sin naturliga, icke-förändrade kropp, utan kroppen blir hennes stigma, ett ofärdigt projekt som ständigt ska regleras, ändras och kontrolleras.

A disgrace to the human race?

Fall 1: Nakenhetsrevolutionen
Den unga egyptiska aktivisten Aliaa Magda Elmahdys plan att väcka debatt då hon på sin blogg publicerade bilden på sig själv, naken så när som på ett par genomskinliga så kallade *stay-ups* och ett par skor på fötterna (se bilaga 1), fungerade så väl att den utmynnade i en ”nakenhetsrevolution”. Fallet uppmärksammades omedelbart och blev ett hett diskussionsämne världen över. Elmahdy gav upphov till starka åsikter och blev en inspirationskälla och förebild såväl som en måltavla för hån och trakasserier. Att publicera en bild på sig själv naken på sin blogg, tillgänglig och möjlig för i stort sett vem som helst att ta del av, är något som strider mot vedertagna normer och traditioner i samhället och uppenbarligen väcker mycket starka reaktioner.

Nakenhet och skam
Hans Peter Duerr (1994) talar i boken *Myten om civilisationsprocessen* om hur nakenhet och blottande av könsorganet är oerhört nära kopplat till skam- och obehagskänslor. Duerr påstår att det är ett fenomen som har biologisk koppling, något som hör till människans natur. Människan har i alla tider ansett det genant och pinsamt att visa upp sig näck offentligt. Det har alltid funnits en slags skamlighet, blygsel samt känsla av förnedring och sårbarhet kopplat till nakenhet och sexualitet. Följaktligen förekommer offentlig nakenhet i relativt låg utsträckning och när Elmahdy framträder utan kläder på sin blogg ses det som något avvikande och onormalt.

Norbert Elias (1991) har utvecklat teorin om civilisationsprocessen som tar upp hur människor lär sig besitta disciplin över sig själva och sina drifter för att kunna leva tillsammans i ett samhälle. Människor har i modern tid i samband med arbetsdelning och större beroende av fler människor gått över till ett alltmer rationellt beteende samt blivit mer reflekterande och självmedvetna. I motsats till Duerrs (1994) påstående att sambandet mellan skam och nakenhet är något medfött så menar Elias att i samband med den ökade kontakten och beroendet av andra människor har också skamkänslor och benägenheten till obehag tilltagit. Skammen handlar om rädslan att inte bli socialt accepterad och bli ett objekt för andra människors värderingar, människor man känner sig underlägsen och därmed maktlös gentemot. Omgivningens attityd har så stor inverkan att man också som individ övertar denna attityd gentemot sig själv och skamkänslan blir en konflikt med både samhället med alla dess normer och det egna jaget. I samband

med en ökad självmedvetenhet har även människors iakttagande av andra ökat vilket har lett till en större mottaglighet för skamkänslor samt större variation i orsakerna till att man kan känna skam och obehag (Elias, 1991). I en tid då internet och sociala medier bidragit till globalisering och en ny offentlighet på nätet har vi också förts närmare varandra och det har blivit lättare för oss att ha kontakt och koll på andra människor. Därigenom kan vi också granska varandra i allt högre grad och snedsteg eller händelser som inte hör till det vanliga, såsom Elmahdys exponering av sin avklädda kropp, kan bli kritiskt bedömda av otaliga människor världen över.

Kopplingen mellan skam och nakenhet blir tydlig i samband med all den uppståndelse Elmahdys kropp väcker. Som Elias (1991) påstår sammanfaller nakenhet i offentligheten inte med normen för hur vi människor ska bete oss och vår sociala kultur kräver att dess medlemmar håller sig inom området för det tillåtna, att de kan följa ordnade mönster och sociala normer. Utan att skämmas visar Elmahdy upp sig naken på internet där människor över hela världen kan se, vilket avviker från normerande beteendemönster och således blir en mycket provocerande handling. Hon gör något som strider mot kulturella traditioner och hon uppvisar ett starkt mod då hon vågar riskera sin sociala status och samhällets medkännande. Hon utnyttjar det faktum att kroppen kopplas ihop med förnedringskänslor och väcker anstöt hos människor, vilket gör att hon kan synas och göra sin röst hörd. Kommentarer riktade till henne vittnar tydligt om kopplingen till skam. Nedanstående kommentar skrevs på en Facebook-sida tillägnad Elmahdy, kort efter publiceringen av nakenbilden.

> Despite the religious and social views about what you have done, don't you think it is inhumane?! what is the difference between you and animals?! and you are asking for support!!!what you have done is not bravery it is called impudence [...] P.S: my name is Aliaa too, i had always loved my name espically after knowing that it means heaven and paradise, but now seriously i feel a bit disgusted that a girl having the same name as i do did that shameful action if yours, and finally i pray god for you little poor thing to show you the right way out of this. (Aliaa Ahmed, 16 november 2011)[1]

Samhällets institutionaliserade normer framkallar idag så stark press på människor att det inte finns någon möjlighet att värja sig för dem eller se några andra alternativ. Att gå emot föreskrifterna kan ha ödesdigra konsekvenser och innebära exkludering från det sociala livet (Elias, 1989). Personen bakom kommentaren menar alltså att Elmahdys handling är omänsklig och så skamlig att hon inte längre förtjänar att bli betraktad som människa utan som ett djur. Hennes nakna kropp blir ett socialt övertramp och en avvikelse i hur människan enligt normen bör vara och bete sig. Med publiceringen av bilden går hon emot den inrättade sociala föreskriften om att kroppen bör skylas och inte blottas för allmänheten och får således uppleva förtryck och en form av utfrysning ur den

sociala gemenskapen, vilket tar sig uttryck i de dödshot och trakasserier hon tvingas genomlida:

> Females are being brainwashed by thinking this is a way to fight for a good cause their being degraded, devalued, treated like a piece of meat is that what you wanna become? okay than live like that but don't blame god when you end up in hell. (Ahmed Gurgi, 18 november 2011)[2]

Kvinnokroppen och skammen

Att Elmahdy är av just kvinnligt kön spelar stor roll gällande hur hennes nakenbild bemöts av samhället. Kopplingen mellan nakenhet och skam är betydligt mer explicit då det handlar om just det kvinnliga könet. En kvinnokropp har i alla tider varit ett laddat fenomen som väcker uppmärksamhet, och skam och blygsamhet gällande just kvinnans kropp är något som funnits sedan grekernas tid. Lydnad och anständighet har alltid ansetts vara en god kvinnas egenskaper, och hennes beteende har alltid reglerats av mannen (Ribeiro, 1986 se Tseëlon 1995, s. 20). Som kvinna behöver Elmahdy därför inte anstränga sig mer än att stå rakt upp och ner utan kläder för att det ska uppmärksammas och anses skamligt, obscent och oanständigt. Att hon uppenbarligen inte skäms för sin kropp utan frivilligt framträder naken provocerar följaktligen och orsakar stor uppståndelse bland åskådarna. Många menar att hon är respektlös både mot sig själv och sin omgivning i och med att hon exponerar sig själv på detta vis:

> all what Aliaa reached now is that she´ll be in the media for a short time... all this trouble for nothing cuz nothing´s gonna change! she didn´t put just herself in problems i guess also her parents and family, i cant imagine that they support her...she should have tried a less embarrassing way. [...] she does not respect anyone not even herself. (Tanja-Tatjana Imane Cosic Kupčič, 20 november 2011)[3]

> [...] u think what that girl done is respect to herself? (Waleed Elmasry, 20 november 2011)[4]

Kontroll av kvinnokroppen

Lundgren (2007) beskriver två stereotypa föreställningar om kvinnan som både svag men samtidigt åtrådd och hotfull. ”Kvinnan har å ena sidan setts som ömtålig, å andra sidan som (sexuellt) lockande men skrämmande. I den första bemärkelsen bör kvinnan beskyddas, i den andra begränsas.” (Lundgren, 2007: 178). Här blir Elmahdys nakenhet skrämmande och hotfull: hon blir en fara som måste begränsas. Exponeringen av hennes kropp sker på hennes egna villkor. Hon kräver sitt utrymme på offentlig mark och låter sig varken begränsas eller inta en offerposition där hon behöver skyddas. Vi ser tydligt hur rädslan för kvinnans kropp och sexualitet är mycket stark och hur åtgärder som glåpord, kommentarer, dödshot och polisanmälningar, direkt måste vidtas för att censurera och underkuva henne. Hon går med sin nakenbild emot traditionella konven-

tioner om att kvinnokroppen och kvinnans sexualitet inte får exponeras i offentligheten såvida det inte sker under kontrollerade former.

Den sociala kontrollen av kvinnans kropp och sexualitet undermineras då Elmahdy visar upp sig naken på sina egna villkor, i ett sammanhang hon själv valt, med syfte att dra igång en egen vald debatt. Hon söker den andres blick och blir i denna situation både objekt och subjekt – någon som vill bli sedd men som samtidigt kan göra sin röst hörd. Elmahdy hotar med sin nakenhet kvinnans socialt etablerade roll som enbart ett objekt, eller som passiv och medgörlig, och hon vägrar lyda, skämmas eller låta sig tystas ned. Nakenheten och sexualiteten kopplas ihop med skam och brist på moral och enligt samhälleliga normer ska en kvinna inte visa upp sig naken på detta sätt som Elmahdy gör, utan hon borde uppleva skamkänslor för sitt handlande. Duerr (1994) tar upp åtskilliga exempel på seder som visar på hur det anstötliga i att betrakta en annan naken människa anses vara betydligt värre om den betraktade personen är en kvinna. I Frankrike under sen medeltid var det till exempel tradition att kvinnans kropp innan giftermålet skulle granskas i naket tillstånd för att mannen skulle bedöma om hon var lämpad för barnafödande, något som Duerr jämför med den förödmjukande seden i den kurdiska hederskulturen där man efter bröllopsnatten gnider ett lakan mot brudens kön för att en blodfläck skall kunna visas upp som tecken på kvinnans oskuld och heder (Duerr, 1994). Hederskultur är ett fenomen som tydligt ger uttryck för hur kvinnokroppen anses vara något att ha tillgång till och makt över. Det visar på hur fokus kring just den kvinnliga kroppen är större och mer intensivt i jämförelse med mannens kropp, hur en kvinnokropp alltid varit ett laddat objekt i större utsträckning än den manliga kroppen, samt den utbredda föreställningen om vikten av att ha kontroll över kvinnans sexualitet. Kvinnan ses här, likt vilken statuspryl som helst, som en ägodel att styra och vara stolt över. Hennes sexualitet och familjens heder går hand i hand och hon måste därför tyglas och hållas inom väl bestämda, mycket konservativa ramar för att inte dra skam över familjen.

Den sexualiserade kvinnokroppen

Som kvinna löper man ständigt risken att bli objektifierad och sexualiserad (Eduards, 2007). Enligt Elmahdy själv ville hon med sin nakenbild visa att hon inte skäms över att vara kvinna i ett samhälle där kvinnor ses som sexobjekt och dagligen trakasseras av män (IranMedia, 2011). En naken kvinnokropp ses vanligen som antingen obscen och skamlig eller som sexuell och pornografisk, men den verkar aldrig kunna vara bara neutral.

> Stupid little girl. Being nude does not make you an activist or free as a women. Being nude makes you just a piece of flesh and will allow all to view you as such. Just an ignorant little girl who has put herself out there for the world to see as a piece of meat---no intellect, no personality, no nothing other than a physical body that men can toy with. This is nothing more than pornography and that is its place. Just think of all the men who are violating you every minute around the world----filthy and discusting you stupid little girl!! (Sofia-Debbie Badawi, 1 januari 2012)[5]

> Do u know that we hate u now..because everyone will think that u want someone to fuck u...sorry but ur photos show this. (Mahmoud Ali, 20 november 2011)[6]

> I can't see any difference between Aliaa and a Stripper, she just had a camera and a blog. (Osama El Zamzamy, 2011)[7]

> about calling her a whore yes she is ,, no no no , she is not , sorry whore all over the world , i insult them if i said she is one of them , whores more better than that creature. (Waleed Elmasry, 20 november 2011)[8]

> [...] i recommend you let a psychologist check you and i can tell you you won't last in this country and won't be able to live here so either you work as a whore somewhere or travel where you find what you call freedom.don't waste ur time you can't change traditions of an islamic socity,Remember ur ideas before didn't get any attention but only that new bahviour in our socity but most of the people commenting on ur page either haters of you or idiots wanting to date the new whore. (Sara Mohamed, 19 november 2011)[9]

Elmahdy poserar inte provokativt eller på ett sätt som direkt associerar till sex på sin nakenbild men trots det ses hennes nakenhet som något obscent eller direkt kopplat till pornografi, sex och prostitution. En av Elmahdys bloggläsare sammanfattade sin åsikt gällande detta fenomen i en mening:

> We need to learn how to separate between nudity and sex. (Emad Nasr Zikri)[10]

Med publiceringen av bilden på sin nakna kropp blir Elmahdy sexualiserad och objektifierad av många människor, och de förminskar då automatiskt henne som individ och åsidosätter hennes personlighet, budskap och åsikter. Genom att objektifiera henne och genom att avfärda henne som prostituerad, som ett djur eller liknande försöker man kontrollera och trycka ner henne. Young (2005) menar att som kvinna är man en personlig, tänkande individ med åsikter samtidigt som man blir förnekad bestämmanderätten över sig själv i samband med att kvinnan ständigt blir betraktad, granskad och kontrollerad. Maud Eduards talar i boken *Kroppspolitik* (2007) om denna motsättning som finns mellan att vara en individ och att vara kvinna. I samband med att kvinnan ständigt kan bli objektifierad och sexualiserad reduceras hon också till att vara endast kvinna och inte människa. Samma problem finns inte för det manliga könet som bedöms som det universella, det allmängiltiga, och inte, som kvinnan: det avvikande. Det skapas en konflikt då kvinnan förväntas vara sexuellt tillgänglig för mannen, samtidigt som hon ska vara en tänkande individ i samhället, en människa som står över sin kropp. Kvinnokroppen utgör en symbol för passivitet och sexuell tillgänglighet och för att kvinnan ska bli respekterad och betraktad som en människa med vär-

defulla tankar och åsikter måste hon därför förneka sin kropp. Kvinnans kropp ses i vår kultur som en avvikelse och ett problem som måste regleras för att passa in i offentligheten och tillåtas ta plats.

Således blir också Elmahdy en modig avvikare som vågar agera i motsats till den kvinnliga normen och hennes nakna kvinnokropp som tar plats i offentligheten blir något som väcker stor uppmärksamhet. Den går emot den normativa femininiteten där kvinnan ska vara passiv, tystlåten och ta så lite plats som möjligt. Elmahdys nakna kropp representerar en överträdelse och en invändning mot det. Hon kan med sin nakna kropp vinna mark och ta makt på offentlighetens arena. Det handlar inte bara om hennes fysiska kropp i sig, utan om vad kroppen står för. Den stora betydelsen ligger i det faktum att hon som kvinna syns och hörs, att hon står upp för andra kvinnor och bryter mot den normativa rollen som passiv, tystlåten och förtryckt. Maud Eduards (2007) framhäver hur kvinnokroppen inte kan ses som något som står bortom politik och maktsystem, utan kroppen i sig utgör exempel på och symboliserar genusordningen, det vill säga kvinnans underordnade ställning i samhället. Nakenheten och det faktum att Elmahdy är just kvinna innebär följaktligen också att hon väcker än mer uppståndelse och bryter mot den starka normen kring kvinnan som ett passivt, maktlöst objekt. Hon utmanar och blir ett hot mot etablerade konventioner, vilket avspeglas i de trakasserier hon tvingas utstå och alla försök till att tysta och trycka ned henne. Hon lyckas trots allt bryta mot kulturella tabun, se nya möjligheter och ha en stark vision om ett annorlunda, mer jämställt samhälle med andra normer, men konsekvenserna innebär, som Elias (1991) påpekar, en form av social exkludering då hon får en stor del av samhället vänt emot sig, något som tog sig uttryck i polisanmälan, mobbning och förföljelse via sociala medier och det faktum att hon tvingas leva under dödshot:

> Out of 85 million, one is mentally sick so what? (Suha El Sherbiny)[11]

> cuz ur a fuckin bitch.you'll regret that later .but it'll be too late satanic (satan is playing witch u)[...] and i don't think ur egyptian cuz a bitch like u can never be from this wonderfull country. (ب‌ذن‌م عبد‌ع november 2011)[12]

> I am sure they are people out there who support you!!!!All your lesbian budies are behind you.You are just adisgrace to the human race. (Farah Assaf, 16 november 2011)[13]

> what a bitch..want me as an arabian to support you ..if there is a dog and you ..i will support the dog .. i know there is not a lot of diference between you both since dogs do anything anywhere like you ..i will not insult you because you make me sick..and guys ....SUPPORT THE DOG NOT HER LOL (Mohamed Kharboush, 18 november 2011)[14]

> do as u want ,u look like an animal but animals are shy not like u. (Ashraf Muhammed, 17 november 2011)[15]

Den nära kopplingen mellan skam och nakenhet blir i detta fall väldigt uppenbar och responsen som Elmahdy erhåller har som syfte att få henne att känna det obehag och den skam hon borde känna inför att blotta sin kropp inför allmänheten. Folk blir så provocerade och hotade av hennes nakna kropp att de känner ett tvång att trycka ner och förolämpa henne. De använder kränkande ord och uttryck och Elmahdy blir betraktad som ett djur som inte är värd någonting. Hon kallas hund och mentalt sjuk, hon utsätts för hot, hon sägs vara en skam för människosläktet och hon anses inte värd att komma från landet Egypten, endast på grund av det faktum att hon visar upp sin kropp, så som den ser ut naturligt, utan kläder som täcker. Bristen på kulturell kontroll över hennes kropp – det faktum att hon med nakenbilden själv styr över den, låter den stå för något viktigt och utnyttjar det politiska spelrummet – framkallar rädsla hos människor som upplever behovet att sätta henne på plats. Att bland annat kalla henne för djur och prostituerad förminskar hennes betydelse som individ, nedvärderar och kränker henne som människa, samt placerar henne i en position som en avvikande utan makt. Det avsäger henne rätten att ta plats och göra sig hörd på samhällets offentliga arena.

Fotokalendern

Aktivisten Maryam Namazie, som står bakom skapandet av fotokalendern med de nakna kvinnorna (se bilaga 2), säger att islamismen och den religiösa högern är fixerade vid kvinnokroppen och det faktum att den till varje pris måste döljas och beslöjas. Hon menar att kvinnan blir inskränkt och nedtystad, och nakenheten som protest fungerar då som en viktig motståndssymbol eftersom den bryter mot dessa normer och tabun kring kvinnan och hennes kropp (Grosvold, 2012). I kalendern förmedlas budskapet att kvinnan själv ska äga rättigheterna till sin kropp och att hon inte ska behöva kontrolleras och styras av ett övergripande maktsystem av normer och trossatser. Citat som ”I am to be celebrated not censored” och ”My body is not obscene: veiling it is” ger uttryck för det starka fokus som finns inom den islamiska extremismen av att med täckande klädesplagg ständigt dölja kvinnokroppen, något som dessa kvinnor ser som en symbol för kvinnans inskränkta ställning och avsaknad av makt i samhället. Kvinnorna i kalendern vill framhäva att kvinnokroppen inte bör ses som något oanständigt och obscent. Vi ska inte behöva censurera den, utan viktigt är att istället lyfta fram och hylla den. Man menar att behovet av kontroll över kvinnans nakenhet skapar ett förvrängt förhållande till den egna kroppen och den egna sexualiteten, och det är viktigt att kvinnans kropp inte ses som något skamligt som behövs regleras av staten. Man uppmanar i kalendern andra kvinnor att klä av sig för att med nakenheten som medel bestrida det förtryckande maktsystemet (Namazie, 2012). En av kvinnorna talar i följande citat om sin medverkan i kalendern:

> For me, nudity is such a natural thing, and I find it abhorrent that in this day and age people still attach such a stigma to it. We are given certain allowances on what is acceptable, and cannot use our own bodies as a form of expression, simply because others have a shortsighted and narrow view of what should be permissible. A nude body is not a dangerous weapon, yet it's treated like one… (Sonya JF Barnett)[16]

Sonya JF Barnett uttrycker här det stigma som kopplas ihop med kroppen och hur samhället sätter upp normer för hur kroppen får exponeras, vilket förvandlar den egentligen helt naturliga kroppen till ett kraftigt politiskt vapen. Mallorie Nasrallah, som även hon har medverkat i kalendern, talar om hur kroppen i regel utnyttjas som medel för att förtrycka och att den därför också kan omvandlas till ett maktfullt vapen.

> When a tool of oppression can be turned in to an assertion of power, it is a beautiful thing. Nudity when celebrated harms no one, and when made shameful and barbaric harms everyone. (Mallorie Nasrallah, 2012)[17]

Nakenheten i sig, när den ses som något neutralt eller som något positivt, är inte farlig men den nakna kroppen blir ett hot för omgivningen då samhället sätter upp normer kring den och omvandlar den till något skamligt och obscent.

Kalendern har precis som Elmahdys nakenbild fått stor medial uppmärksamhet och många kvinnor runtom i världen har visat sitt stöd genom att själva visa sina kroppar nakna och därigenom ta makten över dem och göra sina röster hörda. Namazie visar på sin blogg *Freethoughtblogs.com/maryamnamazie* ett exempel där två avklädda kvinnor i Iran poserar med stora skyltar som uttrycker deras motstånd mot den politiska islamismen och dess kvinnoförtryck. På skyltarna står det bland annat: ”I am not someone's honour”, ”No to Hejab”, ”I am a Woman”, och ”My choice, my thoughts, my body” (se bilaga 3). Namazie poängterar att kvinnorna inte kan visa sina ansikten eller låta någon veta vilka de är eftersom det skulle innebära en dödsdom för dem (Namazie, 2012).

Farahanis nakenbild

Kalendern publicerades även som symboliskt stöd för skådespelerskan Golshifteh Farahani som lämnat sitt hemland Iran i protest mot de restriktioner mot kvinnor som finns inom den iranska filmindustrin, restriktioner som är starkt färgade av förtryckande islamiska normer och regler. Hon visade sitt missnöje mot inskränkningar mot kvinnor i det iranska samhället genom att posera avklädd i den franska tidningen *Madame Le Figaro*, och kort därefter fick hon en hälsning från den iranska regeringen som menade att hon som skådespelerska och konstnär inte längre var välkommen hem till Iran (McElroy & Vahdat, 2012). Även i detta fall blossade debatten upp och internet och de sociala medierna gav återigen utrymme för människor att göra sina åsikter hörda och diskutera händelsen. Facebook blev arena för både smutskastning och hyllning av Farahani.

Flera tusen hade snart ”gillat” eller vidarepublicerat bilden och idag finns en hyllningsgrupp till Farahani med stöd från över 6500 personer.[18] Den negativa responsen var också omfattande och handlade till stor del om att Farahani var ”oanständig” och inte hade respekt eller förståelse för den iranska kulturen och islam, och vissa ifrågasatte nakenhet som tillvägagångssätt för att bekämpa kvinnoförtryck (Raman, 2012).

Den nakna kroppen som politiskt verktyg

I samband med att kvinnor går samman, organiserar sig och protesterar mot mansdominansen och de kvinnoförtryckande samhällsnormerna ökar också möjligheten att uppnå makt och som individer bli närvarande på den politiska arenan. Dock finns en diskurs i samhället som bygger på att kvinnan är ödmjuk och villig att samarbeta med mannen, och som politisk aktör ses därför kvinnan som något avvikande eller onaturligt. Hon ställs i relation till mannen och blir betraktad som hans motsats. En feministisk aktivist som tillskansar sig samhälleligt utrymme utgör ett hot mot den naturliga maktordningen och hon blir därför trakasserad, hotad till livet eller, som i Farahanis fall, bannlyst från sitt eget hemland (Eduards, 2007).

Nead (1992) beskriver hur samhället har utvecklat gränser och ramar för hur en kvinnokropp får visas upp i offentligheten. Det finns förhärskande regler kring hur kvinnokroppen får exponeras och betraktas och det är viktigt att kontrollen kring kvinnan och hennes sexualitet bibehålls. Kvinnorna i Nakenhetsrevolutionen godtar inte att samhället tar deras kroppar och deras sexualitet i anspråk och vill med sin offentliga nakenhet ta sina kroppar tillbaka och därmed också nå demokratiskt utrymme i samhället. De använder den maktladdade kvinnokroppen som ett politiskt medel för att förmedla budskapet om att deras kroppar inte tillhör någon annan än dem själva och att de vägrar låta sig förtryckas. Kvinnorna visar upp ett oerhört stort mod då de ställer sig emot en hel kultur och vågar kritisera något så djupt inrotat som denna sociala norm gällande kvinnans roll i samhället faktiskt är. Att använda den nakna kroppen just för att väcka uppmärksamhet och opinion blir ett starkt politiskt verktyg just för att den utgör ett hot mot etablerade sedvänjor i samhället, och när det gäller just denna debatt får den nakna kroppen om möjligt ännu större genomslagskraft då den angår ett land där kvinnorna enligt religiösa traditioner täcker näst intill alla delar av kroppen med kläder. I och med den vedertagna normen om att kroppen, och då i synnerhet den kvinnliga kroppen, är något som hela tiden skall täckas så skapas en stark laddning kring den, det bildas ett spänt förhållande till kroppen och vi kommer allt längre ifrån att se den som något naturligt. Täckandet av kroppen blir en symbol för samhällets strävan att gömma, osynliggöra och tysta ner kvinnan. Med den överträdelse som dessa kvinnor gör i och med sina avklädda kroppar manifesterar de sin vägran att tryckas ned och vara osynliga, och de kan med sin nakenhet ta plats i offentligheten och få upp ett viktigt ämne på agendan.

I samband med dessa kvinnors politiska ställningstagande kan de också utmana förtryckande diskurser och komma att omformulera kvinnokroppen från att vara en symbol till att ta plats och makt på den politiska arenan. Istället för att man som kvinna vanligen blir betraktad och utsatt för den andres blick, som Tseëlon (1995) talar om, så använder kvinnorna i Nakenhetsrevolutionen strategin att själva aktivt söka blicken. De använder sig av sin kunskap om kulturella normer och föreställningar och utnyttjar den politiskt laddade kvinnokroppen som ett vapen i kampen om kvinnans samhälleliga rättigheter. Deras vägran att kuvas, deras krav på självbestämmande och det faktum att de vågar tänka annorlunda strider mot den etablerade föreställningen om kvinnan som objekt, passiv och medgörlig. Med nakenheten som vapen kan de gå från att vara tillgängliga och agera på andras premisser till att verka som politisk handlingskraft och trotsa rådande maktstrukturer. De kan genom att gå samman och organisera sig erhålla större makt och uppmanar därför andra kvinnor att delta i revolutionen. Som en medverkande i fotokalendern uttrycker det:

> Our naked body is our challenge to patriarchy, dictatorship and violence. Smart people we inspire; dictators are horrified. Women all over the world – come, undress, win! (Alena Magelat, 2012, se bilaga 2)

Emellertid bjuder dessa djupt rotade mönster på ett starkt motstånd. Politiska aktioner som dessa nakenprotester kan i viss mån ändra gränserna för kroppspolitiken och öka den demokratiska närvaron, men den utsatta position som kvinnan befinner sig i verkar vara svår att rucka på. Kvinnan ses generellt som svagare än mannen, som någon som behöver bli beskyddad och hon lider större risk att bli utsatt för våld. Lundgren (2006) har uppmärksammat den stora förekomsten av kränkningar och hotfulla bemötanden som kvinnor utsätts för på offentliga platser. Dessa bemötanden bidrar till att kvinnor känner rädsla och en påtaglig risk för att bli utsatta för sexualiserat våld eller hot då de vistas i offentligheten och kvinnan blir automatiskt placerad i en offerposition. Både kvinnan själv och andra ser henne som svagare och i behov av beskydd från den överordnade, starkare mannen. Det har inverkan på hennes kroppsspråk och beteendemönster, hon rör sig med försiktighet och osäkerhet och känner rädsla för att synas eller ta upp för mycket plats. Eduards (2007) menar att då kvinnan generellt ses som det svagare könet som behöver försvaras blir hon samtidigt marginaliserad och objektifierad, och det blir också omöjligt för henne att delta på den politiska arenan på samma villkor som mannen. Vi har inte sett några tecken på att våldet mot kvinnor i samhället går mot en minskning och denna sårbarhet som kvinnan tvingas uppleva på grund av rädslan och risken för att bli utsatt för våld, försvagar hennes politiska ställning i samhället.

Men även om diskursen kring kvinnan och det faktum att hennes utsatta position försvagar henne och hindrar henne från att uppnå full politisk makt så måste man ändå se det positiva i dessa kvinnors aktioner. De uppvisar stor

styrka och mod, de blir en stor inspiration för kvinnor, något som görs synligt i och med allt stöd och all positiv respons som de också erhåller. Som van Zoonen (1994) hävdar så är diskurser och genus inte något fixerat utan en pågående kulturell process som kan utvecklas och reformeras och vi måste våga tro på att det finns möjlighet till förändring. Det faktum att dessa kvinnors nakna kroppar väcker sådana starka reaktioner blir i sig en symbol för kvinnoförtrycket, då det manifesterar den extrema rädslan för att en kvinna ska uppnå politiskt utrymme och makt. Genom att blottlägga denna diskurs och bli medvetna om att den existerar kan vi också i högre grad kämpa emot den, utmana maktstrukturer och uppnå en alternativ, modernare syn på kvinnligheten, kvinnan och hennes plats i det demokratiska samhället.

Nakenhetsrevolutionen har utspelats och framför allt varit riktad till länder och kulturer där en traditionell och konservativ syn råder, som på många sätt är mycket olik vår svenska kultur, och där religiösa och kulturella regler fungerar förtryckande mot kvinnor och människor överlag. I dessa länder är det norm att kvinnan ska täcka näst intill hela sin kropp och en fullt naken kropp i offentligheten får därför stora konsekvenser och kraftiga reaktioner. Jag vill dock genom att presentera och analysera två fall som utspelat sig här i Sverige, en modern västerländsk kultur, visa att den grundläggande diskursen är densamma även här, att detta är ett universellt fenomen. Det handlar om stor fokusering på och starka normer kring kvinnokroppen samt om behovet att kontrollera kvinnan och hur hon syns.

Fall 2: Blondinbella i bikini

Isabella Löwengrip driver en av Sveriges mest lästa bloggar: *Blondinbella.se*. I januari 2012 befinner hon sig på semester i Bahamas och lägger i sin blogg upp några bilder från en härlig dag på stranden där hon, inte helt överraskande, är iklädd bikini (se bilaga 4). Inga konstigheter eller? Bilderna får över 1400 kommentarer. Det är inte många påpekanden om hur härligt det ser ut med semester eller liknande utan kommentarerna handlar istället övervägande om Löwengrips utseende. Det diskuteras hejvilt om hennes kroppsform, huruvida hon är överviktig eller ”normal”, huruvida hon är ohälsosam eller sund, huruvida bilderna på hennes kropp i bikini ska klassas som inspirerande för unga tjejer eller inte.[19] Kvinnans kropp har, som tidigare nämnt, alltid varit något som skapar uppståndelse och känslor, ett fenomen som allt som oftast hamnat i centrum. Kvinnlig sexualitet har sedan urminnes tider setts som något som måste kontrolleras och enligt oräkneliga traditionella och religiösa konventioner har kvinnokroppen varit, och är än idag, något som inte bör exponeras för männens blickar, utan istället något som bör skylas så att nakenheten inte frestar männen och väcker lust och åtrå (Tseëlon, 1995). Bevisligen väcker en avklädd kvinnokropp än idag mycket stor uppmärksamhet, den hamnar omedelbart i fokus och blir ett objekt för betraktaren, något att diskutera och kommentera, framför allt om den inte på pricken stämmer överens med och motsvarar dagens rådande kroppsideal.

Manipulation av kvinnokroppen

Blogginlägget med semesterbilderna som Isabella Löwengrip publicerade på sin blogg visar tydligt hur kvinnan ses som ett objekt som blir betraktat och hamnar i fokus för de andras blickar. Om en person av det manliga könet hade publicerat liknande bilder från en semester hade han förmodligen inte fått ens i närheten så många utläggningar om hur hans kropp ser ut som Löwengrip fick. Kvinnor blir, som diskuterat, objektifierade, sexualiserade och dömda utifrån sitt yttre i betydligt högre grad än män. Detta avspeglas tydligt i följande kommentarer till inlägget:

> Hon vill ju tydligen att folk ska se hur fet hon är, annars hade hon inte lagt ut sånna bilder i sin blogg. [...] (Anonym, 2012-01-30)[20]

> Jävlar vilket gigantiskt fetto du har blivit, bra jobbat! Kan inte du göra en video på dig när du försöker motionera? Tycker dom i Biggest Loser har gått ner för mkt nu, behövs nyare underhållning! (Nils bytte bort dig i rättan tid, 2012-02-02)[21]

> TJOCKIS!!! (Elisabeth, 2012-02-06)[22]

> Fan vad ful du är.. Jävla äckel. (Jens, 2012-02-01)[23]

> Du har lagt på dig lite va? Synd, du har ju riktigt fina rattar. (Peter, 2012-02-01)[24]

Majoriteten av personerna bakom kommentarerna till bilderna i Löwengrips blogginlägg lägger fokus på hennes kropp och hur den ser ut, och hon förminskas således också till att vara endast ett objekt för beskådaren, ett objekt som är värt att diskutera och gärna håna och förolämpa. Fallet visar även på den stora koncentrationen kring utseende, vikt och hur en kvinna inte ska nöja sig med hur hon ser ut utan alltid sträva efter att vara lite snyggare, lite smalare, lite mer attraktiv, lite mer perfekt, det vill säga hamna så nära som möjligt det inskränkta kroppsidealet. Precis som i fallet med Nakenhetsrevolutionen ämnar de negativa kommentarerna att trycka ner och sätta på plats. Stereotypa ideal och den normerande bilden av kvinnan fungerar som ett kontrollmedel där kvinnan ska vara på ett specifikt sätt för att accepteras i samhället. Den sista kommentaren visar tydligt kvinnokroppens nära koppling till sex. Löwengrips avklädda kropp sexualiseras och granskas utifrån ett ideal. Nead (1992) talar i sin bok om den socialt inrättade bilden av den vackra kvinnokroppen och definitionen av skönhet och perfektion. Sociala föreställningar spelar i allra högsta grad in då det handlar om att definiera dessa attribut och exempelvis avgöra vad som anses vara tjockt respektive smalt. Sedan några decennier tillbaka har en kvinna som bedömts vara i ”god form” varit en smal, vältränad och hälsosam sådan, och fett är något

som räknas som överflödigt, som ett överskott till den ”riktiga” formen av kvinnokroppen. Kroppen blir för oss människor något att ta kontroll över då vi har möjlighet att förändra och påverka dess utseende, till exempel genom träning och kosthållning. Fett skall undvikas, kvinnan ska inneha självkontroll och förmågan att kunna styra över sin kropps utseende.

På senare tid har internetbloggar slagit igenom med stor kraft och det är oerhört vanligt bland unga tjejer i Sverige att läsa bloggar och/eller att själv ha en blogg. De kvinnliga modebloggarna är extremt populära och har fått allt större spridning och samhällelig makt genom att de har integrerats i de mer traditionella medierna då till exempel många tv-kanaler och tidningar använder sig av modebloggare i sina program och redaktioner. Majoriteten av de stora modebloggarna drivs av unga smala tjejer som stämmer bra överens med det rådande idealet för hur en attraktiv kvinna ska se ut. Isabella Löwengrip avviker mycket lite från denna bild, men den lilla avvikelse hon står för genom att inte vara precis lika smal som samhällsidealet väcker så starka reaktioner att det genast måste påpekas att hon är fet och bör göra något åt det. Kommentaren om att Löwengrip medvetet måste ha för avsikt att med bilderna visa upp för sina läsare hur fet hon är visar på hur kroppen är ett så pass laddat fenomen att man inte ens ser alternativet att hon faktiskt endast ville visa hur härligt hon hade det på sin semester.

Bedömning av kroppen och skuldbeläggning av kvinnan

Tseëlon (1995) talar om hur kvinnans sätt att klä sig och andra sätt att påverka utseendet över tiden har varierat mycket och experimenterats med, men att hon alltid stött på motsättningar och blivit dömd utifrån hur hon såg ut och vad hon hade på sig. Vilka kläder hon än klädde sig i, oavsett om det var maskulina eller feminina kläder, naturliga eller artificiella, så ansågs det vara synonymt med negativa egenskaper. Kvinnorna som under 1700-talet bar de populära, stora vida och mycket dyra klänningarna ansågs vara lättsinniga och ansvarslösa, men då trenden med mjuka, naturliga, feminina klänningar sedan kom kopplades kvinnorna som bar dem ihop med avsaknad av moral och intellekt. Kvinnan verkar aldrig kunna göra rätt när det kommer till hennes yttre vilket i detta fall återspeglas i det stora antal påpekanden om hur Löwengrip borde förändra sig och kontrollera sitt utseende:

> Tycker det är snyggt att du har kurvor på rätt ställen, men du har faktiskt fått mage bella. Du är faktiskt lite överviktigt. Tänk Kim Kardashians, hon har ju verkligen kurvor och är jätte snygg, men hon tränar och hon har inte mage. Kanske ska tänka över vad du äter? (Eliza, 2012-01-29)[25]

> Alltså hon är ju fet, vem fan vill ha en mage som sväller över som en bulldeg.. Feta människor får nog skylla sig själv över att dom blivit feta, om man vill ha en snygg kropp så gäller det att träna och äta nyttigt.. Borde väl vara helt självklart! (Rebecca, 2012-02-04)[26]

Även sättet som en kvinna beskrivs i samband med våldtäktsrättegångar utgör ett tydligt exempel på hur en kvinnas klädsel och utseende kopplas ihop med personliga egenskaper och karakteriserar henne. Det är vanligt att kvinnans trovärdighet bedöms utifrån hur hon såg ut och vilka kläder hon bar vid våldtäktstillfället. Hon döms och skuldbeläggs med hänsyn till i vilken utsträckning hon blottat sin kropp och visat sig ”tillgänglig” (Wennstam, 2002). I och med detta så sker en viss legitimering av brotten och samhället sänder ut signalen om att kvinnan måste se ut och bete sig enligt vissa normer och regler och om hon inte följer dem är skulden hennes egen om hon blir utsatt för våld. På samma sätt skam- och skuldbelägger man sökandet efter blicken, som kvinnorna i Nakenhetsrevolutionen uppmuntrar till. I detta fall sker skambeläggningen på så sätt att Löwengrip får höra att hon är tjock och inte duger. Allt detta stärker tesen om att kvinnan är svag och fordrar skydd av mannen och det visar på den nära relationen som råder mellan skam och kvinnokroppen. Det demonstrerar också på ett påtagligt sätt hur kvinnans kropp anses vara något som hon själv inte har bestämmanderätt över, utan den ska vara åtkomlig och kunna kontrolleras av den överordnade mannen. En kvinnokropp i offentligheten ses automatiskt som något man har befogenhet och rättigheter över, något tillgängligt och något som kan diskuteras och förhandlas om.

Vikt och sundhet tycks komma att bli det huvudsakliga temat i diskussionerna som utspelas i kommentarsfältet till blogginlägget, trots att Löwengrip själv i inlägget inte nämner något om träning, kost eller livsstil. I motsats till fallet med nakenprotesterna verkar det i detta fall inte finnas några som helst bakomliggande intentioner att sända ut ett visst budskap eller protestera mot något genom att med kroppen skapa uppståndelse och debatt. Löwengrip har enligt sig själv ingen avsikt att propagera för att man ska se ut som hon eller leva som hon gör, det är helt enkelt bara en bild på henne på stranden, under en härlig semester (Löwengrip, 2012). Ändå blir bilderna och Löwengrips avklädda kropp politiska och ses som ett inlägg i vikt- och hälsodebatten. Detta illustrerar det faktum att man som kvinna aldrig kommer ifrån sin kropp. Man blir ständigt bedömd och utvärderad utifrån det yttre och kroppen kan aldrig vara endast neutral. I korthet: kvinnan tvingas att ständigt leva med sin politiska kropp.

Objektifiering och fokus på kroppen

Som Ambjörnsson (2004) skriver så är självreglering av kroppen så djupt kulturellt inrotat att det ses som en självklarhet att kvinnan ska spendera mycket tid och energi på att genom medel som smink, kläder och träning förändra sitt utseende och vara ”sitt bästa jag”. Den oförändrade kroppen är inte socialt accepterad av samhället och kvinnan bör hela tiden arbeta mot att försköna sitt utseende för att uppnå status i samhället. Kommentarsfältet till Löwengrips blogginlägg med bikinibilderna fylldes dock inte endast med glåpord och gliringar, utan bilderna fick även glada och positiva kommentarer såsom:

> Isabella, jag älskar din kropp! äntligen någon som visar upp en riktig tjej kropp! (elinaeek, 2012-01-29)[27]
>
> Fasen va snygg du e! Glad jag blir över o se en riktig bild på en riktig kropp! (Sandra Olsson, 2012-01-29)[28]
>
> Så fin du är Bella! Naturlig och fina former, precis så en tjej ska se ut! (Amanda, 2012-01-29)[29]
>
> Dagens samhälle där alla tjejer ska vara pinnsmala är SJUKT, din kropp borde alla tjejer ha. Kurvor ska man ha! en tjej utan kurvor är som ett par jeans utan fickor, YOU GO GIRL ! (Izabella, 2012-03-11)[30]

Dessa formuleringar kan till viss del kännas upplyftande och att de ställer sig emot den rådande normen om att kvinnan ska vara väldigt smal, men jag menar att även om inte alla personer ägnar sig åt fenomenet nätmobbning, att just förolämpa eller komma med negativa kommentarer om hur Löwengrip bör förändra sin kropp, så kvarstår fortfarande fokuset på utseendet, behovet av att anmärka på kroppen och det faktum att kommentarerna är fullt inriktade på Isabella Löwengrips yttre. De påpekar hur snygg hon ser ut och menar att det är sådär en kvinna ska se ut, att hon till exempel ska ha kurvor, vilket även det avspeglar hur kvinnan alltid har ideal att leva upp till. Det visar hur kvinnan ska kontrollera och förändra sin kropp, att det inte är okej att kvinnokroppar ser olika ut, och att kvinnor inte kan få vara *precis som de är* utan det finns ”riktiga” kroppar och därmed då också kroppar som *inte* är ”riktiga” och som inte är accepterade i samhället. ”Din kropp borde alla ha” menar läsaren Izabella och ställer sig emot dagens rådande kvinnoideal där kvinnan ska vara smal och vältränad, samtidigt som hon på nytt ramar in kvinnan i en snäv och begränsad position där alla ska se ut på ett särskilt sätt.

Verbala anmärkningar och omdömen på ditt utseende, positiva som negativa, påverkar bilden av hur du ser på sig själv och förstärker medvetenheten om att granskande blickar vilar på dig när det kommer till din kropp och ditt fysiska yttre. Kommentarerna till Löwengrips blogginlägg kommer troligtvis inte bara ha inverkan på Löwengrip personligen utan att ta del av sådana uttalanden avspeglar och påverkar även hur samhället överlag ser på kvinnan som en kropp, som ett objekt, vars utseende kräver extremt mycket uppmärksamhet och diskussion. Löwengrip blir i detta fall objektifierad och dömd utifrån sitt yttre och i samband med det så blir hon också reducerad till att vara endast just sin kropp, inte en självbestämmande individ. I längden befäster också detta idén om att kvinnans utseende är av oerhört stor betydelse och ständigt relevant. Vi blir än mer medvetna om att vi blir granskade utifrån, vi fortsätter själva att döma och bli dömda efter hur vi ser ut, vilket samtidigt gör att andra egenskaper såsom till

exempel intelligens, begåvning och kunnande hamnar i skymundan och känns mindre viktiga.

Att Löwengrip inte helt och hållet ansluter sig till de normerande kvinnoidealen kan absolut fungera som inspiration för unga tjejer då hon visar upp ett alternativ till den extremt smala kvinnan, men genom att ständigt kommentera på och sätta hennes kropp i centrum så livnär vi också problemet med utseendehetsen i samhället och det faktum att kvinnan alltid måste bli bedömd utifrån sitt yttre. Som Gauntlett (2008) påpekar normaliseras objektifieringen av kvinnan genom medierna och detta fall är ett tydligt exempel på denna objektifiering och hur den ständigt sker i vardagen och följaktligen också standardiseras och blir norm i samhället. Kommentarerna demonstrerar hur kvinnan ständigt blir kritiserad, hur hon aldrig verkar kunna göra rätt. Hon kan aldrig leva upp till att vara den perfekta kvinnan eller den perfekta förebilden.

Kvinnokroppen har i medierna blivit alltmer synlig och offentlig samtidigt som objektifieringen och sexualiseringen av den ökat, vilket bidrar till att den blir mer allmänt tillgänglig. Idealbilder av kvinnan sprids med vindens fart genom dagens nya medier. Tillgängligheten och det på samma gång distanserade förhållande medierna bidrar till att hålla mellan människor ger upphov till kraftigare granskningar och bedömningar av kvinnan och människor ser det som en rättighet att bedöma och diskutera en kvinnokropp som visas upp i exempelvis tidningar eller på internet. Dessa bedömningar på kroppen förstärker också samhällets uppfattning om vad det innebär att vara kvinna och ”kvinnlig”, och genom att denna uppfattning lever kvar skapas höga krav på att leva upp till denna föreställning och vara en så kallad representant för kvinnlighet. Fallet med Löwengrips bikinibilder visar återigen hur kvinnan inte lyckas komma ifrån sin kropp, hur den ständigt blir ett politiskt inslag och hur man som betraktare inte kan bortse från den utan känner tvånget att diskutera och personligen värdera den, som om man hade någon form av allmän tillgång till eller rättighet över den. Det anses också idag vara modigt att visa upp sin kropp inför andra människor, just på grund av att man inte ser ut exakt som den stereotypa kvinnofiguren.

Motstånd

Debatten gällande bikinibilderna spred sig via sociala medier och vissa fortsatte att diskutera Löwengrips kropp och utseende medan många även blev upprörda över det faktum att den överdrivna uppmärksamhet på hennes kropp. En motståndsgrupp har skapats på Facebook som kallas ”YOU GO GUY!” som kritiserar just det faktum att det alltid är kvinnans kropp som hamnar i centrum och blir anmärkt på. Med gruppen vill man som en form av socialt experiment utmana rådande diskurser och istället sätta manskroppen i fokus för att se vad som händer. I skrivande stund har gruppen stöd av 887 personer och fungerar även som ett forum för diskussion.[31]

Fallet med Löwengrips bikinibilder har tydligt demonstrerat de starka sociala normerna som omger kvinnan och kvinnokroppen. Kvinnan blir stigmatiserad av det rådande skönhetsidealet och omgivningens förväntningar på henne. Hon döms utifrån sitt yttre och hennes naturliga, oförändrade kropp accepteras inte. Detta syns än en gång, om inte än mer tydligt, i återstående fall.

Fall 3: Hårdebatten

I mars 2012 fångades en kvinna som satt i publiken under tv-programmet Melodifestivalen på bild, glatt applåderandes och hejandes med armarna upp i luften. Dagen efter publicerade en privatperson stillbilden på henne på Facebook (se bilaga 5), där hon sedan blev mobbad och trakasserad av hundratals för henne totalt okända människor. Anledningen till trakasserierna var att hon hade hår under armarna. Denna orakade armhåla provocerade så pass mycket att människor kände sig tvungna att officiellt uttrycka sin avsky och kränka henne med kommentarer om hur ”äcklig” och ”ohygienisk” hon var samt att hon borde skämmas över sig själv (Hanna Fridén, 2012).

Normer kring kroppshår

Återigen har kvinnans utseende och kropp hamnat i fokus och detta exempel är ett mycket tydligt sådant på hur kvinnan i regel ses som ett objekt och blir kritiskt inspekterad av dem som betraktar henne. Då hon inte lever upp till den socialt inrättade bilden och idealet av hur en kvinna ska vara går hon också emot normer i samhället och skapar starka reaktioner. Hennes kropp blir politisk, hennes armhåla blir ett ställningstagande och skapar debatt oavsett om det fanns en medveten avsikt att göra det eller inte. Kvinnans kropp kan som sagt inte bara få vara neutral utan kopplas ständigt samman med regler och förbud. Det anses i vår kultur inte vara ”kvinnligt” med hår under armarna, trots att kvinnor rent biologiskt har det, och samhällsnormen menar att detta hår är något som absolut inte ska synas överhuvudtaget och kvinnan bör göra allt i sin makt för att ta kontroll över kroppen och avlägsna denna naturliga hårväxt. Vad som också är intressant med denna händelse är att Facebook är ett socialt medieforum där användarna inte kan uppträda anonymt på samma sätt som är möjligt via bloggars kommentarsfält, utan namn och vanligtvis en bild på personen som kommenterar är något som syns tydligt för allmänheten. Trots det så fick denna bild av en orakad armhåla så oerhört många hatiska kommentarer, vilket troligen har att göra med att den så starkt ställer sig emot denna ideala bild av vad som anses vara kvinnligt. Hårväxten upplevs som totalt onaturlig och avvikande, något man tycker att kvinnan till varje pris ska få veta och med detta normbrytande förtjänar hon också att hängas ut offentligt. Återigen skambeläggs kvinnan för att hon på något sätt avviker från den normativa kvinnligheten och i likhet med kvinnorna i Nakenhetsrevolutionen fick även denna orakade kvinna utstå en uppsjö av skällsord och hånande kommentarer:

> Hon borde SKÄMAS ASSÅ!!!! JAG LOVAR SENASTE GÅNGEN HON RAKADE SIG FÖR TYP 10000 ÅR SEN!!!! (Mikael Mike Alm, 2012)[32]
>
> åh såg också de, fyfan kolla busken i armhålan!!!!!! :((Julia Kulia Olsson, 2012)[33]
>
> Sexy. (Joakim Gustavsson, 2012)[34]
>
> Fyfan.. bara för hon VET att alla kollar på mello. (Matilda Engdahl, 2012)[35]
>
> hon kanske inte har alla hemma ... (Amanda Beliber Jonsson, 2012)[36]
>
> HAHAHAHAHAHAHAHHAHA fuck va naaastyyyy (Joel Monserrat, 2012)[37]
>
> Usch.. Jag tycker att det ser riktigt äckligt och ohygieniskt ut, verkligen inte okej att komma med håriga armhålor så här när man är med i TV! (Dennis M, 2012-03-12)[38]
>
> Usch!!!! Fick kalla kårar av henne. (Bea, 2012-03-12)[39]
>
> hahahahaha hon var äcklig och över 4 milj tittare såg henne LIVE. hon borde faktiskt skylla sig själv hon valde att inte raka och det fanns väll en liiten nackdel, att visa armhålan för ~ 4 miljoner pers!! (Dalia, 2012-03-12)[40]

Dalia, som står för den sista kommentaren, menar att kvinnan får skylla sig själv eftersom hon gjort ett aktivt val att låta bli att raka sig och förändra sin kropp utefter rådande skönhetsideal. En naturlig armhåla anses vara ”äcklig” och ”ohygienisk” och det är inte okej att synas offentligt med sin naturliga, icke-förändrade kropp. Hennes avvikelse från normen kopplas även ihop med andra egenskaper som intelligens och kommenteraren Amanda Beliber Jonsson menar att hon inte ”har alla hemma”. Kopplingen mellan sex och kvinnans kropp blir tydlig i de kommentarer som ironiskt påpekar att hon är sexig. Det är i vårt samhälle idag av stor vikt att en kvinna är anses sexuellt åtråvärd och Fanny Ambjörnsson (2004) påpekar hur hon under sin studie av unga kvinnor på gymnasiet tydligt kunde se hur kroppen och utseende ansågs mycket betydelsefullt. Responsen hon fick då hon för gymnasieeleverna avslöjade att hon inte alltid rakar sig under armarna var mycket negativ och det sågs som något oerhört motbjudande och äckligt. Hårväxt på delar av kroppen som förväntas vara hårfria fick alltid stor uppmärksamhet och kommenterades med avsky av gymnasieeleverna. Normerna för hårväxt ger tydligt uttryck för genusordningen och föreställda skillnader mellan manligt och kvinnligt då olika principer gäller för killar respektive tjejer. Som kvinna ska man förstå och följa reglerna för var kroppshår får finnas, vilket i stort sett enbart är på huvudet, och att som kvinna avvika från normerna gällande hår på kroppen betraktas som mycket okvinnligt och oattraktivt och ses som en form av social störning. Eleverna i Ambjörnssons studie

visade uppenbara tecken på sin rädsla för att vara okvinnlig och menade att de hellre skulle dö än att förlora sin kvinnlighet.

Stigmatisering av kvinnan

Trots att avlägsnande av kroppshår ses som något tidskrävande, jobbigt och ansträngande är det väldigt vanligt att kvinnor ägnar mycket tid åt att på alla möjliga sätt undanröja spår av hårväxt. Reglerna kring kroppens hårväxt ses som självklara, avlägsnandet av håret normaliseras och upplevs vara något feminint och naturligt, något som kvinnan bör göra. Kontrollen över kroppshåret blir ett verktyg genom vilket man kan forma sig som kvinna. Det blir en symbol och ett sätt att ge uttryck för sin kvinnlighet (Ambjörnsson, 2004). I enlighet med Goffmans (1972) teorier blir denna kvinnas orakade armhåla hennes stigma, det vill säga en negativt ansedd egenskap som avviker från dessa normativa föreställningar om kvinnlighet. Den negativa respons och debatten som har flammat upp åskådliggör hur normen kring just hårväxt och kvinnlighet är extremt starka, och hur människor med någon typ av stigma automatiskt ses ned på och blir förminskade som personer. Goffman poängterar att det inte nödvändigtvis är personer som faktiskt känner varandra personligen, utan att stereotypifiering och bedömning utefter våra normativa förväntningar ständigt sker i vårt samhälle, något som detta fall på ett mycket uppenbart sätt demonstrerar. Det kan till och med vara så att kategoriska reaktioner är än mer vanligt i den opersonliga kontakten mellan två främlingar, som exempelvis via internet.

Inom alla former av socialt liv existerar gemensamma normer och föreställningar som upprätthålls och reproduceras delvis genom att de är institutionaliserade. Vi strävar alla efter social acceptans och bekräftelse av våra medmänniskor och försöker i regel alltid leva upp till normerna, men detta är något som vi inte alltid kan ha full kontroll över. Gällande exempelvis det fysiska utseendet och skönhet så skapas vissa standardmått och ideal som i stort sett ingen människa konstant livet ut kan nå upp till. Förmågan eller oförmågan att leva upp till idealen för med sig påtagliga effekter på oss människor. Att känna sig misslyckad och inkapabel att efterleva de normativa förväntningarna frambringar känslor av oduglighet, otillräcklighet och underlägsenhet (Goffman, 1972). Kvinnan i Melodifestivalspubliken trädde bara några dagar efter händelsen fram och visade återigen upp sin håriga armhåla (se bilaga 6). I samband med hennes framträdande blir också hennes avvikande från normen ett politiskt ställningstagande från hennes sida och hon söker aktivt blicken precis som kvinnorna i Nakenhetsrevolutionen. Någon synlig, stark effekt på henne verkade inte den offentliga mobbningen haft, men att bli dömd och trakasserad på det grova och absurda sätt som hon blev kan som sagt föra med sig en rad negativa känslor och påverka synen på sig själv. I vilket fall som helst visar det vår kulturs starka avsky inför en hårig armhåla, något hur normalt och naturligt som helst, men som avviker från den normativa femininiteten och därför upplevs som en defekt – som något äckligt och onaturligt.

Som Tseëlon (1995) skriver så är kvinnor per automatik stigmatiserade av samhällets förväntningar att de ska överensstämma med den normativa femininiteten. Då kvinnan blir bedömd utifrån ett vedertaget skönhetsideal med många krav som måste uppfyllas skapas ångest och rädsla inför att misslyckas. Detta fall blir ännu ett exempel på hur kvinnokroppens exponering i offentligheten måste ske på särskilda villkor och under kontrollerade former. Den orakade armhålan belyser det faktum att en icke-förändrad, naturlig kvinnokropp inte är godkänd och accepterad av samhället. Överensstämmer kvinnan inte med det snäva kroppsidealet blir hon utfryst, hånad och föraktad.

Motståndsrörelser på Facebook

Att i viss mån medvetet eller självvalt avvika från den sociala normen, till exempel genom val av yrkeskarriär, livsstil eller sysselsättning, kan fungera som ett ställningstagande, som en vägran att förtryckas och tvingas förändra sig för att passa in i samhällets konstruerade ideal. Detta kan accepteras av samhället så länge dessa personer håller sig inom ramarna för sin sociala grupp. Inom den sociala kategorin kan dessa avvikare få medhåll, stöd och kraft från varandra (Goffman, 1972). Händelsen med bilden på den orakade armhålan drog igång en stor debatt i diverse sociala medieforum såsom bloggar och Twitter och fallet uppmärksammades även i tidningar, tv och radio. Kvinnan i Melodifestivalen blev likt Elmahdy, dock utan sin egen medvetenhet om det eller med något bakomliggande uppsåt, en inspiration för kvinnor som vill stå upp mot det förtryckande idealet av kvinnan. På Facebook startades en motståndskampanj kallad ”Ta håret tillbaka” med ett event som snart över 15000 personer hade gått med i för att visa sitt stöd för den trakasserade kvinnan, framhäva sitt motstånd mot näthatet och insistera på att individer själva ska få bestämma över sina kroppar. Åtskilliga kvinnor lade även stolt upp bilder på sina egna orakade armhålor för att aktivt protestera mot normerna kring kvinnlig hårväxt och ta tillbaka kontrollen över sina kroppar. Så här står det i beskrivningen av kampanjen på gruppens eventsida:

> Att människor blir äcklade och spyr ut sina vidriga kommentarer är ett sätt att försöka hålla oss i schack, ett medel för social kontroll. Detta kan vara ett mycket effektivt verktyg, men vi gör motstånd med kampanjen Ta håret tillbaka där vi bokstavligen har tagit håret och stoltheten tillbaka genom att lägga upp bilder på våra armhålor.[41]

Även en motståndsgrupp till ”Ta håret tillbaka-kampanjen” startades på Facebook och där kan man också ta del av de oräkneliga motståndarna till kampanjen och deras hatiska kommentarer som vanligtvis handlar om hur vidriga dessa kvinnor är, att de inte är värda någonting, att de är avskyvärda lesbiska feminister, prostituerade etc. Att avfärda någon som homosexuell är vanligt i samhället då man möter en kvinna som enligt normativa föreställningar klassas som avvikande. Man kan se tydliga socialt konstruerade kopplingar mellan hårväxt och homosexualitet då den orakade kvinnan betraktas som okvinnlig vilket i sin tur ofta likställs med att hon är lesbisk. Valet att inte avlägsna håret i armhålan ses som ett medvetet avståndstagande till kvinnlighet och som en ovilja att vara kvinnlig. Man kan även se att det finns vedertagna föreställningar om ett samband mellan kroppshår och hygien. Det bedöms ofta vara ohygieniskt att inte ta bort håret på vissa ställen och en slät armhåla ses vanligen också som renare och fräschare än en hårig sådan (Ambjörnsson, 2004). Följande kommentarer har publicerats på de startade Facebook-sidorna och är kommentarer till bilder som privatpersoner lagt upp på sina orakade armhålor och ben:

> Alltså så jävla äcklig du e! Fattar inte hur du står ut! (Olivia Louise Nylen, 2012-03-13)[42]

> Äckel! Stod du i fel kö då dom hängde på könen? (Rasmus Söderlind, 2012-03-13)[43]

> [...] lämna inte några ÄCKLIGA jävla spår av din SATANS kropp!!! fy fan. Feministäckel, dina föräldrar kan fan inte vara stolt, du har fan ett svart hål under armen btw. (Sebastian Bull Axelsten, 2012-03-13)[44]

> feminist jävle de e du som skapar hat din fitta ta dina håriga ben åå stick från detta land !! HATAR FEMINISTER !! (Tim Sandin Piippo, 2012-03-13)[45]

> djur! (Rasmus Söderlind, 2012-03-13)[46]

Kommentarerna återspeglar än en gång hur skammen läggs på kvinnan för att hon inte följer normen och idealen för kvinnlighet. Bland annat menar kommenteraren Tim Sandin Piippo att det är kvinnan med hår som är den som skapar hat och Sebastian Bull Axelsten menar att det inte finns någon möjlighet att föräldrar kan vara stolta över en kvinna med hår på benen eller i armhålan. Landsförvisning verkar även här ses om en lösning och återigen ser vi kommentarer som menar att kvinnan är ett djur och därmed inte längre värd något som människa. Även flera dödshot samt hot om våldtäkt har riktats till kvinnorna som tagit ställning genom att publicera bilder på sina egna orakade armhålor eller ben. Hot har anmälts och raderats från Facebook, men går att återfinnas i flera artiklar och bloggar på internet:

> Jävla äckliga horungar hela bunten. Vem fan försvarar en tjej som ser ut som en dvärg utan pattar och har anorexia och jävla hårklumpar i armhålorna. Fittan ska dö så enkelt är det. (Tim Andersson, 2012)[47]

> Du bör hängas. I fyra minuter. Sedan hängas igen. Tills döden tar dig. (Okänd, 2012)[48]

Som Goffman (1972) menar får stigmatiserade personer ofta uppmärksamhet från omgivningen, och om de figurerat i något offentligt sammanhang är chansen stor att de sedan får massmedial uppmärksamhet. Genom det massmediala intresset kan den stigmatiserade även få uppleva fördelarna med att stå i rampljuset med ökad respekt och närmare band mellan personer med samma stigma. Dock kan publiciteten i vissa fall istället få negativa konsekvenser och den stigmatiserade kan tvingas uppleva skam och ångest. I detta fall får kvinnan med den håriga armhålan uppleva ett oerhört starkt stöd och medhåll från andra personer och motståndsrörelsen har onekligen fungerat som ett tydligt ställningstagande som förenat många människor i kampen mot den inskränkta idealbilden av kvinnan. Hon och alla de andra som också visat upp sina orakade armhålor har dock fått känna på de negativa följderna med att avvika från normen i samband med alla hatiska kommentarer och hot de mottagit.

Precis som i fallet med Nakenhetsrevolutionen ser vi exempel på det faktum att en kvinnokropp som avviker från den normativa femininiteten inte kan visas upp i offentligheten utan att få stora konsekvenser och möta starkt motstånd. Både då det handlar om att aktivt ta ställning och söka blicken, som i Nakenhetsrevolutionen och motståndsrörelsen ”Ta håret tillbaka”, och, som i fallet med kvinnan i Melodifestivalen samt Löwengrip, att helt utan varken vetskap eller några som helst intentioner med sin kropp kunna provocera och väcka reaktioner i en sådan otrolig utsträckning ger tydligt uttryck för hur kulturellt förankrade normerna kring kvinnlighet och kvinnokroppen är. Den sociala föreställningen om att kvinnan finns till för att tilltala andra och vara sexuellt tillgänglig blir genom samtliga tre fall uppenbar. Något så normalt och naturligt som en hårig armhåla, som egentligen borde vara helt neutral, blir plötsligt ett starkt politiskt vapen och ett aktivt ställningstagande. En liten hårtuss i en armhåla blir en symbol för bristen på jämställdhet och den förtryckta position kvinnan befinner sig i.

Den kvinnliga nakenhetens politik

Dödshoten, trakasserierna, mobbningen, kommentarerna, glåporden – allt på grund av att kvinnorna i dessa tre fall visar sina kroppar på bild. Exemplen visar hur en kvinnokropp, något helt naturligt är så oerhört laddad och kan väcka sådana extremt starka reaktioner. Trakasserierna har gått så långt att kvinnorna blivit hotade till livet. De anses inte vara värda att leva om de inte håller sig till normen för hur kvinnan ska bete sig. Fallen illustrerar på ett mycket konkret sätt den politiska laddning och de ideal som ständigt följer och omgärdar kvinnan, samt hur kulturellt förankrat det socialt konstruerade kontrollsystemet kring kvinnans kropp faktiskt är. Det andra och tredje fallet fungerar som en beskrivning av bakgrunden till varför kvinnokroppen på ett aktivt och medvetet sätt kan användas politiskt som man gör i det första fallet. Dessa två sista exempel ger

tydliga uttryck för genusdiskursen och den normativa bilden kring kvinnan. Det faktum att de är slumpmässiga, att de sker utan några bakomliggande avsikter eller syften, åskådliggör hur pass inrotad i vår kultur och vår vardag denna kontrollerande mekanism kring kvinnokroppen är. De utgör ofrivilliga brott mot den stereotypa bilden av kvinnan och reaktionerna som skapas påvisar den rådande rädslan för en avvikande kvinnokropp, en kropp som tar plats och demokratiskt utrymme i samhället. Just med anledning av denna rädsla kan också en kvinnokropp fungera som ett politiskt vapen i jakt efter större rättigheter och mindre förtryck då den väcker skarpa reaktioner, som ju det första fallet så tydligt speglar.

Debatterna ser ut så som de gör till stor del på grund av att de utspelar sig på sociala medieforum där risken för verbala kränkningar och förtryck är betydligt högre än i den fysiska verkligheten. Internet och sociala medier har på senare tid kommit att bli ett väl utnyttjat forum för mobbning, hat och trakasserier. Genom den upplevda distansen som internet för med sig i samband med avsaknaden av den fysiska närheten, möjligheten till viss anonymitet samt den i stort sett obegränsade yttrandefriheten skapas större benägenhet att använda hårda ord, kränkande uttryck och hot i jämförelse med när man står ansikte mot ansikte med varandra. Det utvecklas ett hårt klimat på internet och näthat och nätmobbning har kommit att bli vedertagna sociala fenomen. Frånvaron av den åsyftade personen samt anonymiteten minskar sannolikt känslan av moraliskt ansvar för vad man säger. Hämningarna på internet är överlag betydligt mindre och många vågar uttrycka sig på ett särskilt sätt som de enbart gör på internet, vilket således gör att undersökningen av uttryck i sociala medieforum blir mycket givande. Fallen är därmed till viss del utmärkande för just sociala medier, men med internets ständigt ökande betydelse, integrering och utrymme i samhället som kommunikationsmedel och opinions- och diskursförmedlare – där en allt större del av våra liv utspelas – ger det som sker på internet en klar bild av var vi står idag samt har stor inverkan på vårt samhälle i stort. Internet är, med all ny teknologi, ständigt närvarande och mänskliga sociala normer och samhälleliga strukturer studeras således med fördel via detta forum.

De tre studerade fallen påvisar det kroppspolitiska och hur det består i behovet av att kontrollera och reglera kvinnokroppen. Detta hänger samman med alla kulturella tabun och normer kring kvinnans kropp och utseende i försök att tygla henne. Den kvinnliga nakenheten blir särskilt anstötlig om den inte görs på ett korrekt sätt, det vill säga i anslutning till de normer som finns – för mannens blick. Samtliga kvinnor i de tre fallen blir automatiskt objektifierade och sexualiserade då de exponerar sina naturliga kroppar, något som alla negativa reaktioner och kommentarer vittnar om. Kvinnorna blir stigmatiserade i samband med sina kroppar just på grund av att de inte följer samhällets förtryckande normer utan tar den platsen de förtjänar som individer, och gör som de själva vill. Detta är något så kulturellt inrättat att det sker på så pass olika nivåer och i totalt skilda sammanhang – från att i politiskt syfte aktivt söka effekt och

förändring som i det första fallet, till att utan att medvetet ha för avsikt att väcka reaktion, skapa extremt stora debatter som sprider sig i ilfart genom internet, medan kvinnorna själva maktlöst ser på, endast på grund av sina naturliga kroppar. Man skulle kunna hävda att Nakenhetsrevolutionen tedde sig som den gjorde och kunde ske just på grund av att den utspelar sig i en mycket konservativ och extremistisk religiös kultur som är mycket olik vår egna svenska kultur, där kvinnoförtrycket och inskränkningarna mot människan överlag är mer påtagliga, och just *därför* väckte så pass stora negativa reaktioner, men med de två sista fallen demonstreras hur vi lever med samma typ av diskurser även här; hur kvinnokroppen i sig väcker stor debatt även i vår kultur och vårt land. Vi ser tydligt hur detta är ett universellt fenomen samt hur traditionella begränsade föreställningar om kvinnan lever kvar och är högst närvarande och aktuella idag. De studerade fallen blottlägger alla hur den starka genusordningen fortfarande lever och frodas. Debatterna som dessa kvinnor har väckt – enbart med sina kroppar – synliggör hur kvinnan är förtryckt och oerhört begränsad som varelse. Vi lever i ett samhälle med en återhållnings- och kontrollfunktion som följer och inskränker kvinnor världen över.

Vad som dock inte bör hamna i glömska är att diskurser inte är statiska utan högst dynamiska och föränderliga. Betydelser, konnotationer och symboler kan undermineras och normer och beteendemönster kan förändras. Samtliga av dessa granskade fall har bidragit till att debatter blossat upp och motståndsrörelser med många engagerade personer har bildats i solidaritet med de utsatta kvinnorna och i kritik mot rådande underkuvande samhällssystem. Opinion och diskussion har väckts, ämnet har lyfts upp och hamnat på agendan, vilket kan bidra till att de förtryckande diskurserna inte fortlever i det dolda. Genom att studera och tala om detta skapas större medvetenhet och kunskap kring hur kvinnor objektifieras, sexualiseras och reduceras till att vara endast sina utseenden och sina kroppar och detta medverkar till att skapa insikt i hur samhällets inskränkande normer ser ut och stimulerar aktivt arbete för att förändra dem.

Noter

1. https://www.facebook.com/aliaa.magda.elmahdy.blog?sk=wall (Hämtad: 2012-05-07)
2. Ibid.
3. Ibid.
4. Ibid.
5. Ibid.
6. Ibid.
7. http://www.nowlebanon.com/BlogDetails.aspx?TID=2022&FID=6 (Hämtad: 2012-05-06)
8. https://www.facebook.com/aliaa.magda.elmahdy.blog?sk=wall (Hämtad: 2012-05-07)
9. Ibid.
10. http://www.huffingtonpost.com/2011/11/17/aliaa-magda-elmahdy-naked_n_1099081.html (Hämtad: 2012-05-03)

11. http://www.nowlebanon.com/NewsArticleDetails.aspx?ID=332908 (Hämtad: 2012-05-06)
12. https://www.facebook.com/aliaa.magda.elmahdy.blog?sk=wall (Hämtad: 2012-05-03)
13. Ibid.
14. Ibid.
15. Ibid.
16. http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/2012/05/07/may-2012-nudity-is-such-a-natural-thing/ (Hämtad: 2012-05-08)
17. http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/2012/03/08/nude-photo-revolutionary-calendar-is-here/ (Hämtad: 2012-05-08)
18. http://www.facebook.com/support.golshifteh (Hämtad: 2012-04-18)
19. http://blondinbella.se/2012/01/29/bahamas/ (Hämtad: 2012-03-14)
20. http://blondinbella.se/bahamas/ (Hämtad: 2012-04-14)
21. Ibid.
22. Ibid.
23. Ibid.
24. Ibid.
25. Ibid.
26. Ibid.
27. Ibid.
28. Ibid.
29. Ibid.
30. Ibid.
31. http://www.facebook.com/groups/156475417801360/ (Hämtad: 2012-05-08)
32. http://ladydahmer.alltforforaldrar.se/2012/march/du-harliga-glada-tjej-i-publiken-i-melodife.html (Hämtad: 2012-04-26)
33. Ibid.
34. Ibid.
35. Ibid.
36. Ibid.
37. Ibid.
38. http://dennism.se/kvinnan-med-hariga-armhalor-i-melodifestivalen/ (Hämtad: 2012-05-06)
39. Ibid.
40. Ibid.
41. http://www.facebook.com/events/365673620120381/ (Hämtad: 2012-04-23)
42. http://www.facebook.com/groups/255168524570145/ (Hämtad: 2012-05-07)
43. Ibid.
44. Ibid.
45. Ibid.
46. Ibid.
47. http://ladydahmer.alltforforaldrar.se/2012/march/varfor-tror-framlingar-att-deras-asikt-har-be.html (Hämtad: 2012-05-08)
48. http://www.aftonbladet.se/nyheter/article14523495.ab (Hämtad: 2012-05-08)

Referenser

Ambjörnsson, Fanny (2004). *I en klass för sig. Genus, klass och sexualitet bland*

gymnasietjejer. Stockholm: Ordfront.

Denscombe, Martyn. (2000). *Forskningshandboken: för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna.* Lund: Studentlitteratur.

Duerr, Hans Peter. (1994) *Myten om civilisationsprocessen. Band 1, Nakenhet och skam.* Stockholm: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.

Eduards, Maud (2007). *Kroppspolitik. Om Moder Svea och andra kvinnor.* Stockholm: Atlas.

Elias, Norbert. (1989). *Civilisationsteori Del 1: Sedernas historia.* Stockholm: Atlantis.

Elias, Norbert. (1991). *Civilisationsteori Del 2: Från svärdet till plikten: samhällets förvandlingar*. Stockholm: Atlantis.

Eriksson, Lars Torsten & Wiedersheim-Paul, Finn. (2006). *Att utreda, forska och rapportera*. 8. Uppl. Malmö: Liber

Gauntlett, David (2008). *Media, Gender and Identity: An introduction*. 2. Uppl. London: Routledge.

Goffman, Erving (1972). *Stigma: Den avvikandes roll och identitet.* Stockholm: Norstedts förlag

Holmes, Mary (2009). *Gender and Everyday Life.* London: Routledge

Lundgren, Anna Sofia. (2007). *Genus på offentlig plats: reflexer och transparenser*. Umeå: Institutionen för kultur och medier.

Merriam, Sharan B. (1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Lund: Studentlitteratur.

Nead, Lynda (1992). *The Female Nude: Art, Obscenity and Sexuality*. London: Routledge.

Tseëlon, Efrat (1995). *The Masque of Femininity*. London: SAGE Publications.

Van Zoonen, Liesbet. (1994). *Feminist Media Studies.* London: SAGE Publications.

Wennstam, Katarina. (2002). *Flickan och skulden: En bok om samhällets syn på våldtäkt*. Stockholm: Bonnier.

Young, Iris Marion (2005). *On Female Body Experience: "Throwing Like a Girl" and Other Essays*. New York: Oxford University Press.

Elektroniska källor

Fridén, Hanna. (2012). Sluta mobba tjejen med orakad armhåla i Melodifestivalen. *SVT Debatt*. 2012-03-12. Tillgänglig: <http://debatt.svt.se/2012/03/12/sluta-mobba-tjejen-med-orakad-armhala-i-melodifestivalen/> (Hämtad: 2012-04-02).

IranMedia. (2011). Persian Cyberspace Report: Double standards in the judiciary system; Aliaa Magda Elmahdy -- pornography or activism? *Iran Media Program.* [Blogg] 2011-11-23. Tillgänglig: <http://iranmediaresearch.com/en/ blog/101/11/11/23/751> (Hämtad: 2012-04-03).

Grosvold, Øyvind. (2012). Iranske kvinner kaster klærne. *NRK*. 2012-03-08. Tillgänglig: <http://www.nrk.no/nyheter/verden/1.8026519> (Hämtad 2012-04-10).

Hamadé, Kassem. (2011). Aliaa protesterar – med en nakenbild på sig själv. *Expressen.* 2011-11-16. Tillgänglig: <http://www.expressen.se/nyheter/aliaa-protesterar---med-en-nakenbild-pa-sig-sjalv/> (Hämtad 2012-04-10).

McElroy, Damien & Vahdat, Ahmad. (2012). Iranian actress banned from homeland after naked magazine shoot. *Telegraph.* 2012-01-18. Tillgänglig: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/iran/9023031/Iranian-actress-banned-from-homeland-after-naked-magazine-shoot.html> (Hämtad: 2012-04-11).

Mezzofiore, Gianluca. (2011). Egyptian Blogger Poses Nude to Protest Islamic Extremism. *International Business Times.* 2011-11-15. Tillgänglig: <http://www.ibtimes.co.uk/articles/249534/20111115/egyptian-blogger-nude-protest-islamism.htm> (Hämtad 2012-04-10)

Namazie, Maryam. (2012). I am not someone's honour. *Maryam Namazie.* [Blogg] 2012-03-18. Tillgänglig: <http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/2012/03/18/not-someones-honour/> (Hämtad: 2012-04-28)

Namazie, Maryam. (2012). Nude Photo Revolutionary Calendar is Here! *Maryam Namazie.* [Blogg] 2012-03-08. Tillgänglig: <http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/2012/03/08/nude-photo-revolutionary-calendar-is-here/> (Hämtad: 2012-04-28)

Raman, Suby. (2012). Iranian reactions to Golshifteh Farahanis nude photo.

Tabeer. [Blogg] 2012-01-20. Tillgänglig: <http://subyraman.com/iranian-reactions-to-golshifteh-farahanis-nude-photo/> (Hämtad: 2012-04-25)

Tomlinson, Simon. (2012). 'My body, my choice': Exiled Iranian women pose nude for video in protest against sexual oppression in their native country. *Mail Online*. 2012-03-08. Tillgänglig: <http://www.dailymail.co.uk/news/article-2112168/Exiled-Iranian-women-pose-nude-video-protest-sexual-oppression-International-Womens-Day.html> (Hämtad 2012-04-09)

Bilagor

Bilaga 1
Aliaa Magda Elmahdys nakenbild
http://arebelsdiary.blogspot.se/2011/10/nude-art_2515.html (Hämtad: 2012-05-06)

Bilaga 2
Bilder från Nakenhetsrevolutionens kalender
http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/files/2012/03/NudeRevolutionary_Calendar_2012-13.pdf (Hämtad: 2012-05-16)

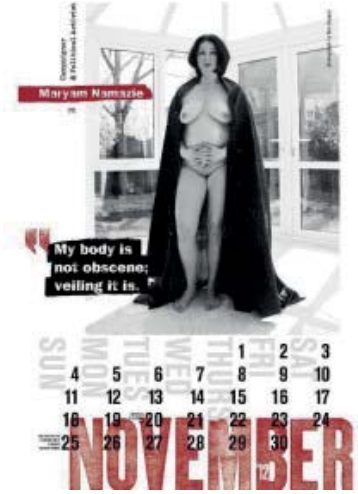

Bilaga 3
Bild från Namazies blogg på protesterande kvinnor
http://freethoughtblogs.com/maryamnamazie/2012/03/18/not-someones-honour/
(Hämtad: 2012-04-28)

Bilaga 4
Isabella Löwengrips semesterbilder
http://blondinbella.se/2012/01/29/bahamas/ (Hämtad: 2012-05-16)

Bilaga 5
Skärmdumpen som lades upp på Facebook på kvinnan i Melodifestivalen
http://ladydahmer.alltforforaldrar.se/2012/march/du-harliga-glada-tjej-i-publiken-i-melodife.html (Hämtad: 2012-05-16)

Bilaga 6
Kvinnan i Melodifestivalen träder fram i Aftonbladet
http://www.aftonbladet.se/nyheter/article14513170.ab (hämtad 2012-05-16)

Hon rakar sig inte under armarna – och står för det.

Foto: HENRIK HANSSON

Lina: Det var min armhåla

"Aldrig rakat armarna i mitt liv"

Hon rakar sig inte under armarna – och står för det.
– Jag har bara aldrig gjort det, säger Lina Ehrin, 32.

annons
2 st iPhone 4S
498 kr per månad

Oförenliga verkligheter

Maktkamper vid organisationsförändringar

Alexander Hellgren

Inledning

Det uppstår lätt problem när olika världar möts. Beslut inom den offentliga förvaltningen involverar en mängd olika aktörer, verksamma inom olika delar av verksamheten och alla med olika bakgrunder. Ansvaret för en förändring kan ofta ligga långt bort ifrån den plats där den ska genomföras, såväl hierarkiskt som geografiskt. Detta avstånd mellan aktörerna kan också ta sig mer abstrakta former, där deras skilda bakgrunder inte bara ger upphov till olika åsikter eller resurser, utan också till skilda bilder av omvärlden. Vid fattandet av ett kontroversiellt beslut blir verksamheten ett slagfält, med olika aktörer som kämpar om inflytande över processen. Maktrelationerna mellan aktörerna tydliggörs och utmanas i dessa interaktioner, där varje individ försöker hävda sin ståndpunkt med hjälp av de resurser som står till dennes förfogande.

I nedanstående studie undersöker jag omständigheter kring två organisationsförändringar på Karlshamns sjukhus, en del av Blekingesjukhuset. Genom debattartiklar och intervjuer med nyckelpersoner ämnar jag studera de diskursiva gallringsprinciper som begränsar vad som får sägas samt vem som får säga vad i diskussionerna som förts kring förändringarna. Vidare vill jag förklara och sätta dessa principer i ett sammanhang med hjälp av Bourdieus fältteorier.

Sjukvården i Karlshamn utgör tillsammans med verksamheten i Karlskrona Blekingesjukhuset (Landstinget Blekinge, 2011). De två sjukhusen var tidigare separata organisationer men slogs 1996 ihop, med den administrativa verksamheten samlad i Karlskrona. Under det senaste decenniet arbetar sjukhuset efter ett politiskt beslut som innebär att på sikt förlägga planerad verksamhet till Karlshamn och akut verksamhet till Karlskrona. Verksamheten i Karlshamn har under de senaste åren genomgått två större förändringar, vilkas omständigheter ligger till grund för studien.

År 2009 fattades beslutet att slå ihop intensivvårdsavdelningen och kardiologen på Karlshamns sjukhus till den nya övervakningsavdelningen (ÖVA). Förändringen var resultatet av en besparingsinsats på sjukhuset.

Med anledning av ett antal Lex Maria-anmälningar lämnade Socialstyrelsen år 2011 en rapport vilken kritiserade och underkände den tillgängliga kompetensen på akuten i Karlshamn. Mot bakgrund av Socialstyrelsens rapport presenterade fyra verksamhetschefer ett åtgärdsförslag för landstingsstyrelsen, vilket även lokaltidningarna tidigt rapporterade om (se till exempel Andersson

2011). Kortfattat innebar förslaget att akuten skulle stängas ned under kvällstid, med syftet att akuten på så sätt skulle kunna vara fullt bemannad med kompetenta läkare under dagtid. Ett beslut att godta förslaget fattades och förändringen genomfördes under slutet av 2012.

Studien syftar till att, med utgångspunkt i Bourdieus teorier om fält och Foucaults diskursteorier, undersöka de uppfattningar och den debatt som omgett de två organisationsförändringarna på sjukhuset. Förändringarna har väckt ett stort intresse hos allmänheten och flera parter har flitigt framfört olika åsikter och argument i media. Politiska och administrativa beslut som påverkar många människor präglas ofta av långa och hetsiga debatter av det här slaget, där åsikter och kunskaper kring ämnet presenteras och ifrågasätts. I analysen undersöks hur sjukhuspersonalens och politikernas bidrag till denna debatt har formats av övergripande diskurser. Utöver att empiriskt studera det valda fallet finns en teoriutvecklande målsättning att kombinera Bourdieus fältteori med Foucaults teorier om diskursiva utestängningsmekanismer, en kombination som efter en litteraturinläsning på området verkar relativt outforskad. Min förhoppning är att denna kombination ska möjliggöra en utökad förståelse för hur fältens strukturer begränsar dess aktörer. Jag gör här inga anspråk på att ge en komplett eller definitiv bild av hur teorierna kan eller bör kombineras, utan hoppas att denna empiriska studie kan ge insikt i de fördelar och möjligheter som kan uppnås. För att kunna uppfylla uppsatsens syfte har följande frågeställningar formulerats: Hur skiljer sig uppfattningar kring förändringarna åt beroende på aktörers olika professionella positioner? Hur formas kommunikationen kring förändringen av diskursiva begränsande procedurer? Hur tar sig maktförhållanden i de studerade fälten uttryck i diskussionerna kring förändringarna?

Att studera maktkamper

Nedan presenteras de teorier som ligger till grund för analysen. Utöver att skissera teoriernas huvudsakliga drag fördjupar jag mig i de begrepp och aspekter av teorierna som är centrala för studien.

Fält, habitus och kapital

Centralt för studien är Bourdieus teorier fokuserade runt fält, kapital och habitus. Med begreppet *fält* avses ett socialt avgränsat område där aktörer ”strider om symboliska och materiella tillgångar som är gemensamma för dem” (Broady 1988:5). Inom varje fält finns en uppsättning av positioner som står i relation till varandra, vilka är fristående från de aktörer och institutioner som innehar dessa (ibid.). Sådana fält uppstår kring olika områden – exempelvis akademiska, eller yrkesmässiga fält – där aktörer strider om ett gemensamt specifikt kapital. *Kapital* är former av symboliska eller materiella tillgångar som varje aktör innehar och finns i ett flertal former, varav Bourdieu bland annat nämner det kulturella, ekonomiska och politiska (Bourdieu 1995a:16, Bourdieu 1995a:27). Fält är präglade av egna inre logiker, vilka bestämmer vilket kapital som är av störst relevans, vilka praktiker och egenskaper (*habitus*) som är positiva eller negativa samt hur de olika maktpositionerna kan upprättas och utmanas (Bourdieu 1993: 269f). Aktörernas positioner i ett fält bestäms och differentieras av deras innehav av det kapital som är av värde i det specifika fältet.

På fältet pågår ständigt en kamp mellan de dominerande och dominerade (det vill säga de som innehar mer respektive mindre av det kapital som är av värde i fältet) om hur det styrande kapitalet ska vara fördelat (Bourdieu 1991: 127). Denna kamp gäller möjligheten att utöva *legitimt våld* i fältet, det vill säga ha auktoritet att kunna avgöra rätt och fel, och de dominerande försöker därför bevara den befintliga maktstrukturen och kapitalfördelningen medan de dominerade arbetar för att förändra dem till deras fördel (Bourdieu 1991:128).

Alla resurser kan, när de av individer tillskrivs vissa värden och egenskaper, omvandlas till *symboliskt kapital* (Bourdieu 1995a:97f). En resurs uppnår alltså ett ytterligare värde, genom att den tillskrivs positiva eller negativa konnotationer. Tydliga exempel på detta är immateriella kapital, som kulturella, politiska och sociala. Symboliskt kapital uppstår genom att bli kollektivt erkänt, men kan också byråkratiseras och därmed bli *objektiverat*, till exempel när adelskonceptet gick från att bygga på allmänt erkännande och respekterande till att bli en av staten tilldelad titel (Bourdieu 1995a:101f). Symboliska kapital är i synnerhet kontextberoende, och en resurs kan ha ett symboliskt värde i ett fält, medan det inte innehar något särskilt värde i ett annat (Broady 1998:13).

Vidare förekommer positioner i ett mer övergripande perspektiv. Begreppet *det sociala rummet* används för att fånga de förhållanden som råder mellan sociala positioner i samhället (Bourdieu 1995a:15f). På liknande sätt som inom fälten differentieras detta rum av olika kapital, vilka är kontextberoende – det ekonomiska och kulturella är enligt Bourdieu de främsta kapitalen för att bestämma sociala positioner i Frankrike, men det behöver inte gälla för alla länder – han tillskriver till exempel det politiska kapitalet ett större värde i det forna Sovjet med hänsyn till att det då rådande styret fört med sig ett ”privat utnyttjande av kollektiva tillgångar” (Bourdieu 1995a:26f). För att kunna förklara de maktrelationer som uppstår i differentieringen av olika sociala positioner kan vi betrakta det sociala rummet som ett enhetligt *maktens fält*, vilket är präglat av maktförhållanden mellan olika kapitalarter (Bourdieu 1995a:45ff). Det bör poängteras att detta inte är ett avgränsat fält som kan läggas till de ovan nämnda, utan är mer övergripande och omfattar även dessa samt maktrelationerna mellan dem. I detta rum förekommer vissa kraftförhållanden mellan olika sociala positioner och de aktörer som innehar dessa, där aktörer (vilka innehar en större mängd av ett kapital som gör dem dominerande inom det egna fältet) kan agera för att ge det egna kapitalet en större generell vikt på bekostnad av ett annat (Bourdieu 1995a:47). Individer som ligger nära varandra i det sociala rummet (och därmed har liknande typer och liknande mängd socialt kapital) är mer be-

nägna att sluta sig samman för att försöka utöva makt inom detta övergripande fält (Bourdieu 1995a:46).

I motsvarande relation till det sociala rummet finns *habitus*, vilket utgör de skillnader i praktiker och egenskaper som förekommer mellan aktörer på olika positioner (Bourdieu 1995a:18). Habitus skapar därför en enhetlighet i livsstil och smak mellan individer i liknande eller samma position. Det utgör på så vis ett schema för de praktiker och smaker som är lämpliga för personer inom vissa klasser, samtidigt som det utgör en slags normativ indelning för hur olika sociala positioner betraktar dessa praktiker: vad som anses vara bra eller dåligt, fult eller vackert etc. (Bourdieu 1993:298). Även om habitus starkast präglar människor genom uppfostran omformas det till viss del senare i livet, genom värderingar som finns i de fält en person tillhör eller har tillhört. Detta innebär att habitus hos aktörer i samma organisation, trots gemensam nuvarande fälttillhörighet, med största sannolikhet skiljer sig åt i någon utsträckning, beroende på deras tidigare erfarenheter i andra fält såväl som skillnader i deras uppfostran (Emirbayer & Johnson 2008:4).

Diskurs och legitimering

Inom varje fält finns en diskurs med vissa regler som ger upphov till en viss censur av vad som får och kan sägas, vilket dess medlemmar måste förhålla sig till (Bourdieu 1991:153ff). Censuren avgör också vem som får säga en viss sak i en viss kontext, vilket är ett resultat av den maktstruktur som förekommer i fältet, och den mängd kapital aktören i fråga innehar. Jag vill här göra en ansats att knyta an dessa tankar till Foucaults diskursteoretiska perspektiv. Huvudsakligen vill jag utveckla resonemanget med hjälp av Foucaults tankar om gallringsprocedurer, vilka i sammanhanget begränsar en diskurs i enlighet med spelreglerna för de studerade fälten. Dessa procedurer är i sammanhanget att betrakta som uttryck för legitim våldsutövning inom ett fält. Eftersom denna diskursteori också tar hänsyn till diskursers kontextberoende natur, och fältens inneboende förmåga att ändra sin dynamik, blir det också möjligt att betrakta de studerade diskurserna som uttryck för de fördelningar av kapital och den maktstruktur som för tillfället råder i fälten. Det valda fallet kommer att studeras utifrån det Foucault kallar en kritisk diskursanalytisk studie (Foucault 1971/1993: 42). En sådan utförs enligt *omkastningsprincipen*, vilket innebär att studien syftar till att blottlägga de olika procedurer som begränsar och kontrollerar diskurser (Foucault 1971/1993:36).

Foucault menar att diskurser innehåller vissa ramar och strukturer vilka, när de aktiveras, upprättar tillfälliga maktrelationer i specifika kontexter. Detta sker till stor del genom att diskursen erbjuder olika procedurer för att begränsa vad och vem som får figurera i olika språkliga sammanhang (Foucault 1971/1993: 7f). Enligt Foucault är diskurser inte något som strikt tar sig uttryck i det talade och skrivna språket, vilket vi kan se i hans resonemang kring andra sociala konstruktioner som exempelvis ritualers roll i att begränsa diskurser (Foucault 1971/1993:28).

Vidare är det moderna samhället starkt präglat av en *disciplinering*, som är institutionaliserad i så stor utsträckning att den inte längre enbart är en form av fysisk maktutövning, utan kanske i större utsträckning en socialt konstruerad sådan (Foucault 1974/1993:207). Panoptikon fungerar som en metafor för hur denna institutionalisering ser ut: En medvetenhet hos individen om att ständigt vara övervakad gör makten permanent och automatiserad, vilket innebär att vi disciplinerar oss själva utan ett direkt yttre inflytande (Foucault 1974/1993: 235f). Makt är genom disciplineringen konstruerande, den skapar och upprätthåller normer och sanningar vilka vi uppmanas att efterfölja (Foucault 1974/1993:227). Detta ger upphov till ”normens makt”, vilket innebär att vi mäter och differentierar oss själva och varandra efter värden som anses vara normala (Foucault 1974/1993:213ff). Vi präglas därför av en önskan att inte avvika från normen, och de som gör det (det vill säga de som är underkastade den övergripande makten) blir individualiserade, avskilda och utpekade medan det önskvärda tillståndet är att vara anonym och konformerande (Foucault 1974/1993:226).

Ett konkret exempel på hur dessa teorier kan appliceras på handlingar inom en organisatorisk ram står att finna i Alvessons maktteoretiska studie av ett informationsmöte (Alvesson, 2000). I studien betraktas detta möte som en *disciplineringsaktivitet* där han belyser hur informationen som kommuniceras är styrd av en managementdiskurs och syftar till att disciplinera åhörarna (ibid.:70f., 78f.).

Van Leeuwen (2007) presenterar vidare ett ramverk för att analysera hur diskurser verkar och används för att legitimera och förkasta (”legitimating and de-legitimating”) sociala praktiker och institutioner (i artikeln används obligatorisk utbildning som exempel). Artikeln berör huvudsakligen hur socialt institutionaliserade praktiker legitimeras, men det är möjligt att applicera dessa tankar inom andra områden, som de debatter denna uppsats studerar. Fyra huvudsakliga kategorier av legitimering presenteras (översättningen är här min egen och jag vill påpeka att trots en viss förlust av den nyans som är inbyggd i de engelska termerna behåller de sin, i arbetet, relevanta mening): *Bemyndigande (authorization)*, där en hänvisning till en personlig, traditionell eller konformistisk auktoritet görs (Van Leeuwen 2007:94ff). *Moralisk utvärdering* (*moral evaluation)*, där moraliska värden som till exempel bra, dåligt, hälsosamt och normalt används (Van Leeuwen 2007:98). *Rationalisering (rationalization)*, där praktiker motiveras med hänvisning till deras syften, eller att de bygger på ett sant påstående (Van Leeuwen 2007:100ff). *Mythopoesis*, vilket innebär ett narrativ som beskriver ett beteende med en varnande eller belönande sensmoral (Van Leeuwen 2007:105f). Trots att teorin om legitimering inte explicit bygger på Foucaults teorier ligger deras utgångspunkter så pass nära varandra att det är möjligt att kombinera dem. För att väva in dessa legitimeringsprocedurer i Foucaults teorier

kommer jag att betrakta dessa som exempel på eller förlängningar av de begränsande mekanismer som förekommer i diskurser.

Legitimeringsteorin erbjuder goda möjligheter att studera hur de dominerande och dominerade i ett fält försöker legitimera respektive förkasta den befintliga strukturen. Mer specifikt vill jag applicera detta på de studerade debatterna, och hur beslutet försvaras och kritiseras av de olika aktörerna. Vi kan betrakta procedurerna dels som en produkt av maktstrukturen och den pågående kampen inom fälten, dels som en produkt av de aspekter av fälten som likriktar aktörernas habitus. På så sätt kan vi tolka den diskursiva maktutövningen ur ett fältperspektiv, samtidigt som vi kan kombinera de vedertagna, undermedvetna aspekterna av denna med dispositionerna hos aktörer på olika positioner.

Det finns några befintliga studier som närmar sig detta sätt att betrakta maktförhållanden på, dock utan att direkt använda sig av Bourdieus fältteorier. Ett arbete som jag i synnerhet anser ligger nära det problem som denna uppsats ämnar studera är skrivet av Fealy och har ett diskursteoretiskt perspektiv. Med en kritiskt diskursanalytisk ansats har Fealy (2007) studerat diskursen kring sjukvårdsyrkets inträde i universitetsmiljön i Irland. Texter angående ämnet, hämtade från mycket varierande källor kring de tidpunkter debatten var som mest aktuell, analyserades. Även om studien inte explicit använder sig av Bourdieus teorier har de flera beröringspunkter i de teman den tar upp. Resonemanget kring de maktförhållanden som råder mellan representanter för sjukvårdsyrket och de etablerade intellektuella ligger på flera punkter nära logiken kring fält och maktförhållanden inom dessa. Studiens slutsats är att sjuksköterskorna i egenskap av outsiders ständigt måste rättfärdiga sitt tillträde till akademin efter en befintlig diskursiv ram som innehar vissa värden och krav på vad som anses vara ett akademiskt ämne. Slutsatserna går relativt enkelt att översätta till ett bourdieuskt perspektiv, där sjuksköterskorna kan betraktas som dominerade nykomlingar på det akademiska fältet och de beskrivna diskursiva mekanismerna ses som spelregler inom detta fält. Sjuksköterskorna är med detta perspektiv involverade i en maktkamp för att förbättra sin position och öka värdet av det kapital de tar med sig in i fältet.

Empiriska vägval

I arbetet har material samlats in genom personliga intervjuer kombinerat med en textanalytisk läsning av utvalda debattartiklar. Detta är en slags metodologisk triangulering, där jag med hjälp av liknande metoder tillåts bredda materialet och förhoppningsvis uppnå högre kvalitet på slutresultatet (Denscombe 2009: 186). Flertalet av de intervjuade figurerar även som avsändare av debattartiklarna. De insamlade artiklarna och materialet som samlats in genom intervjuer kommer att analyseras med samma metod vad det gäller att blottlägga diskursiva principer och uttryck för fältens struktur.

Studien har genomförts som en fallstudie, där jag har studerat och fördjupat mig i en enskild enhet (Denscombe 2009:59f). Detta tillvägagångssätt har tillåtit mig att studera komplexa fenomen som existerar i ett givet sammanhang, vilket i sammanhanget rör sig om de diskursiva mekanismer och maktrelationer som är i spel (Denscombe 2009:71). En möjlig invändning mot valet av fallstudie kan vara att de två förändringarna bör betraktas som separata fall. Jag betraktar dem dock inte som separata enheter oberoende av varandra, utan snarare som två delar vilka ingår i en större helhet, där samma diskursiva principer och fältlogiker är i spel. Som jag senare visar i analysen finns det också en viss uppfattning om en kontinuitet som knyter samman de två förändringarna.

Verkligheten som social konstruktion

Studien har sin grund i en socialkonstruktivistisk synvinkel, det vill säga en uppfattning om att sociala handlingar och föreställningar inte är naturligt givna, utan ges sin mening och struktur genom sociala processer (Barlebo Wenneberg 2010:12f). Det socialkonstruktivistiska perspektiv som anammas här syftar till att problematisera och blottlägga de samhälleliga konstruktioner som omger oss (ibid.:68). Samhället vi lever i är präglat av institutioner som upprättar en social ordning, vilken för oss som lever i den ter sig som naturligt given (ibid.:70f). Fälten, maktrelationerna inom dessa och de diskursiva utestängningsmekanismerna är goda exempel på den här typen av konstruktioner.

Berger och Luckmann (1991) presenterar en god modell för de processer som omger konstruktionen av den sociala verkligheten. Den har sitt ursprung i att enskilda människor skaffar sig vanor vilka *externaliseras*, det vill säga uttrycks till och i vissa fall anammas av andra individer (ibid.:68f). Dessa externaliserade aktiviteter kan sedan bli *objektiverade*, vilket innebär att de får fäste och spridning genom sociala institutioner (ibid.:78f). Därefter *internaliseras* dessa institutionaliserade praktiker av ett större antal människor, varvid de börjar betraktas som naturligt givna (ibid.). Detta då människor föds in i dem och socialisationen som ligger till grund för internaliseringen bygger på att presentera handlingarna som objektiva fakta.

Jag ger mig här inte in på en diskussion om vilken grad av radikalitet denna socialkonstruktivistiska föreställning besitter, det vill säga exakt vad vi bör betrakta som naturligt givet respektive socialt konstruerat. En sådan diskussion är heller inte nödvändig, då de sociala praktiker och institutioner som i uppsatsen studeras – fält, diskurser samt handlingar inom dessa – i allra högsta grad bör ses som socialt konstruerade.

Mot denna bakgrund kan vi bättre förstå det dialektiska förhållande som råder mellan de studerade aktörerna samt de fält och diskurser de ingår i. Individerna är tvungna att förhålla sig till och påverkas oundvikligt av de strukturer de ingår i. Aktörer internaliserar fältens spelregler och andra sociala betingelser i deras habitus. Samtidigt är diskurser och fält kraftigt beroende av hur

aktörerna inom dem beter sig, samt i konstant förändring allt eftersom detta beteende förändras.

Fallet som fältets gränser

För att kunna studera och beskriva ett fält måste detta på något sätt avgränsas. Med hänsyn till fältens dynamiska karaktär och omfång är det omöjligt att göra en exakt definition av ett fält. Ett försök att inkludera samtliga aspekter och detaljer skulle också riskera att vi tappar fokus på det som faktiskt ska studeras. Nedan är de grundläggande principer som har använts för att definiera och avgränsa fälten på ett sätt som är relevant och praktiskt för studien.

Det är omöjligt att beskriva strukturer, kapitalfördelning och positioner i ett fält utan att ta hänsyn till hur dessa tar sig uttryck i specifika handlingar. Därför kommer definitionen av fälten till att viss del växa fram i den vidare analysen. En avgränsning av det här slaget blir alltid något godtycklig, men är nödvändig för att möjliggöra studien av ett fall (Bourdieu 1995b:183f). Att inte sätta någon artificiell avgränsning och istället göra anspråk på att studera och analysera ett fullständigt fält resulterar i ett oändligt projekt där fallet sätts åsido. Istället bör vi betrakta denna studie – och andra lika den – som en del av en kumulativ empirisk kunskap om de berörda fälten (ibid.).

Det finns vid definitionen av ett fält en risk att det enbart konstrueras med hänsyn till tillfälliga interaktionella relationer mellan aktörer (till exempel samarbete eller motstånd) och inte efter de, mer oberoende, strukturella maktrelationer som utgör fältet (Emirbayer & Johnson 2008:9f). Även om denna text varken kan eller har som mål att ge en fullständig bild av de maktstrukturer som för närvarande dominerar de diskuterade fälten kommer den att bygga på en dialektisk syn mellan dessa och de interaktioner som studeras – för att kunna tolka och förstå en given interaktion krävs hänsyn till de bakomliggande strukturer som definierar de interagerandes positioner och kapitalresurser.

Intervjun som väg till kunskap

Intervjuerna har varit semistrukturerade, vilket innebär att de inte har genomförts med en definitiv och likriktad mall, utan enbart efter ett antal på förhand bestämda ämnen och mycket övergripande frågor (Denscombe 2009:234f). Det konkreta underlaget för att genomföra intervjuerna har bestått av löst strukturerade intervjuguider, vilka innehållit de ämnen som jag ämnat ta upp i varje intervju, samt ett antal frågor menade att leda in intervjun på dessa. Guiderna har i princip haft samma utformning, med några få skillnader mellan ett antal frågor beroende på intervjupersonens position och relation till de olika förändringarna. Med guiderna som grund fanns en flexibilitet i vilka följdfrågor som ställdes samt i vilken ordning de huvudsakliga ämnena behandlades, vilket avgjordes av intervjupersonens svar. På så sätt har varje individuell intervju, medan de rört sig kring samma samtalsområden, låtit sig utvecklas relativt fritt och tagit sig något olika utformning. Eftersom uppsatsens syfte kräver en förståelse för de in-

tervjuades personliga uppfattningar i relation till de studerade fälten blir metoden ett fruktbart sätt att samla in data på. Detta då den tillåter en viss frihet hos den intervjuade att utifrån de givna ämnena själv utveckla sina svar relativt fritt.

Intervjuguiderna har varit uppdelade i tre huvudsakliga delar eller ämnen. Inledningsvis har några korta frågor om personen och dennes arbete ställts. Ett syfte med denna del var att få intervjupersonen att känna sig bekväm med att bli intervjuad. Samtidigt erbjöd detta en god ingång till vidare diskussioner om själva förändringarna, eftersom de har varit en professionell angelägenhet för samtliga intervjuade (Denscombe 2009:256). Den andra delen bestod av frågor kring förändringen eller förändringarna, där de intervjuade bland annat ombads beskriva hur besluts- och förändringsprocesser gått till samt ge sina synpunkter kring dessa. Avslutningsvis fanns en kortare del om hur den intervjuade mer konkret hade gått tillväga för att kommunicera och ta emot information kring processen. I synnerhet de två senare delarna gick i regel in i varandra under intervjuns gång, då intervjupersonens resonemang och de uppföljande frågorna ofta ledde vidare till andra punkter i guiden.

I de fall där det har varit möjligt har intervjupersonerna innan intervjun försäkrats om sin anonymitet i studien. Detta gäller de tre sjuksköterskorna och har förhoppningsvis tillåtit dem att tala friare om sina uppfattningar kring förändringen. Identiteten hos någon av intervjupersonerna skrivs inte heller ut i uppsatsen, då det relevanta i sammanhanget är deras positioner inom de olika fälten och inte deras personliga egenskaper.

Standardiseringen av intervjuerna har i de flesta avseenden varit låg. Med detta avses hur flera omständigheter i intervjuerna har skilt sig åt (Trost 2005: 19f). Som redan påpekats finns större variationer i de specifika frågor som ställts, men på grund av praktiska omständigheter har det också förekommit olikheter i plats och längd på intervjuerna. Plats har valts av intervjupersonerna och intervjuerna har genomförts på arbetsplatser, i möteslokaler och i ett fall i intervjupersonens hem. Längden på intervjuerna har varierat med hänsyn till hur många ämnen som diskuterats i varje intervju samt i vilken utsträckning intervjupersonerna utvecklat sina svar, och har varierat från cirka 30 minuter till en timme.

Nyckelpersoner och debattinlägg

En stor del av materialet har samlats in genom intervjuer med aktörer som på olika sätt har deltagit i förändringarna. Urvalet av intervjupersoner har varit strategiskt, där hänsyn har tagits till deras organisatoriska roll samt deras deltagande i de offentliga debatter som omgett fallen. Förhoppningen var att på så sätt kunna välja ut en variation av nyckelpersoner i sammanhanget, som skulle kunna ge en så god insikt i olika befintliga uppfattningar och upplevelser som möjligt, snarare än att kunna ge ett statistiskt generaliserbart resultat (Denscombe 2009:251). Sammantaget har sex personer intervjuats: Tre sjuksköterskor (två från före detta IVA och kardiologen vilka nu arbetar på ÖVA samt en akutsjuk-

sköterska), en tidigare avdelningschef för akuten, en landstingspolitiker samt en läkare som för närvarande är sjukhusets förvaltningschef. Politikern valdes på grund av att denne uppvisat ett engagemang i båda förändringarna genom ett antal debattartiklar. Försök att intervjua andra landstingspolitiker, vilka uppvisat motsatta åsikter i den offentliga debatten, gjordes också. Dessa var okontaktbara eller inte tillgängliga under den period intervjuerna genomfördes. Det är dock inte mitt syfte att undersöka hur diskurser mellan politiska motståndare ser ut, och jag tror att eventuella relevanta skillnader går att utröna i de artiklar som har analyserats.

De analyserade artiklarna har valts ut efter ett antal kriterier. Inledningsvis gjordes en avgränsning till de två lokaltidningarna, Blekinge Läns Tidning och Sydöstran, då det är där samtliga aktörer har valt att publicera insändare och debattartiklar rörande fallet. Tidsmässigt gjordes ingen särskild begräsning, utan urvalet har skett från det att tidningarna började publicera insändare rörande den första förändringen fram till det att själva analysarbetet påbörjades. Vidare har enbart debattartiklar och insändare som är skrivna av representanter från de studerade fälten valts ut, vilket innebär att reportage samt insändare och debattartiklar från andra aktörer (till exempel privatpersoner och intressegrupper) valts bort. Att inkludera reportage och nyhetsartiklar hade eventuellt kunnat vara relevant, då aktörer inom de båda fälten ofta citerats genom dessa. De har dock valts bort med anledning av att de i hög grad redigerats av tidningen och därför riskerar citaten ha vinklats eller förlorat sin ursprungliga mening. I flera fall har identiska (med vissa undantag i form av rubriksättning, bildval och andra redaktionella ändringar) insändare och debattartiklar publicerats i de båda tidningarna. I dessa fall har jag valt att notera den först publicerade av dessa. Allt som allt har 36 debattartiklar och insändare legat till grund för analysen.

En symtomal läsart

Debatterna, i synnerhet den som rör akuten, har varit livliga och ett stort antal aktörer har mer eller mindre frekvent uttalat sig. En ytlig läsning av de publicerade texterna kring fallet användes i viss utsträckning för att avgöra valet av intervjupersoner. I synnerhet gäller detta hur läsningen gett mig en överblick över vilka aktörer som aktivt deltagit i debatten genom artiklar och debattinlägg.

Analysen av texterna har varit *symtomal*, det vill säga har strävat efter att blottlägga underliggande betydelser i texten vilka författaren inte nödvändigtvis är medveten om (Østbye et al. 2003:65). Detta då diskursiva begränsningsmekanismer och fältens strukturer till sin natur är dolda och framstår som naturliga för aktörerna som ingår i och påverkas av dem, vilket påpekats i diskussionen kring socialkonstruktivism. De skriftliga texterna och intervjuerna har i princip analyserats på samma sätt, där det som sägs och skrivs betraktas som uttryck för de diskursiva ramverk och fältstrukturer som förekommer. Det är också värt att påpeka att ett flertal av artiklarna gav mycket likartade resultat vid analysen och därför refereras inte explicit till alla.

Ett tillförlitligt material?

Uppdelningen av intervjupersoner kan tyckas något ojämn, då ett flertal sjuksköterskor intervjuats gentemot en politiker och en landstingschef. Detta är i första hand en konsekvens av vilka som svarade på förfrågan om intervju, där samtliga tillfrågade i sjukhuspersonalen var villiga att ställa upp medan svar överhuvudtaget inte erhölls från övriga tillfrågade politiker och landstingschefer trots ett antal försök att nå dem. Studiens kvalitativa natur samt kompletterande information från det skriftliga materialet gör dock urvalet tillräckligt för studiens syfte.

Intervjuerna genomfördes ungefär tre år efter att den första av de två förändringarna drevs igenom. En möjlig invändning kan vara att intervjupersonernas minnen av denna förändring är felaktiga, eller att deras åsikter radikalt förändras över tid och att de därmed ger en annorlunda bild av händelserna än vad som hade getts då. Det är dock inte i sammanhanget av vikt att få en insikt i exakta händelseförlopp eller precisa ordval från förändringarna. Intervjuerna har dessutom kompletterats med artiklar skrivna under de perioder då debatterna pågick. Även om det inte är omöjligt att tänka sig att de relevanta maktstrukturer som studeras i uppsatsen förändrat sig något under tre år verkar så inte vara fallet. Stora och för studien relevanta förändringar skulle med största sannolikhet upptäckts vid analysen av de insamlade artiklarna, då större diskrepanser mellan materialen skulle kommit till uttryck.

Deltagande på olika villkor

Analysen inleds med en översiktlig presentation av de studerade fälten. Därefter beskrivs de gallringsprocedurer som är i spel i det aktuella fallet.

Det sjukvårdspolitiska fältet

Nedan gör jag en ansats till att beskriva de professionella fält som är av vikt för analysen, samt belysa de mest relevanta aspekterna av dessa. Fälten ligger sedermera till grund för de följande resonemangen rörande kommunikationen kring förändringarna. Det som följer är inget försök att redogöra för en komplett bild av fälten i spel – det är inte heller möjligt med hänsyn till den empiri som står till mitt förfogande – utan att ge en översiktlig bild av dem, inom vilken det studerade fallet kan placeras.

Jag har valt att, som Emirbayer och Johnson (2008) beskriver, definiera organisationen Landstinget Blekinge som ett eget fält, med vissa egna specifika regler. Aktörerna inom det kan sedermera placeras inom andra, överlappande, fält – i det här fallet är tillhörigheter till de medicinska och politiska fälten i synnerhet tydliga och intressanta. Att studera Landstinget Blekinge som ett avgränsat fält ger, till skillnad från att direkt studera de betydligt mer omfattande

och abstrakta medicinska och politiska fälten, en hanterbar och konkret ingång till att reda ut de kapitalarter och positioner som strukturerar relationerna mellan de studerade aktörerna. Vi kan på så sätt också få en mer nyanserad bild av de kapital som kan vara specifika för landstinget och Blekingesjukhuset, utan att dra vare sig ogrundade eller förhastade slutsatser relaterade till större fält. Det är rimligt att tänka sig att de resurser som det strids om på landstinget skiljer sig från de som står på spel i de mer övergripande medicinska och politiska fälten. Med denna definition kan vi urskilja en tydlig maktkamp mellan de studerade aktörerna, där rätten att definiera vad som är rätt eller fel organisering av sjukvården står på spel. De två studerade förändringarna är uttryck för just denna maktkamp, där aktörerna kämpar för och emot de olika åtgärder som diskuteras kring besluten. De huvudsakliga kapitalen som avgör aktörernas position i fältet är medicinska och politiska.

Att avgöra gränserna för en organisation i egenskap av fält är inte helt enkelt då det inte är möjligt att enbart ta hänsyn till de formella, byråkratiska gränserna, utan vi måste även ta hänsyn till andra, möjligtvis dolda, krav på medlemskap (Emirbayer & Johnson 2008:22). Utan att kartlägga hela fältet kan vi konstatera att de studerade aktörerna ingår i och relaterar till varandra i den stabila maktstruktur som det utgör (vi kan dock anta att en del övrig personal, till exempel lokalvårdare, möjligtvis inte uppfyller medlemskraven, eller har radikalt annorlunda kapitalformer). Att medlemskapet inte är öppet för alla motiverar att landstinget kan betraktas som ett avgränsat fält, om än lösare definierat än exempelvis det medicinska. De studerade aktörernas medlemskap i det medicinska och politiska fältet har dock i regel starkast påverkan på deras agerande, i synnerhet med hänsyn till att de i större utsträckning har format deras habitus. Sjukvårdspersonalen och politikerna rör sig till vardags huvudsakligen bland aktörer som likt dem själva tillhör det medicinska respektive politiska fältet, medan relationerna till varandra endast aktualiseras i speciella situationer (med sjukhusledningen som ett möjligt undantag). Det är också värt att nämna att det finns aktörer från andra verksamheter inom landstinget vilka också rimligtvis ingår i fältet, exempelvis anställda inom lokaltrafiken. Detta ligger dock utanför studiens avgränsning och har ingen direkt påverkan på det studerade fallet.

Genom intervjuerna med sjukvårdspersonalen går det att urskilja vissa kvalifikationer som begränsar medlemskap i det större medicinska fältet och indirekt också i det organisatoriska. De huvudsakliga kapitalen tar sig uttryck i form av *utbildning* och *erfarenhet*. I stor utsträckning används dessa kapital för att differentiera de formella positionerna (sjuksköterskor, läkare och undersköterskor har alla olika mängd utbildningskapital), vilket innebär att dessa i grova drag avspeglar den medicinska maktstrukturen väl (om än med inre nyanseringar och möjliga undantag). Detta krav på en viss utbildning för att få inträde i och erhålla en viss position i det medicinska fältet innebär också att aktörerna erhåller ett habitus som till viss del är synonymt med yrket, i form av ”tekniker, referenser

och en samling trosföreställningar” (Bourdieu 1991:128). Ett antagande om en tendens till homogenitet i habitus bland denna personal förstärks ytterligare av ”de mekanismer som orienterar individer mot positioner till vilka de redan i förväg är anpassade” (Bourdieu 1993:265). Vi kan också tänka oss att det finns ytterligare inre distinktioner och motsättningar – till exempel mellan praktiskt orienterade och forskningsorienterade positioner – vilka dock inte är av vikt i det studerade fallet. De studerade aktörerna på Blekingesjukhuset erhåller alla utbildningskapital i egenskap av sjuksköterskor och läkare. Värt att påpeka är att mängden utbildningskapital inte huvudsakligen bestäms av antal studieår, högskolepoäng eller andra kvantifierbara mått, utan främst i hur de olika utbildningarna differentieras från varandra. Det medicinska kapitalet värderas efter individers sammantagna medicinska kvalifikationer. I intervjuerna kommer denna differentiering till uttryck, där de formella positionerna enligt resonemanget ovan avspeglar en position i fältet. De intervjuade sjuksköterskorna talar alla om hur deras erfarenheter av förändringarna skiljer sig från undersköterskornas och läkarnas:

> [För] de som kommer från intensiven – speciellt undersköterskorna, för vi är ju inte mer än tre sjuksköterskor kvar från intensiven – så spelar [förändringen] inte så stor roll för dem, för det är inte så stor skillnad på patientklientelet för dem och deras arbetsuppgifter (Sjuksköterska, f.d. kardiologen).

Läkarna med positioner i sjukhusledningen har också ett visst tillträde till (men inte medlemskap i) det politiska fältet, då de i egenskap av experter eller rådgivare är delaktiga i politiska beslut rörande sjukhuset. Ett visst innehav av politiskt kapital framstår som en positiv egenskap i det organisatoriska fältet, eftersom inflytande på politiska beslut avgör hur sjukhuset ska se ut (vilket inte minst exemplifieras i de studerade förändringarna). Landstingspolitikerna rör sig också i ett politiskt fält och deras främsta kapital får sägas vara politiskt – ett kapital som är det dominerande i landstinget. Det är även i detta fall rimligt att göra en avgränsning till den maktstruktur som förekommer på ett lokalt plan, i detta fall landstingsstyrelsen. Det kan antas vara något mer heterogent än det medicinska fältet, med hänsyn till avsaknaden av gemensamma utbildningskrav eller dylikt.

I figur 1 på följande sida görs en ansats att måla upp en ungefärlig bild av hur de studerade aktörernas positioner i landstinget ser ut, med hänsyn till de huvudsakliga kapital som är i spel. Jag gör inte anspråk på att kunna visa upp en definitiv bild av hur det ser ut, men en grov uppskattning av det här slaget illustrerar vissa centrala förhållanden i fältet och underlättar förståelsen för delar av det följande resonemanget.

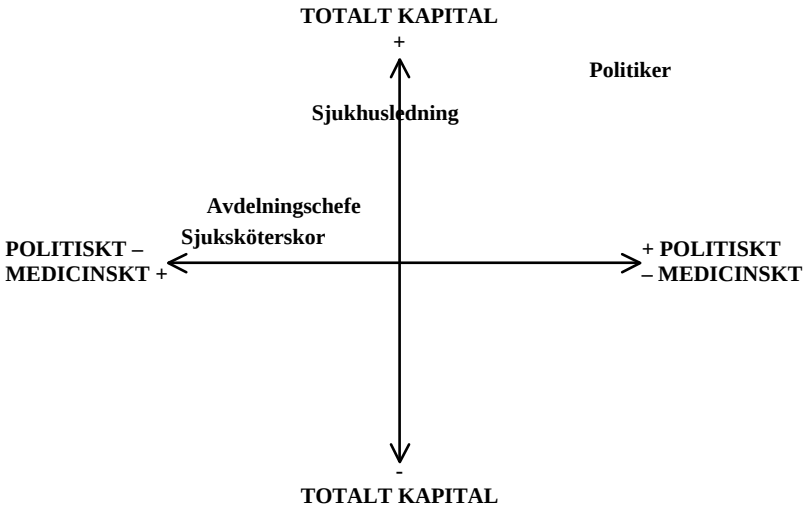

Figur 1: Aktörernas position inom landstinget i relation till olika former av symboliskt kapital

Det känslosamma och det förnuftiga

Foucault ansåg att *motsättningen mellan det sanna och det falska* var den viktigaste utestängningsmekanismen. Med detta avses att det i dagens västerländska samhälle finns en allt större strävan efter och vilja att särskilja sanning, vilken i synnerhet tagit sig uttryck i de krav som ställs på legitim vetenskap (Foucault 1971/1993:12f). Historiskt har det också skett ett skifte från att betrakta yttrandet i sin kontext, till att fokus riktats mot själva yttrandet och dess sanningshalt (ibid.). Sanningskravet har vidare satt press på andra områden – normativa (dvs. i någon utsträckning godtyckliga) system söker berättiga sig själva genom rationaliserande teorier. Foucault hävdar därmed att en sanningsdiskurs krävs för att legitimera stora delar av vårt samhälle (Foucault 1971/1993:14). Så är även fallet i den studerade debatten, där sanning blir den starkaste mekanismen som reglerar tillträdet till diskursen. Aktörer hänvisar till fakta, verklighetsförankring och sanningshalter för att presentera åsikter och påståenden som objektiva. Samtidigt påpekar man brister i detta för att förkasta andra åsikter och påståenden som subjektiva.

> Jag har även skrivit som avdelningschef ska jag säga, och levererat fakta. För det var då när jag var trött på smutskastningen när de inte visste vad de skrev om i tidningen. Då levererade jag, men det var ren fakta, inga värderingar eller någonting, utan jag talade om precis hur vi jobbade, antal patienter och så vidare. (Tidigare avdelningschef, akuten)

Samtliga aktörer är tvungna att förhålla sig till kravet på sanning för att få tillträde till den aktuella diskursen. Detta räcker dock inte för att sjukhuspersonalen ska kunna delta i diskussionen på samma villkor som ledning och landstingspolitiker, då ytterligare en närliggande utestängningsmekanism är i spel, där kontexten kring yttrandena tas i beaktning. Tätt sammanknutet med kravet på sanning går det att se en annan framträdande motsättning, vilken jag vill likna vid (men inte direkt jämställa med) den utestängningsmekanism som Foucault kallar *motsättningen mellan vansinne och förnuft*. Med detta avses hur individer utesluts ur en diskurs genom att klassificeras som sinnessjuka (Foucault 1971/1993:8). I sammanhanget kan vi se en liknande princip som aktörerna använder för att stärka eller förkasta vissa åsikter (om än i en långt mildare form än att klassificera andra aktörer som vansinniga). Det rör sig i detta fall om en *motsättning mellan det känslosamma och det förnuftiga*, där vissa åsikter avskrivs med att de bygger på en känslomässig, ologisk reaktion medan andra stärks som faktamässiga och sakliga. Påståenden argumenteras vara korrekta genom att de anses bygga på information och argumentation som är fristående från en aktörs känslor. Under intervjun med oppositionspolitikern värderades de debattartiklar (oavsett avsändare) som skrivits kring bildandet av ÖVA positivt och negativt efter huruvida de var styrda av fakta respektive känslor.

> Jag kunde konstatera att det var ibland upprörda artiklar byggda på missuppfattningar. En del artiklar var väldigt sakliga och pekade på rätt saker, kan man säga. Så det var en salig blandning av känslor och fakta. Som vanligt, kan man säga, i en sådan debatt (Oppositionspolitiker).

> [Den offentliga debatten] gick ju från en faktadiskussion, till en rent känslomässig diskussion. Och det är ju inte så konstigt. Det blev väldigt upprörda känslor, därför att man byggde sina slutsatser på en blandning av sant och falskt (Oppositionspolitiker).

Det råder en diskrepans mellan hur aktörer på olika positioner hanterar denna dikotomi, även om den är erkänd av samtliga. Aktörer inom det politiska fältet och på högre positioner inom sjukhuset använder den för att rationalisera personalens motstånd till förändringarna. Vid intervjun med förvaltningschefen förklarar denne att sjukhuspersonalens ovilja att acceptera förändringarna bygger på en känslomässig och reflexmässig reaktion att försvara sitt arbete och sin arbetsplats. På frågan om varför personalen på akutmottagningen inte kommit till samma insikt om att förändringen var nödvändig svarar förvaltningschefen:

> Jag har inget riktigt bra svar på det. Jag tror att det här handlar väldigt mycket om... Ja, att man värnar väldigt mycket om sin arbetsplats och sitt sjukhus och vill se alla möjligheter att bevara det som det varit (Förvaltningschef, Blekingesjukhuset).

Här används känslomässighet som en förklaring till varför personalen trots att de blir presenterade med fakta som styrker förändringen väljer att bortse från denna. Deras känslor för sin arbetsplats anses vara starkare än den logiska slutsatsen att akuten måste stängas nattetid som sjukhusledningen kommit fram till. Personalen är medveten om risken att betraktas som känslosamma och förhåller sig till detta genom att lägga än större fokus på att deras argument i själva verket bygger på sakligheter och fakta.

> Känslan jag har fått ganska mycket, det är att [politikerna] tycker att vi överdriver. Att man inte kan tänka på allt som eventuellt kan hända eller att vi är rädda om våra jobb. Att det är därför vi tjabbar om detta (Sjuksköterska, tidigare kardiologen).

> Ja, det är ju genom att jag har haft mycket statistik att visa på. [...] Men, man har ju inte lyssnat riktigt på det. Så jag har plockat fram massor med statistik och levererat, men jag tycker inte att man har tagit tillräckligt mycket hänsyn till det (Tidigare avdelningschef, akuten).

Sjukvårdspersonalen hamnar i ett försvarsläge, där de konstant försäkrar att de åsikter som presenteras är grundade i fakta. På så sätt blir denna utestängningsmekanism ett tydligt uttryck för de effektiva maktförhållanden som råder inom både det egna organisatoriska och mer övergripande sociala fältet. När sjukvårdspersonalen i sin tur försöker argumentera för sina åsikter genom att grunda dem i fakta möts dessa argument med att det i själva verket är känslomässiga reaktioner som står bakom deras skepsis. I en insändare med titeln *Visa effekterna av besparingen* (Personal på övervakningsavdelningen Karlshamn, 2009) kritiserar personalen på då nybildade övervakningsavdelningen avsaknaden av underlag som styrker förändringens fördelar och kräver att två majoritetspolitiker försvarar sitt beslut med noggranna redogörelser.

> Någon spontan rapport eller annan form av återkoppling angående de mätbara tidiga effekterna av dessa förändringar har inte givits, vare sig till berörd personal eller till befolkningen i länet. [...] Har man kunnat visa att patientsäkerheten upprätthålls? Har arbetsmiljön för medarbetarna kunnat bibehållas? Fick det avsedd effekt, det vill säga har Landstinget Blekinge de facto sparat pengar på detta? (Personal på övervakningsavdelningen Karlshamn, 2009).

Beslutets effekter ifrågasätts alltså utifrån att inga kvantifierbara effekter har presenterats och hårda fakta efterfrågas. De två landstingspolitiker, vilka insändaren riktar sig till, skriver senare ett svar i samma forum. Deras artikel svarar inte direkt på någon av de ställda frågorna, utan syftar till att förklara varför personalen är missnöjd.

> Tyvärr måste vi som politiskt ansvariga konstatera att starten av den nya avdelningen inte varit helt oproblematisk. Det kan bero på otydlighet i genomförandet av beslutet, bristande stöd till chefer i organisationen men också på att alla anställda inte helt accepterat nyordningen. Det är klart att ett så här omfattande förändringsarbete frestar på, både för patienter och personal (Sandström och Sällström, 2009).

Istället för att inkludera och diskutera personalens åsikter i diskursen kring förändringen stänger man dem ute genom att peka ut den påfrestning förändringen inneburit som ursprunget till allt missnöje. Även detta tillstånd presenteras vidare som någonting objektivt och allmängiltigt. Att personalens kritik skulle peka på några brister i förändringen är inte öppet för diskussion, utan den anses till fullo ha sitt ursprung i personalens stressiga situation. Deras känslomässiga reaktion åsidosätter i sammanhanget deras tillförlitlighet. I dessa aspekter av diskursen är det tydligt att ståndpunkter legitimeras och förkastas med hjälp av olika former av rationalisering. Förkastandet av personalens ståndpunkter sker genom det Van Leeuwen kallar *förklaring* (*explanation*), vilket är en undergrupp till *teoretisk rationalisering* och avser hur en handling förklaras med att det är ett naturligt beteende hos aktören (Van Leeuwen 2007:104). Detta handlar alltså inte om att påvisa huruvida ett enskilt uttalande är sant eller falskt. Genom att hänvisa till personalens känslomässiga situation kan samtliga yttranden denna grupp gör förkastas som irrationella.

Personalens känslor används också i argumentationen som återfinns hos de politiker som står i opposition till de genomförda förändringarna. I dessa fall påpekas att denna känslomässighet beror på brister i förändringarna eller hur de har genomförts. Personalen inkluderas dock inte heller här i diskursen – deras reaktioner betraktas inte som inlägg i debatten utan snarare som symtom på fel i förändringarna eller hur de genomförts. Nedan skriver en oppositionspolitiker om brister i verksamheten efter skapandet av ÖVA.

> Signalerna om uppgivenhet och bedrövelse över arbetssituationen kan inte längre ignoreras. Till detta kan man lägga att delar av personalen med nyckelfunktioner väljer det drastiska steget att säga upp sin tjänst, rycka upp sina familjer och flytta till annan tjänst och ort. Ett agerande som inte kan avfärdas när samma personer alldeles uppenbarligen känt mycket starkt för sina uppdrag och patienter. Det finns följaktligen anledning att ställa sig frågan om vi [politikerna] fattade rätt beslut på rätt underlag och om underlaget verkligen hade personalens stöd eller åtminstånde [sic] deras acceptans (Wendt, 2010).

Vi rör oss här fortfarande inom samma diskursiva ram som vid argumentationen för förändringen, där personalens känslor och inte dess åsikter är i fokus. Det förekommer däremot ett visst skifte i tyngdpunkt. En annan legitimeringsteknik används, där förändringen till stor del förkastas med hjälp av en *moralisk utvärdering*. Detta innebär att vissa begrepp som innehar ett moraliskt värde lyfts fram för att motivera varför någonting är fel (Van Leeuwen, 2007:97f). I sammanhanget beskrivs personalens känslor med ord som innehar en stark negativ laddning och personalens trivsel lyfts fram som ett viktigt mål. Argumentationen

förankras vidare med en *medelorienterad instrumentell rationalisering*, vilket avser hur en handling motiveras med att den uppnår ett önskvärt tillstånd eller medel, som i sin tur kan uppnå ett visst mål (Van Leeuwen 2007:103). Det gäller här hur nyckelpersoner anses lämna sjukhuset på grund av känslorna, vilket ger organisationen sämre möjligheter att erbjuda vård. Att personalen hålls utanför diskursen kommer till uttryck i betoningen på politikernas roll att vinna personalens acceptans och motverka de negativa känslorna som hindrar vården.

Vi kan här se tydliga exempel på de begränsningar och möjligheter som finns i den befintliga diskursiva ramen. Utrymme för motsatta åsikter finns, men dessa måste uttryckas med hänsyn till samma regler och omständigheter. Ovan har jag demonstrerat de främsta utestängningsprinciper – det vill säga de principer som verkar för att hålla aktörer ute från den aktuella diskursen – vilka är i spel i det aktuella fallet. I avsnittet nedan kommer jag att vidare diskutera de principer som verkar för att begränsa vad som kan sägas inom diskursen kring förändringarna.

Kommunikation inom vissa ramar

De tidigare diskuterade utestängningsmekanismerna begränsar effektivt sjukvårdspersonalens tillgång till diskursen som omger besluten kring förändringarna. Sjukhusledningen och politikerna uttrycker en bild av personalen som ett hinder, vilket måste övervinnas efter att själva beslutet är framtaget, och inte som innehavare av konstruktiva synpunkter och åsikter.

> Vi visste från början att det skulle bli nästan ett omöjligt uppdrag att förankra på ett sådant sätt att vi skulle få full förståelse och att alla skulle vara positiva till detta. Det visste vi från början, att det här inte skulle bli en lätt match (Förvaltningschef, Blekingesjukhuset).

Detta tar sig vidare uttryck i de inre mekanismer som inte verkar för att begränsa aktörers tillgång till diskursen, utan begränsar vem som får tala och vad som får sägas inom den. De sätter därmed tydliga ramar kring kommunikationen, och skapar specifika förutsättningar för varje yttrande.

Kommentaren är en viktig procedur som begränsar hur de olika aktörerna tillåts uttrycka sig kring besluten. En kommentar är en upprepning av det som redan existerar i diskursen – det finns utrymme att i den elaborera och lägga till saker utöver det som explicit står i ursprungstexten, men den måste bygga på det redan uttryckta (Foucault 1971/1993:18). Med detta avses att en aktör som uttrycker sig kring något inom en diskurs är tvingad att förhålla sig till och grunda sitt uttryck i det som redan har sagts. I sammanhanget vill jag påstå att begreppet belyser ett tydligt maktuttryck mellan positionerna i landstinget. Då politikerna och (i detta fall framför allt) sjukhusledningen har monopol på att presentera och forma de olika förslagen till beslut blir diskursen kring de aktuella förändringarna direkt formad av detta. Varje svar från sjukhuspersonalen blir en kommentar som måste förhålla sig till det ursprungliga förslaget, vilket innebär att debatten

redan från start fått en prägel av de åsikter som ursprungligen framförts. Det bör betonas att de ursprungliga förslagen enligt diskursens regler i sin tur är en kommentar, formad av diskursen som den sett ut vid dessa tillfällen. Ett tydligt exempel på detta är inflytandet som Socialstyrelsens rapport hade på förslaget om akuten. Trots detta finns det en tydlig diskrepans i möjligheterna att forma villkoren för debatten. Denna diskrepans har sin grund i hur det politiska kapitalet är fördelat, där sjukhusledningen och politikerna besitter avsevärt större förmåga att sätta villkor för hur förändringarna kan diskuteras.

Den analyserade kommunikationen har vidare skett inom ramarna för den begränsande princip Foucault kallar *ritualen* (Foucault 1971/1993:28). Principen avser att de olika sammanhang i vilka yttranden sker innehåller vissa diskursivt styrda regler. Detta innebär att aktörer tilldelas olika roller och förhåller sig till regler om hur de i situationen ska bete sig, vem som får tala vid ett givet ögonblick och vad som får sägas. Det framträder ett stort antal viktiga ritualer som omgett förändringarna. Tydliga sådana är i form av möten och demonstrationer, men även de omständigheter som omger skrivandet av debattartiklar bör betraktas som en ritual, eftersom formatet för med sig vissa krav på utformning och innehåll.

Definitiva slutsatser baserade på hur dessa ritualer faktiskt sett ut och rent praktiskt gått till kommer inte att presenteras, då detta hade krävt material insamlat genom observationer och deltagande. Det går dock att dra vissa slutsatser om dessa ritualer baserat på hur de beskrivs av aktörerna som deltagit i dem. Nedan diskuteras främst möten i egenskap av ritualer. Under båda förändringarna har den direkta interaktionen mellan personalen på de berörda avdelningarna och sjukhusledningen samt politikerna skett under specifikt ritualiserade omständigheter.

Sjukhusledningen har deltagit i flera möten med personalen angående de båda förändringarna, vilket beskrivs som ett sätt att involvera personalen i förändringen såväl som att informera dem om denna. Det råder dock en något paradoxal uppfattning kring dessa möten hos personalen. De talar om det som någonting positivt, där de upplever att de fått vara delaktiga och involverats i förändringarna. Samtidigt påpekas frekvent att de åsikter de uttryckt och den information de kommit med inte har tagits hänsyn till vid besluten.

> [Cheferna] var villiga att prata, men sen så kunde de inte göra någonting ju. Det är ju en annan sak (Sjuksköterska, f.d. IVA).

> [Förvaltningschefen] kom och personalen hade möjlighet att ställa frågor och tala om vad de tyckte och tänkte. Så att, där måste jag säga att han gjorde ett väldigt bra jobb. Han var tillgänglig och lyssnade på personalen. Även om beslutet redan var fattat så hade de en möjlighet att framföra åsikter och fråga (Avdelningschef, akuten).

Möten av den här typen tilldelar huvudsakligen personalen en roll som *åhörare*, vilka tar del av den information sjukhusledningen delar med sig av. Det uppstår ett tydligt maktförhållande, där personalen sätts i position att ställa frågor till sjukhusledningen om förändringen. Ledningen förväntas besitta samtlig information om förändringen och har makt att delge avdelningspersonalen denna. När personalen ges möjlighet att uttrycka åsikter blir detta i form av en fråga, där ledningen inte tar till sig utan besvarar denna. Dessa möten ges också en viss terapeutisk funktion och beskrivs i termer av att personalen får tala av sig och uttrycka sina känslor. Syftet är inte att kontakta personalen för att de ska kunna tillföra beslutet något, utan att bemöta det problem som personalens motstånd utgör.

Vid besluten kring ÖVA kallade personalen på dåvarande ÖVA och IVA in landstingspolitiker och verksamhetschefer till möten för att diskutera beslutet. Bilden av dessa möten skiljer sig starkt mellan hur en sjuksköterska och en politiker beskriver dem.

> Vi anordnade möten och bjöd in politiker. [...] Vi informerade dem om verksamheten på avdelningen. Och de var ju imponerade och så, man trodde ju att, ’Nej, de kan säkert inte stänga det här’ (Sjuksköterska, f.d. kardiologen).

> [Avdelningspersonalen] framförde sina farhågor. Sin ängslan: ”Hur ska det gå, hur ska detta bli, det här kommer inte bli bra”, och sådär (Oppositionspolitiker).

Avdelningspersonalen betraktade sin roll i dessa möten som en möjlighet att aktivt bidra till beslutets utformning, medan politikerna såg dem som ytterligare sätt att bemöta oro och känslor hos personalen. Som beskrivs ovan finns det olika uppfattningar om olika möten hos vårdpersonalen, trots att alla möten har fyllt en liknande funktion för sjukhusledningen och de politiker som deltagit. Detta beror på de olika förväntningar de har haft på mötenas syfte. I de fall där det har funnits ett antagande att syftet med mötet varit att bli informerade eller få sin oro bemött uppvisar personalen en viss nöjsamhet med, eller åtminstone acceptans för, dess utgång. Vid vissa andra möten, där det istället har funnits ett antagande om att deras roll på mötet inneburit att de aktivt bidragit till beslutets utformning, uppvisas istället en besvikelse.

> [Diskussionen om akuten] hade ju förts bland... Ja, ursprunget är ju av patientsäkerhetsskäl inom patientsäkerhetsavdelningen av chefläkarna. Sedan har det diskuterats tillsammans med verksamhetscheferna och sen har det ju varit en politisk diskussion förstås. Och när vi väl kommit så långt att vi såg att det här var den enda vägen att gå så var det ju en diskussion med berörd personal förstås (Förvaltningschef, Blekingesjukhuset).

Som citatet ovan visar valde sjukhusledningen att föra en diskussion med personalen på akuten först efter att de kommit fram till att beslutet måste fattas.

Personalens involvering blir en fråga om formaliteter och att övertyga personalen om det redan fattade beslutet. Detta är en del av de övergripande diskursiva begränsningar som nekar avdelningspersonalen ett aktivt deltagande i beslutsprocessen. Till stor del styrs interaktionen mellan ledning och personal av den tidigare uppfattningen om personalens känslomässighet, vilket inte minst uppfattningen om mötenas terapeutiska funktion visar. Mötena konstrueras som ritualer med syfte att bemöta oro och minska rädsla, någonting som är separat från att fatta och diskutera beslutet. Diskrepansen i förståelsen av mötena indikerar att det är sjukhusledningen och politikerna som har monopol på att definiera syftet med dem, oavsett vem som kallat till mötet. Det är ett uttryck för deras förmåga att utöva legitimt symboliskt våld.

Expertis och personlig auktoritet

Bemyndigande är en form av legitimering som refererar till någons eller någontings inneboende auktoritet, där vidare argument än så är överflödiga (Van Leeuwen 2007:94). Det förekommer flera undergrupper till bemyndigande, varav huvudsakligen två är relevanta till diskussionen nedan. *Personlig auktoritet* (*personal authority*) avser legitimering som utgår ifrån en viss personlig status, som en individ tilldelats genom sin position i en institution (ibid.). *Expertauktoritet* (*expert authority*) syftar på legitimering genom den expertis en individ eller institution besitter (Van Leeuwen 2007:94f). Detta skiljer sig från personlig auktoritet i och med att det inte grundar sig på individens status, utan en övertygelse om att denne innehar stora kunskaper inom ett specifikt område. Med expertauktoritet följer också att experten utfärdar rekommendationer och försäkran om hur läget ser ut (Van Leeuwen 2007:95).

Begreppen placeras här in i Bourdieus teorier genom att betrakta denna auktoritet som ett uttryck för maktstrukturer bestämda av de kapitaltillgångar en individ har i sin position. De två olika varianterna tolkas här som uttryck för två olika aspekter av resurser inom fälten. Personlig auktoritet är huvudsakligen beroende av hur stark en aktörs totala kapitalmängd är i ett visst fält, medan expertauktoritet vilar på att aktören har en stor mängd av ett specifikt kapital som är viktigt i ett visst sammanhang.

Denna form av legitimering kan vidare betraktas som en form av den begränsande mekanism Foucault benämner *författarfunktionen*, och innebär att vetskapen om vem som står bakom ett visst yttrande låter oss fylla yttrandet med betydelser som är beroende av de egenskaper och upplevelser som vi kopplar samman med avsändaren (Foucault 1971/1993:20f). Principen går dock inte att direkt jämställa med bemyndigande som legitimering, utan omfattar också personens habitus i och med att ytterst personliga erfarenheter och egenskaper kan vara i fokus. Vidare syftar författarfunktionen på de implicita värderingar som diskursivt tillskrivs en text, medan de bemyndigandeprinciper som diskuteras nedan huvudsakligen berör direkta hänvisningar till egen och andras auktoritet. Det sätt dessa principer begränsar diskursen, det vill säga författarens påverkan

på hur texten uppfattas av mottagaren, är dock mycket snarlikt. Bemyndigande kan betraktas som ett slags synliggörande av författarfunktionen, där dessa underliggande uppfattningar blir direkt hänvisade till.

Politiker motiverar sina beslut med att de har erhållit auktoritet genom att bli valda, och därmed kan tala för sina väljare. På så sätt översätter man allmänhetens eller väljarnas tilltro till en personlig auktoritet som är knuten till en position inom det politiska fältet.

> Vi tolkade våra väljares vilja rätt. Redan innan de kunde säga något (Oppositionspolitiker).

> Jag menar tvärtom att jag som politiker inom hälso- och sjukvården måste fatta de beslut som bäst gagnar Blekingebornas hälsa utifrån de förutsättningar vi har. Det är det jag har lovat mina väljare att arbeta för (Pettersson 2012b).

Genom att sätta likhetstecken mellan det som uppges vara politikers uppgift och det som politiker gör ges här sken av att dessa politiska handlingar i princip alltid är korrekt grundade i en auktoritet som vilar på att man talar för folket eller väljarna.

Sjukvårdspersonalen hänvisas enbart till i egenskap av experter (vilket framstår som något paradoxalt med tanke på att de samtidigt är utpekade som opålitliga och känslomässigt styrda). Det är inte minst viktigt när det kommer till att lyfta fram den egna kompetensen. Expertauktoriteten framstår särskilt tydligt i uppfattningarna kring den egna rollen på möten som diskuteras ovan, men genomsyrar hela argumentationen kring förändringarna. Sjukhusledningen axlar däremot växelvis båda dessa auktoriteter. Inom det medicinska fältet har de en stark personlig auktoritet genom den dominanta position cheferna erhåller. Utanför detta fält agerar de däremot i egenskap av experter. Den medicinska expertisen hos sjukhusledningen och personalen på avdelningarna används också av politiker för att stödja den egna åsikten.

> I vår landstingsgrupp har vi en ordinarie ledamot här ifrån Karlshamn, en kvinna som jobbade på IVA. Hon var vår sakkunnige i den här frågan, kan man säga. En bättre sakkunnig än så kan man ju inte hitta. Så mycket av det resonemang som vi byggde vårt ställningstagande på fick vi ifrån [henne] (Oppositionspolitiker).

I exemplet kan vi också betrakta sjuksköterskans användande av sitt medicinska kapital i en politisk kontext som en möjlig konverteringsstrategi, där hon anpassar sitt medicinska kapital till det politiska fältet och skaffar sig en bättre position. Detta exemplifierar i så fall en ”individuell bana”, där en aktör skaffar sig en ny position i det sociala rummet oberoende av sitt tidigare sociala sammanhang (Bourdieu 1993:265f).

Värt att notera är att politiker i det studerade materialet enbart gör direkta hänvisningar till enskilda aktörer med medicinsk expertis som också har ett visst politiskt kapital. Undantag är abstrakta och svepande termer om uppfattningar hos avdelningen eller personalen som helhet. Hänvisningarna görs också med vaga referenser till vad det faktiska expertutlåtandet innebär, utöver att det stödjer den egna åsikten. På så sätt kombineras referensen med ett närmast blint antagande för kompetensen hos experten i fråga. Det som är av vikt i expertrollen är hur stort aktörens kapital är och vilka symboliska värderingar som knutits an till detta. Medicinskt kapital är i stor utsträckning mycket abstrakt utanför det medicinska fältet, men är samtidigt ett starkt symboliskt kapital genom de oerhört positiva konnotationer som medföljer det.

> [Det är] sjukhusledningen som har tagit beslut om vad som ska sparas in på och hur man ska göra organisationsförändringar. För jag menar politikerna har ju inte kännedom om hur det är in i minsta detalj. Det är ju så att de lyssnar ju på sjukhusledningen, och de gör ju som de säger. Om de föreslår en sak så väger det medicinska väldigt högt där. Kommer läkarna och säger en sak så lyssnar de jättemycket på dem, och kommer sjuksköterskor och undersköterskor och säger en sak så känner man inte att de lyssnar lika mycket på oss (Sjuksköterska f.d. IVA).

Citatet ovan fångar träffsäkert in hur det medicinska kapitalet fungerar utanför det medicinska fältet. Det överensstämmer också mycket väl med Bourdieus teori, där aktörer med en större kapitalmängd i det egna fältet har större chans att påverka maktens fält (Bourdieu 1995a). Skillnaden i kapitalmängd mellan sjuksköterskor och läkare (vars yrkestitlar är ett uttryck för hur kapitalet är objektiverat) spelar stor roll i det större sammanhanget.

De två auktoritetstyperna är mycket talande för det kapitalinnehav som står att finna hos de olika aktörerna och positionerna. Att personlig auktoritet framgångsrikt kan användas för att hävda en åsikt tyder på att aktören innehar en sammantaget stor mängd erkänt kapital inom det aktuella fältet, vilket har gett denne en hög position med inneboende makt. Auktoritet genom expertis grundar sig däremot inte i en på förhand given auktoritet, utan lyfter aktivt fram aktörens kapitalinnehav som någonting viktigt och gör en ansats till att stärka dettas värde i processen. Detta säger därför inte lika mycket om positionen i fältet som innehavet av ett specifikt kapital (även om det inte utesluter en god position). Genom att ha studerat hur dessa former av bemyndigande används av olika aktörer i frågan kan vi få ytterligare inblick i hur maktkampen och kapitalfördelningen på de studerade fälten ser ut.

Den politiska auktoriteten är institutionellt befäst i de positioner som politikerna har erhållit. Sjukhusledningens roll är ett mellanting, där de både figurerar som innehavare av en personlig auktoritet såväl som en expertauktoritet. I egenskap av sin position inom organisationen har de en stark personlig auktoritet att bestämma och avgöra i frågor, en auktoritet som är förankrad i det

politiska kapital de innehar (ett kapital som är nödvändigt för att kunna agera inom denna position). Samtidigt erhåller de en expertroll i och med det starka medicinska kapital de har som utbildade läkare. Den övriga sjukvårdspersonalen, och då i störst utsträckning sjuksköterskorna, hänvisar till sin expertis och kunskap i frågan. Detta är ett sätt att belysa det egna kapitalet som viktigt, och omfördela kapitalfördelningen i fältet för att gynna det medicinska kapitalet. På så sätt är det en försvarsmekanism som resultat av, eller motreaktion mot, deras position som dominerade inom såväl landstinget som maktens fält.

Insikt och översikt – två olika verkligheter

Som tidigare diskuterats råder en utbredd föreställning bland samtliga aktörer om att de åsiktsskillnader som förekommer är ett resultat av okunskap eller bristande tillgång till fakta hos den andra parten. Samtliga aktörer hävdar därför att deras kommunikation syftar till att skapa *förståelse* hos mottagaren. Då aktörer anser att de själva sitter inne med den sanna och korrekta informationen krävs bara att mottagaren förstår denna för att de ska hålla med. De åsikter som är motsatta den egna påpekas ofta bygga på missuppfattningar och brist på relevant kunkap.

Denna uppfattning är en del av den diskursiva motsättning mellan det sanna och det falska som kontrollerar diskursen. Det framkommer dock även en annan intressant aspekt av diskussionen när vi börjar granska vad de olika aktörerna framhåller som sann information för att styrka sina åsikter. Skillnaden i hur aktörer värderar information har sin grund i att de fokuserar på en av två olika aspekter av verksamheten – insikt i arbetet på avdelningarna och översikt över landstinget och sjukhuset i stort. Här förekommer en tydlig skillnad mellan de olika positionerna, där sjuksköterskorna betonar vikten av insikt medan politikerna och sjukhusledningen talar om verksamheten ur ett bredare perspektiv. Personalens inställning till de möten som diskuteras ovan ger tydligt uttryck för denna uppfattning.

> Vi hade en gedigen genomgång av vad avdelningen sysslade med, för vi tänkte att '[Politikerna] vet inte detta och de förstår inte det'. Det visste de nog inte heller. Så vi gick igenom både slutenvården och öppenvården och resultaten man hade genom nationell statistik och så. [...] De är för dåligt insatta i verksamheten, det känns så. De sitter och bestämmer. De är inte ute och ser konsekvenserna av det sen, för patienternas del (Sjuksköterska, f.d. kardiologen).

Det fanns redan innan mötet ett antagande om att landstingspolitikerna inte visste hur verksamheten på avdelningen sköttes, vilket pekas ut som anledningen till att de hade föreslagit en förändring från första början. Besluten påstås vara frikopplade från objektivt rådande förhållanden på sjukhuset då beslutsfattare inte förstår eller ser konsekvenserna av förändringarna. Möten betraktades som sätt att presentera den här informationen, vilket förväntades ändra

politikernas åsikt kring beslutet. En liknande uppfattning råder också kring sjukhusledningen.

> Ja, det är det här hierarkiska som är i landstinget. Att man inte lyssnar mycket på sina medarbetare. Utan man sitter där uppe och tar sina beslut och lyssnar på varandra i linjeorganisationen (Sjuksköterska, f.d. IVA).

> Ja, jag hade ju verkligheten och verksamheten som jag kunde på mina fem fingrar då. Så jag tycker att [sjukhusledningen] kunde lyssnat lite mer på det. Ja, lyssnade gjorde de väl, men åtgärderna var ju en annan sak (Avdelningschef, akuten).

Även här antyds att besluten är ett resultat av att sjukhusledningen inte ser konsekvenserna av dem, eller lyssnar på dem som berörs. Argumentationen är i princip identisk med den som berör beslutsfattarna. Även om den andra parten har tagit del av informationen upplevs det som att de inte haft förmåga att förstå den, eller aktivt bortsett ifrån den. Avdelningschefens påpekande om att denne ser "verkligheten" medan sjukhusledningen inte gör det är mycket talande för skillnaderna i hur information värderas. Det som här upplevs som en verklighet är snarare resultatet av en specifik synvinkel. Om vi betraktar politikernas argumentation har den sin grund i ett mycket annorlunda och övergripande perspektiv.

> Landstinget Blekinge har hamnat i en besvärlig situation. [...] En rad olika åtgärder har därför beslutats. Var och en av dessa är inte så stor, men tillsammans blir det betydande summor som gör att vi kan få bort underskottet och i fortsättningen fokusera på att utveckla sjukvården i stället för att ständigt tvingas jaga kostnader (Sandström & Sällström 2009).

Här placeras fokus på hela landstingets övergripande situation och nedskärningen som resulterade i bildandet av ÖVA beskrivs i sammanhanghet som enbart en av ett antal förändringar som varit nödvändiga. De båda förändringarna placeras också frekvent in under det långsiktiga målet att dela upp planerad och akut verksamhet mellan Karlshamn och Karlskrona. Detta är punkter och resonemang som ofta återkommer i politikernas yttranden (jämför till exempel Engelsson 2012c, Gillberg 2012, Mattsson & Svensson 2012).

Tätt knutet till denna motsättning finns en uppfattning om en slags rivalitet mellan verksamheten i Karlskrona och Karlshamn. Sjukvårdspersonalen på Karlshams lasarett talar ofta om att "Karlskrona" – som i sammanhanget figurerar som en metonym för sjukhusledningen och landstingspolitikerna – aktivt försöker nedmontera Karlshamns sjukhus. De studerade förändringarna placeras därmed in som logiskt sammankopplade i en kedja av nedskärningar.

> Ja, det var som jag sade innan, att jag tror de vill ha bort alla resurser till Karlskrona, att det är de som gäller. Karlshamn är liksom lillebror. De får ta det som inte Karlskrona vill ha helt enkelt, så är det (Sjuksköterska, f.d. kardiologen).

> Man känner ju många gånger att det är Karlskrona som bestämmer över Karlshamn och... Och där borta sitter både politikerna och ledningen (Sjuksköterska, f.d. kardiologen).

Uppfattningen ovan är utbredd bland sjukhuspersonalen, som känner sig maktlös inför de olika beslut som fattas. Den hänger också ihop med tankar om att de båda förändringarna är logiskt sammankopplade eller delar i en större kedja av nedskärningar.

> Hade vi haft en IVA hade vi kunnat lägga upp de här patienterna som blev så dåliga. Men då kan de säga att 'nu har vi ingen IVA i Karlshamn, och då kan vi stänga'. Vilket var deras fel från början, att de lade ned IVA (Sjuksköterska, akuten).

Även om uppfattningen inte delas av andra aktörer är den så pass starkt förankrad att även politikerna och sjukhusledningen är tvungna att ta den i beaktning vid sin argumentation om förändringen, om än för att påpeka att den är felaktig. Detta är ytterligare ett exempel på hur kommentaren som utestängningsmekanism formar en diskurs.

> Notera att jag skriver Blekingeborna. Det gör jag just därför att jag tycker det är fel att dela upp länet i två delar. Den uppdelningen hämmar vårt läns utveckling (Pettersson 2012b).

Citatet ovan är ett typiskt exempel på hur uppfattningen hanteras. Dels motbevisas idén om att politikerna sätter Karlskrona framför Karlshamn, dels poängteras att det är en översiktlig bild av länet som appliceras och är viktig för att fatta beslut. Liknande resonemang, med betoning på gemenskap, sammanhållning och helhetsbilder återkommer frekvent i politikernas argumentation (jfr Högelius 2012, Sandström & Sällström 2010). Vidare förklaras uppfattningen även i detta sammanhang med personalens instinktiva och känslomässiga reflex att skydda sin arbetsplats.

> Man värnar ju medvetet eller omedvetet om sitt eget revir, vilket naturligtvis gjorde personalen och allmänheten [i västra Blekinge] rätt misstänksamma. De betraktar alla förändringar som negativt för Karlshamn (Oppositionspolitiker).

Insikten vänds till något negativt, där personalen inte porträtteras som besittande viktig kunskap, utan snarare som närsynta och alltför känslomässigt bundna för att göra en rimlig bedömning av läget. Resonemanget från politikernas sida som

hittills beskrivits förs också av sjukhusledningen, där betoningen ligger på en översiktlig bild av sjukhusets verksamhet.

> Det är ju en diskussion som vi har just nu också med politiken om hur den framtida sjukvården ska se ut inom Blekinge. Där är ju det uttryckliga uppdraget att hitta delar av vården som vi ska ha i Karlskrona och andra delar som vi ska ha i Karlshamn (Förvaltningschef).

Citatet ovan berör personalens uppfattning om att Karlshamn monteras ned, vilken förklaras som ett missförstånd av diskussionen som förs kring hur sjukvården ska organiseras på ett övergripande plan. Ett annat tydligt uttryck för denna fokusering på en övergripande förståelse står att finna i en debattartikel skriven inför bildandet av ÖVA, där sjukhusledningen anger den dåvarande lågkonjunkturen som främsta orsaken till nedskärningarna (Johansson et al. 2009).

Uppfattningen om en motsättning mellan Karlshamn och Karlskrona knyter an till samtliga utestängningsmekanismer som diskuterats i tidigare avsnitt. Det är också ett av de tydligaste uttrycken för det maktförhållande som råder mellan de studerade aktörerna. Då uppfattningen om en aktiv nedmontering av Karlshamn styrks eller förkastas av de olika aktörerna framgår motsättningen mellan insikt och översikt klart. Sjukhuspersonalen beskriver ledningen och politikerna som frånkopplade verksamheten, och menar att denna påstådda nedmontering är ett resultat av att de styrande inte ser hur verksamheten sköts eller varför den behövs. När politikerna och sjukhusledningen försöker motbevisa påståendet pekas det istället på att uppfattningen är resultatet av att personalen saknar förmåga att se hur nedskärningarna i själva verket är separata beslut som grundar sig på en helhetsbild av landstingets verksamhet.

Den beskrivna motsättningen mellan insikt och översikt har inte huvudsakligen sitt ursprung i spelreglerna för landstinget som fält, även om den som demonstrerat spelar en viktig roll i det. Den är snarare ett uttryck för värden som står att finna i de två fält som överlappar landstinget, det medicinska och politiska. Citatet nedan är ett tydligt exempel på hur en medlem i det medicinska fältet värderar politiska och medicinska kunskaper olika.

> Chefer vi har nu har ju varit läkare, så de kanske kan se det. Men våra politiker ser det definitivt inte (Sjuksköterska, akuten).

Kunskap i form av insikt om avdelningen och de medicinska processer som pågår där väger tungt i det medicinska fältet och har därmed ett stort värde för dess medlemmar. Medicinskt kapital i denna form är dock inte erkänt bland övriga aktörer i landstinget, och erhåller där ett relativt lågt värde. Översiktlig kunskap värderas däremot högt i det politiska fältet, där beslut om frågor inom vitt skilda områden måste tas och helhet prioriteras framför detaljer. Inom fälten förekommer två skilda diskursiva system där information värderas på mycket olika grund. Ur ett diskursivt perspektiv är detta mycket snarlikt vad Foucault kallar

disciplinens princip. Trots att Foucault i sammanhanget talade om akademiska områden är detta applicerbart på fält i Bourdieus bemärkelse. Begreppet avser den samling av regler och metoder som finns inom ett specifikt fält, vilka utgör ett ”anonymt system” inom vilket vi kan konstruera nya yttranden så länge vi håller oss till reglerna (Foucault 1971/1993:22). Discipliner får på så sätt en slags uppsättning egna krav för att definiera sant och falskt, eftersom vi inom dessa är begränsade av de tidigare yttrandena och vad som anses vara en rimlig ”teoretisk horisont” (Foucault 1971/1993:3ff). Aktörernas habitus har präglats av systemen i deras huvudsakliga fält, och de har därmed tagit med sig de värderingssystem som är aktiva i dem. Dessa dispositioner spelar en avgörande roll för de möjliga handlingar och ställningstaganden en individ upplever som rimliga i en viss situation, vilket i sammanhanget har gett upphov till två perspektiv som upplevs som oförenliga och för varandra oförståeliga. Det som aktörerna upplever som okunskap eller ignorans hos varandra är i själva verket olika uppfattningar om vilka aspekter av frågan som upplevs som viktigast.

Oförenliga verkligheter

Studien demonstrerar hur Foucaults teori om diskursiva gallringsprocedurer fruktbart kan kombineras med Bourdieus fältteori. Fältens inneboende spelregler kan med dessa teorier studeras utifrån hur de diskursivt särskiljer och begränsar aktörer på olika positioner. Gallringsprocedurerna garanterar att aktörerna i ett givet fält förhåller sig till de spelregler som präglar detta. Vidare kan vi också få en bild av hur diskursiva mekanismer begränsar utomståendes tillträde till fältet. Gallringsprocedurerna som beskrivs i studien är en form av *symboliskt våld* som utövas mot de dominerade i ett fält. De dominerande får genom de diskursiva mekanismerna företräde att uttrycka sig och tolka situationer efter sina egna dispositioner. De studerade förändringarna präglas starkt av dessa mekanismer, och det finns tydliga krav på aktörerna att förhålla sig till de regler som formar de befintliga diskurserna. Sjukvårdspersonalen stängs därmed i stor utsträckning ute från diskursen och har kraftigt begränsade möjligheter att handla inom den, samtidigt som politikerna och sjukhusledningen i egenskap av dominerande ges företräde att tolka situationer och mer obehindrat uttrycka sig.

Uppsatsen har inte lagt särskilt stor vikt vid den ideologiskt betonade debatt som sker inom det politiska fältet. Detta har legat utanför uppsatsens syfte och materialet har inte heller varit lämpligt för en sådan analys. Däremot vill jag poängtera att detta inte innebär att studien har blundat för olikheter inom det politiska fältet. Jag menar att dessa olikheter enhetligt kan placeras inom den diskursiva ram vilken råder inom landstinget. Även om olika åsikter råder bland de folkvalda så är deras argumentation formad av samma regler.

Aktörernas positioner i landstinget har varit av stor vikt för resultaten som framkommit. Landstinget är något mer komplext än de andra två fälten, och det finns vissa aspekter som talar mot att betrakta det som ett fält. Detta gäller

framför allt att de olika aktörernas habitus är väldigt heterogena, då dessa starkt har formats av deras lojalitet till de andra fälten. Aktörernas positioner gentemot varandra präglas dock starkt av den fältlogik som Bourdieu beskriver och begreppet har därför varit användbart i uppsatsen. Sättet landstinget fungerar på i egenskap av fält har stora likheter med det universitetsfält som beskrivs i Bourdieus *Homo Academicus* (Bourdieu 1996). Inom universitetsfältet placerar sig individer efter sin tillhörighet till andra sociala sammanhang, det vill säga de olika fakulteterna. Universitetsfältet fungerar som ett eget socialt rum, vilket dock påverkas av och reproducerar det övergripande sociala rummet och de maktförhållanden som står att finna där (Bourdieu 1996:75f). Därmed har inte bara intellektuella kapital, utan också ekonomiska och politiska kapital en stor betydelse i fältet (ibid.). Vi kan göra en liknande iakttagelse på fältet landstinget. De positioner som aktörerna erhåller inom detta fält liknar deras position i det sociala rummet eller maktens fält, där ett politiskt kapital är viktigare än ett medicinskt. Sjukhusledningen har, likt aktörer i Bourdieus universitetsfält, anammat det starkare kapitalet och därmed ökat sin position i de båda rummen.

Mot denna bakgrund kan vi också få en viss insikt i hur aktörer tillsammans försöker utöva makt över fältet. Betraktar vi figur 1 på sidan 128 kan vi se hur de olika positionerna ligger i relation till varandra. Sjuksköterskorna och avdelningschefen ligger nära varandra, varför de är benägna att slå sig samman för att utöva makt och distanserar sig själva från sjukhusledningen och i synnerhet från politikerna. Sjukhusledningen och politikerna närmar sig varandra men står inte i direkt närhet, vilket avspeglar sig i hur deras samarbete har sett ut. De har inkluderat varandra i processerna i långt större utsträckning än sjukvårdspersonalen, men betraktar sig som separata enheter (till skillnad från sjukvårdspersonalen som ofta har pratat om hela personalen på Karlshamns lasarett som ett ”vi”).

Avståndet mellan personalen och sjukhusledningen i det sociala rummet spelar också in i den skillnad i förståelse och värdering av information som demonstrerats. Som diskuterats är skillnaden till stor del ett resultat av att aktörernas dispositioner huvudsakligen formats i olika fält. Sjukhusledningen uttrycker dock ungefär samma värdering för översiktlig information som politikerna, om än med inslag av medicinsk information på ett mer generellt plan. Detta är något som är befäst i deras position, i vilken de är tvungna att anpassa sig till det politiska fältet då de närmar sig detta. Positionen kommer med ett krav på en helt annorlunda uppsättning praktiker än vad personalen på avdelningarna har. Detta är ett uttryck för hur yttre maktrelationer påverkar de inre logikerna hos fält, och hur även det medicinska fältet i viss utsträckning styrs av politiskt kapital.

På ett liknande sätt kan även medicinskt kapital sägas ha en påverkan på det politiska fältet. Aktörer inom det politiska fältet är i frågor som dessa beroende av ett visst medicinskt kapital för att förmå legitimera sina ståndpunkter. Som demonstrerats sköts detta genom att inkludera och hänvisa till medicinska aktörer som har ett visst politiskt kapital (och som därmed står dem närmare i

fältet) i diskussionerna. Trots att ett medicinskt kapital är nödvändigt för att kunna argumentera för ett beslut väger det politiska tyngre i beslutsprocessen. Detta beror till stor del på att det medicinska kapitalet inte erhåller samma betydelse i det sociala rummet och det politiska fältet som det gör inom det medicinska. Inom det medicinska fältet finns en större hänsyn till de kvalifikationer som utgör kapitalet. Aktörer utanför det medicinska fältet har dock inte den insikt i fältet som krävs för att kunna göra samma nyanserade distinktioner som dess medlemmar, vilket innebär att aktörer med stor kapitalmängd och en hög position i fältet får företräde i samtliga frågor. Det medicinska kapitalet värderas kanske på ett mer direkt sätt utanför det egna fältet, där den upplevda legitimitet och trovärdighet som följer med en yrkestitel som exempelvis läkare är direkt knuten till en viss handlingskraft i maktens fält.

Det är också möjligt att spekulera i orsaken till personalens reaktioner mot förändringen. Vi kan betrakta förändringarna som något vilket går emot de preferenser som har sin grund i deras habitus. De intervjuade menar att förändrade arbetsuppgifter och kunskapskrav är en mycket negativ aspekt av de nya förhållandena. Det påpekas att sjuksköterskor har slutat på grund av förändringen, då de upplevde att förändringarna inte lät dem utöva sitt yrke.

> IVA-personalen, många av dem har ju flyttat till Karlskrona eftersom vi inte har något IVA här. De vill behålla sin profession så att säga. De har flyttat på eget bevåg (Sjuksköterska, f.d. kardiologen).

Detta poängteras vidare av att de som anställts på ÖVA efter förändringen upplevs vara långt mer positiva till hur verksamheten sköts. Detta kan ses som ett resultat av att deras habitus inte har formats av tidigare erfarenhet på avdelningarna.

> Sen är det ju ganska många nya sjuksköterskor som inte ens har en historia på varken den ena eller andra avdelningen. Det är ju jättestor skillnad på dem, de är ju mycket mer positiva (Sjuksköterska, f.d. IVA).

Avslutningsvis vill jag kort diskutera hur de tankar som framförts i uppsatsen kan byggas vidare på. Det vore intressant att med samma teoretiska ramverk studera andra delar av landstingsförvaltningen, såväl som liknande händelser i andra miljöer. I sådana fall skulle i synnerhet kompletterande observationer av den direkta interaktionen mellan de dominerande och dominerade aktörerna vara av intresse för att kunna dra mer långtgående slutsatser. Kombinationen av Foucaults och Bourdieus teorier kan vidare utvecklas långt mer än vad som gjorts i denna uppsats, som enbart gör en försiktig ansats att påvisa hur de kan komplettera varandra. Genom att ta in diskursiva uteslängningsmekanismer i fler fältteoretiska arbeten är det möjligt att vidare utforska de möjligheter till ökad förståelse som denna kombination erbjuder.

Referenser

Alvesson, M. (2000). *Kommunikation, makt och organisation. Kritiska tolkningar av ett informationsmöte i ett företag*. Stockholm: Norstedts Juridik AB.

Andersson, M. (2011). Karlshamns akutvård stryps. *Sydöstran*, 8 november.

Barlebo Wenneberg, S. (2010). *Socialkonstruktivism – positioner, problem och perspektiv.* Malmö: Liber

Berger, P. & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality – A Treatise in the Sociology of Knowledge* London: Penguin Books

Bourdieu, P. (1991). *Kultur och kritik – anföranden av Pierre Bourdieu* Göteborg: Bokförlaget Daidalos

Bourdieu, P. (1993). *Kultursociologiska texter*. Stockholm: Brutus Östlings förlag. Symposion

Bourdieu, P. (1995a). *Praktiskt förnuft: Bidrag till en handlingsteori*. Göteborg: Daidalos

Bourdieu, P. (1995b). *The Rules of Art: Genesis and Structure of the Literary Field*. Stanford: Stanford University Press.

Bourdieu, P. (1996). *Homo Academicus*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings förlag. Symposion

Broady, D. (1988). Kulturens fält – om Pierre Bourdieus Sociologi. *NORDICOM-Nytt/Sverige*, Nr 1–2, ss. 59–88.

Broady, D. (1998) Inledning: en verktygslåda för studier av fält. I Broady, D. (red.) *Kulturens Fält – en antologi*. Göteborg: Bokförlaget Daidalos

Denscombe, M. (2009). *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna.* Lund: Studentlitteratur

Emirbayer, M. & Johnsson, V. (2008) Bourdieu and organizational analysis. *Theory and Society*, vol. 37.

Fealy, G. (2007). A discourse analysis of debates surrounding the entry of nursing into higher education in Ireland. *International Journal of Nursing Studies*, vol 22, ss. 1187–1195.

Foucault, M. (1971/1993). *Diskursens ordning*. Stockholm: Brutus Östlings förlag. Symposion

Foucault, M. (1974/1993). *Övervakning och straff: Fängelsets födelse.* Lund: Arkiv förlag

Landstinget Blekinge. (2011). *Blekingesjukhuset.* [Hemsida] Tillgänglig: http://www.ltblekinge.se/halsaochvard/blekingesjukhuset.4.44822472110876093828000271.html [2012-12-07]

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur

Van Leeuwen, T. (2007). Legitimation in discourse and communication. *Discourse & Communication*, vol. 1, ss. 91–112.

Østbye, H.& Knapskog, K. & Helland, K. & Larsen, L. O. (2003). *Metodbok för medievetenskap.* Malmö: Liber ekonomi

Analyserade artiklar

Ahlstrand-Mårlind, I., Gärdebring, M. & Paulsson, M. ”’Hörs inte ett knyst om akuten’” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 10 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Englesson, A. ”Min beundran förbyttes till motsatsen” (2012a). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 17 april. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Englesson, A. ”Därför måste akuten stängas” (2012b). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 24 april. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Englesson, A. ”Hur vill M rädda akutens öppettider?” (2012c). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 6 september. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Englesson, A. ”M har inget att komma med” (2012d). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 13 september. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Ericsson, B. ”Fakta angående akutmottagningen i Karlshamn” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 11 april. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Gillberg, A. ”Vad är det som är på gång i västra Blekinge?” (2012). [Elektronisk] *Sydöstran*, 7 februari. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Högelius, S. ”Personalen på landstinget Blekinge gör att vi kan känna oss trygga” (2012). [Elektronisk] *Sydöstran*, 18 februari. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Ivarsson, G.& Karlsson, L. ”’Vi i Centerpartiet är väldigt intresserade av deras alternativ’” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 14 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Jansson, C. ”Socialstyrelsens krav går inte att uppfylla” (2012a). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 27 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Jansson, C. ”Miljöpartiet: akuta problem i Karlshamn” (2012b). [Elektronisk] *Sydöstran*, 31 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Johansson, G., Larsson, I., Pripp, C., Svanell, J. & Troëng, T. ”En god hjärtsjukvård till alla Blekingar” (2009). [Elektronisk] *Sydöstran*, 4 april. Tillgänglig: Retriever [2013-01-19]

Johnson, B., Sandström, K. & Sällström, M. ”Påfrestande utmaning väntar” (2009). *Blekinge Läns Tidning*. 25 mars.

Mattsson, P. ”Fakta saknades vid torgmötet om akutmottagningen” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 30 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Mattsson, P. & Svensson, S. ”’Vill M verkligen flytta akuten?’” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 13 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Andréasson-Sjödin, J., Mattsson, P. & Sandström, K. ”Så kan akutsjukvården förändras” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 23 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Personal på övervakningsavdelningen BLS Karlshamn. ”Visa effekterna av besparingen” (2009). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 12 december. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Personal ÖVA Karlshamn. ”Frågor kvar om vård i Karlshamn” (2009). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 22 december. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Personalen, avd C. ”Patientsäkerheten hotad” (2009). *Blekinge Läns Tidning*, 1 april.

Personalen Akutmottagningen Karlshamn. ”Varför inte fördela resurserna lika?” (2011). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 22 november. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Personalen Cardiologen Karlshamn. ”Vad är det för ’räddning’?” (2009). [Elektronisk] *Sydöstran*, 25 april. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Petersson, P. ”Ge oss chans till synpunkter” (2010). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 26 januari. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Petersson, P. ”Vad vill Moderaterna med akuten?” (2012a). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 24 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Petersson, P. ”Petronella Petersson svarar Kjell-Åke Björklund direkt” (2012b). [Elektronisk] *Sydöstran*, 23 oktober. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Prenzlau Johansson, K. ”Enligt förslaget ska patienter med trombolyslarm tas emot dygnet runt” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 28 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Sandström, K. & Sällström, M. ”Påfrestande förändring” (2009). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 5 december. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Sandström, K. & Sällström, M. ”Obefogad oro om sjukhuset i Karlshamn” (2010). [Elektronisk] *Sydöstran*, 23 januari. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Skörsemo, J. ”Ökat behov av sjukvård med alliansens politik” (2012). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 05 april. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”Wendt om sjukvården: Signalerna kan inte längre ignoreras” (2010). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 26 januari. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”Har S glömt bort sina vallöften?” (2012a). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 15 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”Moderaterna hyllar principen om dialog” (2012b). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 17 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”Ja till nattöppet i Karlshamn” (2012c). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 30 mars. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”Vi vill att mottagningen ska vara öppen dygnet runt” (2012d). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 12 april. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”Majoriteten säger nej av ideologiska skäl” (2012e). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 26 april. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”M:s alternativ redan presenterat” (2012f). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 11 september. Tillgänglig: Retriever [2012-12-19]

Wendt, A. ”Det är bara väljarna som bestämmer över vår politik” (2012g). [Elektronisk] *Blekinge Läns Tidning*, 13 oktober. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-12-19]

Enkelhetens politik

Populist eller politiskt korrekt? En analys av den polariserade jämställdhetsdebatten

Zandra Bergman och Viola Sten

Politisk depression

> Hur märker vi att kartan håller på att ritas om? Man läser något här, ser något där, små tecken som var för sig inte behöver betyda något väsentligt men som tillsammans bidrar till ett större sammanhang. Kroppen reagerar först, ett ordlöst fladder i bröstkorgen, värken i magen och så plötsligt framträder bilden allt tydligare och obehagligare (debattinlägg 1 Sveland).

Så inleder författaren och journalisten Maria Sveland sin debattartikel ”Hatet som gör mig politiskt deprimerad” som syftar till det tilltagande hatet mot feminism och mångkulturalism. Artikeln blev startskottet för serien ”Hatet och politiken” som publicerades i *Dagens Nyheter* (DN) under våren 2012. Svelands text är ett svar på författaren Bengt Ohlssons (DN 2012-01-04) tidigare artikel som kritiserade dagens vänster för att vara politiskt korrekt. Under kommande sex veckor publiceras 14 debattartiklar i serien som DN:s kulturchef Björn Wiman menar utgjorde vårens stora kulturdebatt och som har fått stor medial spridning (intervju Wiman). *Axess*, tidskriften inom humaniora och samhällsvetenskap med målet att vara en knutpunkt mellan den akademiska och publicistiska världen, gav under samma period ut ett temanummer på ämnet feminism. Under våren skrev också det trendriktiga magasinet Nöjesguiden temanummer om det alltmer utbredda näthatet mot kvinnor. Jämställdhetsfrågor och framför allt feminism kan därmed tolkas som ett högaktuellt ämne. Antalet politiska aktörer som vill definiera jämställdhet har stigit och gemensamt är att de alla åberopar demokrati för att legitimera sin politiska agenda. Sveland beskriver i sin artikel hur hatet mot mångfalden och antifeminismen hör ihop och hur *kulturmarxism* och *politisk korrekthet* har blivit dagens högerpolitiska skällsord. Gränserna förflyttas, enligt Sveland, sakta åt höger där idéer om stats- och mediefeminismens hegemoniska kontroll etableras och extremisterna numera bjuds in till tv-sofforna samtidigt som näthatet breder ut sig i kommentarsfält och nättrådar. Den diskussion om jämställdhet som tar form i ”Hatet och politiken” sätter fingret på aktuella ämnen i det demokratiska samtalet och ger oss anledning att ställa frågan hur det egentligen står till med svensk jämställdhet och demokrati och hur det demokratiska samtalet förs i debatten.

Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med studien är att kartlägga det jämställdhetspolitiska samtalet utifrån debattartikelserien ”Hatet och politiken” med speciell tonvikt på feminismens historiska och aktuella förhållanden. Avsikten är att tydliggöra de åsikter som förs fram i debatten med stöd i det teoretiska ramverket. Artikelserien blir ett uttryck för en större samhällsdebatt om jämställdhet där feminismens status som demokratirörelse allt mer har kommit att kritiseras. Enligt Rosanvallon (2006) och Dahlgren (2009) har det demokratiska engagemanget antagit nya former. Intresset för de traditionella politiska institutionerna har fått ge vika för alternativa politiska krafter i form av sociala rörelser. Genom analysen vill vi nå en bredare förståelse för de sociala rörelsernas demokratiska premisser utifrån typiska senmoderna markörer som den politiska misstron, den allt mer omfattande medialiseringen av politiken och det ideologiskt tolkningsbara demokratibegreppet. De frågeställningar vi har arbetat utifrån är: Hur kan vi förstå den konflikt som uppkommit om hur jämställdhet och demokrati bör definieras? Hur präglas konflikten av att den utspelar sig på den mediala arenan? Hur kommer det sig att jämställdhetsdebatten ”Hatet och politiken” har blivit så polariserad?

Tillvägagångssätt

Kritiska glasögon

Vi placerar vår studie inom ramen för den hermeneutiska traditionen. Hermeneutikens vetenskapsteoretiska principer innebär att våra tolkningar får en central roll i analysen. Verkligheten är subjektiv och behöver tolkas snarare än mätas (Merriam 1994:31). Våra analytiska tolkningar är präglade av det teoretiska ramverket och resultaten hade givetvis sett annorlunda ut om studien haft en annan ämnesmässig placering och andra teoretiska utgångspunkter. Utifrån ett intersektionellt perspektiv har vi försökt belysa hur olika dominansförhållanden i samhället korrelerar med varandra. Det intersektionella perspektivet härstammar från den kritiska traditionen och utgör i vår studie verktyg för att kunna belysa samband mellan makt och ojämlikhet. Detta genom att fokusera på individens möjligheter att agera politiska subjekt, sett utifrån samhälleliga strukturer och rådande ideologier. Ett intersektionellt perspektiv vill synliggöra hur olika historiska och situationsbaserade maktrelationer skapas genom samverkan av kön, klass och etnicitet (de los Reyes & Mulinari 2005:16ff).

En innehållsanalys och fyra intervjuer

Vi har genomfört en kvalitativ innehållsanalys av 14 debattartiklar i serien ”Hatet och politiken” som publicerades i DN under perioden 2012-02-08–2012-03-27 (hänvisningar till de fullständiga texterna finns i referenslistan). Den kvalitativa

innehållsanalysen har sin grund i den hermeneutiska tolkningstraditionen som vi redogjorde för ovan. Innehållsanalysen utgår från synen på medietexter som konstruktioner vilkas betydelser är tolkningsbara. För att förstå en medietexts mer underliggande betydelser behöver vi dekonstruera och analysera dess innehåll (Östbye et al 2003:65). I en innehållsanalys beskrivs och tolkas innehållet i kommunikativa budskap (Merriam 1994:128) och blir därför relevant då syftet har varit att kartlägga meningsskiljaktigheter och argument. Då medierna har fått en alltmer betydelsefull roll, såväl för de politiska aktörerna som för allmänheten, kan vi med hjälp av aktuella medietexter utläsa samhälleliga tendenser. Politiska texter utgör sällan enbart försök att formulera allmängiltiga politiska uppfattningar om rättvisa, frihet och demokrati. De utgör också repliker i en debatt med andra politiska aktörer, vilkas betydelse framgår tydligare om de sätts in i ett historiskt och aktuellt sammanhang (Beckman 2005:15).

Utöver den kvalitativa innehållsanalysen har vi hämtat inspiration från argumentations-, idé- och diskursanalys, då dessa har varit behjälpliga i vår tolkning av det empiriska materialet. Eftersom argumentation inte förekommer isolerad, utan är ett inslag i texter som inte enbart handlar om motstridiga åsikter, måste den hittas (Bergström & Boréus 2010:89). Det grundläggande antagandet är att varje given situation har olika möjligheter att förmedla samma budskap och kan framställas genom olika explicita uttryck (Sigrell 2001:31f). Det finns med andra ord ingen sann eller falsk argumentation, vilket ger oss ytterligare anledning att analysera vad som faktiskt uttrycks i den aktuella debatten. Traditionellt har politiska talare vädjat om medhåll för sina ståndpunkter genom att appellera till förnuftet och känslorna för att stärka sin trovärdighet (ibid:65), vilket vi har kunnat utläsa i debatten. En idéanalys har till uppgift att urskilja argument och knyta dessa till ideologiska förutsättningar (Bergström & Boréus 2010: 149f). Vi har utifrån vårt material kunnat identifiera idéer som kan hänvisas till debattörernas ideologiska grunder och även sett hur politiska föreställningar påverkar vilken innebörd debattörerna tillskriver jämställdhet och demokrati. Vår förförståelse och tidigare kännedom om avsändarperspektivet möjliggör en rimlig bedömning av vad avsändaren vill uttrycka för syn och idéer (ibid: 29). Utöver ideologiska grunder har vi även identifierat vilka diskurser och normativa föreställningar debatten visar på. Genom att se till vilka som äger rätten att tala, till vem och med vilka följder kan den diskursiva makten synliggöras (Wahl et al 2008:115). Analysramen har konstruerats efter hur argumentationen förhåller sig till idéerna om *staten och statligt inflytande, det individualistiska och det kollektivistiska synsättet* samt till hur debattörerna använder sig av och förhåller sig till *demokratibegreppet* i sin argumentation. Vi har utöver artiklarna gjort tre intervjuer per telefon och en per e-post för att föra in fler nyanser i debatten och för att kunna belysa vår problemformulering med aspekter som inte framgår genom artiklarna. Då intervjuerna är utförda per telefon och e-post har detta begränsat oss i våra möjligheter att kunna uppfatta de nyanser och tolkningar som ett personligt möte kan ge.

Empiri

Vår studie omfattar artikelserien ”Hatet och politiken” som kan ses som ett uttryck för flera dagsaktuella samhällspolitiska frågor. Då serien omfattar 14 artiklar av sammanlagt 15 skribenter har vi haft möjlighet att utföra en totalundersökning. Då debatten visar flera samhälleliga tendenser har vi, utifrån våra frågeställningar, valt att avgränsa oss till några utvalda aspekter. När vi tog del av materialet hade vi för avsikt att syna den svenska jämställdhetens status. I mötet med empirin kunde vi konstatera att jämställdhetsfrågan är mångbottnad och övriga fokusområden tog form. Med hänsyn till våra frågeställningar har vi behövt redogöra för politiska meningsskiljaktigheter och individers olika förutsättningar att verka som politiska subjekt. Att den kritik som i debatten riktas mot feminismen känns igen i kritiken mot vänstern har inneburit att även denna relation har behövt problematiseras. Då vi har valt att koncentrera oss på vissa specifika aspekter i debatten har detta lett till att en del av skribenterna förekommer oftare än andra. Några av dem är Maria Sveland, som i sin roll som initiativtagare också blev tongivande i debatten, och Pär Ström som även han präglat samtalet. Vi har valt informanter utifrån hur deras skilda kunskaper och positioner har kunnat ge kompletterande svar till en komplex debatt. DN:s kulturchef Björn Wiman (per telefon) har bidragit med att ge oss en förståelse av DN:s politiska position i debatten och det faktum att artiklarna är publicerade under sektionen *Kultur och debatt.* Vi har låtit tre av debattdeltagarna få komma ytterligare till tals genom våra intervjuer. Maria Sveland (per telefon) och Pär Ström (per e-post) gavs möjlighet att uttala sig angående debattklimatet i Sverige, utifrån sina positioner som tongivande debattörer. Sven-Eric Liedman (per telefon) har fått tala utifrån sin position som idéhistoriker för att placera debatten i sin samhälliga kontext. Några av våra källor återfinns även i litteraturlistan, beroende av deras ämneskompetenser. För att underlätta läsförståelsen har vi skrivit ut *debattinlägg* respektive *intervju* vid de tillfällen då debattörerna medverkar i texten.

Forskningsbakgrund

Striden om jämställdheten

Feminismen lanserades som kvinnopolitiskt begrepp i Frankrike redan 1892 som en kamp för lika rättigheter mellan kvinnor och män och kan liknas vid dagens jämställdhetsbegrepp (Clayhills 1992:109). Kampen för jämställdhet väcktes i begynnelsen från vänsterkanten under enad socialistisk och liberalistisk front (Hedvall 2011:17). Att det idag råder delade meningar om vad jämställdhet faktiskt ska innebära finns det många indikationer på. Sveriges jämställdhetsminister kallar sig inte för feminist samtidigt som det i Sverige har bildats ett femi-

nistiskt parti (Fi). Det svenska jämställdhetspolitiska projektet har kommit att präglas av konflikter kring hur vi ska nå fram till den gemensamma samhällspolitiska målsättningen. Kritik har riktats mot politiska initiativ som hävdas ha föranlett en feministisk statsideologi, som i debatten framställs som totalitär. Ur det traditionellt liberalistiska motståndet mot statlig inblandning har det vuxit fram en motreaktion på feminismens inflytande över svensk politik. En rörelse som går under namnet *jämställdism* eller *Jämställdhet 2.0* och som de senaste åren allt mer har kommit att påverka diskussionen om svensk jämställdhet och demokrati. Dessa sociala rörelser som strider om jämställdhetsdefinitionen har blivit fler och feminismen har tillskrivits en status som totalitär ideologi som strider mot de grundläggande demokratiska värderingarna. Från mindre radikala kritikers håll hörs invändningar mot feminismens allt för snäva definition av jämställdhet. Gemensamt för kombattanterna är viljan att ensamma få definiera begreppet och att alla åberopar demokrati för att kunna legitimera sin politiska agenda.

Tidigare debattanalyser

Det finns flera exempel på forskning om politiska debatter som florerat i mediala sammanhang. Ett exempel på samhällspolitiska frågor som blivit omdiskuterade i media är studien av pressbevakningen av världens första feministiska parti, Fi (Wendt & Eduards 2010). Forskarna fastställer hur representanter för Fi utmålas som extremister när feminismen politiseras och hur mediebevakningen verkar avgörande för den generella uppfattningen av kvinnors politiska organisering. Föreställningar som får konsekvenser i form av en fokusförskjutning där problemen istället förläggs på dem som uttalar kritiken och beskylls för att skapa könskonflikter och förtryck.

> Det handlar om att vara i samklang med den svenska vardagen, som det uttrycks i en tidning, den förnuftiga och i grunden jämställda svenskheten, som på så sätt ställs mot den oförnuftiga och extrema organiseringen (Wendt & Eduards 2010:24).

Debatter av det här slaget visar på tendenser i det offentliga samtalet och hur samhällsdebatten är avhängig den ständigt omdiskuterade definitionen av demokrati – likt debattartikelserien som är aktuell för vår studie. I PISAS (1998: 37f) rapport *DN Debatt och Brännpunkt* undersöker Wahlgren den fria åsiktsbildningen och det offentliga rummet. Rapporten visar på att det offentliga rummet är utarmat och menar att DN fungerar som ett debattforum främst för redan etablerade opinionsbildare. Det fastlås också att DN har betydelse för samhällsdebatten i Sverige och på så sätt i förlängningen även för demokratin. Wahlgren menar att medborgarna i idag lider brist på konstruktiva demokratiska samtal. Detta kan härledas till mediernas dominans i den politiska opinionsbildningen som bland annat framhäver enskilda personer och händelser snarare än visar på

politikens komplexa karaktär med avvägningar, kompromisser och idéer sprungna ur ideologi (ibid:39).

Teoretiskt ramverk

Den opolitiska eran

Idag härskar demokratins ideal odelat men trots detta har det demokratiska politiska systemet kommit att bli föremål för stark kritik (Rosanvallon 2006:21). Den här studien kommer att utgå från Rosanvallons (2006) analys av dagens demokrati som han menar är präglad av politisk och demokratisk misstro. Det har skett en avideologisering av politiken inom ramen för den senmoderna tidsepoken. Vi lever enligt Rosanvallon i ett misstrons samhälle som uppstått till följd av en allmän urholkning av det politiska förtroendet vilket har legat till grund för hans demokratianalys. För att kunna bringa klarhet i den polariserade jämställdhetsdebatten behöver vi se till vilka samhälleliga villkor som dagens sociala rörelser verkar inom och på vilka sätt dessa kan komma att påverkas av aktuella förhållanden. Den samtida misstron mot det demokratiska politiska systemet kan förstås som en följd av den senmoderna erans nedskrivningar av metaberättelser, som de politiska ideologierna. För att kunna få förståelse för hur de aktuella sociala rörelserna har påverkats av dagens demokratiska förhållanden har vi även behövt sätta dessa i sin samhälleliga kontext och se till tidstypiska faktorer för den senmoderna eran. Då vi vill nå en bredare förståelse för de sociala rörelsernas förutsättningar utifrån den politiska misstron, medialiseringen av politiken och det tolkningsbara demokratibegreppet har vi behövt förhålla oss till den postmoderna samhällsutvecklingen i stort. Vi har dock valt att begränsa oss till Becks (2000) infallsvinkel för att bringa klarhet i industrialiseringens och individualiseringens inverkan på samhällsklimatet.

Den utlovade demokratin har inte levt upp till idealet om jämlikhet och har därmed banat väg för dagens politiska misstro. Missnöjet med det politiska och demokratiska klimatet har inneburit att det i skuggan av den representativa demokratin har vuxit fram motmakter som Rosanvallon (2006:25) menar ritar upp konturerna för en motdemokrati. Rosanvallon (2006:34) talar om medborgarskapets mutationer så som organisationen av intresse- och påtryckargrupper. De motdemokratiska krafterna mobiliserar en motpolitik som ska kontrollera den politiska makten genom att recensera makten vilket bidrar till medborgarnas förtroendeförlust. Debattartikelserien som studien omfattar kan ses som uttryck för de motdemokratiska krafter som Rosanvallon menar är synonymt med den senmoderna eran. De politiska diskussioner som förs i debatten ger uttryck för den negativa suveränitet som vill förhindra de folkvaldas maktutövning och som befäster bilden av den traditionella politiken som ett elitprojekt. Med anledning av att den politiska arenan har utvidgats i samband med utvecklingen av medie-

samhället har detta föranlett att studien även innefattar Dahlgrens (2009) analys om mediernas växande roll under den ständigt föränderliga demokratin.

De sociala rörelsernas arena

Medborgarnas minskade förtroende för de traditionella politiska institutionerna visar sig bland annat genom det ökade röstskolket. Samtidigt menar Dahlgren och Rosanvallon att analysen av den samtida demokratin kräver att vi tar hänsyn till nya former av politiskt engagemang. Medborgarnas politiska deltagande har sett olika ut under demokratins historiska utveckling. Idag är överläggningen det bärande elementet för att delta demokratiskt (Dahlgren 2009:8). Med överläggning menar Dahlgren att det politiska engagemanget formas kring sakfrågor snarare än ur ideologi, som i fallet med de sociala rörelserna. Rosanvallon hävdar att det är i ljuset av den ökade övervakningsmakten och överläggningen vi bör förstå uppkomsten av de nya sociala rörelserna, som exempelvis den feministiska. I takt med att den feministiska rörelsen vunnit mark har det antifeministiska motståndet vuxit, en rörelse som även den hänvisar till demokratiska värderingar. I debatten ”Hatet och politiken” har vi sett att antifeministerna anklagar makthavarna för att föra en statsfeministisk politik som genom strukturell diskriminering missgynnar män. Konflikten om definitionen av jämställdhet som uttalas i debatten är ett uttryck för hur de nya politiska aktörerna vill mobilisera krafter som kan påverka politiska beslut. Media har idag kommit att bli de sociala rörelsernas främsta politiska arena. Konflikter av det här slaget visar enligt Rosanvallon (2006:138) på att de demokratiska idealen har tagits på största allvar och problematiserar därmed bilden av den politiska dystopi som vanligtvis utmålas. Feminismen har länge haft en position som etablerad påtryckarmakt. Jämställdisterna har vuxit fram som en reaktion på feminismens landvinningar för att försvara en annan definition av demokrati. De menar att feminismen som har skrivits in i det demokratiska samtalet i allt större utsträckning har integrerats i statsapparaten och blivit en statsideologi.

Målet för motmakterna är att vaka över de folkvalda politikerna så att de uppfyller kravet på att tjäna de gemensammas väl, något som såväl feminismen som jämställdismen gör anspråk på. Mediernas roll som tredje statsmakt kan enligt Rosanvallon (2006:59) förklaras genom mediernas fundamentala makt över övervakningen. Medierna tjänar dessa gruppintressen eller sociala rörelser på så sätt att de synliggör motmakterna och får representera den allmänna opinionen. Det är den indirekta makten som uttrycks via denna allmänna opinion som medierna kan påverka. Då villkoren för att etablera sina ståndpunkter på den mediala arenan även påverkas av samhälleliga dominansförhållanden har vi sökt stöd i Frasers (2003) teorier om behovet av att synliggöra dessa positioner. DN är Sveriges största morgontidning och besitter därmed en position som en av Sveriges främsta opinionsbildare. På så sätt utgör DN en viktig politisk arena för sociala rörelser att verka inom för att synliggöra och därmed mobilisera. Publicitet har kommit att bli de motdemokratiska organisationernas främsta målsättning och medierna är medlet för att nå ut (Rosanvallon 2006:67).

Hatet och politiken

En analys av debatten

Under våren 2012 kom debattartikelserien ”Hatet och politiken” att visa på ett brett spektrum av åsikter kring hur Sverige bör nå de jämställdhetspolitiska målen. Trots en gemensam målsättning syns inga ambitioner att mötas. Den diskussion som tar form kommer till stor del vila på ideologiska grunder och konflikten om definitionen av jämställdhet och demokrati kan spåras till synen på individ och samhälle. I debatten synliggörs en aktuell konflikt om vad jämställdhet egentligen innebär, vilket vi har tagit fasta på i vår syftesformulering. Med vår ambition att förstå polariseringen i debatten har vi behövt ta hänsyn till de politiska idéernas ideologiska ursprung. Från konservativt och liberalt håll kritiseras Sverige för att föra en statsfeministisk politik och feminismen tillskrivs en ideologisk status som står i samklang med den vänsterpolitiska rörelsen. I vår kartläggning har vi kunnat fastställa att argumentationen mot feminismen hämtar inspiration från den kritik som traditionellt sett har riktats mot vänsterkanten. Vänstern anklagar i sin tur det nyliberala etablissemanget för extremism och sätter dessa i relation till Anders Behring Breivik och 1930-talets Tyskland. Hos vänstersympatisörerna hörs en klagosång som främst behandlar hur kvinnohatet och främlingsfientligheten går hand i hand och hur viktigt det nu är att försvara de politiska landvinningar som feminismen och antirasismen tidigare har erövrat. Det blå blocket beskrivs således med högerspöket ständigt närvarande medan vänsterrörelsen beskylls för att förespråka totalitarism. Gemensamt är att motståndarsidan genomgående utmålas som fienden som står i direkt strid med det demokratiska samhället. Debatten ”Hatet och politiken” har förts i DN som presenterar sig som oberoende liberal och fri från partier, organisationer och ekonomiska maktsfärer. Genom DN ska människor, oavsett social bakgrund få möjlighet att följa vad som händer i världen och kunna delta i debatter om viktiga samhällsfrågor. I linje med upplysningstraditionen vill DN ”bidra till att svenskarna förblir ett läsande och tänkande folk”. DN menar sig ”slå vakt om objektiviteten och oberoende verksamhet på alla plan” (Dagens Nyheter). Kultursidorna är enligt kulturchef Wiman en fri arena som inte ska färgas av DN:s liberala ståndpunkt. Här svarar skribenterna för de åsikter som formuleras (intervju Wiman).

Analyskapitlet inleds med en resa i ideologiernas fotspår då en närläsning av debattinläggen har visat att det inte enbart är politiska sakfrågor som diskuteras, utan att konflikterna även visar på ideologiska motsättningar. För att kunna nå en ökad förståelse för den tydliga polariseringen i debatten presenteras nedan

en kort introduktion till de politiska ideologier som debattörerna kan tolkas som förespråkare för. För att kunna besvara våra frågeställningar har vi behövt söka svar utanför den specifika sakfrågan som rör jämställdhet och därför kommer omständligheter som vi bedömer relevanta att behandlas. Analyskapitlet har rubricerats efter debattartiklarnas titlar och är uppdelat i tre delkapitel som var och ett avslutas med konklusioner som i sin tur föranleder till slutdiskussionen.

I ideologiernas fotspår

Kritik mot olika ideologier och politiska inriktningar är flitigt förekommande i debatten, detta trots att debattörerna inte positionerar sig uttalat ideologiskt. Genom att placera debatten i ett politiskt och historiskt sammanhang kan debattörernas positioner och argumentation belysas ut ett vidare perspektiv.

> Vad är vänster och vem är vänster? Det är två frågor som ropar efter svar. Alla vet att de politiska begreppen höger och vänster härstammar från franska revolutionen. De som satt till vänster i nationalförsamlingen ville ha större samhällsförändringar än de som satt till höger. Den avgörande frågan gällde fördelningen i samhället. De radikalaste ville ha samma rösträtt för alla, män och kvinnor, svarta och vita, rika och fattiga. De strävade också efter ekonomisk och social jämlikhet (debattinlägg Liedman).

Idéhistorikern Sven-Eric Liedman menar, trots sin vänsterpolitiska bakgrund, att det är ”Dags för vänstern att ansa i rabatten”. Detta efter att ha fört en diskussion om att hur dagens socialistiska rörelser allt mindre har kommit att handla om ekonomisk jämlikhet till fördel för identitetspolitik. Socialismen innebar ursprungligen att självbestämmanderätten sattes i relation till individers olika förutsättningar utifrån samhälleliga strukturer (Ball & Dagger 2011:185). Kravet på jämlikhet inom socialismen omfattar främst den ekonomiska friheten och jämlikheten, men även andra privilegier som ger vissa individer företräde framför andra behöver upphävas (Liedman 2005:204). Den socialistiska ideologin vilar därmed på ett kollektivistiskt synsätt. Det här uppmärksammas även av statsvetaren Bo Rothstein som i sin artikel ”Vänstern måste rannsaka sig själv” påtalar de problem som vänstern med sitt kollektivistiska synsätt och sin identitetspolitik inte har lyckats förebygga (debattinlägg Rothstein). Författaren Dilsa Demirbag-Sten bekräftar Rothstein i kritiken mot dagens vänster som hon anser ha tappat tilliten till de demokratiska visionerna; individens rätt till en framtid som också kräver gemensamma skyldigheter att möjliggöra denna framtid.

> Vad fick man istället? Man fick identitetspolitik och kulturrelativism. När man resignerar om samhället som ett gemensamt projekt för att förändra individers och gruppers villkor, så är det bara alltför lätt att gömma sig bakom en tanketom relativism där alla värdesystem är lika bra och där ingen ska tala om för någon annan om vad som gäller. I en värld där det inte finns sanningar utan bara åsikter behöver man inte bekymra sig om att formulera en politisk framtidsvision (debattinlägg Demirbag-Sten).

Den identitetspolitik som nämns och kopplas samman med relativism syftar till vänsterns politiska ambitioner att uppmärksamma ojämlika positioner och som inspirerats av mångfaldstanken. Politiken kom att handla om att lyfta vissa kollektivs behov och genom det synliggöra samhälleliga strukturer då den allmänna rösträtten även kräver att vi problematiserar samhällspositioner. Liberalismen har istället historiskt levt med farhågor om att klassgrupper eller kollektiv ska komma att besitta makten och förfördela individen. Detta resonemang avspeglas i flera av debattinläggen och tillspetsas genom jämställdisterna Pelle Billing och Pär Ströms argumentationer. Det är individerna som ska föra utvecklingen framåt, inte den stora massan. Yttrandefrihet står i fokus, friheten att uttrycka tankar och idéer måste vara total och det är av särskilt vikt att extrema åsikter får komma till tals. Istället för att tillbakavisas och tystas ner ska de lyftas fram eftersom det finns möjlighet att de nya tankarna kan bidra till nya sanningar. Alla idéer måste få komma fram i den allmänna debatten, det är den enda vägen till sanningen och dessa bör inte stoppas av en vrång lagstiftning (Liedman 2005:182f). Med utgångspunkt i DN:s oberoende liberala ställning och som verktyg för skribenterna att agera offentligt genom ger vi oss in i debatten.

Debattklimatet

God står mot ond

Som tidigare nämndes är det Maria Sveland som inleder debatten med inlägget som beskriver hur den politiska kartan håller på att ritas om. Det är dock först när Sveland jämför Breiviks hat mot kulturmarxism med högeretablissemangets mer rumsrena motstånd mot det politiskt korrekta som debattonen höjs väsentligt.

> Just hatet mot det så kallade politiskt korrekta, eller kulturmarxismen, är ett genomgående tema bland antifeministiska bloggare som Pär Ström eller Pelle Billing. I deras värld råder en stats- och mediefeminism som utövar en hegemonisk kontroll över åsikter och värderingar. Och eftersom gränserna långsamt förskjutits kallar ingen Pär Ström eller Pelle Billing för de extremister de faktiskt är, tvärtom bjuds de in till tv-soffor och debatter och erbjuds utrymme på olika forum (debattinlägg 1 Sveland).

Sveland skriver därmed in debattörerna och författarna Pär Ström och Pelle Billing bland de extremister som medverkar till hatet som gör henne politiskt deprimerad. Sveland menar att feminism och mångfald är den politiska korrekthetens två kärnor och att vissa sanningar är för obekväma för att sägas. Ströms svar till Sveland publiceras två dagar senare.

> Jag reagerar mot flera inslag i Maria Svelands artikel. För det första tillämpar hon ”guilt by association” genom att försöka klistra ihop mig med massmördaren Anders Behring Breivik och tysk judepolitik på 1930-talet. Det är ett fult knep som borde vara ovärdigt en etablerad författare och kulturpersonlighet (debattinlägg Ström).

Rosanvallon (2006:55) menar att ryktet idag har kommit att bli förtroendets främsta stöttepelare. Liksom hedern är ryktet en form av symboliskt kapital som grundas i det sociala omdömet. Det har därför blivit en politisk strategi att smutskasta motståndet som ett effektivt sätt att sänka motståndarens auktoritet. Sveland talar om Ström och Billing som ”de extremister de faktiskt är”, och ägnar sig egentligen därmed inte åt ”guilt by association” som Ström skriver, utan fastslår istället vad hon upplever är deras faktiska status. Detta kan förstås som ett försök till att avlegitimera Ströms politiska agenda. I och med en sådan inledning i debatten lägger Sveland även nivån för det demokratiska samtalet och för hur Ström förväntas bemöta hennes ord. Sveland menar sedan i sin intervju att jämställdisterna använder samma strategi för att avlegitimera feministernas budskap.

> Det är som att det inte finns någonting emellan oss och de där hatiska ledarskribenterna. Idag är du radikalfeminist om du pratar om något så oradikalt som individualiserad föräldraförsäkring. Det där tror jag är en medveten strategi – de vill stämpla feminister som extrema och försöker få hela feminismen att framstå som extrem. Det är ett radikalt annat tonläge än det var tidigare (intervju Sveland).

Enligt Rosanvallons (2006:56) teorier om ryktesspridningens makt får de ömsesidiga extremistanklagelserna genomslagskraft. Extremism ingår inte i den sociala normen och att berykta motståndaren blir därför ett kraftfullt politiskt instrument för att omintetgöra motståndet. Även Liedman har observerat hur debatten intensifierades när Sveland kopplade samman motståndet med starkt negativa associationer.

> Det är flera saker om retar folk. Den ganska omedvetna vänstern som gör anspråk på mycket och sen hatdebatten som sattes igång i och med Sveland. Den väckte starka reaktioner när hon satte rasismen och antifeminismen på samma sida. Den sammanställningen blev braständaren (intervju Liedman).

Ström svarar Sveland med liknande retorik när han beskriver feminismen som en statsideologi. Att beskylla Sverige för att bedriva politik på statsideologiska grunder för tankarna till totalitarism. Därmed blir kritiken angående statsfeminismen inte enbart en kritik mot den feministiska rörelsen utan även mot den representativa demokratin. Rosanvallon (2006:220f) menar att det här är synonymt med många av dagens sociala rörelser vars politiska strategi vilar på skrämselpropaganda. Genom att fokusera på att ingjuta rädsla för ett pågående förfall och

kriminalisera makten kan dessa framstå som räddarna i nöden. Bergström & Boréus (2005: 92f) menar att argumentation kan ses som att kriga eller konstruera byggnader och att stridsmetaforen är betydelsefull i debatter kring ideologiska frågor. Detta finns det otaliga exempel på i debatten ”Hatet och politiken” där Sveland pratar om hat, aggressivitet, våldtäkt och mord, Ström nämner våld, hat och rädsla och Rothstein skriver om offer och vapen som slits ur de politiska händerna för att nämna några exempel. Debattörernas förmåga att föra diskussionen på en emotionell nivå kan förstås genom att det idag i politiska sammanhang är vanligare att recensera sina motståndare än att formulera egna politiska initiativ och är en av den alternativa politikens främsta kännetecken.

Därför ska vi akta oss för att argumentera med känslorna

> Med stigande förvåning har jag följt den debatt som emanerade ur Maria Svelands känslomässigt uppskruvade och illa argumenterade text, men föreställer jag mig, uppriktigt bekymrade text, där hon hävdar ett samband mellan växande rasism och växande kvinnohat (debattinlägg Heberlein).

Etikdoktor Ann Heberlein uppmärksammar här en fokusförskjutning i debatten där sambandet mellan växande rasism och kvinnohat underkastas skribenternas illa förda retorik. Även statsvetaren Gina Gustavsson menar i sitt debattinlägg att det mest oroväckande i debatten är att debattörerna tenderar att argumentera autentiskt på bekostnad av den egentliga sakfrågan. Kritiken mot att vädja till människors känslor har alltid varit omstridd. Förnuftet har traditionellt tillskrivits beständighet medan känslorna har uppfattats som farliga och upproriska både hos den enskilda människan och inom hela samhällsordningen (Johannesson 2004:19).

> Från såväl höger som vänster antas målet ofta vara att dra in oss i en rasande känslostorm. Det ska argumenteras personligt, och främst av allt, autentiskt. Debattören ska huttra, vid blotta tanken på motståndarens position. Gärna få ont i magen. Den som känner starkast och mest äkta har rätt (debattinlägg Gustavsson).

Dahlgren (2009:84f) beskriver den traditionella relationen mellan retorik och politik där förnuft ofta har premierats före passion då känsloargument riskerar att underminera trovärdigheten. När den politiska aktiviteten nu allt mer omfattar alternativa politiska krafter kräver retoriken istället engagemang och delaktighet och då blir känslor och passion effektiva drivmedel. När politik till stor del bedrivs utanför de traditionella politiska institutionerna har förnuftet därmed fått ge vika för passionen. Vikten av den emotionella retoriken förstärks även av kraven om publicitet, synlighet är de sociala rörelserna främsta målsättning.

> Nej, Maria Sveland, om något på genusområdet är extremistiskt i Sverige så är det feminismen. Den rörelsen hade högst berättigade krav i sin begynnelse, men har sedan länge lämnat tanken om jämställdhet bakom sig (debattinlägg Ström).

Ström menar att han blir kallad för extremist då han eftersträvar lika rättigheter och skyldigheter oavsett kön. Detta genom att återigen göra lagen könsneutral, något som Ström menar att feminister brukar säga nej till. Ström menar att dagens demokrati inte ger skäl nog för dagens lagstiftning som tar hänsyn till könsspecifika intressen. Genom att tala om feministernas rädsla återkommer argumentationen som anspelar på känslor som retorisk strategi.

> De är rädda nu. De är rädda för sanningen och rättvisan. De är rädda för en könsneutral lagstiftning. De är rädda för att bli av med sina privilegier och sitt tolkningsföreträde (debattinlägg Ström).

Ström väljer här att tala om kvinnors tolkningsföreträde vilket är ett ord som feminister brukar använda i manliga termer. Detta är bara ett av många exempel i debatten där motståndarna använder sig av samma begreppsliga beskyllningar och liknande retorik. Billing instämmer i kritiken av feminismen, men använder sig av en annan retorik. Medan Ström och Sveland går in i olika offerliknande rollen och ofta söker medhåll och sympati genom känslor, använder sig Billing mer av ett traditionellt förnuftsbaserat resonemang.

> En av grundbultarna i mitt jämställdhetsarbete är att kvinnor och män ska ha lika rättigheter och skyldigheter i alla lägen. Vi ska vara lika inför lagen helt enkelt. En annan viktig princip är att diskriminering aldrig ska accepteras […] Viktigt att påpeka att det finns gott om utrymme för både kvinno- och mansfrågor, och inte sällan är det tätt sammanflätade (debattinlägg Billing).

Genom denna retorik positionerar sig Billing mer som en jämställdhetsförespråkare medan Ström snarare framstår som aggressiv, på ett sätt som inte är helt olikt det han kritiserar sina motståndare för. Billings citat kan tolkas som ett försök att närma sig en förhandling, en ambition som annars knappt förekommer i denna debatt där retoriken istället genomsyras av angivelser. Att uppleva sig orättvist anklagad ger ofta följden att den utsatta svarar offensivt, vilket kan vara ytterligare en tänkbar förklaring till att kommunikationen i debatten stagnerar och att fokus förs bort från sakfrågan.

> I dag har feminismen urartat till en kravmaskin som växt samman med makten, och som begär privilegier för kvinnor samtidigt som den ignorerar mäns problem och ofta sprider manshat omkring sig (debattinlägg Ström).

Det som Ström benämner som manshat är enligt Eduards (2002:118) en vanlig invändning när kvinnor tar organiserad ställning mot mäns agerande. När män

utpekas som ett kollektiv, i negativa termer, desto mer motstånd ger det upphov till i likhet med resonemanget ovan. Kvinnor med politiska krav anklagas ofta för att bryta harmonin mellan könen och ställs som ansvariga för att undergräva den demokratiska dialogen (ibid). Denna fokusförskjutning konstaterades även i pressbevakningen av Fi (Wendt & Eduards 2010). Holmberg (1996:58f) menar att oavsett om maktförhållanden grundar sig i kön, etnicitet eller klass är tanken om den underordnade gruppens revolt skrämmande. Utifrån resonemanget om recensionspolitiken kan vi förstå den aggressiva retoriken i debatten. När kvinnor kallas för manshatare behöver det, utöver ett argumentationsanalytiskt perspektiv, även förstås utifrån det historiska motståndet mot kvinnors politiska organisering. Genom att studera hur den manliga hegemonin bemöter motkrafterna som utmanar rådande dominansförhållanden kan den diskursiva makten synliggöras (Wahl et al 2008:115). Det ligger i den härskande gruppens intresse att utmåla motståndarna som ett samhällshot och anspela på rädsla för att underminera motkrafternas politiska krav. Då bli anklagelsen om manshat en effektiv strategi för att avlegitimera feminismens politiska agenda.

Hatet skapar rädsla och tystnad

> Det intressanta (och sorgliga) är att se att samma förnekelse funnits i den del av debatten som handlat om hatet mot oss feminister. Det är en förnekelse som nästan blir humoristisk när man sitter med inkorgen full av mejl med rubriker som ”Du är ägd din jävla fitta”. Hatet som jag och flera med mig möter varje gång vi tar upp feministiska frågor har som Anna-Klara Bratt skrev (DN 22/2) blivit en del av arbetsbeskrivningen (debattinlägg 2 Sveland).

De återkommer gång på gång i debatten, beskrivningarna om hatiska kommentarer om hot och våld som konsekvens av de ståndpunkter som uttrycks i det demokratiska samtalet i media. Anonymiteten på Internet har gett fritt utrymme att kommentera och hävda sina åsikter utan att direkt behöva stå till svars. En fullt legitim fråga att ställa sig är vad detta får för konsekvenser för det demokratiska samtalet. Dahlgren menar att vi idag deltar i politiken under nya premisser, något som även bekräftas av Rosanvallons (2006:69) resonemang om hur deltagardemokratin har tagit sig nya former. Internet har blivit motpolitikens främsta arena. Den feministiska samhällsdebattören Anna-Klara Bratt svarar i debatten om politisk depression med att beskriva Feministiskt Perspektivs kartläggning av antifeminism.

> Det är inte om det seglivade och psykiskt sjuka hatet mot kvinnor som talar, har åsikter och syns i offentligheten i allmänhet utan ett ideologiserat och grumligt, växande hat mot feminister i synnerhet. Naturligtvis måste detta hat sättas i ett större sammanhang. Vad står hatet för, vad kantas det av, när uppstod det, vilka uttalar det och vad säger det om vår tid? (debattinlägg Bratt).

Bratt menar att det hat mot feminister som Sveland tar upp behöver kontextualiseras genom att placeras in i det högerpolitiska klimatet. Flera av feminismens försvarare i debattartikelserien ger uttryck för den förnekelse som Sveland skriver ut i sin slutreplik. Främst syftar det till förnekelsen av det allt mer utbredda feministhatet som florerar i medierna.

> En av frågorna vi ställde oss var varför det ekar så tomt mellan de faktiska mordhoten och resten av offentligheten. Finns det inget där emellan? Finns det bara ett fåtal offentliga feminister och ett antal skräniga antifeminister varav de flesta verkar anonymt hemma vid datorn? […] Vilka som bryter igenom nätväggen och tar sig ut i verkligheten är på förhand omöjligt att säga, men att ignorera varningarna, tongångarna, och hoten när de ligger i den egna mejlboxen vore ju inte klokt? (debattinlägg Bratt).

Under studiens gång blir det tydligt att det finns en skillnad på vilka konsekvenser ett offentligt uttalande ger beroende av könstillhörighet. Något som styrker Bratts observationer om att dödshot är en del av arbetsbeskrivningen för en offentlig feminist. Detta framgår dessutom av Liedmans intervju där han beskriver sin respons efter debatten som ett helt spektrum av åsikter. Han har dock inte behövt motta någon form av dödshot, detta trots att även han belyser feminismens kapacitet som ett verktyg för maktanalys. Observationen bekräftas indirekt även av Ström som i sin intervju vittnar om att hans bidrag i debatten enbart nått honom som positiva reaktioner.

> Många har hört av sig och uttryckt glädje över den och de har sagt att de håller med. Mina motståndare har inte hört av sig direkt till mig, men jag vet ju att de har sågat min artikel (intervju Ström).

Utifrån våra tolkningar får en medverkan i mediala sammanhang drastiskt olika konsekvenser. Fraser (2003:148f) utvecklar ett resonemang kring den inbyggda problematiken i liberalismens idé om offentligheten som politisk arena. Den offentliga arenan är inte kulturellt nollställd och kan således inte utgöra undantag befriade från dominansförhållanden. Debattörerna blir, oberoende av politisk eller ideologisk utgångspunkt, bemötta olika beroende av samhällsposition. Detta blir tydligt i debatten, då de kvinnliga förespråkarna för feminismen blir bemötta på ett annorlunda sätt än de manliga. Fraser ställer sig kritisk till att inte uppmärksamma positionerna som de politiska aktörerna på den offentliga arenan talar utifrån då detta har betydelse för hur budskapet kommer att uttolkas. Utifrån det här resonemanget kan vi förstå varför Liedman i egenskap av man och idéhistoriker inte blir utsatt för det hot och hat som exempelvis Sveland och Eduards vittnar om. Detta trots att Eduards inte enbart talar utifrån en position som kvinna, utan även som professor i statsvetenskap. Trots att vi ser liknade argumentationsteknik hos Ström och Sveland ser vi en skillnad i responsen. Då Ström, som han själv beskriver det, inte har utsatts för dödshot. Dödshot som ju

är ett faktiskt uttryck för det hat som Ström förnekar och som Linton menar att feminismen får representera.

> Allt sedan samlat i ett växande hat mot en allt tydligare måltavla: den politiska korrektheten, det vill säga feminismens och mångfaldens försvarare (debattinlägg Linton).

Därför är det en lättnad att kallas idiot

> Män lyssnar på män. Män vill bli respekterade av män, beundrade av män, smickrade av män. Kvinnor vill också bli respekterade av män, beundrade och smickrade: inte för sin sex appeal utan för sin intellektuella förmåga. Det vet männen. Det är därför de hatmejl jag får från män alltid handlar om mitt utseende (”ditt blonda luder”, ”din spacklade hora”) och mitt kön (jävla fitta) och aldrig om mina argument. Det skulle vara en lättnad att någon gång bli kallad idiot istället för fitta/hora/luder. Att slippa reduceras till en kropp, ett kön. Att faktiskt, någon gång, bli bemött som en tänkande varelse (debattinlägg Heberlein).

På det sätt som Heberlein beskriver att hon i sina politiska argument reduceras till kön har konstaterats som generellt för kvinnor som verkar inom politiken. Att framställas som ett sexualiserat objekt är att ifrågasättas som politiskt legitimt subjekt (Wendt et al 2010:25). Detta får alltså konsekvenser för vilka röster som får dominera det demokratiska samtalet och hur budskapet uttolkas. Detta styr även debattklimatet och tillträdet till den mediala arenan. Fraser (2003:150) menar att vi behöver ta hänsyn till att vi har olika förutsättningar när vi deltar på den offentliga arenan och ställer sig därmed kritisk till att detta inte problematiseras i den liberala demokratin. Något som även vänstern gör anspråk på genom sin identitetspolitik. Det finns en risk för att offentliga processer som i enlighet med dagordningsteorin påverkar de politiska beslutsfattarna gynnar dominerade grupper och missgynnar underordnade som förstärker ojämlikheten och gör att samhällsstrukturerna befästs och blir sanna i sina konsekvenser. Heberlein konstaterar att det latenta, passivt aggressiva kvinnohat som både män och kvinnor bär måste problematiseras och att varje text som protesterar mot ett destruktivt samhälle är viktig (debattinlägg Heberlein). På vår fråga om hur debattörerna Ström och Sveland ser på debattklimatet i Sverige och om man vågar skriva vad som helst är de överens. De menar att det är lågt till tak, men att begränsningarna är baserade på olika premisser och får olika konsekvenser.

> Det är väldigt lågt i tak. På vissa områden råder väldigt snäva ramar för vad man får säga. Ett sådant område är genus/feminism. Det är som en kyrka förr i världen – kritiserar man den heliga läran är man kättare och ska helst brännas på bål. […] Det går inte att prata om jämställdhet på ett sansat sätt. Helt omöjligt. Antingen håller man med feminismen och säger "ja och amen" eller också blir det hysteri, kaos och personangrepp (intervju Ström).

> Det är lågt i tak då feminismen är brännmärkt. När man bemöter någon som Pär Ström med att han har en konstig verklighetsuppfattning får man höra att feministerna styr. Trots att man lägger fram belägg och säger att det där håller jag inte med om. Vi lever i en värld som på inga sätt är rättvis när det kommer till kön, sexualitet eller vad det nu kan vara. Men han förvränger fakta och statistik på ett helt fantastiskt sätt (intervju Sveland).

I ovanstående citat framträder polariseringen tydligt, då både Ström och Sveland utgår från sin verklighet som den enda rätta och beskriver motståndarens totala oförståelse inför varandra. Ström menar att han behandlas som en kättare och Sveland poängterar hans märkliga verklighetsuppfattning. Det går enligt båda debattörerna inte att prata om jämställdhet på ett sakligt sätt, ett uttalande som ovanstående citat även blir ett bevis för. Kommunikationsstrategier som att dramatisera genom ironi, anspela på personliga erfarenheter och att visualisera exempelvis genom känslor menar Dahlgren (2009:91) är en del av det nya politiska landskapet. Syftet är att forma den sociala verkligheten så att den inte stämmer överens med meningsmotståndarnas ideologier, vilket även kan liknas vid Gustavssons tidigare observation om att argumentera autentiskt.

> Jag är ju avtrubbad, man blir ju störd av det här, första gången det kom ett dödshot är det klart att det var en käftsmäll men nu som etablerad feminist känner jag ju dels till det allmänna drevet som t.ex. det mot Fi och det öppna feministhatet och dels så har jag blivit avtrubbad. Men det är klart att det har avskräckt andra offentliga feminister när vi känner till hur det ligger till (intervju Sveland).

Genom det mediala utrymmet kan politiska krafter mobilisera den allmänna opinionen och publicitet blir därför grundläggande för påtryckarmakternas politiska inflytande. Hur de sociala rörelserna beskrivs och omnämns i mediala sammanhang utgör medborgarnas viktigaste källa för politisk information. Strömbäck (2001:172f) menar att medierna har en utbredd makt över människors uppfattning av politik då vi idag nästan uteslutande kommer i kontakt med politiken indirekt via medierna. En viktig faktor för mediernas påverkanspotential är deras trovärdighet och tyngd i medielandskapet. Här är feminismen inte är ett undantag, då medierna även har bidragit till det samhällspolitiska samtalet om feminism.

> Det är något med feminismen som blev tydligt efter 2005 i samband med Könskriget och drevet mot Fi. Feminism gick från att vara konsensus på något sätt, alla var feminister jag tänker på politiker och sådär, till att bli ett ord som blev brännmärkt. Det blev startgropen och bredde en väg för det öppna och legitima feministhatet (intervju Sveland).

Konklusion: Utifrån ovan förda resonemang ser vi hur relationen mellan medierna och de sociala rörelserna är avgörande för deras överlevnad. Publicitet har

därför kommit att prägla alla deras aktioner vilket även känns igen i retoriken. I den aktuella debatten ser vi exempel på ryktesspridning i form av nedskrivningar där motståndarna sammanlänkas med fenomen som väcker starkt negativa associationer. Båda sidorna beskriver varandra som extremiströrelser vilket är en effektiv avlegitimisering av motståndarens ståndpunkt. Detta kan även ses som en effekt av den politiska retorik som dagens samhällsklimat kräver, då det traditionella politiska förnuftet har fått ge vika för sakfrågornas känsla och passion. Flera av inläggen nämner hur det aggressiva debattklimatet kan komma att innebära en självcensur, vilket inte är förenlig med de ställda demokratiska idealen. Framför allt pekar debatten på att kvinnor i offentligheten, i högre utsträckning än män, är måltavlor för hataktioner från anonymt håll. På samma sätt behöver vi problematisera medborgarnas tillgång till konstruktiva politiska debatter då dessa tenderar att dramatiseras i media. Vi kan också konstatera att beroende av samhällsposition har vi olika förutsättningar att verka som politiska subjekt i det demokratiska landskapet. Utifrån de erfarenheter som vi har fått ta del av genom ”Hatet och politiken” blir det därför svårt att finna rimlighet i Pär Ströms konstaterande av det feministiska tolkningsföreträdet.

Jämställda är vi allihop

Mansfrågorna har försvunnit till förmån för kvinnorna

> Feministiska analyser av kvinnors och mäns levnadsförhållanden, i ljuset av etnicitet, klass och sexualitet, påstås ha fått för stort utrymme. Feminismen pekas ut som hotfullt maktlysten. Svensk jämställdhetspolitik sägs ha gått för långt och fallit i den statsfeministiska fälla som orättfärdigt ger till kvinnor och tar från män. Denna föreställning lever vidare trots att Sverige varken har något jämställdhetsdepartement eller ens en jämställdhetsminister som kallar sig feminist (debattinlägg Eduards, Holmberg, Langhorst & Olsson).

Som vi nämnt tidigare har det jämställdhetspolitiska projektet kommit att präglas av konflikter om hur vi ska nå den gemensamma målsättningen jämställdhet. Dessa konflikter vilar till stor del på det tolkningsbara demokratibegreppet. En i debatten vanligt förekommande invändning mot feminismen är att den beskylls för att vara en ideologisk kraft som infiltrerat den svenska statsapparaten. Viktigt för att kunna förstå konflikten kring hur jämställdhet bör definieras är att se vad denna argumentation grundar sig i. Ström skriver i sitt debattinlägg att vi kan konstatera att vi idag har en statsfeminism i Sverige.

> Det har vi ju. Hur kommer det sig annars att lagstiftningen på ett tiotal punkter diskriminerar män? Att regeringens politik på ett antal områden uttalat gynnar kvinnor på mäns bekostnad? Att det utgår olika former av statsbidrag särskilt till kvinnliga företagare? Att det utgår statsbidrag särskilt för kvinnor som vill organisera sig? (debattinlägg Ström)

Staten har på olika sätt verkat för att stärka kvinnors oberoende. Genom den offentliga sektorn har kvinnor fått arbete och kunna frigöra sig från männen ekonomiskt och genom barnomsorg och föräldraförsäkring har kvinnor fått möjlighet att förvärvsarbeta. Staten kan därför ses som en viktig del i kampen för jämlikhet, vilket också är en av vänsterns och feminismens beröringspunkter. Men medan vissa feminister ser relationen som en allians ifrågasätter andra om staten verkligen erbjuder en väg ut ur underordningen eller istället innebär ett nytt beroende (Wendt Höjer & Åse 2000:45). Ström menar att statsfeminismen är en förklaring till det kvinnliga tolkningsföreträdet som på många plan diskriminerar män. Detta är ett tydligt exempel i debatten där de demokratiska värdena, jämlikhet och frihet, ställs mot varandra. Ström och Sveland söker stöd för sitt jämställdhetsarbete utifrån olika demokratidefinitioner. Debattörerna omhuldar samma värden samtidigt som alla parter anser att motståndarsidan är alltför snäv i sin definition. Ströms demokratiuppfattning delas med bland andra Popova (2004:93) som även hon ställer sig kritisk till vad hon menar är att gynna ett kollektiv på bekostnad av ett annat. Den kollektiva rättvisan, hävdar hon, är oförenlig med rättsstaten. Ett demokratiskt styrelseskick innebär medborgerliga individuella rättigheter och i den demokratiska rättsstaten är jämställdhet enligt Popova en fråga om rättvisa mellan individer. Rosanvallon (2006:253) menar att demokrati traditionellt har sett som en kompromiss mellan konkurrerande principer såsom jämlikhet och frihet vilket i förlängningen har inneburit en jämkning och därmed även risk för besvikelse. Liedman påpekar även han hur godtagandet av de demokratiska spelreglerna leder till en gemensam överideologi, men att dessa spelregler kräver kompromisser. Demokratin ger med andra ord en samling mot mitten (Liedman 2005:285). Debatten visar på en ömsesidig besvikelse över demokratins sviktande ideal och en del av missnöjet bottnar just i frågan om statlig inblandning.

> I min värld är det tillåtet för kvinnor och män att satsa stenhårt på sin karriär, men även att arbetas deltid för att få lite extra tid till sina barn. Om denna individuella frihet leder till att kvinnor och män gör delvis olika val i sin vardag, ser jag det som en konsekvens av våra demokratiska rättigheter. I dagens politiska feminism är det däremot kontroversiellt att något annat än en 50/50-fördelning av könen ska accepteras vare sig i hemmet eller på arbetsplatsen (debattinlägg Billing).

Genom att hänvisa till lika rättigheter och skyldigheter för könen skulle man här kunna tolka det som att jämställdisternas ansluter sig till motståndarsidans värderingar av demokrati. Men konflikten är ett faktum när medlen för att nå den gemensamma målsättningen är tydligt åtskilda. Billing motsätter sig tanken om att en jämn könsfördelning per automatik skulle vara lösningen på jämställdhetsproblematiken och hänvisar även han till demokratin och rättvisan. Han kritiserar dagens politiska feminism som han menar inte accepterar annat än en

jämn könsfördelning. Billing hämtar här inspiration från liberalismens individualistiska synsätt och hänvisar till människans självbestämmanderätt. I den offentliga debatten har vänstern länge beskyllts för att hävda kollektiva rättigheter till priset av den individuella friheten. Den liberala traditionen förespråkar istället en modell där den enskilda individens frihet helt ställs i centrum (Stenius 1996:180). Den liberala misstrons mål har varit att skydda individen från den offentliga maktens intrång, en kritik som i debatten får omfatta både vänstern och feminismen. Rosanvallon (2006:45) menar att medborgarna genom sin vaksamhet korrigerar de politiska eliterna genom att göra folket ständigt närvarande. Den liberala misstron mot statligt inflytande synliggörs i debatten genom att debattörerna adresserar sin skepsis till individens fria vilja. I kritiken mot regeringens jämställdhetspolitik uttrycks en illvilja mot att det numera har blivit opportunt att flirta med kollektiva rättigheter. Den statligt sanktionerade feminismen, den så kallade statsfeminismen, har i debatten blivit måltavla för den kritiken, där denna totalitära statsideologi utgör ett hot mot friheten och demokratin.

> […] jag står upp för varje individs rätt att få leva som han eller hon vill, inom lagens råmärken. Vi som bedriver idédebatten i samhället kan ha allehanda åsikter om vad som gör en människa lycklig, men i slutändan är det upp till varje människa att välja livsstil (debattinlägg Billing).

Även i detta citat går det att tolka in liberala tendenser i strävan efter största möjliga lycka åt största möjliga antal, något som också kan urskiljas i Demirbag-Stens inlägg. Det största materiella välståndet uppnås om var och en har ansvar för sin egen välfärd och politik som utgår från individernas önskemål bör producera beslut som flertalet människor finner till sin fördel. Liberalismen som ideologi har en stark tilltro till individens som rationellt subjekt (Larsson 2007: 30ff). Det är denna tilltro, som Sveland motsätter sig och menar inte alla gånger är samhället till gagn. Hon nämner den individuella föräldraförsäkringen som ett exempel på ett statligt ingrepp i arbetet för ökad jämställdhet. De personliga intressena prioriteras högre än kollektivets, vilket enligt Sveland kan förändras med en könsspecifik lagstiftning. En modell som inte är specifik för könsdiskriminering utan som även har tillämpats i andra fall, där särskild hänsyn har behövts tas till diskriminering av särskilt sårbara samhällsgrupper. Den har förhandlats fram politiskt mot bakgrund av en konstaterad diskriminering för att förbättra de demokratiska förhållandena. Det tolkningsbara demokratibegreppet gör sig här särskilt påmint i frågan om huruvida individens fria vilja ska behöva stå tillbaka för statens ambitioner att tillgodose behov.

Striden om demokratin

> Om den av högerdebattörerna så hyllade västerländska demokratin ska överleva krävs det att meningsmotståndarna är beredda att försvara varandras fri- och rättigheter. Hatet mot feminismen är en attack mot en samhällsmodell som bygger på rättvisa, jämlikhet och demokrati. Det är om dessa värden kampen står (debattinlägg Eduards, Holmberg, Langhorst, Olsson).

Som vi inledningsvis fastslog är det gemensamt för debattörerna att de alla säger sig försvara demokratins ideal. Konflikten bygger på motsättningar inom den västerländska demokratin om huruvida det är den rättvisa processen eller det rättvisa utfallet som ska prioriteras. När Eduards med flera benämner feminismen som demokratins bundsförvant bör detta förstås utifrån sin historiska kontext. Ambitionen med den representativa demokratin är att den ska spegla Sveriges population, det vill säga en mångfald av positioner. Den feministiska rörelsen som kritiseras i debatten är en vidareutveckling av den demokratirörelse som drev igenom krav på kvinnors ökade politiska inflytande. Eduards (2002: 100ff) beskriver att demokrati innebär stadgar och styrelse enligt vissa bestämda mönster. Män och kvinnor betraktas ha samma rättigheter i den demokratiska ordningen och samma legala relationer till staten och till varandra. När kvinnor hävdar sin ojämlikhet och begär särskilt offentligt stöd för att nå jämställdhet hänvisar den demokratiska ordningen till principen om lika behandling (ibid.) vilket kan tolkas in i debattens polariserade och förenklade konflikt gällande den könsspecifika lagstiftningen och det ideologiskt tolkningsbara demokratibegreppet.

> Medielogik är ett intressant men inte alltid lustigt fenomen. Och om det inte var för allvaret i ämnet vore det komiskt att den debatt som började med Bengt Ohlssons sorgsna kåserier redan hamnat här; […] om att prata olikhet istället för likhet (debattinlägg Linton).

För att vinna gehör för sin tolkning av demokratibegreppet uppmärksammar Linton att den enkla politiken behöver sättas i relation till medielogiken. De demokratiska idealen är komplexa och att fokusera på olikheter istället för likheter ger en förenklad bild av verkligheten och kan liknas vid mediedramaturgin i sin utformning. Som tidigare nämndes är publicitet dagens sociala rörelsers främsta prioritet och medierna har kommit att bli politikens främsta arena. Den mediala agendan avspeglas på den traditionella politiska agendan som förväntas möta den allmänna opinionens krav och detta är debattörerna väl medvetna om. Därför blir också vikten att vinna förtroende för sin definition av begreppen jämställdhet och demokrati grundläggande. Lovensduski (2004:4) konstaterar vikten av hur jämställdhet definieras i relation till vilken betydelse det har för det politiska beslutsfattandet. Därmed ger hon fog för debattörernas vilja att vinna gehör för sin definition. Debatten visar på flera viljor att utforma dagens demokratiska klimat. Både Rosanvallon och Fraser utvecklar resonemang om påtryckarmakternas potential i förhållande till samhällelig status. Fraser (2003: 103) menar att makt inte är latent utan att dominanta grupperingar i samhället ständigt vill och behöver hävda sina behovstolkningar och skapa behovshegemoni. I debatten ser vi hur jämställdisterna vill tillgodose mäns behov som de anser har missgynnats av den feministiska frammarschen och återställa den politiska ordningen genom att återinföra könsneutrala lagar. Feministerna å andra sidan hämtar kraft i övertygelsen att jämställdisternas demokratiska vision inte tar tillräcklig hänsyn till kvinnors behov och verklighet.

Konklusion: Utifrån ovanstående resonemang och valda citat har vi sett indikationer på att synen på individ och samhälle utgör en av de främsta politiska barriärerna i debatten. Det laddade debattklimatet visar på vitt skilda åsikter om hur våra demokratiska rättigheter ska praktiseras. Idag driver feminismen inte ensam arbetet för ökad jämställdhet och fler aktörer gör anspråk på en korrekt definition av jämställdhetsbegreppet. Den feministiska rörelsen som tidigare var synonym med arbetet för ökad jämställdhet har kommit att problematiseras vilket också synliggörs av debattörerna. Feminismens fokus på att synliggöra kvinnors underordning anses ha förfördelat mansfrågorna. Frågan är vilka som idag omfattas av samhällsnormen när det finns behov av att definiera specifika mansfrågor. Feminismen utmålas i debatten istället som vänsterns bundsförvant trots sina rötter inom såväl socialismen som liberalismen. Utifrån vår tolkning uppträder en benägenhet att vilja avstanna det feministiska inflytandet över politiken. Vi kan utläsa åsikter om att liberalerna i många fall anser att jämställdheten har gått för långt. Detta visas på prov på i den aggressiva retorik som förs för att bemöta de politiska strategier som trots allt har banat för ett av världens mest jämställda länder. Utvärderingen av feminismen i debatten koncentreras istället till dess relation till staten. Med dessa glasögon är det inte så märkligt att feminismen väcker heta känslor hos liberalisterna och vice versa. När jämställdhet kritiseras för att föras under den röda fanan är det dessutom svårt att inte ställa sig frågan om det verkligen är jämställdhet som i grund och botten debatteras eller om jämställdhet snarare kommer i kläm i den evinnerliga kampen mellan de politiska blocken.

Verklighetens folk

Vänstern vägrar att tala om hela verkligheten

> Här är skillnaden mot dagens vänster fundamental när det gäller frågan om integration. Beröringsskräcken att på något sätt förknippas med rasism och främlingsfientlighet har gjort att vänstern har valt att blunda för de faktiskt existerande problemen som människor ser i sin vardag som dessvärre driver en del av dem in i högerextremismens famn (debattinlägg Rothstein).

Som vi nämnde inledningsvis har feminismen i debatten tillskrivits en status som vänsterns bundsförvant vilket gör att de ofta omfattas av samma kritik. Flera av debattörerna problematiserar att vänsterrörelsen idag inte är förankrad i verkligheten vilket sägs vara en bidragande orsak till dagens högerpolitiska samhällsklimat. I och med övergången från omfördelningspolitiken till dagens identitets- och behovspolitik sägs vänsterrörelsen ha tappat kontakten med vad som har kommit att benämnas som ”verklighetens folk.” En av flera aspekter i den polariserade jämställdhetskonflikten är vänsterns och feminismens beröringspunkt behovspolitiken som sägs kollidera med den liberala demokratins idé om rättvisa. Debattörerna uttrycker en besvikelse över vad politik har kommit att innebära då avståndet till de politiska makthavarna generellt sett är stort, något som är synonymt med misstrons tid. I denna besvikelse anklagas vänstern för att vara politiskt korrekt och bedriva en elitpolitik som inte är förankrad i verkligheten. Av debattinläggen att döma omfattas även den feministiska rörelsen av denna skepsis mot politiska aktörers vaga verklighetsförankring.

> Man kan peka på den feministiska vänsterns långvariga förnekelse av existensen av hedersrelaterat våld, man kan peka på stödet för åsikten att varje utfall där invandrare kommer sämre ut än etniska svenskar skall betraktas som ett utslag av rasism, man kan peka på sveket mot de unga muslimska kvinnor (och en del män) som tvingas in i en förtryckande kultur och man kan peka på ovilligheten att se kopplingen mellan vissa typer av invandring och kriminalitet (debattinlägg Rothstein).

Rothstein uttrycker att dagens vänster tampas med en förtroendekris som kan spåras till vänsterns beröringsskräck med obekväma sanningar. Han menar att det finns tabubelagda ämnen som behöver problematiseras. Att som vänstern vara försvarare av både feminismen och mångfalden har visat sig vara komplicerat. Moller Okin (2002:22) menar att det mångkulturistiska samhället har bäddat för att minoritetskulturers krav står i konflikt med västerländska jämställdhetsnormer. Moller Okin syftar här till att föra fram diskussionen om att vi behöver acceptera att det finns kulturer där kvinnors ställning inte stämmer överens med de västerländska idealen, vilket även Rothsteins citat reflekterar kring. Trots sin vänsterpolitiska bakgrund instämmer författaren Fredrik Ekelund i kritiken mot vänsterns benägenhet att inte våga tala om hela verkligheten.

> Folk är ju inte korkade. Varför skulle man rösta på ett parti som inte vågar tala sant om något för dem så viktigt (debattinlägg 1 Ekelund)?

Ekelund försöker här vinna mark genom att använda sig av ett resonemang som kan adresseras till sanningar som inte överensstämmer med den så kallade politiska elitens. Det folk som Ekelund åsyftar i citatet ovan är en stadsdel i Malmö, där SD har vunnit stor politisk mark (debattinlägg 1 Ekelund). Implicit uttrycks här att vänstern inte har formulerat en politik som kan bemöta dessa

invånares behov och därmed till viss del själva bär ansvaret för främlingsfientlighetens frammarsch.

> När jag ”ältar” kulturrelativismen är det inte för att göra gemensam sak med ”högern” som Linton skriver, utan för att den indirekt bäddar för extremhögern (debattinlägg 2 Ekelund).

> Om inte vänstern vill marginaliseras ytterligare måste man återknyta kontakten med friheten och jämlikheten och sluta flörta med kultur och religion (debattinlägg Demirbag-Sten).

Vänstern har istället, som även Demirbag-Sten hävdar, börjat flirta med kultur och religion. Detta menar hon har inneburit att de på vägen tappat förtroendet hos dem som tidigare vände sig till vänstern i hopp om nedmontering av den orättvisa ekonomiska fördelningen. Demirbag-Sten anser att vänstern har gått från upplysningstradition till kulturrelativism där alla kulturformer värderas lika (debattinlägg Demirbag-Sten). Hon menar att återgången tillbaka till friheten och jämlikheten kolliderar med kulturella och religiösa intressen, vilket kan tolkas som att dessa inte får rum i en demokrati.

> Delar av vänsterns, och många feministers, ovilja att ta tag i hederskultursfrågan går att skriva på samma kulturrelativistiska konto. Alla kulturer är ju lika mycket värda och varför ska egentligen Voltaires texter värderas högre än mulla Omars predikningar? (debattinlägg 1 Ekelund)

Det som här uppfattas som en ovilja att ta i vissa tabubelagda ämnen kan ses som uttryck för ett motstånd som ofta bemöter dessa sociala rörelser. Vi ser liknande former av motstånd i de diskussioner där feministisk argumentation diskvalificeras på grund av personliga erfarenheter. Såväl feminismen som den traditionella vänstern med rötter inom klasskampen föreslår strukturalistiska samhällsanalyser. Diskussionen läggs således på en nivå där de samhälleliga strukturerna står i fokus och inte de enskilda uttrycken. En sådan samhällsanalys, menar Eduards med flera, kräver en helt annan förförståelse än de enkla sanningar som serveras inom politiken.

> Genom att skapa enkla och förgrovade bilder av samhällsgrupper – jämställda européer mot ojämställda muslimer – legitimeras våldshandlingar mot invandrade kvinnor. Feministiska argument används för rasistiska syften (debattinlägg Eduards, Holmberg, Langhorst, Olsson).

Detta arbete innebär att aktivt ifrågasätta en strukturell underordning av kvinnor oavsett kultur. De patriarkala uttrycken är globala, men tar sig olika lokala och kulturella uttrycksformer. Dessa kan uppmärksammas genom ett intersektionellt perspektiv då vi behöver se till individens olika identiteter för att fullt kunna förstå ojämlika förhållanden. Det räcker inte att propagera för erkännandet av

olika identiteter. Ojämlikhet behöver studeras utifrån en mer komplex analysmodell där ojämlikheters och olikheters uppkomst förklaras och på vilket sätt de hänger samman (de los Reyes & Mulinari 2005:16). Verkligheten är därmed allt för komplex för att kunna reduceras till enkla förklaringsmodeller även om samhällsklimatet idag bäddar för enkelhetens politik.

Vänstern borde ansa i rabatten

Rosanvallon (2006:22) menar att demokratibegreppet under alla tider har gett sig till känna såväl som ett löfte som ett problem. Det demokratiska löftet om jämlikhet oavsett kön, klass eller etnisk tillhörighet har verkat kontraproduktivt då de politiska makthavarna inte har lyckats möta de ställda förväntningarna (Dahlgren 2009:16). Genomgående visar debatten på dessa tendenser av misstro mot ledande politiker och en besvikelse över den situation som det politiska systemet har gett upphov till.

> I ekonomiskt svåra tider blir motsättningarna tydligare och demokratin ifrågasatt. Hatet väpnar sig, i nynazisternas fackeltåg och i islamisternas källarmoskéer, och förtroendet för våra bärande samhällsinstitutioner sjunker markant (debattinlägg Demirbag-Sten).

Demirbag-Stens citat kan sättas i relation till Dahlgrens (2009:16) teorier om hur det demokratiska engagemanget har stagnerat då medborgarna känner vanmakt inför den traditionella politiska processen. Det sviktande engagemanget behöver sättas i sitt postmoderna sammanhang som präglas av ideologiernas nedskrivning och den alltmer omfattande individualiseringen. Beck (2000:120) menar att den moderna samhällsförändringen har frigjort oss från industrisamhällets sociala former med klass, familj och könsroller på samma sätt som vi under reformationen frigjorde oss från kyrkans makt. Detta har lett till den för postmoderniteten typiska individualiseringen där nya villkor leder till uppluckring av kategoriseringar som klasstillhörighet och könsroller. Detta samtidigt som ojämlikheten mellan människor faktiskt kvarstår. Tolkningen av den sociala ojämlikheten blir därför, enligt Beck, något ambivalent. Inkomstklyftorna är oförändrade medan sociala miljöer och klasskulturella livsstilar suddas ut. Det är i vår postmoderna tid som Ekelund efterfrågar en politisk självkritik och en tillbakagång till en mer traditionell politisk utformning för att möta dessa kvarstående ojämlikheter.

> Kanske borde vi inom ”kulturvänstern” ägna oss åt mer självkritik, som Rothstein föreslår, och fråga oss hur det är möjligt att så många av våra före detta politiska meningsfränder tog denna, till synes, märkliga ideologiska köksväg. Och hur gör vi för att vinna tillbaka dem? Måste man ”göra en Kjaersgaard”? Jag tror inte det. Förmodligen skulle det räcka långt ifall arbetarrörelsen gjorde upp med mångkulturalismens sämsta sida, kulturrelativisterna, och sökte sig tillbaka mot sina rötter från Upplysningen (frihet, jämlikhet, broderskap) (debattinlägg 1 Ekelund).

Wendt Höjer & Åse (1999:13) menar att den moderna feminismen uppstod just i paradoxerna i upplysningsfilosofins idéer om den abstrakta individen, där tankar om alla människors frihet, jämlikhet och broderskap förutsätter att det finns en universell prototyp av människor. I kopplingen mellan kön och politik kommer därmed konflikterna om jämställdhet, då ytterligare perspektiv har uppdagats och fler behov ska tillgodoses. I denna ambition att verka mångfacetterat anklagas vänstern och feminismen för en kontraproduktiv relativism.

> Företrädare för extremhögern såväl som högerliberaler har börjat använda ordet kulturrelativism som skällsord. Man menar att en ”kulturrelativist” är en person som inte vill stå upp för någonting, en som värderar alla kulturer lika. Breivik återkommer till begreppet åtta gånger i sitt manifest. Men den ursprungliga betydelsen av kulturrelativism är en annan, nämligen att alla kulturer, även vår egen, bör granskas med kritisk blick (debattinlägg Eduards, Holmberg, Langhorst & Olsson).

Vänstern har genom sin politik bidragit till en kulturell omvärdering vilket problematiseras i debatten. På liknande sätt har feminismen i sin kritik utmanat normer och perspektiv. Genom att se utanför dikotomier inser vi att vi både skapar vår kultur och att kulturen skapar oss. Fay (1996:241) menar att vi bör försöka undvika kategoriseringar som innebär begränsningar av våra tolkningsmöjligheter. Genom ett öppet sinne för alternativa tolkningar accepteras inte bara det som tidigare blivit fastställt och kategoriserats, utan sanningar söks även utanför normer (ibid:237f). I dagens globala samhälle tvingas vi oftare än förr konfrontera uppfattningar som går emot våra egna och genom det reflektera över våra föreställningar som får sättas i relation till andras. Det är här som feminismen med sina band till strukturalismen har ifrågasatts för att ha relativiska tendenser, då de menar att verkligheten i sig till viss del är förutbestämd och enbart iscensätter förutsättningarna för jämlikhet (ibid:77). En uppfattning som också uppträder inom vänstern och som utgör ännu en gemensam nämnare. Liedman beskriver i sin debattartikel postkolonialismen som en utlöpare av postmodernismen men som politiskt mer profilerad och drar paralleller till feminismen.

> Postkolonialisterna har velat framkalla en synvända; vi ska få möjlighet att se världen och oss själva från motsatt håll än det invanda. På så sätt påminner riktningen om feminismen. De ingrodda (van)föreställningarna ska ifrågasättas. […] Det är tydligt att dagens vänster enligt sina kritiker fallit offer för en gemensam villfarelse: relativismen. Enligt relativister kan man laborera med flera oförenliga sanningar. Det finns inte heller något som är entydigt gott eller ont (debattinlägg Liedman).

Alvesson (2003:15) menar att postmodernismen i viss mån kan ses som en metodologisk kritik som ifrågasätter det traditionella sanningssökandet. Postmodernismen som filosofi förkastar dessa traditionella ideal som rationalitet och

ordning och visar skepsis mot föreställningar om en stabil mening (ibid:28). Det som Rothstein och Ekelund åberopar när de menar att arbetarrörelsen bör söka sina rötter i upplysningen innebär alltså återgången till metanarrativen som postmodernisterna en gång ville häva. Detta trots att postmodernisterna noterade hur misstron mot ideologierna växte sig starkare och hur den politiska cynismen hos den stora allmänheten skapade misstro (ibid). Den postmoderna eran har erbjudit vänstern och feminismen både för- och nackdelar. Dels har den öppnat upp för fler perspektiv som har gynnat underordnade grupper samtidigt som den har inneburit en alltmer komplicerad organisering av rörelser som tillskrivs ideologisk status. Detta skulle kunna tolkas som en av förklaringarna till den nedskrivning av feminismen som uttalas i debatten. Filosofen Seyla Benhabib (1994:250) menar att feministiska och postmoderna tänkare egentligen inte kan utgöra teoretiska bundsförvanter på grund av att postmoderniteten har förkastat all form av ideologi och metaberättelser medan feminismen behöver en filosofi att luta sig mot. I och med att feminismen gör anspråk på att utarbeta en teori i kvinnans emancipatoriska intresse innebär det i förlängningen att de två strömningarna inte är förenliga (ibid:232). Trots detta var det först under postmoderniteten som feminismen kom att etableras som en politisk kraft vilket även är talande för det mångkulturalistiska perspektivet. Gemensamt för försvarare av den politiska korrekthetens två kärnor, mångfaldens och feminismen, är att de utmanar rådande dominansförhållanden. Denna ambition sorteras i debatten in under samlingsbegreppen kulturrelativism och politisk korrekthet då de normkritiska förhållningssätten utmanar det demokratiska systemet och gör anspråk på en större mångfald inom politiken. Vänstern och feminismen vill lyfta identiteter som har underordnats till följd av etablerade normer och föreställningar. I debatten sätts likställs sedan denna kulturrelativism med rörelsernas oförmåga att formulera principer för en gemensam framtid (debattinlägg Demirbag-Sten).

> Men den ursprungliga betydelsen av kulturrelativism är en annan, nämligen att alla kulturer, även vår egen, bör granskas med kritisk blick. I den svenska debatten blir det istället tydligt att det finns en okritisk tilltro till den svenska majoritetskulturen och till svenska män (debattinlägg Eduards).

Kulturrelativism har sin grund i den postmoderna traditionen om att sanningen är kontextbunden. Som tidigare nämndes är feminismens relation till postmodernismen problematisk då den feministiska livsåskådningen behöver förankras i en ideologi. I själva verket är snarare det intersektionella perspektivet postmodernismens potentiella bundsförvant. Genom att ställa sig kritisk till den normerande feminismen efterfrågar det intersektionella perspektivet en vidareutveckling av vad de anser vara en hegemonisk feminism till förmån för vita medelklasskvinnor (de los Reyes & Mulinari 2005:80). Därmed har också Pär Ström en poäng när han benämner feminismen som en rörelse med högst berättigade krav i sin begynnelse. Istället behöver vi tala om flera feministiska diskurser och praktiker, som kan problematisera intersektionen mellan flera maktstrukturer

och förhålla sig till det kvinnliga kollektivets differentierade levnadsvillkor vilka inte kan reduceras till enkla allmängiltiga sanningar (ibid:81).

Den politiska kartan som ritats om

Linton pekar på enkelheten i Ekelunds resonemang i tidigare avsnitt och ser där tendenser till populismens enkla politik. Rosanvallon (2006:222) beskriver populismen som en naturlig följd av dagens tillstånd av politisk förvirring. Populismen är dagens antipolitiska klimats mest extrema form.

> Skrapar man lite på Ekelunds text så ser man emellertid att det han eftersträvar kanske inte så mycket är vänsterns absoluta uppslutning kring en robust plattform som unisont förmår fördöma religiösa praktiker han ogillar, utan något annat: enkelhet. Det är han inte ensam om. Enkelhet, en begriplig och för alltid given berättelse om vad som gäller, är inte bara religionens attraktion utan också populismens enda riktigt stora lockelse (debattinlägg Linton).

I dagens politiska förvirring söker människan i enkelheten efter någon form av konkret kategorisering. Den enkla politiken sker på bekostnad av det mångfacetterade där de situationsbaserade maktrelationerna kräver en mer komplex samhällsanalys. Men då den allmänna urholkningen av förtroendet till våra politiska auktoriteter tenderar vi att välja den enkla vägen och söka sanningen i oss själva (Beck 2000). När politiken inte längre konstruerar visioner så utelämnas samhällsmedborgarna till sig själva och sina vardagliga val. Jämställdisterna talar om en feminism som påför den vanliga människan skuld och skam över hur de väljer att inordna sin vardag då de feministiska visionerna inte stämmer överens med traditionella vardagliga rutiner. Det blir därför effektivt för jämställdisterna att vädja till den allmänna opinionens åsiktsbildning. Beck (2000:175) erbjuder en förklaring till varför jämställdhet kan upplevas som problematisk som relaterar till vår rutinmässiga vardag. Att inte inordna sin vardag efter könsnormer ställer krav på en förändringsprocess. Det framgår att samhälleliga krav på jämställdhet som kolliderar med vardagliga behov och rutiner möter motstånd.

> Själv känner jag mig trygg i att dessa idéer, som jag kallar Jämställdhet 2.0, är jämställdhetens framtid. Människor vill ha stöd från samhället, men inte dekret om hur de ska inordna sin vardag (debattinlägg Billing).

Jämställdisterna Ström och Billing har i debatten gjort sig tolkar för den vanliga människan som står i konflikt med de elitistiska feministerna. Konflikten liknar den som Rosanvallon (2006:218) beskriver i sin definition av populism som han menar gör anspråk på att försvara ett homogent folk mot en föreställd motsats. Populism strävar efter att slå in en kil mellan det egna och de andra, bland annat genom demonisering.

> Men nu målas vi ut nästan som en extremiströrelse vilket har inneburit att många har tystnat. Vi är inte många som driver frågan längre, vi har blivit mål-

> tavlor på ett annat sätt. Vi är några få som det där hatet projiceras på (intervju Sveland).

Populismen verkar på flera sätt för att upprätthålla polariseringen mellan eliten och det verklighetens folk som den säger sig försvara. Med hänsyn till Rosanvallons (2006:219) analys av dagens demokratiska klimat är populismen motdemokratins och den negativa suveränitetens yttersta uttryck i och med sin fundamentala övervakning av eliterna. De hämtar kraft i avståndet mellan de politiska visionerna och den föreställda verkligheten. De jämställdhetspolitiska målsättningarna som kommer att ha inverkan över våra vardagliga liv kan därmed uppfattas som statliga intrång i den privata sfären. Här synliggörs glappet mellan vår önskan om förändring och våra väl inövade roller, vad som är viktigt i människors vardag och vad som är genomförbart och rationellt i ett vidare samhällsperspektiv. Ett glapp som består av dilemman mellan individuella slentrianmässiga beteenden och en förhoppning om att andra gjorde annorlunda (Grönlund & Halleröd 2008:18).

> Om denna individuella frihet leder till att kvinnor och män gör delvis olika val i sin vardag, ser jag det som en konsekvens av våra demokratiska rättigheter (debattinlägg Billing).

I debatten framgår att Ströms och Billings argumentation främst omfattar den personliga sfären. De gör utfall mot vad de vill mena är den politiska eliten som sägs inskränka varje individs fria vilja. Feminismen utmålats i debatten som en idealistisk rörelse som i sin kamp för rättvisa bortser från den vanliga människan och hennes behov och tillskrivs därmed en status som politisk korrekt vilket ytterligare stärker distanseringen från verklighetens folk. Något som jämställdisterna och högerpopulisterna plockar poäng på när de vill mobilisera opinioner för att häva den feministiska rörelsens politiska inflytande. Politiskt korrekt har som Sveland observerat blivit dagens högerpolitiska skällsord. När den feministiska rörelsen tillskrivs en status som politisk korrekt och elitistisk blir det sant i sina konsekvenser då föreställningen befäster avstånden mellan den politiska eliten och folket. Liedman genomskådar jämställdisternas försök till en förenklad samhällsanalys.

> Som man har jag väldigt svårt att förstå jämställdisterna med tanke på maktförhållandena. Klart att det finns en eller annan fader som har känt sig missgynnade i vårdnadstvister. Men det som har med makt att göra – pengar och löner och så är alltid till männens favör. Jämställdisternas argumentation berör det privata sfären, familjelivet med mera. Det är där de kan argumentera. Annat finns det ju tydliga siffror på (intervju Liedman).

Som tidigare nämndes talar jämställdisterna utifrån ståndpunkten att lagstiftningen under inflytande av kvinnorörelsen har kommit att utformas på ett sätt där män förfördelas. Precis som Liedman har observerat omfattar jämställdisternas argumentationen främst den privata sfären. Samtidigt menar debattens försvarare av feminismen att kvinnor och män, trots den nuvarande lagstiftningen, inte har samma rättigheter och skyldigheter.

> Att feminister i alla tider kämpat just för att förmå männen att ta mer ansvar för barn och familj och bli mer närvarande i sina barns liv är ett faktum de helt enkelt ignorerar. Här handlar kampen inte om att ta ansvar som pappa (med allt vad det innebär i tid, omsorg och pengar) utan om pappors ovillkorliga rätt till sina barn (debattinlägg 2 Sveland).

Lika rättigheter och skyldigheter för båda könen säger sig även jämställdisterna vara förespråkare för, men tar då inte hänsyn till könens olika möjlighetsstrukturer. Sveland ställer sig bakom jämställdisternas krav på pappors rätt till sina barn och menar att detta inte bara är en rättighet utan även en skyldighet. Än en gång kan vi slå fast att debattörerna är rörande överens om är att motståndarna inte har mandat att representera den demokratiska kampen för jämställdhet och att de gemensamma nämnarna utöver denna ömsesidiga övertygelse är få.

Konklusion: Baserat på ovanstående resonemang har vi kunnat utläsa att de politiska aktörerna påverkats av beroendeförhållandet till medierna. Publicitet är den främsta målsättningen hos de sociala rörelserna, syns du inte finns du inte. För att kunna konkurrera på den mediala arenan krävs att budskapet utformas efter etablerade medialiseringstekniker vilket sker på bekostnad av det konstruktiva politiska samtalet. Denna förenkling får ställas i relation till dagens demokratiska klimat vilket inte ger tillräckligt utrymme för en mångfacetterad verklighetsbeskrivning. Samtidigt beskylls feminismen och vänster för att inte tala om hela verkligheten vilket härleds till deras gemensamma nämnare det postmoderna relativiserandet. I sitt flirtande med kultur och religion anklagas de båda strömningarna för att utgöra elitistiska politiska projekt som saknar förtroende i den allmänna opinionen. Denna förenkling kan enligt Rosanvallon uttolkas ha tendenser av populism då demokratin går mediernas ärenden och influeras av medielogikens argumentationstekniker. Enkelheten blir således beröringspunkten mellan högerpopulism och jämställdism då argumentationen enbart behandlar isolerade aspekter av samhället utan att se helheten. Här framträder jämställdisternas influenser av liberalismen individfokus utan att ta vidare hänsyn till samhällsstrukturer. Liedman synliggör problematiken genom att belysa det som inte uttalas, och behöver sättas i relation till strukturella aspekter, i jämställdisternas otillräckliga och isolerade argumentation.

Hatet som gör mig politiskt deprimerad

> Varje text som protesterar mot ett destruktivt samhällsklimat, som vill varna för att gränserna för vad som är tillåtet att hävda förflyttas är viktig (debattinlägg Heberlein).

Denna studie är ett försök att orientera sig på den politiska kartan för att undersöka vem som gör gränsdragningarna i vårt demokratiska landskap. Den offentliga arenan är som vi har konstaterat inte fri från dominansförhållanden. Med hänsyn till de demokratiska ambitionerna är det därför viktigt att belysa ojämlikhetens konsekvenser för det demokratiska samtalet då olika röster får olika genomslagskraft. Vårt huvudsakliga syfte med studien var att utifrån debattartikelserien ”Hatet och politiken” kartlägga dagens jämställdhetspolitiska samtal. Utifrån våra analytiska tolkningar kan vi konstatera att det jämställdhetspolitiska samtalet är komplext. Det passionerade politiska samtalet som utgör grunden till den här debatten visar på centrala aspekter ur Rosanvallons och Dahlgrens teorier om den moderna demokratiska praktiken. I debatten använder aktörerna strategier som är anpassade efter den nya mediala plattformen för politisk diskussion. Skandalen och ryktet är avgörande för aktörernas trovärdighet då de söker stöd i den allmänna opinionen för att legitimera sin politiska agenda. Nedskrivningarna som förekommer i debatten visar prov på en numera etablerad strategi som ger relevans till Rosanvallons och Dahlgrens förståelse av den samtida demokratin. Dessa teoretiker har därför kommit att bli tongivande i det akademiska samtalet om demokrati när de sätter fingret på tendenser i den demokratiska verksamheten, då med hänsyn till vår tids medialisering av politiken och den demokratiska misstron.

Inledningsvis menade vi att feminismen kan liknas vid dagens jämställdhetsbegrepp. Med analysen i ryggen kan vi nu konstatera att så inte är fallet. Jämställdhet har istället kommit att tillskrivas en rad olika tolkningar i takt med att intresset för begreppet har vuxit. På FN:s kvinnokonferens under våren 2012 fastslogs att jämställdhetsutvecklingen har gått bakåt då organiseringen mot kvinnors frigörelse åter står stark (Folkpartiet). Detta fastställande bekräftar våra uttolkningar av debatten att den politiska kartan har omformats och att gränserna för den feministiska politiken har förskjutits. I debatten utmålas vänstern som feminismen främsta bundsförvant och att de tillsammans lider av en beröringsskräck inför vissa gemensamma tabubelagda ämnen. Trots dagens nyliberala samhällsklimat ställs vänstern och feminismen som ansvariga för de samhällspolitiska problem som målas upp i debatten. Problem som sägs härstamma från det postmoderna relativiserandet och oviljan att uppmärksamma olika kulturers skilda förutsättningar att infria våra demokratiska ideal.

Då vi i mötet med det empiriska materialet kunde konstatera att jämställdhetsfrågan är mångbottnad har vi behövt söka svar utanför den enskilda sakfrågan. Utifrån våra frågeställningar har vi uppmärksammat feminismens historiska och aktuella förhållanden, redogjort för debattklimatet, tagit hänsyn till olika individuella förutsättningar att verka som politiska subjekt, sett enkelhetens politik i relation till mångfaldsfrågor och utrett den kritik som riktats mot vänstern och feminismen gällande deras avsaknad av verklighetsförankring.

Avsikten med studien var att tydliggöra de åsikter som förs fram i debatten och med stöd i det teoretiska ramverket placera debattörerna på den politiska kartan. Vi har kunnat urskilja politiska strömningar som kan spåras tillbaka till ideologiska motsättningar som föddes under franska revolutionen. Utifrån de ideologiskt grundade idéerna om individen och samhället har vi kunnat förstå meningsskiljaktigheterna gällande demokrati och jämställdhet. Balansen mellan det kollektivistiska och individualistiska synsättet har historiskt sett präglat politiska konflikter om statligt inflytande. Utifrån dessa konstateranden blir den ständigt pågående striden om demokratin oundviklig. När debatten dessutom behandlar kvinnlig politisk organisering som utmanar rådande dominansförhållanden ger detta ytterligare upphov till motstånd och konflikten är ett faktum. Svelands inledande artikel tar upp hur kulturproduktion är delaktig i bevarandet av den manliga hegemonin när hon beskriver hur kvinnohatet har neutraliserats. Dessa tendenser ser vi även i replikerna som följer, då det framför allt är kvinnorna själva som diskuterar hur antifeminismen kan komma att påverka demokratin. Merparten av de manliga skribenterna väljer istället att fokusera på den traditionella blockpolitiken. Detta kan tolkas som ännu ett belägg för hur kvinnor står utanför politiken då hotet mot kvinnor som verkar i offentligheten inte betraktas som en allmän fråga utan snarare som en kvinnofråga som bör drivas av de utsatta själva. Detta borde väl stå i strid mot den demokrati som de alla säger sig värna om.

Misstron mot de traditionella politiska institutionerna har gett näring åt såväl feminismen som jämställdismen vilka upplever sig svikna av de demokratiska idealen. Genom att se till typiskt senmoderna markörer som den politiska misstron, den allt mer omfattande medialiseringen av politiken och det ideologiskt tolkningsbara demokratibegreppet har vi kunnat uppmärksamma de villkor som de sociala rörelserna verkar inom. Medierna är den främsta arenan för åsiktsbildning och för att forma den allmänna opinionen vilket gör sig påmint i och med argumentationsteknikerna som har influerats av mediedramaturgins polarisering, recensering, demonisering, personifiering och förenkling. Dramatiserandet av politiken är ett uttryck för den passion som alltmer har kommit att prägla den politiska retoriken, vilket även beläggs i Rosanvallons och Dahlgrens demokratianalyser. I debatten gör sig denna passion påmind i och med de ömsesidiga extremistanklagelserna och den autentiska argumentationen. I ett samhälle där vi översköljs av information och förväntas ta snabba beslut ligger det nära till hands att välja enkla svar på komplexa frågor. Då blir enkelhetens politik, med polariseringen mellan populist eller politiskt korrekt, demokratins *happy meal*.

Sammanfattningsvis är stämningen i debatten hätsk mellan motståndarsidorna och inläggen bidrar till en infekterad debatt där lägrens anhängare beskyller varandra för den politiska dystopi som utmålas i texterna. De ställer motståndarna ansvariga för utvecklingen mot en allt mer extrem politik som bäddar för normalisering av extremistiska åsikter på den politiska kartan som håller på att ritas om. Debattörerna är rörande överens om att motståndarna inte bör få bedriva den demokratiska kampen för jämställdhet och det kan tolkas som om de lider av en gemensam politisk depression. Sveland och Ström uttrycker båda att det är lågt till tak i debattklimatet, men frågan är om det går att påstå att det är lågt till tak i en debatt där båda sidorna kallar varandra för extremister. Debatten får således stå som bevis för den inom liberalismen heliga yttrandefriheten. Liedman summerar debatten som att den gav ”ett intryck om att de slogs med sina kompisar, ibland var det lite väl internt” (intervju Liedman). DN:s kulturchef Björn Wiman menar att allt inom ramen för yttrandefriheten ska kunna publiceras på Kultursidorna. ”Man inte bara kan utan man bör kunna skriva vad fan som helst” (intervju Wiman). Frågan är istället *vilka* som får skriva ”vad fan som helst” då det redan nämnts att DN är en offentlig arena främst för redan etablerade skribenter, det vill säga snarare bildad medelklass och kulturelit än verklighetens folk. Trots Wimans förhoppningar om ”Hatet och politikens” status som den stora kulturdebatten under våren 2012 är risken därför stor att debattörerna framför allt predikade för redan frälsta. De som Fredrik Ekelund i sitt debattinlägg menar har fastnat innanför tullarna och fått fel på kompassen.

Referenser

Tryckta källor

Alvesson, M. (2003). *Postmodernism och samhällsforskning*. Lund: Liber

Ball, T. & Dagger, R. (2011). *Political Ideologies and the Democratic Ideal.* Harrisonburg: Pearson

Beck, U. (2000). *Risksamhället – på väg mot en annan modernitet.* Göteborg: Daidalos

Beckman, L. (2007). *Grundbok i idéanalys – det kritiska studiet av politiska texter och idéer.* Stockholm: Santérus Förlag

Benhabib, S. (1994). *Autonomi och gemenskap.* Göteborg: Daidalos

Bergström, G. & Boréus, K. (2010). *Textens mening och makt – metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys.* Lund: Studentlitteratur

Clayhills, H. (1992). *Kvinnohistorisk uppslagsbok.* Värnamo: Rabén och Sjögren Bokförlag

Dahlgren, P. (2009). Media *and Political engagement – Citizens, Communications, and Democracy.* New York: Cambridge University Press

Eduards, M. (2002). *Förbjuden handling.* Malmö: Liber

Fay, B. (1996). *Contemporary Philosophy of Social Science.* London: Blackwell

Fraser, N. (2003). *Den radikala fantasin mellan omfördelning och erkännande.* Göteborg: Bokförlaget Diadalos AB

Grönlund, A. & Halleröd, B. (2008). *Jämställdhetens pris*. Umeå: Borréa Bokförlag

Hedvall, B. (2011). *Vår rättmätiga plats*. Stockholm: Bonnier fakta

Holmberg, C. (1996). *Det kallas manshat.* Göteborg: Anamma förlag

Johannessson, K. (2004). *Retorik – eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedts förlag

Larsson, R. (2007). *Politiska ideologier i vår tid*. Lund: Studentlitteratur

Liedman, S-E. (2005). *Från Platon till kriget mot terrorismen.* Stockholm: Albert Bonniers förlag

Lovendusky, J. (2005). Introduction: Statefeminism and the Political Representation of women. I Lovendusky, J. (red). *Statefeminism and Political Representation.* New York: Cambridge University Press

Moller Okin, S. (2002). *Mångkulturalism – kvinnor i kläm?* Göteborg: Diadalos

PISA (1998). *DN Debatt och Brännpunkt. En studie av vad debattforumen i Dagens Nyheter respektive Svenska Dagbladet betyder för samhällsdebatten*. Uppsala: Statsvetenskapliga institutionen

Popova, S. (2004). *Elitfeministerna.* Stockholm: Bonniers förlag

Reyes de los, P. & Mulinari, D. (2005). *Intersektionalitet – kritiska reflektioner över (o)jämlikhetens landskap.* Malmö: Liber AB

Rosanvallon, P. (2010). *Motdemokratin. Politiken i misstrons tid.* Stockholm: Tankekraft.

Stenius, Y. (1996). Socialdemokratin i "det postmoderna samhället". I Bengtsson, H. & Wirten, P. (red). *Epokskifte – en antologi om förtryckets nya ansikte*. Stockholm: Tiden Athen.

Merriam, B. S. (2006). *Fallstudien som forskningsmetod.* Lund: Studentlitteratur.

Sigrell, A. (2001). *Att övertyga mellan raderna – en retorisk studie om underförståddheter i modern politisk argumentation*. Åstorp: Rhetor Förlag och Anders Sigrell

Strömbäck, J. (2001). *Gäster hos verkligheten – en studie av journalistisk, demokrati och politisk misstro*. Stockholm: Symposion AB

Wendt Höjer, M & Åse, C. (1999). *Politikens paradoxer – En introduktion till feministisk politisk teori*. Lund: Academia Adacta

Wendt, M. & Eduards, M. (2010). Fienden mitt ibland oss – kön och nation i pressbevakningen av Feministiskt initiativ. I Jansson, M. Wendt, M. & Åse, C. (red). *Den nationella väven – feministiska analyser*. Lund: Studentlitteratur

Østbye, H. et al. (2004). *Metodbok för medievetenskap*. Malmö: Liber

Elektroniska källor

Dagens Nyheter http://info.dn.se/info/om-oss/ [2012-05-14]

Dagens Nyheter 2012-01-04 http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/nar-ska-det-roda-rinna-av-kulturens-fana [2012-05-15]

Folkpartiet http://www.folkpartiet.se/Vara-politiker/Ministrar-i-regeringen/Ministrarnas-webbplatser/Nyamko-Sabuni/Artiklar/orovackande-utveckling-av-jamstalldheten-i-flera-lander/ [2012-05-22]

Debattartiklar

Debattinlägg Billing, P. (2012). Mansfrågorna har försvunnit till förmån för kvinnorna. *Dagens Nyheter*, 15 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/pelle-billing-mansfragorna-har-forsvunnit-till-forman-for-kvinnorna)

Debattinlägg Bratt, A-K. (2012). Hatet mot feminister växer. *Dagens Nyheter*, 22 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/hatet-mot-feminister-vaxer)

Debattinlägg Demirbag-Sten, D. (2012). Vänstern måste formulera principer för en gemensam framtid. *Dagens Nyheter*, 17 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/dilsa-demirbag-sten-vanstern-maste-formulera-principer-for-en-gemensam-framtid)

Debattinlägg Eduards, M, Holmberg, C, Langhorst, J, Olsson, H. (2012). Hatet skapar rädsla och tystnad. *Dagens Nyheter*, 13 mars. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/hatet-skapar-radsla-och-tystnad)

Debattinlägg 1 Ekelund, F. (2012). Vänstern vägrar att tala om hela verkligheten. *Dagens Nyheter*, 21 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/vanstern-vagrar-att-tala-om-hela-verkligheten)

Debattinlägg 2 Ekelund, F. (2012). God står mot ond. Hellre dialog än kortslutning av det offentliga samtalet. *Dagens Nyheter*, 12 mars. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/fredrik-ekelund-hellre-dialog-an-kortslutning-av-det-offentliga-samtalet)

Debattinlägg Gustavsson, G. (2012). Farliga ryggmärgsreflexer. Därför ska vi akta oss för att argumentera med känslorna. *Dagens Nyheter*, 20 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/gina-gustavsson-darfor-ska-vi-akta-oss-for-att-argumentera-med-kanslorna)

Debattinlägg Heberlein, A. (2012). Därför är det en lättnad att kallas idiot. *Dagens Nyheter*, 18 mars. (http://www.dn.se/kultur-noje/darfor-ar-det-en-lattnad-att-kallas-idiot)

Debattinlägg Liedman, S-E. (2012). Dags för vänstern att ansa i rabatten. *Dagens Nyheter*, 15 mars. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/sven-eric-liedman-dags-for-vanstern-att-ansa-i-rabatten)

Debattinlägg Linton, M. (2012). Hur långt ser man från en balkong i Malmö? *Dagens Nyheter*, 5 mars. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/magnus-linton-hur-langt-ser-man-fran-en-balkong-i-malmo)

Debattinlägg Rothstein, B. (2012). Vänstern måste rannsaka sig själv. *Dagens Nyheter*, 14 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/bo-rothstein-vanstern-maste-rannsaka-sig-sjalv)

Debattinlägg Ström, P. (2012). De är rädda nu. Feministerna har inte kunnat hantera sin framgång. *Dagens Nyheter*, 10 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/par-strom-feministerna-har-inte-kunnat-hantera-sin-framgang)

Debattinlägg 1 Sveland, M. (2012). Hatet som gör mig politiskt deprimerad. *Dagens Nyheter*, 8 februari. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/hatet-som-gor-mig-politiskt-deprimerad)

Debattinlägg 2 Sveland, M. (2012). I tystnaden vilar förnekelsen av orättvisorna. *Dagens Nyheter*, 27 mars. (http://www.dn.se/kultur-noje/debatt-essa/i-tystnaden-vilar-fornekelsen-av-orattvisorna)

Intervjuer
Intervju Liedman (per telefon 2012-04-26)
Intervju Ström (per e-post 2012 -04-22)
Intervju Sveland (per telefon 2012-04-24)
Intervju Wiman (per telefon 2012-04-12)

Upplysningsdiskursens makt

Kajsa Tretow

Inledning

Jag erkänner gärna den naivitet och okunskap med vilken jag för första gången klev in i humanisternas och samhällsvetarnas värld, vilket skedde den dag då jag påbörjade grundkursen i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds Universitet. Det var som om en helt ny värld öppnade sig. Med två års universitetsstudier i bagaget trodde jag mig veta ungefär vad som väntade mig, men i själva verket hade jag inte den blekaste aning om på vilket sätt forskning inom dessa fält bedrivs och upptäckten av detta skulle så småningom komma att ställa inte bara min syn på vetenskap, utan faktiskt hela min världsuppfattning på ända. Till saken hör att det jag hade studerat tidigare var ämnen som geologi, ekologi, kemi och matematik, alltså rent naturvetenskapliga discipliner, och jag behöver väl knappast nämna att allt var hemskt mycket enklare på den tiden. Jag hade förvisso länge förhållit mig kritisk till mycket av det som jag stötte på i vardagslivet, men då handlade det ju om politiska frågor utan någon direkt vetenskapsanknytning. Mot vetenskapen hade jag däremot ingen anledning att vara kritisk eftersom jag var övertygad om att den i största möjliga mån avbildade verkligheten och på så sätt strävade efter att nå en objektiv sanning. Kort och gott kan man säga att jag hade ett oreflekterat och något positivistiskt förhållningssätt till vetenskap.

De vetenskapliga debatter som når offentligheten illustrerar ofta en konflikt som till synes råder mellan naturvetare och samhällsvetare och som grundar sig i just vetenskapssyn. Precis en sådan debatt försiggick i vårt grannland Norge för ett par år sedan i samband med att den populärvetenskapliga serien *Hjernevask* sändes på norsk public service-TV. I *Hjernevask* gör den folkkäre komikern Harald Eia en kritisk granskning av sociologisk forskning genom att ställa kontroversiella frågor om biologiska skillnader mellan olika människor, och extra hårt går han åt genusvetenskapen, som ett halvår senare mister sitt forskningsanslag från norska staten på grund av bristande förtroende (Nipen 2011). De naturvetenskapliga forskarna som medverkar i programmet har ju riktiga bevis och bedriver objektiv forskning, till skillnad från sociologerna. Frågan är dock om det verkligen är så enkelt. Går det överhuvudtaget att bevisa vetenskapliga teorier och existerar något sådant som en objektiv vetenskap? Bara det faktum att sådana här hätska debatter kan uppstå inom det vetenskapliga samtalet tyder ju på att det i högsta grad innehåller en ideologisk dimension.

När jag sneglar tillbaka så här i backspegeln kan jag inte undgå att drabbas av en viss oro. För även om just mina kritiska ögon verkar ha klarat sig undan utan några bestående men kan jag inte låta bli att undra vilken vetenskapssyn och världsuppfattning som döljer sig dels bakom alla de anonyma ansikten som jag går förbi på gatan, men även bakom mina vänners kommande doktorsavhandlingar. Accepterar de all kunskap som går under beteckningen vetenskaplig lika okritiskt som jag gjorde för ett antal år sedan? Tror de också på en vetenskap som är helt objektiv och fullständigt fri från värderingar och intressen av olika slag? Dessa frågor är nästan omöjliga att besvara utan att göra åtskilliga djupintervjuer, men jag skulle eventuellt kunna komma dem på spåren genom att undersöka hur sådana här föreställningar uppstår.

Enligt den engelske sociologen Anthony Giddens (1996:84f) lever vi idag i ett senmodernt samhälle som bland annat utmärks av omfattande risker samt av den tillit till abstrakta system som ständigt måste upprätthållas. För att våra vardagsliv ska fungera krävs det nämligen att vi litar på att vissa värden är konstanta och på att så kallade ansiktslösa åtaganden har utförts på ett riktigt sätt. Om vi till exempel ska göra en flygresa måste vi inte bara lita på att biljetten verkligen gäller som färdbevis utan även på en mängd olika expertsystem, till exempel de som har konstruerat flygplanet, de som utför kontinuerliga säkerhetskontroller samt att piloten kan sitt jobb. Denna tillit blir vi insocialiserade i redan i grundskolan genom vad Giddens (1996:88) kallar för en *dold läroplan*. Skolans naturvetenskapliga undervisning ger oss alltså inte bara verktyg med vilka vi enklare kan förstå hur världen är uppbyggd, utan den spelar även en viktig roll när det gäller att ge oss respekt och påföljande tillit för naturvetenskaplig och teknisk kunskap. För att uppnå denna respekt hjälper det naturligtvis att framställa kunskapen som obestridlig och det krävs därför studier på hög nivå för att man ska bli införstådd i hemligheten ”att alla vetenskapliga kunskapsanspråk är felbara” (Giddens 1996:88).

Människors syn på vetenskap tycks alltså enligt Giddens i första hand styras av det vi lär oss i grund- och gymnasieskolan, men i egenskap av medie- och kommunikationsvetare är jag mer intresserad av hur denna vetenskapssyn upprätthålls och/eller eventuellt utmanas genom de sätt på vilka vetenskaplig verksamhet framställs i media och även om det har gjorts en hel del forskning på såväl vetenskapsjournalistik i exempelvis dagstidningar som populärvetenskap i övrigt så är det ett ämne som långt ifrån har ägnats tillräckligt med uppmärksamhet.

Syfte och frågeställning

I min uppsats vill jag undersöka den bild av vetenskap som målas upp i Sveriges tre största populärvetenskapliga tidskrifter och sätta den i relation till den vetenskapsteoretiska diskussion som sedan 1960-talet har pågått i västvärlden, men jag vill även återföra den till en historisk och politisk kontext. Med utgångspunkt i ovanstående resonemang har jag formulerat tre forskningsfrågor

som får ligga till grund för min analys av empirin: Hur framställs vetenskap och forskningsverksamhet? Hur framställs relationerna mellan olika vetenskaper? Hur kan detta tolkas ur ett vetenskapsteoretiskt perspektiv?

Studiens genomförande

För att kunna studera en så abstrakt egenskap som vetenskapsteoretiskt förhållningssätt är det nödvändigt att välja en *kvalitativ innehållsanalys* framför en kvantitativ. Detta är nämligen inte en egenskap som kan studeras bokstavligt i det manifesta innehållet utan något som i stor utsträckning är dolt bakom detta och därför snarare måste utläsas mellan raderna. Eftersom jag genom att studera hur vetenskapen framställs försöker avtäcka de maktstrukturer som gömmer detta latenta innehåll kan analysen även sägas ha ett ideologikritiskt angreppssätt (Fay 1996:129). Mycket av analysen bygger dock på en tydlig uppdelning mellan å ena sidan naturvetenskaper och å andra sidan samhällsvetenskaper och humaniora (nedan kallade *humanvetenskaper*), vilket medför att den inte är i total avsaknad av kvantitativa aspekter, även om dessa först och främst kommer till uttryck när det gäller vilka vetenskapliga ämnesområden som tidskrifterna har valt att behandla, alltså den andra forskningsfrågan. I övrigt har jag utifrån min egen tolkning och den vetenskapsteoretiska litteratur ifrån vilken min analys utgår försökt hitta samband som jag sedan har kategoriserat med avseende på olika teman, allt för att ge en så utförlig beskrivning av innehållet som möjligt, samt förklara hur detta kan tolkas ur ett vetenskapsteoretiskt perspektiv.

Inför genomförandet av ovanstående typ av analys går det inte att nog betona hur viktigt det är att vara helt på det klara med vilket vetenskapsteoretiskt förhållningssätt man själv utgår ifrån, eftersom denna vetenskapssyn ju inte bara kommer att prägla uppsatsarbetet i stort, utan även själva analysen och de kritiska anmärkningar som görs där. Därför ska jag börja med att redogöra för de mest centrala vetenskapsteoretiska antaganden som ligger till grund för uppsatsen, innan jag presenterar empirin och därefter lite kort beskriver hur studien genomfördes rent praktiskt.

En perspektivistisk vetenskapssyn

Det vetenskapsteoretiska förhållningssätt om jag utgår ifrån är inte bara det som jag har funnit vara mest användbart utan det är även ur ett moraliskt perspektiv det snällaste, alltså det som i minst utsträckning riskerar att användas på ett för samhället destruktivt sätt. För vägledning har jag tagit hjälp av det *perspektivistiska* och *multikulturella* förhållningssätt som den amerikanske filosofen Brian Fay (1996) beskriver i sin bok *Contemporary Philosophy of Social Science*. Trots att dessa två termer är svåra att helt separera från varandra är det framför allt perspektivismen som är aktuell i föreliggande uppsats och denna bör därför förklaras lite närmare. Perspektivism bygger på epistemologisk relativism

och är det synsätt som framför allt inom humanvetenskaperna sedan 1960-talet har ersatt positivismen som dominerande kunskapsteoretiskt förhållningssätt. Enligt perspektivismen saknar människan förmåga att se verkligheten som den är och i stället betraktas den alltid ur ett perspektiv med hjälp av de föreställningar och begrepp som finns tillgängliga inom vår kultur. Man kan alltså inte, vilket hävdas från positivistiskt håll, nå objektiv kunskap genom olika typer av vetenskapliga mätningar. All fakta har genomgått processer av bedömning och kategorisering, och den består enbart av preliminära ”sanningar”, som tack vare goda argument för tillfället har låg sannolikhet att bli ifrågasatta (Fay 1996:72–74).

Mycket av Fays (1996:223–224) synsätt bygger på *dialektik*, alltså en upprätthållen balans mellan olika dikotomier som då antingen måste kompromissa eller samverka sida vid sida. Ett exempel på en sådan dikotomi är den mellan holism och atomism, det vill säga huruvida det är samhället eller individen som så att säga ”bestämmer” och därmed utgör det viktigaste studieobjektet. Här är Fays (1996:68–70) balanserade inställning att samhället möjliggör och begränsar individens handlingar, vilka samtidigt är medvetet avsiktliga. Eftersom detta är en textanalys som dessutom delvis bygger på poststrukturalistiska teorier kommer min uppsats oundvikligen att luta något åt det holistiska hållet, även om jag givetvis är medveten om att individen inte är en passiv mottagare av de budskap som texten avser att förmedla, utan att tillägnelsen sker genom en aktiv tolkningsprocess och meningen inte skapas förrän i det ögonblick som texten läses (Fay 1996).

Urval och empiriskt material

En kvalitativ innehållsanalys bygger på en djupare tolkning och en fokus på vissa aspekter av materialet som därför ofta väljs strategiskt, utifrån vilka som förväntas ge mest relevant information (Østbye 2004). Populärvetenskap förekommer i så gott som alla mediekanaler och att jag valde att studera fenomenet just i tidskriftsform beror främst på att dessa är relativt stora publikationer som läses av många. Tidskrifterna finns lätt tillgängliga i såväl mataffären som på lokala bibliotek, och dessutom uppfattar jag att åtminstone *Forskning & Framsteg* och *Illustrerad Vetenskap* har ett gott anseende och är väl förankrade hos den vetgiriga allmänheten. För att få en så bred grund som möjligt valde jag att studera flera titlar, och förutom de två som redan nämnts har jag även studerat *Allt om Vetenskap*. Dessa tre titlar är de allmänpopulärvetenskapliga tidskrifter som dominerar den svenska marknaden, alltså av de som saknar inriktning på ett specifikt ämnesområde. Det finns till exempel en uppsjö av titlar som uteslutande skriver om historia, vilka jag valde att inte inkludera. Att ha fler än en tidskrift att jämföra med ger inte bara sammantaget fler läsare och därmed ett ökat generaliseringsstöd; det erbjuder även en möjlighet att fokusera på skillnader, genom vilka empiriska samband kan göras mer konkreta.

För ytterligare inspiration har jag även sett samtliga sju avsnitt av den norska TV-serien *Hjernevask*,[1] som nämndes i inledningen. Av denna har dock ingen grundlig analys gjorts, utan den har mest använts för att ge uppslag till det avslutande diskussionskapitlet, där jag diskuterar vetenskapens samhälleliga konsekvenser och dess politiska dimensioner. En komplett lista över all empiri finns i Bilaga 1. Nedan beskrivs de studerade tidskrifterna kortfattat i tur och ordning.

Allt om Vetenskap grundades år 2004, ägs av det börsnoterade företaget Medströms AB och har en räckvidd på 133 000 läsare. Tidigare har tidskriften utkommit en gång i månaden men av någon anledning kom det bara ut tio nummer under 2012, av vilka jag har undersökt nr 6–10. Samma företag ger även ut dottertidskriften *Allt om Vetenskap Tema Historia* (*Allt om Vetenskap* 2012; TNS Sifo 2012).

Forskning & Framsteg har ungefär lika många läsare som *Allt om Vetenskap*, 135 000, men är med sina 45 år på nacken klart äldst i gamet och skiljer sig från de övriga också med avseende på ägandeform. Tidskriften ägs nämligen av en stiftelse utan vinstsyfte och verksamheten finansieras i stället av stiftelsens 15 intressenter, som består av allt från Vetenskapsrådet (som har flest representanter i styrelsen) till Energimyndigheten och Sida. *Forskning & Framsteg* utkom med nio nummer under 2012 av vilka jag har studerat de fem sista, men allt deras material finns även tillgängligt gratis på Internet (*Forskning & Framsteg* 2012; TNS Sifo 2012).

Det första numret av *lllustrerad Vetenskap* kom ut år 1984 och detta skedde samtidigt i Sverige, Danmark och Norge. Tidskriften ägs av mediejätten Bonnier Publications och utkommer idag i hela 18 länder; i Sverige med 18 nummer om året av vilka jag har läst nr 13–18/2012. Räckvidden på 583 000 läsare gör den till landets största populärvetenskapliga tidskrift (*Illustrerad Vetenskap* 2011; TNS Sifo 2012).

Tillvägagångssätt

Nästa fråga att ta ställning till var hur många utgåvor av varje tidskrift som behövde studeras, eftersom jag antog att det för mitt ändamål inte räckte med ett nummer av varje. För att göra studien så aktuell som möjligt började jag helt enkelt med de senaste numren och arbetade mig bakåt tills jag hade läst tillräckligt för att med säkerhet kunna urskilja vissa återkommande fenomen och genomgående diskurser. Tack vare den hermeneutiska cirkeln, där delens mening bygger på helhetens mening och vice versa, blev läsningen mer noggrann ju fler tidningar jag läste, eftersom jag kunde fördjupa mig i sådant som passade in i tidigare kartlagt mönster (Fay 1996:145). Dessutom började jag kunna göra kopplingar till den teorilitteratur som lästes parallellt och som på grund av sin essäistiska karaktär och sina vetenskapshistoriska inslag har släktskap med empirin, varför den också kan sägas ha en viss empirisk betydelse.

Eftersom flera av de vetenskapsteoretiska verk som lästes i samband med uppsatsarbetet argumenterar för att det varken kan eller bör finnas några gene-

rella metodregler som alltid måste följas utan att metoden i stället måste anpassas till den specifika forskningssituationen har arbetet utförts i enlighet med dem, alltså på ett ganska fritt och förbehållslöst sätt (se t.ex. Liedman 1998:159; Toulmin 1995:272). Inte heller själva analysen följer några strikta analysmetoder och inspiration har hämtats från retoriken, semiotiken och lingvistiken, även om *diskursanalysen* nog kan sägas utgöra grunden. Diskursanalys handlar om att ifrågasätta självklar kunskap, en kunskap som i själva verket är historiskt och kulturellt betingad och som skapas och upprätthålls i och genom olika former av sociala processer (Winther Jørgensen & Philips 2000:11–12). Det finns flera olika diskursanalytiska inriktningar, men själv har jag mest använt mig av begreppets upphovsman Michel Foucaults texter, vars diskursbegrepp kommer att förklaras närmare i nästa kapitel.

När vetenskapen töms på historia[2]

Som nämndes i inledningen lever vi i en senmodern tid som utmärks av att vi nu har börjat bli uppmärksamma på de konsekvenser som följer i modernitetens fotspår (Giddens 1996). Just modernitetsbegreppet och hur vi definierar detta spelar en avgörande roll när det gäller vår syn på vetenskap, eftersom många förlägger modernitetens början till mitten av 1600-talet när filosofen René Descartes och fysikern Isaac Newton lade grunden till den moderna vetenskapen och dess medföljande världsbild. Två som har skrivit om hur vetenskapen har utvecklats i modern tid är den tyske vetenskapsteoretikern Thomas Kuhn och den engelske idé- och lärdomshistorikern Stephen Toulmin, vilket de dessutom har gjort från två totalt olika utgångspunkter som dock kompletterar varandra väl. Medan Kuhn, som från början var fysiker, helt öppet bortser från yttre omständigheter och bara talar om inomvetenskapliga processer, återför Toulmin vetenskapens utveckling till sin historiska, sociala och inte minst politiska kontext. Även om Toulmins historieskildring inte tar sig konkreta uttryck i analysen är den som diskursiv beskrivning ändå högst relevant då den avspeglar den diskussion som har förts inom akademiska kretsar och dessutom på ett basalt plan har format mitt sätt att tänka.

Den moderna vetenskapens utveckling

Stephen Toulmin (1995) anser den uppfattning av modernitetens uppkomst som har blivit den vedertagna vara gravt felaktig eftersom den bortser från väsentliga historiska omständigheter. Enligt denna ”standardskildring” satt på 1630-talet en från omvärlden avskärmad René Descartes på sin kammare i ett lugnt Europa präglat av välstånd och lade grunderna till dagens sekulära vetenskap. I själva verket hade reformationen stärkt de religiösa motsättningarna och utanför fönstret rasade det 30-åriga kriget som just då inte såg ut att ha något slut. Detta är bakgrunden till Descartes sökande efter visshet och även till att hans idéer emottogs med en sådan entusiasm; de erbjöd en strikt rationell världsbild som var oberoende av religiösa doktriner. Descartes själv var dock precis som de flesta andra intellektuella vid den här tidpunkten djupt troende, och precis som för Newton var det Guds lagar han studerade. Hans teorier byggde på ”skrivna påståenden vars giltighet vilade på deras inbördes relationer” (Toulmin 1995:55) och med dessa övergavs det praktiska och lokala till förmån för det abstrakta och generella.

Den världsbild som Descartes baserade sina teorier på, och som inte på allvar skulle komma att ifrågasättas förrän långt senare kretsade kring ett grundläggande antagande om dikotomin materiellt/mentalt. Naturen var materiell och bestod av overksamma fysiska objekt drivna enbart av kausal nödvändighet, om de inte var påverkade av mentala krafter, alltså av Gud eller någon mänsklig aktivitet. Människan sågs som ett blandat väsen, vars själs rationella förnuft ständigt var tvunget att kämpa mot den fysiska kroppens känslor. Vidare ansågs den historielösa naturen styras av orubbliga lagar som Gud hade inrättat i samband med skapelsen, innan vilken världen inte existerade. Denna referensram gjorde att många av de vetenskapliga ämnen som vi idag ser som självklara, som exempelvis geologi och psykologi, var fullkomligt tabu. När det 30-åriga kriget tack vare ren utmattning tog slut i och med den Westfalska freden, skapades ett system av nationalstater. Europa strävade nu efter stabilitet och vad passade då bättre än att modellera samhället på den gudomliga ordning som naturen så uppenbart utgjorde. I denna ordning fanns lämpligt nog också en naturlig hierarki som även den kunde överföras till den sociala ordningen och därmed rättfärdiga ojämlikhet och diskriminering. Med utgångspunkt i allt detta hävdar Toulmin (1995) att det var lika mycket av politiska som av vetenskapliga orsaker som denna världsbild blev så allmänt accepterad. Efter religionskrigens splittring sökte man desperat efter ett Kosmopolis, en enhetlig, ordnad värld. Den period under 1700-talet då nationalstaten var som allra starkast och den nya världsbilden började sprida sig till allmänheten (innan den så småningom bit för bit föll samman) brukar kallas för *Upplysningen*, ett begrepp som spelar en central roll i denna uppsats.

En annan viktig period i Toulmins reviderade skildring av moderniteten är 1500-talets renässans, som utmärktes av humanism, frispråkighet och religiös tolerans hos de intellektuella, vilka även dammade av antikens klassiker. Tyvärr blev denna humanism bortglömd i samband med mordet på Henri IV av Frankrike och religionsmotsättningarna tog överhand, vilket på sikt ledde till rationalism, nationalstater och upplysning. I början av 1900-talet hade dock mycket av den moderna världsbilden rasat samman (bland annat till följd av kvantfysikens teorier om oordning) och möjligheten för en mer humanistisk syn öppnades åter upp, något som vi uppenbarligen inte var redo för och därför skulle få vänta ytterligare ca 50 år på.

> 30 års slaktande i religionens namn föregick skapandet av nationalstaternas moderna system; 30 års slaktande i nationens namn behövdes innan européer och amerikaner var beredda att erkänna dess brister (Toulmin 1995:227).

År 1962 skapade Thomas Kuhn rabalder i hela akademin med sin radikala bok *De vetenskapliga revolutionernas struktur*, och denna händelse utgör den viktigaste milstolpen i det som Toulmin (1995:127–128) kallar för re-renässansen, alltså en återgång till en mer perspektivistisk vetenskapssyn än den som på 1600-talet introducerades av Descartes och som under 1900-talets mellankrigstid fick ett uppsving i Wienkretsens positivistism genom en återgång till ett än mer fanatiskt sökande efter en enhetlig vetenskap. Kuhn (2009) var kritisk till det sätt på vilket vetenskapens utveckling framställdes i såväl universitetens läroböcker som i populärvetenskapliga texter, i vilka den beskrevs som en linjär, kumulativ process där ny kunskap helt oproblematiskt kan adderas till existerande kunskapsmassa. Denna beskrivning stämde så dåligt överens med verkligheten att Kuhn bestämde sig för att lämna fysiken för att på allvar kunna fördjupa sig i vetenskapshistoria och vetenskapsteori.

I boken introducerar Kuhn (2009) begreppet *paradigm*, en slags inomvetenskaplig överenskommelse om vilka problem som går att lösa samt vilka metoder och teorier som anses vara legitima. De vetenskapliga revolutionerna sker i samband med så kallade *paradigmskiften* som är ”traditionsomvälvande komplement till den normala vetenskapens traditionsbundna aktivitet” (Kuhn 2009:18). Den normala vetenskapen sker i enlighet med det befintliga paradigmet och går ut på att passa in den erfarenhetsbaserade empirin i det mönster som bestäms av detta. Ett misslyckande betyder uppkomsten av en *anomali*, alltså något som inte kan förklaras utifrån rådande paradigm. Anomalin möts alltid av ett motstånd, vilket i normala fall hindrar forskare från att överge paradigmet alltför lättvindigt, men är den tillräckligt grundläggande kan den leda till en kris i forskarsamhället, som i sin tur eventuellt kan leda till en vetenskaplig revolution, ett paradigmskifte som dock omedelbart faller i glömska (Kuhn 2009).

> Både lekmän och forskare får mycket av sin syn på den kreativa vetenskapliga aktiviteten från auktoritära källor som systematiskt döljer – av väsentligen praktiska skäl – existensen och betydelsen av vetenskapliga revolutioner (Kuhn 2009:114).

För att avtäcka allt som döljs i min empiri tar jag hjälp av ytterligare två inflytelserika tänkare, nämligen Michel Foucault och Roland Barthes.

De vetenskapliga diskurserna

Den franske filosofen och sociologen Michel Foucault har skrivit åtskilliga verk där han genom att studera historiska texter har undersökt hur produktionen av kunskap är sammankopplad med makt och hans slutsats kan sammanfattas så här:

> Det är inte kunskapssubjektets verksamhet som alstrar ett vetande som tjänar eller undandrar sig makten, utan föreningen makt-vetande, de processer och stridigheter den genomgår och av vilka den består, som avgör kunskapens former och möjliga områden (Foucault 2003:33).

Det är alltså inte direkt så att makten skapar kunskapen, men däremot upprättar den gränser för vilken kunskap som är möjlig i en viss kulturell kontext. Den makt som Foucault (2003:32) här syftar på är dock inte den sortens makt som en privilegierad person kan besitta, utan det är en makt som bara kan utföras, men eftersom detta kan göras av alla fungerar den per automatik. Makten finns alltså ”överallt, inte för att den omsluter allt, utan därför att den kommer överallt ifrån” (Foucault 2002:103). Foucault (2002:98) förkastar den traditionella föreställningen av makt som han kallar ”juridisk-diskursiv”, den som handlar om lagar och förtryck, och menar att ”makten är uthärdlig bara under förutsättning att den maskerar en betydande del av sig själv”. Den foucaultska makten är produktiv i och med att den ger upphov till de sätt att tala i vilka den kopplas samman med kunskapen, de som Foucault (2002:110) väljer att benämna *diskurser*. En diskurs består dock inte av ett enda sammanhängande sätt att tala utan av en mängd sådana som produceras och reproduceras av olika institutioner, där populärvetenskapliga tidskriftsredaktioner givetvis inte utgör något undantag (Foucault 2002:55).

En av de mekanismer som ligger bakom diskursernas uppkomst är enligt Foucault (1993) viljan att veta, eller den motsättning som finns mellan sant och falskt, och även om detta gäller för alla diskurser framkommer det allra tydligast just inom de vetenskapliga diskurserna, vilket är en av anledningarna till att dessa gärna ritualiseras och därmed tillåts påverka de vitt skilda diskurser som råder i övriga samhället. Det finns alltså nivåskillnader mellan olika diskurser med avseende på makt, och i den dolda läroplan som nämndes i inledningen blir vi insocialiserade i vad Foucault (1993:35) kallar för en *diskursordning* som paradoxalt nog har inrättats för att skydda oss från diskursens makt, alltså den som skulle kunna tvinga oss till revolutionära eller andra extrema åsikter.

Trots att kommunikationen inom varje ämnesområde rör sig inom en egen specifik diskurs, som förvisso ibland överlappar med angränsande diskurser, skulle man kunna skissa konturerna av en mer övergripande vetenskaplig diskurs, något som lämpar sig bättre för en analys där empirin består av texter från många olika vetenskapliga fält. När det som i det här fallet handlar om populärvetenskap blir det dock något mer komplext eftersom populärvetenskapliga diskurser skiljer sig från sina akademiska motsvarigheter, dels för att att de hämtar

mer inspiration från andra diskurser och dels för att de i största allmänhet gärna anammar ett lättsammare och mer vardagsnära språk.

I den här uppsatsen har jag med utgångspunkt i empirin valt att i huvudsak skilja mellan två typer av vetenskapliga diskurser, nämligen *upplysningsdiskursen* och *den akademiska diskursen*. Den förstnämnda bygger som namnet antyder på den traditionella uppfattningen om moderniteten och den historielöshet som Toulmin vänder sig emot i sin bok, samt på föreställningen om vetenskapens utveckling som kumulativ, medan den sistnämnda ligger närmare den diskurs som idag råder inom den akademiska världen, alltså en diskurs som framför allt utmärks av ett mer perspektivistiskt förhållningssätt, av vilken Toulmins bok utgör en del. För att min analys själv ska hålla sig inom den akademiska diskursen är det vidare viktigt att jag i mina studier av empirin inte försöker lämna textens diskurs för att försöka hitta någon slags egentlig mening, utan att jag kartlägger den befintliga diskursen och dess gränser så som dessa framstår utifrån mitt perspektiv (Foucault 1993:37f).

Vetenskaplig fakta eller myt?

I sitt klassiska verk *Mytologier* från 1957 tittar den franske litteraturkritikern och filosofen Roland Barthes (2007) på det symboliska material som finns i hans omgivning och pekar i det ut en lång rad av vad han kallar *myter*, alltså vissa kollektiva föreställningar som genom upprepning har funnit stöd i ”det sunda förnuftet” och lyckats anta formen av något självklart och naturgivet som därmed inte behöver ifrågasättas. Mytbegreppet påminner lite om Foucaults diskursbegrepp, med den skillnaden att myter är mer specifika och inte lika övergripande som en diskurs, som ju är hela sätt att tala. En myt är ett slags andra ordningens semiologiska system där ett teckens fullständiga mening har reducerats till den form som får beteckna mytens begrepp, alltså den idé som ligger till grund för myten i fråga (Barthes 2007:206f). Myten är ett avpolitiserat yttrande som lyfter ut den bild som motiverar begreppet ur sin historiska kontext och strävar efter att göra förhållandet dem emellan så godtyckligt som möjligt och på så sätt göra dem till ett (Barthes 2007:219f).

Olika sorters språk besitter enligt Barthes (2007:225–226) varierande mått av motståndskraft när det gäller att stå emot mytbildande och de svagaste är de där meningen är öppen för tolkning, vilket är fallet med vardagsspråket. Dock innebär ett större motstånd ofta ett större och mer oåterkalleligt fall, något som bland annat har visat sig inom matematiken, vilken enligt Kuhn (2009:25) blev en paradigmatisk vetenskap redan under antiken. Eftersom matematikens, liksom upplysningsdiskursens, språk ser sig självt som fullkomligt sant har det blivit helt och hållet uppslukat av en övergripande myt som jag skulle vilja kalla ”myten om den absoluta sanningen”. När man studerar myter måste man dock akta sig för att vara alltför kritisk, eftersom det ju krävs att man delvis ”går på” myten för att den överhuvudtaget ska kunna upptäckas.

Hur framställs vetenskap och forskning?

Trots att gränsdragningen mellan naturvetenskap och humanvetenskap inte alltid är helt knivskarp, kan man tydligt se att samtliga av de tre analyserade tidskriftstitlarna har en övervägande tyngdpunkt på den naturvetenskapliga sidan. Gränsen ifråga är i synnerhet suddig när det handlar om de naturvetenskaper som liksom humanvetenskaperna studerar det mänskliga, som exempelvis medicin och psykologi, och det råkar vara kring just denna suddiga gräns, och på den humanvetenskapliga sidan om densamma, som det mesta av analysen upprätthåller sig. Förutom att myter är lättare att avslöja i yngre vetenskaper beror detta förmodligen på att olika vetenskapsteoretiska förhållningssätt har större tendens att komma upp till ytan där. Enligt Kuhn (2009) är anledningen till att det inom humanvetenskaperna ständigt förekommer strider om vilka förhållningssätt och metoder som anses vara legitima att inga avgränsade paradigm har lyckats utvecklas inom dessa. För detta har Kuhn goda argument, men som medie- och kommunikationsvetare håller jag inte med honom om att detta på något sätt skulle göra dem mindre vetenskapliga. Vår oenighet angående detta handlar helt enkelt om vilken betydelse som tillskrivs begreppet ”vetenskap”, och här har Kuhn en snävare definition som ligger mer i linje med den traditionella betydelsen av engelskans ”science”, än den definition som jag delar med stora delar av dagens forskarsamhälle, i vilken även de flerparadigmatiska humanvetenskaperna ingår.

Med utgångspunkt i min vetenskapsdefinition antyder de tre tidskrifternas generella namn, och i synnerhet då *Allt om Vetenskaps*, att samtliga av dem innehåller material från alla vetenskapliga fält, vilket är minst sagt missledande, för att inte säga rent felaktigt. Går man vidare och läser om tidskrifterna på deras respektive hemsida, ändras bilden i och för sig något eftersom *Allt om Vetenskap* enligt sin hemsida har en uttalat naturvetenskaplig inriktning (*Allt om Vetenskap* 2012). På *Illustrerad Vetenskaps* hemsida står det däremot att tidskriften ”ger inblickar i alla grenar av vetenskapen” (*Illustrerad Vetenskap* 2011), något som dock stämmer dåligt överrens med innehållet i tidningen, som rent ämnesmässigt är väldigt likt det som förekommer i *Allt om Vetenskap*, där artiklarna framför allt handlar om ämnen som astronomi, teknik, paleontologi och medicin. Att just dessa ämnen har fått störst utrymme kan bero på att de inom det naturvetenskapliga spektret är de som har störst mänsklig anknytning och därför ses som extra spännande. Med utgångspunkt i det resonemanget kan dock frågan ställas om varför humanvetenskaplig forskning som ju uteslutande behandlar oss människor lyser med sin frånvaro och det uppstår lätt en misstanke om att dessa tidskrifters vetenskapsbegrepp inte rymmer mycket mer än vad Kuhns gjorde på 1960-talet.

I detta hänseende skiljer sig *Forskning & Framsteg* från de båda andra tidskrifterna genom att företräda en bredare vetenskapsdefinition och därmed öppna upp för en större andel humanvetenskapligt innehåll. Men trots att *Forsk-*

ning & Framsteg är den tveklöst mest tvärvetenskapliga tidskriften i samlingen är det fortfarande naturvetenskapen som upptar mest plats. Huruvida detta beror på ett aktivt vetenskapsteoretiskt ställningstagande och vilka intressen som i så fall ligger bakom, eller om det i själva verket beror på andra faktorer går givetvis att diskutera. En möjlig sådan faktor skulle kunna vara att humanvetenskaplig forskning ofta innehåller ett mindre invecklat språk och därmed är enklare för lekmän att ta till sig i originalversion, något som enligt Kuhn (2009:29) beror just på dess avsaknad av specialiserade paradigm inom vilka sådana fackspråk skulle ha kunnat få möjlighet att utvecklas. Men om vi bortser från själva språket, stämmer det då att humanvetenskaperna är enklare att förstå? En som argumenterade för samhällsvetenskapens komplexitet redan i början av 1900-talet var Max Weber som beskrev dess studieområde som oändligt omfattande. Trots att alla dess delar hänger ihop och är omöjliga att separera från varandra är det därför nödvändigt för forskare att avgränsa sig, men inte till en viss typ av empiri som man i viss mån kan göra inom naturvetenskapen, utan snarare till att betrakta den utifrån ett visst perspektiv (Weber 1991:110f). Om man till yrket är nationalekonom, studerar man till exempel enbart ekonomiska aspekter, vilket oundvikligen leder till att man bortser från andra relevanta parametrar i empirin.

Att hänvisa till naturvetenskapens komplicerade språk vore snarare ett tecken på att man utgår ifrån en linjär och hierarkisk överföringsmodell som bygger på hur den vetenskapliga kunskapen måste översättas för att bli begriplig för en passiv, okunnig publik, när man i stället bör framhålla de komplexa relationerna samt det ömsesidiga utbyte som sker mellan vetenskap, populärvetenskapliga medier och publik, samt den viktiga forskningspolitiska roll som de två sistnämnda faktiskt spelar (Ekström 2004:15f). Enligt Kuhn (2009:84) kan populärvetenskapens intressen till exempel påverka forskarnas frågeställningar så att de lockas att gå utanför ramen för de problem som är lösbara inom normalvetenskapen. Även om detta skulle kunna leda till uppkomsten av en anomali och så småningom till ett paradigmskifte, är det desto större risk att det i stället leder till att den vetenskapliga utvecklingen hämmas. Ett exempel på en sådan fråga är om det finns liv i rymden, något som är spännande ur en rent allmänmänsklig synvinkel, men som kanske inte är den mest fruktbara frågan om man strävar efter vetenskapliga framsteg.

När det gäller den naturvetenskapliga dominansen så är min teori att den helt enkelt passar bättre in i den upplysningsdiskurs som präglar innehållet i samtliga av tidskrifterna.

Upplysningsdiskursen och dess begränsningar

> Dagens hästar väger drygt 500 kilo, men under urtiden, för ca 55 miljoner år sedan, levde deras lilla förfäder, *Sifrhippus*, som bara vägde fyra kilo och var stor som en katt.
> – ur Nya rön: ”Temperatur styr hästens storlek” i *Illustrerad Vetenskap* nr 15

> Gifta har dubbelt så goda chanser att överleva en bypassoperation som ensamstående. Under de tre första månaderna efter ingreppet är överlevnadschansen till och med tre gånger så hög för både gifta män och kvinnor visar ett nytt amerikanskt försök.
> – ur Nya rön: ”Äktenskap stärker svaga hjärtan” i *Illustrerad Vetenskap* nr 16

Ovan presenteras ett par exempel på vad jag menar med upplysningsdiskursen, den diskurs för vilken jag redogjorde lite kortfattat i föregående kapitel. Den text som innesluts av upplysningsdiskursen består i första hand av vetenskapliga fakta som inte är så allmänt kända att de tillhör vardagens självklarheter, men som ändå är framställda på ett sådant sätt att de framstår som obestridliga sanningar, alltså något som är helt hugget i sten och aldrig kommer att ifrågasättas. Rent grammatiskt har en texts sanningsanspråk med modalitet att göra, alltså i vilken grad författaren instämmer i det skrivna (Winther Jørgensen & Philips 2000:87). I texter som är präglade av upplysningsdiskursen ställer sig författaren helt utanför och följden blir då till synes objektiva påståenden om hur den egentliga verkligheten är beskaffad. I de fall då det i stället förekommer ett kunskapssubjekt i själva texten, som det ofta gör i form av ”forskarna”, heter det ofta att de har ”bekräftat”, ”bevisat”, ”visat” eller ”slagit fast” någon vetenskaplig teori, vilket är en indikation på att man klamrar sig fast vid den rationalistiska tradition som startades av Descartes, men som genom åren har förändrats och förfinats för att sluta i Karl Poppers logiska falsifikation, som mycket av den naturvetenskapliga metoden bygger på idag (Toulmin 1995:279). Vidare präglas upplysningsdiskursen av en stor inriktning på resultat, helst i form av uppmätta siffror av olika slag, något som ytterligare minskar textens mångtydighet. Att allt detta skulle kunna vara den oundvikliga följden av de kraftiga förenklingar som måste göras när en längre text ska sammanfattas och dessutom populariseras är inget som fråntar dem deras förmåga att vidmakthålla siffrornas makt och ingjuta nytt liv i drömmen om den exakta vetenskapen.

Upplysningsdiskursens utbredning har en tendens att avta med artikelns längd, men trots att det främst är kortare artiklar och notiser som är helt inneslutna i den, täcker den in en betydande, om än begränsad, del även av längre artiklar och reportage. Dessa är annars desto mer präglade av en underhållningsdiskurs, där händelseförlopp dramatiseras kraftigt, förkärleken för allt som handlar om sex är stor och de populärkulturella referenserna talrika. Det handlar om de största dinosaurierna, de snabbaste bilarna och de farligaste gifterna. Här drar man sig inte heller för att använda sig av de stereotyper och myter som är vanliga inom just underhållning och ibland, som till exempel när man läser om Dede Koswara i *Illustrerad Vetenskap* nr 18, som är ”hälften människa och hälften träd” (Overbye 2012), känns det nästan som att man har hamnat i en dokumentärfilm på Kanal 5. Genom att krydda innehållet med latinska namn eller andra symboler som är lånade från en vetenskaplig diskurs, lånar man dock även dennas inneboende auktoritet och får myterna att framstå som ännu mer naturliga och självklara än vad de annars skulle ha gjort.

> VARNING: På följande sidor kommer du att få en inblick i en bisarr värld, som inte är gjord för svaga själar, nämligen spindlarnas sexliv. (...) Spindlarna amputerar sina egna könsorgan, äter upp varandra under akten och uppför färgrika parningsdanser.
> – ur ”Dansar med döden” i *Illustrerad Vetenskap* nr 15 (Madsen 2012)

> Våra förfäder var jägare, och det präglar männen än idag, anser evolutionsforskare. Män får höga poäng på självständighet och dominans, men de är sämre än kvinnor på att leva sig in i andras känslor, på att uttrycka sig verbalt och på att samarbeta med andra.
> – ur ”Tvekampen: Mannen vs kvinnan” i *Illustrerad Vetenskap* nr 15 (Palmgren 2012)

Illustrerad Vetenskap är, skulle jag säga, den tidning som i minst utsträckning lämnar upplysningsdiskursens trygga famn och detta trots att den under min empiriska insamlingsperiod genomgick en ”uppfräschning” som på det stora hela verkar syfta mot en ytterligare popularisering av innehållet, det vill säga en diskursiv förskjutning mot underhållningsdiskursen. Enligt chefredaktören har ”nya” *Illustrerad Vetenskap* nämligen ”gjort vetenskap betydligt roligare” (Relster 2012). När det gäller att kliva utanför upplysningsdiskursen är *Allt om Vetenskap* bara snäppet djärvare, men trots deras uttalade naturvetenskapliga inriktning får läsaren i varje nummer i några få men desto mer omfattande artiklar följa med på olika historiska personers äventyr, med hjälp av ett narrativt, nästintill skönlitterärt språk. Dessa artiklar är dock så pass väsensskilda från det övriga innehållet att de knappast utgör något hot mot den rådande upplysningsdiskursen, utan snarare fungerar som en välbehövlig andningspaus från all den ”riktiga” vetenskapen.

De allra flesta av *Allt om Vetenskaps* spaltmetrar försvinner bokstavligen in i svarta hål, eller åtminstone ut i rymden, vilket är det ämne kring vilket de flesta artiklar kretsar. Dessa resor i universum bjuder på en imponerande variationsrikedom och inkluderar alltifrån tekniskt avancerade eller bara rent filosofiskt svårgreppbara texter till lättillgängliga reportage som gränsar till science fiction-genren och ibland nästan framstår som rena fantasier, som till exempel ”Dokusåpa ska finansiera kolonisering av Mars” i nr 7 eller varför inte ”Framtida turistanstormning i rymden hotar kulturarvet på månen” i nr 9. Överhuvudtaget är *Allt om Vetenskaps* innehåll något paradoxalt, för samtidigt som de på vissa ställen gör allt för att vara så strikt ”vetenskapliga” som möjligt, är det även den tidskrift som ger det mest oseriösa intrycket, genom att låta underhållningsdiskursen breda ut sig och dessutom inkludera element som helt saknar vetenskapsanknytning.

För att återgå till de fysik- och rymdartiklar med näst intill obegripligt innehåll så förefaller problemet vara att upplysningsdiskursen helt enkelt inte räcker till för att förklara fenomen som rör sig i fler än tre dimensioner eller partiklar som är så små att de har egenskaper som inte kan förklaras med hjälp av

vardagliga metaforer utan att det uppstår motsättningar, åtminstone inte på ett sätt som blir begripligt för en lekman. Eftersom kvantfysikens partiklar eller de fenomen som har med universums expansion att göra inte heller kan illustreras i form av överskådliga modeller och än mindre observeras rent visuellt hade ett förtydligande av att metaforerna är otillräckliga och att dessa fenomen bara kan förstås fullt ut på ett matematiskt plan varit på sin plats. I stället resulterar dessa till synes ologiska meningar i texter som saknar djup och lätt ger intrycket av att det inte alls är meningen att *Allt om Vetenskaps* läsare ska förstå textens innehåll utan att avsikten snarare är att inge en känsla av fascination för det oförståeliga och därmed upprätthålla en distans och någon slags beundrande aktning för vetenskapen och dess utövare. Deras syfte blir då snarare att utestänga än att tillgängliggöra, och än mindre att bidra till den genuina förståelse som krävs för ett kritiskt reflekterande av nyvunnen kunskap.

> Den andra och kanske svåraste utmaningen i sökandet efter Higgsbosonen ligger i att visa att en Higgsboson faktiskt skapats. Detta måste man göra utan att iaktta Higgsbosonen, för det går inte. Higgsbosonen är nämligen en extremt instabil partikel, som bara lever i en mycket liten bråkdel av en sekund, vilket betyder att det inte är möjligt att studera den direkt.
> – ur ”Partikeln som har gäckat forskarna i nästan 50 år: Så hittades Higgsbosonen” i *Allt om Vetenskap*, nr 8 (Haglund 2012)

I den här aspekten, liksom i många andra, gör *Forskning & Framsteg* ett något bättre jobb, bland annat i sin artikel i nr 10 om 2012 års nobelpristagare i fysik där de till och med lyckas få mig att förstå åtminstone lite av vad kvantfysik egentligen handlar om. På det stora hela skiljer sig *Forskning & Framsteg* markant från de båda andra tidskrifterna och befinner sig lite i en klass för sig, både vad gäller innehållet och rent diskursmässigt.

Akademisk närhet och när forskaren själv får ordet

Trots att de tre analyserade tidskrifterna har en övergripande diskursiv samstämmighet kan en hel del skillnader observeras och de flesta av dessa kan kopplas samman med tidskrifternas respektive närhet till forskarsamhället och den akademiska världen. Med organisationer som Vetenskapsrådet i ryggen förefaller det knappast förvånande att *Forskning & Framsteg* är den tidskrift vars diskurser ligger närmast de akademiska, men detta kan också vara en följd av att en stor del av artikelmaterialet är skrivet av aktiva forskare och i många fall till och med av en av dem som står bakom den forskning som artikeln i fråga handlar om. Även i frågespalten ”Fråga F&F” har man låtit verksamma professorer och forskare svara på läsarnas frågor, vilket ger svaren en mindre universell karaktär. Att dessa skribenter tycks anta en mer perspektivistisk hållning än vetenskapsjournalisterna, beror förmodligen på att de är tillräckligt bildade för att ha insett att ”I vetenskap är ingenting säkert och ingenting kan bevisas trots att det vetenskapliga projektet förser oss med den mest pålitliga information om värl-

den vi kan eftersträva” (Giddens 1996:44), men även sociala aspekter som att ödmjukhet räknas som en dygd i den akademiska världen kan spela in. Forskare verkar helt enkelt inte vilja framhäva sig själva som upptäckare av obestridlig och för all framtid giltig kunskap.

Många av *Allt om Vetenskaps* och *Illustrerad Vetenskaps* längre artiklar är skrivna av en förhållandevis liten samling författare, alltså förmodligen i första hand av de som är fast anställda på redaktionen och i andra hand av frilansande vetenskapsjournalister. *Illustrerad Vetenskaps* artikelförfattare saknar dessutom hänvisning till akademisk titel och av deras danska namn att döma är mycket av materialet gemensamt för alla de länder där tidskriften ges ut, eller åtminstone för Danmark och Sverige, vilket förmodligen är ett effektivt sätt att hålla kostnaderna nere. För detta ändamål har *Allt om Vetenskap* sina egna tekniker och även om deras skribenter ibland faktiskt presenteras lite närmare, är till exempel hela fyra artiklar i nr 8 skrivna av en filosofie magister i fysik vid namn Alarik Haglund, vilket är problematiskt på två sätt om man utgår från ett perspektivistiskt förhållningssätt. Dels är en magisterexamen en examen på relativt låg nivå vilket innebär en kunskap som kanske inte är tillräckligt djup och dessutom är det ett problem att en så stor del av tidningen är skriven utifrån en enda persons synvinkel. Detta har *Forskning & Framsteg* uppenbarligen funderat över och då någon av deras fasta anställda står som författare hänvisas alltid till minst tre högt uppsatta akademiska källor från vitt skilda håll som alla får uttala sig om den sakfråga som artikeln handlar om.

På tal om bristande källhänvisning så har *Allt om Vetenskap* en avdelning som heter ”Faktiskt” där man helt i enlighet med upplysningsdiskursens oskrivna regler rabblar upp lösryckta fakta om allt mellan himmel och jord. Här är författaren inte bara frånvarande i texten utan notiserna är i fullständig avsaknad av författare och i många fall saknas även källor (ibland kan ”forskarna” dock tilldelas en nationalitet). En av spalterna i ”Faktiskt” kallas för ”Märkligt & Verkligt”, vilket för övrigt är ett tema som tycks genomsyra allt innehåll i *Allt om Vetenskap*. Detsamma gäller för *Illustrerad Vetenskap*, som dessutom i samband med ”uppfräschningen” fick en liknande avdelning vid namn ”Otroligt, men sant”. Mina tankar vandrar gång på gång till tidningen *En ding ding värld* som jag brukade läsa i min barndom, och likheten är slående med den väsentliga skillnaden att syftet med den var att man aldrig skulle kunna vara säker på vad som var sant och vad som var rent hittepå, medan man i *Allt om Vetenskap* och *Illustrerad Vetenskap* blir uppmanad att acceptera allting som sanningar.

I både *Allt om Vetenskaps* ”Nyheter” och *Illustrerad Vetenskaps* ”Nya rön” saknas författare och i den sistnämnda förekommer källor enbart i de längre texterna. *Allt om Vetenskaps* källhänvisning sker ofta i form av webbadresser, vilka kan leda till allt från startsidan på tidningarna *Natures* och *Sciences* webbplatser och andra internationella databaser, till specifika institutioner på svenska universitet. Överhuvudtaget finns stark fokus på svensk forskning i *Allt om Vetenskap*, något som saknas i *Illustrerad Vetenskap*. Huruvida detta grundar sig

i något officiellt samarbete med något av universiteten är dock oklart, men Karolinska institutet är definitivt det lärosäte från vilket mest material hämtas.

Den i stort sett enda gången *Allt om Vetenskap* och *Illustrerad Vetenskap* lämnar upplysningsdiskursen för en alternativ vetenskaplig diskurs är i uttalanden som är gjorda av forskarna själva. Dock enbart när de uttalar sig i egenskap av just forskare inom den akademiska världen för trots att många artiklar är skrivna av aktiva vetenskapspersoner så har dessa då tagit på sig rollen som vetenskapsjournalister som med hull och hår går in för att översätta vetenskaplig kunskap till ett språk som är begripligt för gemene man. De halkar då lätt in i upplysningsdiskursen, men när de däremot får tillfälle att uttrycka sig mer fritt eller är direkt citerade framkommer deras egentliga vetenskapssyn. I artikeln ”Mörk materia, wimps och machos: Jakten på galaxernas saknade pusselbit” i *Allt om Vetenskap* nr 9 citeras till exempel en professor i fysik vid Stockholms universitet: ”Eller också får vi stryka våra hypoteser och ta en ny funderare över våra grundläggande antaganden, säger Jan Conrad” (Lindblad 2012) och i en av krönikorna i samma tidskrift skriver Johan Hansson, som är professor i teknisk fysik så här:

> Man ska komma ihåg att de naturlagar som vi har upptäckt inte nödvändigtvis är något som finns och som naturen följer – det kan lika gärna vara så att naturlagarna bara är VÅRT bästa sätt att klassificera och förstå de fenomen vi ser och upplever.
> – ur krönikan ”Medvetenskap” i *Allt om Vetenskap* nr 8 (Hansson 2012)

Enligt Barthes (2007:67) finns det mycket riktigt ett gap mellan vetenskapen och den mytologi som här utgörs av upplysningsdiskursen, och detta beror på att de kollektiva symboler som finns tillgängliga för den bredare allmänheten via medierna ofta har svårt att hänga med vetenskapen som därmed alltid ligger steget före. Detta kan bero på en mängd olika maktfaktorer, men till exempel vill pressen i sin strävan efter att sälja lösnummer gärna ge sina läsare ett lättsmält och underhållande innehåll som stämmer överens med deras redan befintliga världsbild. Eftersom mytens mål alltid är att göra världen oföränderlig hjälper den här till, vilket vidare är en möjlig förklaring till varför upplysningsdiskursens vetenskapssyn inte verkar stämma överens med den som dominerar inom akademin (Barthes 2007:250).

I detta instämmer den amerikanske filosofen Richard Rorty (1997:13–14), som skriver att ”De flesta icke-intellektuella är fortfarande bundna till någon form av religiös tro eller någon form av upplysningsrationalism” och det är just denna upplysningsrationalism som är utmärkande för upplysningsdiskursen. Upplysningens behov av att grundlägga såväl den yttre verkligheten som den mänskliga naturen med hjälp av en ”icke-mänsklig auktoritet” är enligt Rorty (1997:70) en kvarleva från tiden dessförinnan, då människor präglades av en religiös världsbild. Den stora skillnaden är att auktoriteten inte längre är Gud, utan i stället Vetenskapen med stort V och myten om den absoluta sanningen.

Till exempel så har *Illustrerad Vetenskaps* frågespalt ”Fråga oss” underrubriken ”Vetenskapens svar på läsarnas frågor”, som i kombination med avsaknad av källor och författare ger en illusion av vetenskapen som en oberoende högre makt. När allt kommer omkring är dock tidskrifterna själva med och skapar sanningen just genom att bekräfta den som absolut. Världen delar nämligen inte på eget bevåg upp sig i små satsformade fakta, så som de förekommer i dem, utan sanning är en egenskap som bara kan existera hos utsagor, vilka i sin tur är skapade ur mänskligt språk (Rorty 1997:21f).

Nya kunskapsstenar läggs till högen

Med upplysningsdiskursen följer automatiskt den hållning som Kuhn kritiserar, nämligen att vetenskapens utveckling är en kumulativ process, där kunskapssten läggs till kunskapssten, utan att de stenar som redan ligger i högen någonsin måste tas bort, staplas om eller slipas för att få en form som passar bättre ihop med de nya kunskapsstenarna. Kuhn (2009:53) nämner till exempel att ”Einsteins teori bara kan accepteras med medgivandet om att Newtons är felaktig”. De två inflytelserika fysikernas teorier tillhör helt enkelt olika paradigm inom ett och samma ämne och för att Newtons teori ska passa in i dagens einsteinska paradigm måste den omformuleras så till den milda grad att den blir nästintill oigenkännlig och inte längre kan sägas vara samma teori. Ingen av tidskrifterna ägnar sig åt vetenskapshistoria särskilt mycket, men *Forskning & Framsteg* och *Allt om Vetenskap* är de som gör det mest och i många av deras längre artiklar finns referenser bakåt i tiden till hur kunskapen om just det ämne som behandlas har utvecklats genom tiderna. Trots att *Illustrerad Vetenskap* har 1700-talets upplysningstid att tacka för så mycket är de mindre generösa när det kommer till att ge utrymme åt vetenskapshistoria och när detta väl görs sker det helt i enlighet med upplysningsdiskursens historieföreställning.

Illustrerad Vetenskap har bland annat ett historiskt uppslag som kallas ”Den röda tråden”, där blotta namnet konnoterar en linjär historia med en startpunkt och ett mål, även om tråden ofta visar sig vara minst sagt slingrig. I övrigt sträcker sig historien sällan längre bakåt än år 1900 och fokus ligger i största allmänhet på tekniska uppfinningar snarare än på vetenskapliga upptäckter. Annars är det just genom upptäckarporträtt som den mesta vetenskapshistoriska skildringen sker, vilka även dessa är grova förenklingar av ett mer komplext skeende. Enligt Kuhn (2009:53) är det nämligen omöjligt att säkert veta när eller av vem en upptäckt har gjorts eftersom de allra viktigaste upptäckterna ofta börjar med uppkomsten av en anomali och i det kristillstånd som då ofta uppstår är det i hög grad slumpen som råder. Eftersom dessa upptäckter i regel dessutom leder till paradigmskiften och därmed inte kan erkännas förrän i efterhand, när det nya paradigmet redan har etablerat sig, blir det ännu svårare att ringa in själva upptäcktstillfällena.

Till följd av att vetenskapshistoria inte ges särskilt mycket utrymme i de studerade tidskrifterna får man intrycket av att alla de lösryckta fakta som förekommer i dem har förträngt sina ursprungskontexter, i vilka de eventuellt var kontroversiella eller åtminstone mottogs med en viss skepsis. Eftersom de i enlighet med upplysningsdiskursen dessutom framställs som absoluta sanningar är de även fullständigt tömda på politik och kan i enlighet med Barthes (2007) resonemang därmed lika gärna beskrivas som myter. Att gränsen mellan vetenskap och myt är omöjlig att dra är något som Kuhn (2009:16) instämmer i, även om hans användning av ordet ”myt” skiljer sig avsevärt från Barthes mytbegrepp. Kuhn kritiserar något som görs gång på gång i de studerade tidskrifterna, nämligen hur förlegade vetenskapliga teorier benämns ”myter”, samtidigt som man glömmer bort att de teorier som är allmänt vedertagna i dagens vetenskapliga samtal oundvikligen kommer att tillhöra det förflutna i framtida historiebeskrivningar.

> Om man ska kalla dessa omoderna teorier för myter, så kan myter produceras med samma metoder och bli accepterade på grund av samma slags argument som nu leder till vetenskaplig kunskap. Om de å andra sidan ska kallas för vetenskap, så har vetenskapen inrymt uppfattningar som inte kan förenas med dem vi har idag (Kuhn 2009:16).

Som exempel nämner Kuhn att hela den kemiska vetenskapen, som idag är allmänt accepterad, hade varit helt otänkbar på 1600-talet då blotta tanken på att overksam materia kunde ha inneboende egenskaper ansågs ockult (Kuhn 2009: 91).

Något som återfinns i samtliga av titlarna är en avdelning som uteslutande ägnar sig åt vetenskapliga nyheter, alltså några sidor där redaktionen redogör för vad som hänt i forskningens framkant sedan föregående nummer kom ut. Eftersom det empiriska urvalet är taget från en specifik tidsperiod återkommer givetvis några av dessa nyheter i samtliga av de tre titlarna. En sådant vetenskapligt ”genombrott” som skedde under hösten och som ingen av tidskrifterna kunde avhålla sig från att skriva om var upptäckten av den så kallade Higgspartikeln, en kvantpartikel som uppges ha funnits länge i teorin men först nu har kunnat påvisas empiriskt. Detta är alltså sinnebilden av vad Kuhn (2009) skulle kalla för normalvetenskap, forskning som går ut på att passa in verkligheten i rådande paradigm.

Det första jag slås av vid en jämförelse av rapporteringen är hur man använder sig av olika begrepp. Medan man i *Forskning & Framstegs* och *Illustrerad Vetenskaps* respektive nyhetsavdelningar skriver om ”Higgspartikeln” så väljer *Allt om Vetenskap* att i stället benämna partikeln ”Higgsbosonen”, i sin strävan efter att vara lite mer vetenskapliga. I nr 8 ägnas dessutom en hel artikel åt upptäckten (se citat s. 201), där man bland annat förklarar att bosoner är sådana partiklar som bygger upp växelverkan mellan materia, till skillnad från fermioner som bygger upp själva materian.

Illustrerad Vetenskap bryr sig i vanlig ordning inte ens om att försöka förklara sådant som anses vara för komplicerat, utan nöjer sig med att säga att

det har med universums uppbyggnad att göra och låter upptäckten av higgspartikeln stanna vid en kort notis. Dock är rubriken ”Vetenskapen närmare *teorin om allting*” väldigt talande för upplysningsdiskursen, inom vilken målsättningen fortfarande är en enhetlig vetenskap, där alla vetenskapliga discipliner tids nog snyggt och prydligt kommer att kunna grundläggas med hjälp av fysikens lagar. När Toulmin skrev *Kosmopolis* år 1990 både hoppades och trodde han att forskningen skulle komma att överge denna strävan, vilket den också i stor mån har gjort, men han förutspådde samtidigt att...

> Vissa skribenter kommer kanske fortsätta att i populariserad form skildra högenergifysik och kosmologi som ”nyckeln till universums gåta” men i praktiken kommer forskningen alltmer att lämna abstrakta lagar med universell tillämpning (Toulmin 1995:282).

”Forskarna” som ett enat kollektiv

I kapitlet ”Einsteins hjärna” i sin bok *Mytologier* skriver Barthes (2007:95) om just denna myt, enligt vilken hela vetenskapen skulle kunna sammanfattas i en enda universell kod. Det är forskarnas uppgift att sätta igång det mekaniska maskineri som ska upptäcka koden med vilken man kan låsa upp ”universums kassaskåp”, där den absoluta sanningen gömmer sig (Barthes 2007:95). I både *Allt om Vetenskap* och *Illustrerad Vetenskap* benämns ”forskarna” ofta just så, som en homogen grupp med ett gemensamt mål utan vare sig individuella namn eller sammanhang.

Genom myten framställs forskarna inte bara som en enad kraft som arbetar i en viss riktning utan den lyckas samtidigt med konststycket att reducera den vetenskapliga verksamheten från allt aktivt forskningsarbete och förvandla den till en process som liksom sker automatiskt, och att allt forskaren behöver göra är att trycka på startknappen. Detta kan åskådliggöras genom att titta på transitiviteten hos artiklarnas rubriker, alltså genom att avgöra vilket av meningens substantiv som utgör dess subjekt, och därigenom vem eller vad som är meningens aktör, den som faktiskt utför en handling (Winther Jørgensen & Philips 2000:87). Att det för det mesta är studieobjekten som är det aktiva substantivet kan tolkas som att dessa på eget bevåg ”visar sig” för en passivt betraktande forskare och i de rubriker där denna relation är omvänd är det dessutom ofta instrumentet eller metoden som sådan som står som subjekt snarare än de mänskliga aktörer som faktiskt är ansvariga för forskningen och utan vilkas kreativa tankeverksamhet den inte hade kunnat genomföras.

Att fokus ligger på själva forskningsverksamheten snarare än på forskarna kan man även se genom att studera det visuella materialet i framför allt *Allt om Vetenskap* och *Illustrerad Vetenskap*. Detta kan göras med inspiration hämtad från Sven Widmalms (2004) studie av hur vetenskapsmannen Theodor Svedberg porträtterades i media under tiden för andra världskriget. I de fotografier som föreställer Svedberg och hans medarbetare på Fysikalisk-kemiska institutionen i Uppsala ligger såväl forskarens blick som bildens fokus på apparaten, provet

eller på det papper där resultaten är antecknade och dessa får representera ”vetenskapens allmängiltiga sanningar och dess materiella produktivitet” (Widmalm 2004:121). På detta sätt avleds uppmärksamheten från forskaren själv och vetenskapen framställs som opersonlig och universell, samtidigt som forskaren fortfarande måste finnas med i bilden för att ge trovärdighet åt den nytta vetenskapen kommer att ha för mänskligheten (Widmalm 2004:126–130). Att samma strategier används än idag för att ge vetenskapen legitimitet framkommer tydligt i de båda tidskrifterna, där det på de få ställen där människor avbildas i egenskap av forskare är just den vetenskapliga aktiviteten som är i centrum.

I *Forskning & Framsteg*, däremot, porträtteras forskaren ofta rakt framifrån och dessutom helt utan rekvisita. Då riskerar i stället myten om den ensamma vetenskapsmannen i laboratoriet att bli bekräftad, något som tidskriften dock verkar vara medveten om eftersom de är noga med att alltid följa forskarens namn med ”och dennes kollegor/forskningsgrupp”. I *Forskning & Framsteg* får forskaren överhuvudtaget ta större plats och vi får möta henom inte bara i egenskap av just forskare, utan även som privatperson. Det ges stort utrymme för personlighet och åsikter och gång efter annan refererar forskare till sitt privatliv genom att till exempel uttrycka tacksamhet till sin försummade familj eller låta oss ta del av diverse snedsteg som gjorts på vägen mot den stora upptäckten. I nr 5/6 finns en artikel där ett gäng gamla Nobelpristagare med ritpapper och penna får illustrera den forskning som ledde till att de fick priset, vilket i sin tur illustrerar den mer avslappnade hållning *Forskning & Framsteg* har till vetenskap i jämförelse med de båda andra tidskrifterna.

Materiell, administrativ eller ideologisk vetenskap?

Enligt upplysningsdiskursen är alltså vetenskapens mål att upptäcka ”teorin om allting”, men utifrån en perspektivistisk hållning kan några sådana mål inte längre motiveras, för om det inte går att skapa en objektiv bild av verkligheten finns det ju ingen absolut sanning att nå. Kuhn (2009:140) argumenterar för att man i stället för att desperat leta efter mål bör sträva efter en utveckling som går från en mindre till en mer detaljerad kunskap, alltså från en utgångspunkt snarare än mot något. Även Weber (1991:19) hävdar att vetenskapliga framsteg alltid leder till nya frågor, men trots att det inte finns något slutgiltigt mål går det givetvis att använda vetenskaplig kunskap för att nå delmål, som till exempel ett bättre samhälle. Att vetenskapen innebär en praktisk nytta för mänskligheten verkar vara särskilt viktigt i *Illustrerad Vetenskap*, där så gott som varje notis avslutas med ett stycke där det redogörs för vilken nytta forskningen kommer ha, även om det ibland bara handlar om ökade kunskaper inom ett visst område.

Enligt Liedman (1998:85f) var det under tidigt 1900-tal som man började överge den strävan efter en enhetlig vetenskap som de två föregående kapitlen berörde, och detta berodde på ett nytt effektivitetstänkande och en ökad fokusering på vetenskapens praktiska nytta i samhället vilka gynnades av en mer specialiserad vetenskap med tillhörande arbetslivsförberedande utbildningar. Lied-

man (1998:95f) delar in vetenskapens användningsområden i tre kategorier, nämligen *den materiella*, *den administrativa* och *den ideologiska* användningen. I de studerade tidskrifterna är det utan tvekan den materiella vetenskapen som dominerar, alltså framför allt naturvetenskap och teknik, de ämnen som bidrar till att göra samhällets materiella produktion mer effektiv, det vill säga till ekonomisk tillväxt. Även nationalekonomin hör i viss mån till denna kategori, även om just den förekommer i förvånansvärt liten utsträckning till och med i *Forskning & Framsteg*, som annars tycks ha en förkärlek för kvantitativ samhällsvetenskap. Kanske beror det på att den är så tätt sammanflätad med vårt kapitalistiska samhällssystem att den redan får tillräckligt med uppmärksamhet i dagstidningar och övriga medier?

I övrigt kan det mesta av det humanvetenskapliga innehållet sorteras in under den administrativa användningen och här handlar det alltså om vetenskaper som bidrar till bättre villkor och mer effektiva rutiner inom det offentliga samt inom olika organisationer och företag. Hit hör främst samhällsvetenskapliga discipliner som juridik, statsvetenskap och nationalekonomi, som alla jobbar med att ta reda på med vilka *medel* vi på bästa sätt och med minst antal oönskade konsekvenser kan nå ett givet mål. Själva *målet*, däremot, definieras enligt Liedman (1998:96) av vetenskaper med ideologisk användning, medan Weber (1991:30f) anser att det överhuvudtaget inte är en fråga för vetenskapen utan att det i stället bör överlämnas åt politiker och journalister. Weber (1991: 34) förespråkar nämligen en samhällsvetenskap som är helt fri från politiska intressen men som kan hjälpa folk att ”göra klart för sig vilken yttersta mening som ligger i deras eget handlande”, alltså vilka medel som är bäst lämpade för deras personliga mål.

Den klassiska sociologins användning är i stor utsträckning ideologisk, men under 1900-talet har humanvetenskaperna generellt rört sig från ett ideologiskt till ett alltmer administrativt ideal och detta eftersom människor som förhåller sig kritiska mot samhället inte är lika anställningsbara eftersom de har en tendens att vara mer kritiska i största allmänhet (Liedman 1998:94). Eftersom användningsområdet dessutom påverkar vetenskapens inriktning har detta inneburit att mätbara resultat har fått företräde framför sådan vetenskap som har möjlighet att på ett drastiskt sätt påverka människors föreställningar. Ytterligare en användbar terminologi är den som Liedman (1998:129) lånar från Habermas och som skiljer en *instrumentell* från en *förstående* vetenskap och här verkar en motsvarande utveckling som den inom humanvetenskaperna ha skett även inom naturvetenskapen, i det här fallet mot en ökat instrumentell vetenskap, där man föredrar snabba resultat med ekonomisk utdelning, framför sådant som kan bidra till en ökad förståelse av världen. Grundforskning får alltså lämna plats åt tillämpad forskning och på så sätt slår upplysningsrationalismen tillbaka även mot vetenskapen som sådan. Så är det åtminstone om man får tro hudläkaren Lars Norlén vid Karolinska institutet, som uttalar sig om saken i *Allt om Vetenskap* nr 9:

> Det är ett tragiskt fenomen inom vetenskapen idag att allt ses ur ett vetenskapligt produktivitetsperspektiv, där det finns mycket små möjligheter för långsiktig och svår metodutveckling.
> – ur ”Hudens hemlighet – svensk upptäckt kan revolutionera framtidens medicin” i *Allt om Vetenskap* nr 9 (Skoglund, 2012)

Kuhn (2009:28) hävdar dock att det är naturvetenskapens instrumentella karaktär som har hjälpt till att få till stånd alla de paradigmskiften som dess discipliner har genomgått, eftersom en anomali med praktisk betydelse har mer drivkraft bakom sig och därmed större möjlighet att leda till revolution.

En intressefri vetenskap?

Forskning & Framsteg är den tidskrift som mest aktivt tar ställning i politiska frågor, även om det då främst handlar om vetenskapspolitiska spörsmål, vilka kan diskuteras helt öppet i ledaren. Dessutom får vetenskapliga kontroverser och de debatter som försiggår inom såväl forskarsamhället som i vårt samhälle i stort relativt stort utrymme. Vi får inblick i att en ökad kunskap inte alltid är målet utan att det ibland handlar om ekonomiska intressen som på olika sätt till och med aktivt förhindrar att vetenskapliga framsteg görs. Ett exempel på detta får vi i artikeln ”Små skalv kan avslöja stora jordbävningar” i nr 5/6, där vi får veta att det rent vetenskapligt är fullt möjligt att förutse jordbävningar, men att frågan är kontroversiell främst på grund av att stater och markägare inte vill behöva ta ansvar. I artikeln ”Därför dröjer kondomens uppföljare” i nr 8 kan man vidare läsa att hormonfria preventivmedel för män hade kunnat utvecklas förhållandevis enkelt om det bara hade funnits någon som ville investera pengar i det. Vi blir även införstådda med att en stor del av forskningen sker just genom diskussioner inom det vetenskapliga samtalet, snarare än i de enskilda laboratorierna.

Eftersom *Forskning & Framsteg* ibland skriver om humanvetenskaplig forskning kan man som läsare inte undgå att få en hint om hur skribenten ställer sig även till andra politiska frågor än just vetenskapspolitiska, trots att detta aldrig direkt sätts på pränt. I artikeln ”Privat åldringsvård bättre än sin rykte” i nr 10 ställer sig skribenten genom sin tolkning av statistiken helt uppenbart på den borgerliga regeringens sida och vidare i ”Valet handlar inte bara om Obama” i nr 9 på demokraternas sida (vilket i Sverige i och för sig kanske snarare är en anpassning till normen än ett politiskt ställningstagande) genom att hävda att republikanerna aktivt försöker sänka valdeltagandet för att det gynnar dem. *Forskning & Framsteg* tar även ställning i ”hen-debatten” genom att faktiskt använda ordet i vanlig brödtext, något som man aldrig skulle stöta på i de övriga två titlarna eftersom det inte ingår i upplysningsdiskursens vokabulär, utan snarare tyder på en medvetenhet om språkets betydelse när det gäller hur vi upplever världen.

Miljödebatten får särskilt stort utrymme i *Forskning & Framsteg* och den problematiseras i viss mån, bland annat i artikeln ”Grön teknik slukar sällsynta

metaller” i nr 7 som handlar om hur grön energi leder till nya miljöproblem. Det negativa står dock ofta i fokus och även här får texterna politiska undertoner då det framkommer tydligt på vilken sida redaktionen står, vilket definitivt inte är på klimatskeptikernas. I ett par nummer utkämpas till och med en liten strid mot den klimatskeptiska lobbygruppen Stockholmsinitiativet. När det gäller miljödebatten intar *Illustrerad Vetenskap* en något annorlunda ställning för trots att de erkänner den globala uppvärmningen och alltså inte heller ställer sig på klimatskeptikernas sida, så har de i jämförelse med *Forskning & Framsteg* en förhållandevis positiv inställning. Få artiklar rör miljöproblematik, samtidigt som många texter utstrålar en oerhört stor tillförsikt inför framtiden som grundar sig i en stark tro på människans förmåga att med hjälp av tekniska innovationer lösa alla de problem vi ställs inför. Denna bild är dock något paradoxal. Tekniken framställs nämligen inte bara som den som ska rädda oss från allt ont, utan den utgör samtidigt det största hotet mot mänskligheten. Här ställs alltså dramatiseringens lockelse mot viljan att upprätthålla en positiv stämning.

På tal om hot så beskriver Giddens (1996:127f) fyra olika anpassningsmetoder som både experter och lekmän använder sig av för att hantera de ständigt närvarande risker som har blivit följderna av modernitetens hänsynslösa framfart, av vilka miljöproblemen utgör en del. Här verkar *Illustrerad Vetenskap* vilja hjälpa sina läsare att välja och den metod som de förespråkar är den som Giddens kallar för ”bibehållen optimism”, som grundar sig just i en överdriven tro på förnuftet och i en övertygelse om att vi med hjälp av vetenskapliga framsteg kommer att kunna övervinna allt. Den auktoritet som därmed tillskrivs tekniken och naturvetenskapen kan då enkelt legitimera en fortsatt lyxkonsumtion och det överutnyttjande av jordens resurser som är ett resultat av den, något som kan kopplas samman med tidningens hyllande av konsumismen.

Allt om Vetenskap och *Illustrerad Vetenskap* har varsitt avsnitt där konsumismen är än mer uppenbar och där vetenskapsanknytningen dessutom är högst tvivelaktig, nämligen ”Prylarna du inte visste att du behövde” respektive ”Ny teknik – uppfinningar och produkter”. På dessa sidor visas främst tekniskt innovativa produkter, till exempel förekommer en tandborste med ”inbyggd drickfontän” i båda tidskrifterna, men medan *Illustrerad Vetenskap* begränsar sig till enbart tekniska prylar har *Allt om Vetenskap* en mindre strikt attityd och visar till exempel upp med ett par tajts med tetrismotiv, något som väl snarare borde höra hemma i en modetidning. Vad alla produkter har gemensamt är dock att de är fullkomligt överflödiga och uppenbart avsedda för folk som redan har allt de behöver. Ofta redovisas både inköpsställe och det ofta skyhöga priset och konsumismen har alltså tillåtits att breda ut även sig utanför de sidor som är avsatta åt regelrätt reklam. Här bekräftas dessutom många av de myter som vi ofta ser i just reklam, som till exempel rådande föreställningar om kvinnligt och manligt. I en produktbeskrivning i *Allt om Vetenskap* nr 6 som handlar om en walk-in-fridge avsedd för öl heter det att ”Garderober man kan gå in i passar nog bäst för kvinnor, för män kan det vara lämpligare med en Brew Care”. I numret

därpå får tidskriften i en insändare faktiskt kritik för just detta fast då gäller det en produktbeskrivning från nr 3 med rubriken “Bilbana för vuxna pojkar”, på vilken redaktionen svarar med det klassiska humorargumentet.

> Att beskylla oss för att permanenta stereotypa föreställningar om kön på grund av en lite skämtsam rubrik tycker vi nog är att ta i. Det finns stora jämlikhetsproblem i samhället som kanske är mer fruktbart att ägna sig åt.
> – ur svar till insändaren ”Genusperspektiv på prylar” i *Allt om Vetenskap* nr 7

I sin artikel om Mars-dokuåpan i nr 7 hyllar samma tidning det privata näringslivets ökade makt inom vetenskapen med att denna då kan bedrivas ”utan inblandning av enskilda stater med politiska mål och intressen” (Brander 2012) och även *Illustrerad Vetenskap* har i nr 16 en lång artikel där de skriver om privatfinansierade rymdfärder i positiva ordalag.

Även om *Forskning & Framsteg* inte styrs av några uttalat ekonomiska intressen är inte heller den helt fri från konsumistiska drag och detta faktum hindrar dessutom inte åtskilliga andra intressen från att påverka både innehåll och utformning. Tidskriften har ju trots allt ett stort antal ”intressenter” bakom sig. I ledaren i nr 9 talar tidningens chefredaktör Patrik Hadenius om hur de i avdelningen ”Framsteg” i fortsättningen ska ha ännu starkare fokus på positiva nyheter, något som ligger helt i linje med konsumismen. Han hänvisar bland annat till artikeln ”Flygbränsle av sopor”, just i avdelningen ”Framsteg” i samma nummer som jag minns att jag hajade till när jag läste eftersom det verkade så osannolikt bra. I ett läsarbrev i efterföljande nummer blir den mycket riktigt ifrågasatt och artikelförfattaren erkänner då att texten är ”ett direkt citat från en presentation av Solena Group, en amerikansk plasma-producent” (Beer 2012) och att uppgifterna tyvärr är felaktiga.

Människan som forskningsobjekt

Att framställa människan som ett objekt snarare än som ett handlande subjekt är en vanligt förekommande företeelse i såväl bild som text i samtliga av de studerade tidskrifterna, i synnerhet i de artiklar som behandlar medicinsk forskning, där patienten sällan får en röst och skildringen alltid sker utifrån forskarnas perspektiv. Ett exempel på detta kan hämtas ur artikeln ”Människa och maskin smälter samman: Verklighetens cyborg” från *Illustrerad Vetenskap* nr 17, där den före detta soldaten Glen Lehman har ”tur i oturen”, för ”han är nämligen exakt den typ av patient som forskaren Todd Kuiken vid Northwestern University i Chicago konstant är på jakt efter” (Palmgren 2012). Denna objektifierande människosyn har enligt Foucault (2003:76) sin grund i det vetenskapliga ideal som började gälla i och med upplysningen på 1700-talet och vars syfte kan förefalla att vara en ökad respekt för mänskligheten. Skiftet sammanföll nämligen bland annat med de blodiga spektakulära kroppsstraffens död, då sökandet efter sanningen började röra sig från att gälla själva brottet till att omfamna inte bara brottslingens kropp utan även hans själ och de bakomliggande orsaker som

kunde gömma sig där (Foucault 2003:29). Denna sanning kunde inhämtas genom bekännelser och examinering av en typ som även skedde på ett mer övergripande, samhälleligt plan genom exempelvis läkarkonsten och psykiatrin i vad Foucault (2003:184) kallar för ”normens straffsystem”.

> Det gäller att ersätta en makt som tar sig uttryck i glansen och prakten hos dem som utövar den med en makt som på ett smygande sätt gör dem som den tillämpas på till objekt; att inhämta ett vetande om dessa objekt snarare än att breda ut de praktfulla härskartecknen (Foucault 2003:221).

I de studerade tidskrifterna görs ofta långsökta paralleller mellan människa och djur, exempelvis när det handlar om zoologi där djuren ofta förses med mänskliga attribut för att ge texten igenkänningsfaktor och på så sätt göra den mer underhållande. Då handlar det dock om att djur upphöjs till en mänsklig status snarare än att människor reduceras till objekt, men motsatsen förekommer också och då främst inom just medicinsk forskning där människan gärna framställs som en art bland alla andra djurarter. Problemet är ofta att man drar alltför långtgående likhetstecken mellan människa och försöksdjur. Ett exempel är artikeln ”I huvudet på en alkoholiserad fluga” i *Forskning & Framsteg* nr 9, där forskaren samtidigt som ”han betonar att det främst är de biokemiska processerna som kan studeras” (Nyström 2012) liknar flugornas beteende vid ett mänskligt återfall. Ytterligare ett kan hämtas från *Allt om Vetenskap* nr 10.

> Vid ett enkelt minnestest visade sig sniglarnas minne sitta i åtta gånger så länge som normalt. Så vill du visa framfronten på jobbet, ta en bit choklad, uppmanar forskarna.
> – Ur ”Choklad gör sniglar smarta” i *Allt om Vetenskap* nr 10

Oavsett om de flesta är överens om att människan i grunden är ett djur, är det viktigt att komma ihåg att vi skiljer oss från övriga djur i väsentliga avseenden. För trots att andra djur liksom oss kan vara både intelligenta, nyfikna och i viss mån även föra resonemang, saknar de den självmedvetenhet som är unik för människan, alltså vår förmåga att reflektera över vårt eget tänkande (Fay 1996: 35).

Normens humanvetenskap

Förutom några få historiska artiklar innehåller *Allt om Vetenskap* som sagt inga inslag av humanvetenskapliga ämnen, och det gör nästan inte *Illustrerad Vetenskap* heller, även om de är där och naggar lite i kanten genom olika typer av samhällsskildringar, såväl arkeologiska som de tekniskt-utopiska som nämndes i samband med miljödebatten. När det gäller de artiklar som befinner sig i det tidigare nämnda gränslandet är det dessutom alltid det naturvetenskapliga perspektivet som vinner och det finns en ansenlig mängd artiklar och notiser om mänskligt beteende som är baserade på långtgående slutsatser från amerikanska

laboratorieexperiment. Humanvetenskapernas allmänt låga status kan dock även skönjas på andra sätt. I artikeln ”Fruktan och skräck i hjärnans inre – Fobier gör att rädsla tar kommandot över förnuftet” i *Allt om Vetenskap* nr 9 framställs till exempel Sigmund Freud som en betydelselös dåre som mestadels ägnade sig åt pseudovetenskap och att beskriva alla psykiska åkommor i termer av undermedvetna sexuella drifter. Att Freud, trots att han kanske inte slog huvudet på spiken just när det gällde fobier, har haft ett stort inflytande inom humanvetenskapligt tänkande förbises helt och hela hans karriär förlöjligas och marginaliseras.

Att *Forskning & Framsteg* är den tidskrift med mest perspektivistisk framtoning innebär långt ifrån att den helt har övergett den upplysningsdiskurs som fortfarande verkar vara förhärskande i såväl populärvetenskapen som i samhället i stort, för dels ligger fokus som sagt fortfarande på den naturvetenskapliga sidan och som om detta inte vore nog dominerar denna diskurs även det humanvetenskapliga innehållet. Fullt medveten om risken att fastna i min egengillrade fälla är jag beredd att argumentera för att allt detta beror på de nomotetiska ideal som följer med upplysningsdiskursen (Liedman 1998:13), alltså att man gärna vill få saker förklarade med hjälp av generella naturvetenskapligt inspirerande lagbundna orsakssamband och kunna rita pilar mellan orsak och verkan, precis som Harald Eia gör i *Hjernevask*. Tack vare sin förmåga att leda till tillväxt och ökat välstånd har nämligen naturvetenskapen blivit upphöjd till norm (Liedman 1998:100). Detta tyckte Weber (1991:116f) var ett problem redan på sin tid, för med utgångspunkt i sitt resonemang om samhällsvetenskapens komplexitet (se s. 199) ansåg han att den har alltför många parametrar för att kunna reduceras till lagbundna samband.

Nomotetiska tendenser kan man se i så gott som samtliga humanvetenskapliga artiklar men framför allt i de som befinner sig i gränslandet och i likhet med *Hjernevask* behandlar vetenskapliga frågor på vilka man kan få ett svar som bottnar i biologiska förklaringar och ett helt annat med hjälp av kulturella. Här råder det ofta en minst sagt problematisk brist på dialektik som snarare leder till oöverstigliga motsättningar mellan de två synsätten än något konstruktivt kunskapssamlande. I nedanstående exempel är det något oklart på vilken sida forskarna ställer sig, men att det handlar om ett orsakssamband är dock ”statistiskt säkerställt”.

> I nästa steg har man kartlagt utbildning och inkomst bland dessa personer, för att se hur mycket som går i arv. (...) Till och med i den senaste generationen, född på 1980-talet, kan man se att deras benägenhet att gå högskoleförberedande gymnasieprogram har en statistiskt säkerställd koppling till utbildningsnivån hos deras släktingar tre generationer bakåt.
> – ur ”Avlägsna släktingar styr ditt liv” i *Forskning & Framsteg* nr 9 (Höjer 2012a)

De artiklar och notiser som berör humanvetenskapliga ämnen består annars i stort sett alltid av olika former av siffror och statistik. Till exempel har alla nyhetsnotiser som är av humanvetenskaplig karaktär rubriker som innehåller kvantitativa ord som ”färre”, ”minskar”, ”ökar” och ”toppar listan”. Av alla de nyskrivna avhandlingar som finns tillgängliga väljer *Forskning & Framstegs* redaktörer alltså i första hand de där man med hjälp av kvantitativa metoder har fått resultat på vilka man kan göra statistiska beräkningar och detta trots att det mesta av den humanvetenskapliga forskning som bedrivs idag är kvalitativ, precis som den här uppsatsen. Ibland är källorna inte ens akademiska avhandlingar, utan direkt tagna från datainsamlande organisationer som Statistiska Centralbyrån, SOM-institutet och Amnesty International. Om humanvetenskaperna överhuvudtaget ska ses som riktiga vetenskaper, vilket är tveksamt eftersom de reduceras till deskriptiv databehandling som uppenbarligen lika gärna kan bedrivas av nämnda organisationer som av analytiskt kompetenta forskare, är den forskning som räknas bara den som är kvantifierbar eller som kan beskrivas med ett orsakssamband, där man i båda fallen försöker förenkla en komplex verklighet till något mätbart som kan beskrivas i siffror eller genetisk kod.

Det finns två huvudsakliga anledningar till att humanvetenskap inte kan bedrivas på samma sätt som naturvetenskap. Reflexivitet är den egenskap hos humanvetenskaplig forskning som är en följd av att studieobjekten är medvetna varelser med möjlighet att själva ta del av vetenskaplig kunskap och till följd av detta kanske ändra sitt beteende (Giddens 1996:45–46). Dessutom studerar humanvetenskapen avsiktliga handlingar vars mening alltid subjektivt måste tolkas för att vi överhuvudtaget ska kunna avgöra huruvida det verkligen var en handling och inte bara en omedveten rörelse (Fay 1996).

Undantagen som bekräftar regeln

Ett av de studerade numren av *Forskning & Framsteg*, utgör lite av ett undantag från normen. Dels innehåller den till antalet fler humanvetenskapligt inriktade artiklar och notiser, av vilka de flesta i vanlig ordning dock främst behandlar kvantitativ statsvetenskap och nationalekonomi, som båda är djupt influerade av naturvetenskapliga förebilder, men för en gångs skull redogör åtminstone några av dem för forskning av helt och hållet hermeneutisk karaktär. Undantaget utgörs främst av en artikel om Jimi Hendrix, som för övrigt skulle kunna vara taget ur en lärobok i medie- och kommunikationsvetenskap, där fokus ligger på tolkning av såväl texter som andra identitetsskapande uttryck, som till exempel klädstil och skivomslag. Artikeln börjar ”Den här berättelsen...” och även om forskaren som har gjort analysen försöker hålla sig så objektiv som möjligt spelar hans subjektiva tolkning en framträdande roll och texten behåller därmed ett politiskt element och lyckas göra sig fullständigt immun mot myten.

I de flesta av de studerade tidningarna finns dock mindre undantag där upplysningsdiskursen för en liten stund har fått lämna plats åt ett mer perspektivistiskt synsätt. Bland annat har Thomas Kuhns paradigmbegrepp blivit så allmänt vedertaget att det har hittat vägen in i populärvetenskapen:

> Redskapen är omkring 15 500 år gamla och fyndet strider liksom avföringen mot det paradigm som enligt Waters ”har varit grundmurat i årtionden”.
> – ur ”Genetiker och arkeologer är på spåret av Amerikas första folk” i *Illustrerad Vetenskap* nr 18 (Kragh Jacobsen 2012)

> Parallellt med Thomas Kuhns paradigmskifte, som beskriver en brytpunkt i vetenskapliga teorier, föreslog Lederberg anastrofskifte, för att betona det konstruktiva i ett sådant skifte och i bredare mening beskriva ett skifte från en negativ, pessimistisk till en positiv, optimistisk världsbild.
> – ur ”Här kommer anastrofen!” i *Forskning & Framsteg* nr 10 (Baltscheffsky & Beskow 2012)

Men, undrar ni, hur menar jag att dessa undantag bekräftar regeln? Här kan Barthes (2007:45–46) bidra med något som han blottlade i sina *Mytologier*, nämligen en slags paradoxal rättfärdigandemekanism som bland annat är vanligt förekommande i reklamvärlden. Han kallar den för *Operation Astra* eftersom den används i margarinmärket Astras reklam där företaget genom att räkna upp margarinets alla nackdelar rättfärdigar sin produkt och ger den trovärdighet. Enligt Barthes (2007:46) gör en smula ”erkänd” ondska ”det möjligt att låta bli att erkänna för mycket av den dolda ondskan”, något som även används av offentliga institutioner, som till exempel populärvetenskapliga tidskrifter. Även om deras avsikter förmodligen inte är uttalat onda kan Operation Astra gång på gång skönjas i de studerade tidskrifterna, där de till exempel genom att erkänna vetenskapens historiska snedsteg och därmed dess provisoriska giltighet ökar sin trovärdighet, samtidigt som ny forskning framställs som absolut sann och obestridlig. Felaktiga slutsatser är alltså något som uteslutande tillhör gårdagens vetenskap.

På samma sätt finns det en öppenhet rörande all osäkerhet inom vetenskapen, och genom att erkänna att just den där lilla detaljen har vi faktiskt ingen aning om får den bild av verkligheten som man annars förmedlar mer trovärdighet. I artikeln ”Gyllene snittet – myter och sanningar” i *Allt om Vetenskap* nr 6 erkänner man att det ibland förhåller sig så som Kuhn (2009) menar att det gör i all normalvetenskap, att forskare desperat försöker tvinga in verkligheten i det mönster som bestäms av det rådande paradigmet.

> Räknar man bara tillräckligt kreativt hittar man till slut det man söker (...) eftersom man med lite vilja kan klämma in gyllene snittet i många sammanhang.
> – ur ”Gyllene snittet – myter och sanningar” i *Allt om Vetenskap* nr 6 (Nilsson 2012)

På samma sätt går det alltid att hitta på en evolutionsbiologisk förklaring till alla mänskliga fenomen, bara man kämpar tillräckligt hårt, vilket vi kan se i *Hjerne-*

vask, där detta dock blir en kontroversiell politisk fråga först när det handlar om raser och paralleller börjar dras till förintelsen. I *Forskning & Framsteg* nr 8 finns en historisk artikel om Rasbiologiska Institutet i Uppsala som heter ”En meningslös sortering av människor”, där författaren förklarar den vetenskapliga norm som var rådande i mellankrigstidens Europa och som paradoxalt nog fortfarande verkar härska över dagens upplysningsdiskurs.

> Det fanns en dröm av att göra siffror av allt, men man gjorde egentligen ingen analys av siffrorna. Mätandet blev ett mål i sig. Kanske var siffersjoken ett sätt att försöka kontrollera och fixera en samtid stadd i snabb förändring, kanske representerade de bara en dröm om en exakt vetenskap.
> – ur ”En meningslös sortering av människor” i *Forskning & Framsteg* nr 8 (Höjer 2012b)

Om denna norm, eller dröm, talar även Weber (1991:116) som ju faktiskt var aktiv under just denna tid. Weber varnar för att bygga samhällsvetenskapliga teorier på naturvetenskapliga grunder och oroar sig över rasbiologins utveckling. I stället för detta konstanta letande efter orsakssamband anser Weber att man bör sträva efter kulturell förståelse för andra grupper och därmed förhindra att ideologier görs till dogmer, alltså till synes objektiva sanningar.

Vetenskapsteori eller vetenskapsideologi?

I analysen framgår det tydligt att det är naturvetenskapen och dess upplysningsdiskurs som dominerar innehållet i de populärvetenskapliga tidskrifter som ingår i studien, trots att den sistnämnda, vilket analysen också pekar på, tycks ha övergetts inom den akademiska världen till förmån för ett mer perspektivistiskt sätt att uttala sig och att överhuvudtaget förhålla sig till kunskap. Med upplysningsdiskursen följer nämligen ett positivistiskt förhållningssätt, där man inte bara utgår ifrån grundantagandet att en oberoende verklighet existerar, utan även att den har en egen inneboende ordning som kan studeras. Vetenskapen har alltså en förmåga att förse oss med en spegelbild av verkligheten, om forskaren bara är beredd att eliminera alla de subjektiva element som skymmer sikten för den objektiva sanningen och så att säga ”börja om från scratch” inför varje nytt forskningsprojekt (Fay 1996:202–204). I själva verket är detta grundantagande precis lika omöjligt att bevisa som de axiom ifrån vilka all matematik utgår.

Här ser vi alltså både myten om den absoluta sanningen och myten om den rentorkade tavlan (Toulmin 1995:248), och som om inte detta vore nog blandas det populärvetenskapliga innehållet upp med en underhållningsdiskurs som även den bidrar med sina myter, de som lätt kan kännas igen från populärkulturen. Genom diskursordningen och viljan att veta får den vetenskapliga diskursen, som i populärvetenskapliga sammanhang och i utbildning på lägre nivåer ofta präglas av just upplysningsdiskursen, makt att påverka även övriga diskurser i

samhället och därför är myterna från respektive diskurs i populärvetenskapen ofta tätt sammanvävda och kan på så sätt bekräfta varandra. Till exempel bygger underhållningsdiskursens stereotypa kvinnoroller på biologiska förklaringar som är hämtade från upplysningsdiskursen, det vill säga att det ligger i kvinnans ”natur” att vara mjukare och mer omhändertagande än män.

Frågan är hur det kommer sig att populärvetenskapen så envist klamrar sig fast vid en diskurs som uppenbarligen inte är god nog åt expertisen? Som vi såg i föregående kapitel finns det alltid en viss diskrepans dem emellan, men frågan är om det inte ligger några andra intressen bakom än att befästa gängse föreställningar och därigenom göra världen oföränderlig? Som jag nämnde i kapitlet ”När vetenskapen töms på historia” var systemet av nationalstater nära sammanflätat med rationalismen redan på 1600-talet och även om nationalstaten idag har förlorat mycket av sin forna ställning så har den ersatts av en annan slags makt som även den är starkt avhängig av rationalismen, nämligen den globala marknadsekonomin och kapitalismen. De nationalekonomiska teorier som ligger till grund för dessa bygger nämligen på atomism och på en föreställning om individen som instrumentellt rationell.

I TV-serien *Hjernevask* ges en något annorlunda bild av situationen, nämligen att det fortfarande råder extrema och till synes oöverkomliga motsättningar mellan naturvetare och humanvetare, även inom den akademiska världen. Dock är det viktigt att här ta i beaktande att programmet förmodligen är kraftigt vinklat och dessutom är det inte en slump att de var tvungna att åka till USA och England för att hitta de fundamentalistiska biologer och evolutionspsykologer som medverkar i programmet, två länder som är kända för att krampaktigt hålla fast vid en tradition av analytisk filosofi som går ut på att grundlägga vetenskapen. Förmodligen var det svårt att hitta naturvetenskapliga forskare med dessa åsikter på närmare håll. Namnet *Hjernevask* syftar till att de, precis som resten av det norska samhället, har blivit hjärntvättade av den politiskt korrekta genusvetenskapen, men jag undrar vem det egentligen är som blir hjärntvättad? Är det inte bättre att vara kritisk än att bara svälja den världsbild och alla de ”sanningar” som vår naturvetenskapligt präglade kultur ständigt matar oss med?

De sociologer som intervjuas i *Hjernevask* svarar gång på gång ”Det är inte intressant” när de får kommentera den biologiska och psykologiska forskning som de blir konfronterade med, men jag hävdar att de i stället borde ha satt ner foten och sagt ”Det är inte moraliskt accepterbart”. I egenskap av perspektivist vill jag nämligen hävda att det inte finns någon 100 % neutral vetenskap, utan att all vetenskap inrymmer om inte politiska så åtminstone ideologiska dimensioner. Dels för att verkligheten alltid ses med utgångspunkt i forskarens tidigare erfarenheter, men även eftersom vetenskapliga resultat tack vare diskursordningen gärna används som en auktoritär källa i det politiska samtalet och på så sätt kan få oväntade och ibland förödande samhälleliga konsekvenser. Vetenskapen har alltså inte en autonom ställning i förhållande till resten av samhället och följaktligen måste den också kunna bedömas utifrån moraliska aspekter. Det

handlar inte om att ”förneka sanningen”, utan helt enkelt om att ta ansvar och genom medvetna val ge forskningen en konstruktiv riktning mot en ”snäll” vetenskap som inte leder till vare sig globala virusepidemier (en etisk fråga som faktiskt tas upp i *Illustrerad Vetenskap*) eller diskriminering.

Den analytiska filosofitradition som finns i USA har lett till att det även är just därifrån som dess starkaste motstånd kommer, däribland Richard Rorty. Enligt Rorty (1997:63) bygger mänskliga framsteg inte på ett oupphörligt sökande efter naturens grundvalar utan i stället på radikala ombeskrivningar. Rorty (1997:80–82) är dock liksom jag mer positivt inställd till upplysningen och det moderna samhällets utveckling än exempelvis Foucault. Medan Foucault ägnar sig åt att kritiskt granska de sätt på vilka våra moderna institutioner vägrar lämna plats åt mänsklig självskapelse, menar Rorty (1997:81) att denna inskränkning kompenseras av den betydande minskning av grymhet som dessa samtidigt har gett upphov till. Han hävdar att självskapelsen måste hänvisas till privatlivet så att politiken kan rikta in sig på samhällets viktigaste mål: solidaritet. Enligt Rorty (1997:91f) vore den ultimata samhällsmedborgaren en ”liberal ironiker”, alltså en person som har insett våra försanthållandens kontingens, att de inte hänvisar till något naturligt som ligger bortom historia och perspektiv. Rortys (1997:14) utopi ska nås genom en kultur där människor stimuleras till att fantisera mer och därmed öka sin empatiska förmåga, vilket är anledningen till att han hyllar skönlitteratur framför klassisk filosofi. Han hävdar vidare att filosofin inte kan svara på metafysiska frågor, utan dess uppgift är i stället att upplösa dem och göra dem överflödiga (Rorty 1997:35).

De flesta av de teoretiker från vilkas tankegångar jag har hämtat inspiration till denna uppsats är överrens om att upplysningsrationaliteten har bidragit till många goda ting men att dess diskurs nu har gjort sitt. Modernitetens följder har gjort att vi står inför en rad globala utmaningar och för att nå hållbara lösningar krävs samarbeten inte bara över nationella, utan även över vetenskapliga gränser. Medan *Allt om Vetenskap* och *Illustrerad Vetenskap* envist dröjer sig kvar i rationalitetsträsket där upplysningsdiskursen och underhållningsdiskursen ger varandra konstgjord andning, kliver tvärvetenskapliga *Forskning & Framsteg* om än med något tveksamma steg med Toulmins ande in i en framtid där man inte bara har insett våra rättfärdigade trosföreställningars preliminära karaktär utan också att humanvetenskaperna är minst lika viktiga som naturvetenskaperna. Liedman (1998:134) motiverar detta så fint att hans ord får avsluta uppsatsen:

> Tekniken kan befria människorna från materiell nöd, men det kritiska förnuftet kan befria dem från den andliga nöd som ligger i fördomar, illusioner och en utarmad livsvärld.

Noter

1. Samtliga avsnitt av *Hjernevask* fanns under insamlingsperioden tillgängliga för gratis streamning på http://vimeo.com.
2. Uppsatsarbetet har skett löpande under terminen och delar av detta kapitel har således hämtats från föregående delkursers arbeten.

Referenser

Akademiska verk
Barthes, Roland (2007). *Mytologier*. Lund: Arkiv

Ekström, Anders (2004). Inledning. I Ekström, Anders (red.) *Den mediala vetenskapen*. Nora: Nya Doxa

Fay, Brian (1996). *Contemporary Philosophy of Social Science.* London: Blackwell.

Foucault, Michel (1993). *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm: B. Östlings bokförl. Symposion

Foucault, Michel (2002). *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. [Ny utg.] Göteborg: Daidalos

Foucault, Michel (2003). *Övervakning och straff: fängelsets födelse*. 4., översedda uppl. Lund: Arkiv

Giddens, Anthony (1996). *Modernitetens följder*. Lund: Studentlitteratur

Kuhn, Thomas S. (2009). *De vetenskapliga revolutionernas struktur*. 2. uppl. Stockholm: Thales

Liedman, Sven-Eric (1998). *Mellan det triviala och det outsägliga: blad ur humanioras och samhällsvetenskapernas historia.* Göteborg: Daidalos

Rorty, Richard (1997). *Kontingens, ironi och solidaritet.* Lund: Studentlitteratur

Toulmin, Stephen (1995). *Kosmopolis: hur det humanistiska arvet förfuskades.* Stockholm: Ordfront

Weber, Max (1991). Vetenskap och politik. I *Tre klassiska texter*. Göteborg: Korpen

Widmalm, Sven (2004). Trollkarlen från Uppsala: Bilder av The Svedberg och vetenskapen under andra världskriget. I Ekström, Anders (red.) *Den mediala vetenskapen.* Nora: Nya Doxa

Winther Jørgensen, Marianne & Philips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod.* Lund: Studentlitteratur

Østbye, Helge et al. (2004). *Metodbok för medievetenskap.* 1.uppl. Malmö: Liber ekonomi

Övriga källor

Allt om Vetenskap (2012). *Om oss.* http://www.alltomvetenskap.se/omoss/index.aspx?category =37 [2013-01-28]

Baltscheffsky, Herrick & Beskow, Anne (2012). Här kommer anastrofen! *Forskning & Framsteg*, 10/2012

Beer, Richard (2012). Läsarbrev: Omöjlig vinst. *Forskning & Framsteg*, 10/2012

Brander, Lars (2012). Dokuåpa ska finansiera kolonisering av Mars. *Allt om Vetenskap*, 7/2012

Forskning & Framsteg (2012). *Om Forskning & Framsteg.* http://fof.se/om-forskning-framsteg [2013-01-04]

Haglund, Alarik (2012). Partikeln som har gäckat forskarna i nästan 50 år: Så hittades Higgsbosonen. *Allt om Vetenskap*, 8/2012

Hansson, Johan (2012). Krönika: Medvetenskap. *Allt om Vetenskap*, 8/2012

Höjer, Henrik (2012a). Avlägsna släktingar styr ditt liv. *Forskning & Framsteg*, 9/2012

Höjer, Henrik (2012b). En meningslös sortering av människor. *Forskning & Framsteg*, 8/2012

Illustrerad Vetenskap (2011-03-15). *Illustrerad Vetenskap är ditt fönster mot morgondagens värld.* http://illvet.se/om-tidningen/illustrerad-vetenskap-aer-ditt-foenster-mot-morgondagens-vaerld [2012-12-03]

Kragh Jacobsen, Rasmus (2012). Genetiker och arkeologer är på spåret av Amerikas första folk. *Illustrerad Vetenskap*, 18/2012

Lindblad, Tomas (2012). Mörk materia, wimps och machos: Jakten på galaxernas saknade pusselbit. *Allt om Vetenskap*, 9/2012

Madsen, Jørn (2012). Hos spindlar är parningen ett livsfarligt nöje: Dansar med döden. *Illustrerad Vetenskap*, 15/2012

Nilsson, L-G (2012). Gyllene snittet – myter och sanningar. *Allt om Vetenskap*, 6/2012

Nipen, Kjersti (2011). Kjønnsforskningen mister 56 millioner. [Elektronisk] *Aftenposten*, 23 november. Tillgänglig: http://www.aftenposten.no/kultur/Kjnnsforskningen-mister-56-millioner-6704899.html [2013-02-04]

Nyström, Jesper (2012). I huvudet på en alkoholiserad fluga. *Forskning & Framsteg*, 9/2012

Overbye, Stine (2012). Medicinska mysterier: Ung man vanställd av banal hudsjukdom. *Illustrerad Vetenskap*, 18/2012

Palmgren, Gorm (2012). Människa och maskin smälter samman: Verklighetens cyborg. *Illustrerad Vetenskap*, 17/2012

Palmgren, Gorm (2012). Tvekampen: Kvinnor vs män. *Illustrerad Vetenskap*, 15/2012

Relster, Sebastian (2012). Nya tider på Illustrerad Vetenskap. *Illustrerad Vetenskap*, 15/2012

Skoglund, Marie (2012). Hudens hemlighet – svensk upptäckt kan revolutionera framtidens medicin. *Allt om Vetenskap*, 9/2012

TNS Sifo (2012). *Räckviddsutveckling ORVESTO Konsument 2003:3 – 2012:2.* [Elektronisk] Tillgänglig: http://www.tns-sifo.se/media/408062/tnssifo_ok_rackviddsutv_2012_2.pdf [2012-12-03]

Bilaga 1

Tidskrifter

Titel	Årgång	Utgåva
Allt om Vetenskap	2012	6
Allt om Vetenskap	2012	7
Allt om Vetenskap	2012	8
Allt om Vetenskap	2012	9
Allt om Vetenskap	2012	10
Forskning & Framsteg	2012	5/6
Forskning & Framsteg	2012	7
Forskning & Framsteg	2012	8
Forskning & Framsteg	2012	9
Forskning & Framsteg	2012	10
Illustrerad Vetenskap	2012	13
Illustrerad Vetenskap	2012	14
Illustrerad Vetenskap	2012	15
Illustrerad Vetenskap	2012	16
Illustrerad Vetenskap	2012	17
Illustrerad Vetenskap	2012	18

TV-program

Titel	Avsnitt	Ursprungligt sändningsdatum
Hjernevask	1. Likestillingsparadokset	1 mars 2010
Hjernevask	2. Foreldreeffekten	8 mars 2010
Hjernevask	3. Homo/hetero	15 mars 2010
Hjernevask	4. Vold	22 mars 2010
Hjernevask	5. Tilfeldig sex	5 april 2010
Hjernevask	6. Rase	12 april 2010
Hjernevask	7. Født sånn eller blitt sånn	19 april 2010

Manliga Magasin

En studie av mannens och maskulinitetens porträttering i *Café*, *King* och *Magasin Morberg*

Nike Larsson

Ett fönster mot det maskulina

Livsstilsmagasinet – en feminin produkt?

Idag står *Cosmopolitan*, *Vogue* och *Elle* sida vid sida med sina manliga motsvarigheter i tidningshyllan och erbjuder inspiration, tips och vägledning till sina läsare. Trots att ett flertal manliga livsstilsmagasin finns tillgängliga idag är deras uppkomst och genomslag en relativt ny företeelse i medievärlden. Tills för inte så länge sedan inskränktes utbudet av manliga tidningar till några få hobbymagasin, tidningar med fokus på affärsvärlden samt ett och annat vågat herrmagasin som trängdes på de bakre hyllorna i tidningsställen. De glansiga livsstilsmagasinen som karaktäriserades av att erbjuda just vägledning, råd och mer lättsam läsning sågs länge som enbart en ”feminin produkt” som män antogs vara ointresserade av. Det sågs som skrattretande att män skulle ha ett behov eller intresse av de insändarsidor eller vägledande artiklar som livsstilsmagasinen erbjöd då det existerade en relativt oproblematisk syn på den manliga identiteten, enligt vilken att mannen knappast behövde vägledning i att vara man (Gauntlet 2008:167). I och med en rad samhälleliga förändringar, där bland annat kvinnorörelsens aktivitet kan ses som en milstolpe, började synen på könen förändras. Även det konsumtionspräglade mediala uttrycket under 1980-talet banade enligt flera forskare vägen för en mer experimentell syn på maskuliniteten och dess porträttering. I England uppkom under 1990-talet bland annat en rad manliga magasin som *Arena*, *FHM* och *Loaded* (Beynon 2002:106). Under 1980 och 90-talen fick de manliga magasinen även framgångsrika svenska motsvarigheter som bland annat tidningarna *Slitz*, *Café*, *Moore* och på senare år *King*.

De manliga magasinens framgång vittnar om en intressant utveckling ifråga om synen på mannen då det för endast några decennier sedan sågs som skrattretande och otänkbart att män skulle intressera sig för och köpa så kallade livsstilsmagasin. Under 90-talet, då många manliga magasin startades, etablerades inte bara en marknad för dessa tidningar, i många fall sålde de även bättre än många av de framgångsrika kvinnliga motsvarigheterna (Jackson et al. 2001:1). Konstruktionen av det manliga är något som började problematiseras och synliggöras först i vår tid och det kan ses som att media både har reflekterat och bidragit till denna utveckling. Då livsstilsmagasinen kan ses som ”livsstilsguider”

synliggör och behandlar de just konstruktionen av identiteten och uppfattningen om genus. Detta skapar en intressant och angelägen möjlighet att studera bilden av den manliga identiteten och leder på så sätt till denna studies syfte och forskningsfrågor.

Syfte och forskningsfrågor
Syftet med denna uppsats är att undersöka hur tre manliga livsstilsmagasin från Sverige porträtterar mannen och maskulinitet. För att genomföra detta kommer studien utgå ifrån följande forskningsfrågor: Vilka mediala narrativ kring maskulinitet kan urskiljas i tidningsmaterialet? Finns det skillnader i hur män och kvinnor kommer till uttryck i tidningarnas text och bildspråk som kan säga något om uppfattningen kring mannen? Hur beskriver magasinen mannen i förhållande till intimitet och relationer?

Tidigare tankar kring den medierade mannen
Medierelaterad genusforskning har framför allt haft fokus på hur kvinnan porträtterats i medierna. De är först på senare år som även konstruktionen av den manliga identiteten synliggjorts. Mannens roll och identitetsuppfattning har ofta setts som norm eller som självklar vilket har medfört att bilden av mannen i medierna har förblivit relativt oproblematiserad. Under de senaste två decennierna har det dock hävdats att även bilden av mannen måste synliggöras om vår sociala omvärld skall förstås i relation till genusstrukturer (Craig 1992:1). En av de mer omfattande studierna kring medias porträttering av mannen och manliga livsstilsmagasin har genomförts av medieforskaren David Gauntlet i hans bok *Media, Gender and Identity* (2008). Gauntlet använder sig framför allt av Anthony Giddens syn på den moderna reflexiva människan samtidigt som han hänvisar till en rad forskningsverk kring manliga livsstilsmagasin. Gauntlet menar att magasinen erbjuder nya möjligheter för män att vara män och att tidningarnas reflekterande karaktär vittnar om en större öppenhet kring bilden av mannen (Gauntlet 2008:189). Jackson et al. skriver i sin bok *Making Sense of Men's Magazines* (2002) att de manliga magasinen snarare är ett forum för att med en lättsam och till synes harmlös ton relatera till de etablerade attityder och normer som existerar kring genus (Jackson et al. 2002:147). Även samhällsforskaren Bethan Benwell är inne på detta spår i tidskriftsartikeln "Ironic Discourse: Evasive Masculinity in Men's Lifestyle Magazines" (2004). Benwell menar att den lättsamt ironiska ton som genomsyrar tidningarna skapar en oklar och "gömd" bild av den maskulina identiteten där tidningarna försöker undvika de mer fixerade uppfattningarna kring maskulinitet. Dock menar han att tidningarnas ironi paradoxalt nog både förutsätter och ger uttryck för etablerade genusattityder samtidigt som den ironiska tonen, medvetet eller omedvetet, synliggör och möjliggör för en dekonstruktion av dessa attityder (Benwell 2004: 14).

En objektsstyrd verktygslåda

Att urskilja myter, berättelser och diskurser
Den kvalitativa innehållsanalysen är en relevant metod då uppsatsens syfte bottnar i att studera de normer, antaganden och föreställningar kring maskulinitet som präglar det medierade textmaterialet. Att förstå textens mening och budskap förutsätter att man går bortom textens manifesta uttryck, då texter kan genomsyras av en rad motsättningar, mönster och influenser som vid en första anblick är svåra att urskilja. Då medierna inte arbetar i ett vakuum präglas de troligen av en rad samhälleliga influenser och kulturellt betingade uppfattningar om vad som till exempelvis utgör manligt och kvinnligt. För att kunna synliggöra dessa uppfattningar så utgår denna studie ifrån en symtomal läsart. Den symtomala läsarten utgår ifrån att texter är bärare av latenta eller underliggande betydelser. Den latenta betydelsen kan då bestå av etablerade uppfattningar och normer som framstår som självklara eller naturliga, vilket kan bidra till att varken medieproducenterna eller mediekonsumenterna uppfattar eller ifrågasätter dess existens (Østbye et al 2003:65).

Då magasinen består av både text och bildmaterial är den kvalitativa innehållsanalysen även att föredra, då metoden innebär att forskaren kan utgå ifrån olika teoritraditioner som på bästa sätt belyser det empiriska materialet. Innehållsanalysen har därmed inget färdigformulerat koncept eller schema som forskaren måste följa till punkt och pricka utan är istället objektsstyrd, vilket innebär att det metodologiska tillvägagångssättet beror på textmaterialets egenskaper. Med detta sagt så präglas uppsatsen av influenser från följande teoretiska skolor; semiotiken, det diskursiva samt narratologiska synsättet. Framför allt har semiotikern Roland Barthes teori kring myter använts vid studien av såväl tidningarnas text och bildmaterial. Barthes utgår nämligen från att alla meningsbärande uttryck, visuella som textmässiga, inte enbart bär på en manifest eller denotativ betydelse utan att de även bär på en rad konnotationer. Dessa konnotationer, det vill säga de associativa kopplingar som existerar mellan olika tecken och betydelser, kan samlas kring ett visst budskap och bilda en så kallad myt. Myter utgörs av särskilda etablerade associationer och vittnar därmed om hur människor tänker och förhåller sig till olika sociala fenomen, som till exempel uppfattningen om genus. Mytbildningar skapas genom att myten fäster sig vid ett tecken och förskjuter dess betydelse, där myten istället fungerar som tecken på en ny nivå (Barthes 2007:210). Ju mer etablerat mytens nya budskap blir desto svårare är det att ifrågasätta dess betydelse eller ens urskilja mytens existens. Därtill menar Barthes att myterna, samtidigt som de fixerar sin egen betydelse, även utestänger andra möjliga tolkningsalternativ så att mytens budskap framstår som det enda och sanna. På så sätt är det mytiska språket inte neutralt utan präglas av olika ideologiska och samhälleliga intressen (Bignell 2002:20 & Barthes 2007:221). Barthes teori kring myter kan på så sätt användas för att avtäcka

betydelser kring maskulinitet som må framstå som självklara fastän att de egentligen kan ses som ett av många tolkningsalternativ.

Även tankar från narratologin är relevanta i denna studie då magasinen kan ses som att de erbjuder ”berättelser” kring hur livet bör och kan levas. Narrativ kan fungera som en grundläggande tolkningsram som hjälper människor att strukturera sin sociala omgivning och sin roll i denna. Med hjälp av till exempel kulturella narrativ, som erbjuds av bland annat medierna, kan människan göra sin värld mer begriplig. I relation till genus är narratologin även intressant då narrativets betydelse kan kopplas till identitetens konstruktion. De narrativa inramningar som tidningarna erhåller kan exempelvis erbjuda vägledning och hjälp att konstruera en sammanflödande och begriplig livshistoria för individen. Att syna berättarramar har, liksom den semiotiska analysen, en ideologikritisk aspekt, då forskaren synar vilka etablerade ”berättelser” som placerar individen i en social gemenskap och inom vilka strukturella ramar detta sker (Bergström & Boréus 2005:124ff). Även diskursbegreppet är relevant i denna uppsats då medierna kan ses som att de har en diskursiv makt, det vill säga en makt att påverka hur vi tänker och talar om något. Att studera diskurser innebär att studera samhällsfenomen där språket ligger i fokus. Diskurser utgörs nämligen av språkliga utsagor kring vad något *är* och *inte är*, vilket i likhet med Barthes myter kan ses som en språklig fixering. Magasinens diskurser kring maskulinitet kan på så sätt vittna om hur vi ser på och tänker kring män och manlighet (Bergström & Boréus 2005:242).

En nödvändig nypa subjektivitet

Värt att nämna om den kvalitativa innehållsanalysen är att den utgår ifrån att forskaren aktivt tolkar textmaterialet som ligger till grund för studien. När denna aktiva tolkning görs använder sig forskaren av sin egna kulturella förståelse och erfarenhetsbank och på så sätt präglas den kvalitativa studien alltid av ett visst mått av subjektivitet. Dock är det denna subjektivitet, eller forskarens förförståelse, som möjliggör själva tolkningen och insikten kring textens kulturella och sociala struktur (Østbye et al. 2003:70ff.). Därtill utgår denna studie ifrån att studera enbart texten, med hänsyn till dess komplexitet och sociala sammanhang, och inte hur magasinens läsare uppfattar och ser på magasinens innehåll.

De valda magasinen

Till en början studerades en rad svenska magasin för män för att få en uppfattning om utbudet som finns tillgängligt på den svenska tidningsmarknaden. Detta ledde till att jag inom kort kunde begränsa materialet och antalet tidningar till dem som föreföll mest intressanta och relevanta att studera närmare. Slutligen valdes tre livsstilsmagasin: *Café*, *King Magazine* och *Magasin Morberg*. Cirka 10 nummer av magasinen *King* och *Café* som utgivits mellan åren 2005–2012 studerades. Nystartade *Magasin Morberg* lades ned i slutet av 2011 och på så sätt har enbart de två utgivna numren studerats. Dock erbjuder de tre valda

tidningarna tillsammans olika intressanta aspekter och teman kopplat till maskulinitet vilket medförde att urvalet kunde ses som motiverat och relevant.

Café valdes då den vid lanseringen 1990 var ett av de första svenska livsstilsmagasinen för män och dessutom är Sveriges största tidning av detta slag. *Café* är även intressant då den till en början, framför allt under 90-talet, var mer av en vågad herrtidning med lättklädda tjejer på omslagen. Idag menar *Café* att de ”fräschat upp sig” och är ett livsstilsmagasin med fokus på mode för den moderna mannen i staden (Allermedia.se, 2012).

King Magazine är en relativt nystartad tidning som skall ses som en motsvarighet till de kvinnliga mode- och skönhetsmagasinen som till exempelvis *Elle*. Denna form av renodlade skönhets- och stilmagasin för män är fortfarande relativt sällsynta i Sverige vilket gör *King* till en intressant tidning (Kingmagazine.se, 2012).

Slutligen valdes även tidningen *Magasin Morberg* som kännetecknas av att den startats av och även porträtterar skådespelaren och kocken Per Morberg. Denna tidning kan ses som mer traditionellt maskulin än de två andra då den fokuserar på klassiska manliga hobbyaktiviteter såsom jakt, fiske och andra utomhusaktiviteter, vilket utgör en intressant konstrast till de andra mer moderna magasinen. Däremot innehåller *Magasin Morberg* en del otraditionella influenser som gör den intressant. Bland annat porträtterar den mannen i relation till den reproduktiva sfären med fokus på hemmaliv och matlagning, vilket traditionellt sett förknippats med kvinnan (Spoon.se, 2012).

Perspektiv kring den medierade mannen

Mediala narrativ kring maskulinitet

> Men do not passivly live out the masculine myths imposed by the stories and images of dominant culture. But neither can they live completely outside the myth since it pervades the culture. Its coercive power is everywhere, not just on screens, hoardings and paper, but inside their heads (Beynon 2002:120).

Då medierna spelar en grundläggande roll i hur vår sociala omgivning porträtteras och definieras så kan man se det som att mediala diskurser tillhandahåller symboliskt material för hur vi uppfattar bland annat manligt och kvinnligt (Jackson et al 2001:19). Teorierna som präglar denna studie utgår från att begreppet maskulinitet inte bör uppfattas i singulär form, som en enhetlig statisk maskulinitet, utan som ett flytande begrepp som innefattar en rad olika uppfattningar om manlighet. Uppfattningar och representationer av maskulinitet är grundade i kultur och samhälle och är därför under ständig förändring och skiftar i förhållande till tid och rum. Däremot menas det att maskulinitetens komplexitet och nyanser aldrig tidigare uppenbarats och synats som i vår tid.

Uppmärksamheten som riktats mot maskuliniteten har inte minst vart märkbar i medierna. Denna utveckling bottnar delvis i kvinnorörelsens aktivitet samt de kommersiella krafter som satte mannen i det mediala strålkastarljuset under 1980-talet. John Beynon (2002:2) menar att en rad mediala representationer dök upp i medierna under denna tid, bland annat bilden av ”den nye mannen”. Den nye mannen utmanade och omdefinierade den traditionella synen på det maskulina och erbjöd både en känslomässig man som stod för jämlikhetens ideal samt en utseendefixerad man som visade intresse för både mode och skönhet. Det har hävdats från många håll att den nye mannen är en myt; en medial illusion som inte existerar bortom tv-skärmar och reklamannonser. Denna kritik vittnar möjligen om att experimenterandet med det manliga var och är ett känsligt åtagande. Som en reaktion på de nya kulturella strömningarna uppkom två mediala narrativ under 90-talet. Dels den nostalgiske ”riktige” mannen, som fått nog av de nyskapande mediala influenserna, samt den bångstyriga grabben som vill leva ett liv som rockstjärna och varken identifierar sig med den nya eller gamla porträtteringen av det maskulina (Beynon 2002:98ff). Trots att den nye mannen kritiserades för att vara ett marknadsföringstrick så hävdar Beynon att dessa tendenser är märkbara även kring uppkomsten av det grabbiga narrativet som förespråkade en frikostig livsstil kantrad av häftiga prylar och kostsamma utekvällar. Kritiken kring den nye mannens autenticitet vittnar snarare om det kontroversiella i att experimentera med den etablerade uppfattningen kring mannen (Beynon 2002:120).

Den betraktade kvinnan och den manliga publiken

Efrat Tseëlon och Lynda Nead beskriver hur kvinnan genom historien har varit i fokus för en manligt betraktande blick och framhåller att detta framför allt varit tydligt inom konst och kultur och därmed även i medierna. Tseëlon (1998:20) beskriver hur kvinnan bedöms i relation till sitt yttre och sin förmåga att agera så kallat ”spektakel”. Trots detta menar hon att det existerar en paradox kring kvinnans skönhet, det både förväntas av henne att hon skall försköna sitt yttre samtidigt som hon på grund av detta fördöms för att vara ytlig, ombytlig och för att hon bär en ”falsk mask”. Tseëlon menar dock att kvinnan lever med att alltid vara synliggjord inför betraktarens blick, hon är ett spektakel, någon som granskas och synas för att antingen godkännas eller förkastas. Tseëlon menar att kvinnan på så sätt lever med ett stigma, det vill säga ett tillstånd där man riskerar att avvisas för att man inte lever upp till den rådande normen eller förväntningen. Stigmat gällande skönhet tar sig i uttryck genom att kvinnokroppen på förhand ses som otillräcklig och som ett oavslutat arbete som kvinnan ständigt behöver jobba på. Tseëlon menar att detta medför att kvinnan i alla sociala sammanhang tillskrivs sitt värde i relation till sin yttre presentation, hennes värde bottnar i att vara betraktad (Tseëlon 1998:119 ff.). Lynda Nead beskriver även att kvinnan formgivits och porträtterats inom konsten av män och för män. Även Nead menar att kvinnokroppen genom historien setts som ofullständig och som problematisk. Detta kan härledas till uppfattningen om att kvinnan sammankopplats med den nyckfulla naturen och på så sätt behövde hennes kroppsliga uttryck kontrolleras och regleras. Detta blir inte minst tydligt då det existerar ett snävt estetiskt register för hur kvinnokroppen kommer till uttryck i det kulturella bildspråket (Nead 1992:11 ff.). Tanken om mannen som betraktare och kvinnan som betraktad kan användas för att avtäcka myter kring vad som anses vara naturligt för män och kvinnor samt vilka estetiska ramar som dessa förväntas förhålla sig till.

Mannen och den moderna intimiteten

”Det är först i vår tid som det gått upp för män att de är män, det vill säga innehavare av en problematisk manlighet” (Giddens 1992:58). Sociologen Anthony Giddens beskriver hur människans syn på sig själv, sina relationer och förhållanden har förändrats i takt med att samhället har genomgått betydande förändringar. Bland annat menar han att dessa förändringar har skapat nya förutsättningar att se på sexualitet, genus och intimitet. Sådant som tidigare tagits för givet och setts som självklart kunde därmed ifrågasättas vilket innebar att även mannens sexualitet problematiserats och synliggjorts (Giddens 1992:57ff.).

Dessa förändringar bottnar framför allt i att vi har lämnat det förmoderna samhället där det existerade en mer fixerad och statisk syn på människans identitet och livsbana. Förr beslutades människans bild av vem hon var och vilket liv hon skulle komma att leva av hur tidigare generationer levt och därmed fanns det varken behov eller utrymme för självreflektion. Giddens menar nämligen att det moderna samhället och den moderna individen karaktäriseras av just reflexivitet, det vill säga förmågan att reflexivt fundera och analysera kring sig själv. Denna utveckling har enligt Giddens satt sin prägel på människans syn på intimitet och kärlek och har banat vägen för den ”moderna rena relationen” (Giddens 1992:51 ff.). Den moderna relationen karaktäriseras av en mer förhandlande och analyserande syn på vilka vi är och vilka vi väljer att leva tillsammans med, då detta inte längre kan tas för givet på grund av traditionella strukturer. Dock menar Giddens att synen på relationen fortfarande präglas av rester eller spår från traditionella praktiker och perspektiv. Den förändrade synen på människans identitetskonstruktion och synen på relationen kan spåras till 1800-talets slut och den romantiska eran då ”den romantiska kärlekens ideal” utvecklades. Detta synsätt introducerade tanken om identiteten och relationen som ett fortlöpande narrativ som behöver konstrueras och reflekteras kring. Däremot menar Giddens att detta synsätt står i ett starkt friktionsförhållande till den utveckling som det satt i rörelse. Den romantiska kärlekens ideal präglas inte av samma förhandlande och reflekterande syn på könsrollerna som den moderna rena relationen. Den romantiska kärleken bygger nämligen på etablerade skillnader mellan kvinnligt och manligt och tanken kring att de tillsammans utgör en fullbordad helhet.

Trots de traditionsbundna spår och influenser som fortfarande genomsyrar samhället menar Giddens att en rad förändringar är märkbara när det kommer till synen på det intima. Milstolpar som Giddens betonar i denna utveckling är bland annat kvinnorörelsens aktivitet och sexualitetens frikoppling från reproduktionen i och med uppkomsten av preventivmedlet. I och med dessa betydande förändringar förlorade många traditionella perspektiv sin relevans och sin dominanta position och det skapades även en förutsättning att reflektera kring sådant som tidigare setts som självklart. Den heterosexuella relationen, det traditionella giftermålet, könsrollerna och synen på intimitet blev något som människan kunde ha en mer förhandlande och reflekterande inställning till (Giddens 1992:62). Trots detta präglas samhället och människan fortfarande av en traditionell syn på könen, detta är inte minst märkbart i medierna. I relation till manliga livsstilsmagasin menar medieforskaren David Gauntlet att magasinen har en förvånansvärt snäv syn på den manliga sexualiteten och att den heterosexuella relationen fortfarande ses som norm i magasinen (Gauntlet 2008: 189).

Vägledande mansmanualer

Nya män, gamla män och riktiga män

”Vi är pappalediga och groomar oss dagligen med svindyra hudkrämer. Ändå älskar vi fortfarande ärkesvin som Hank Moody i tv-serien Californication” (*Café* 2011/8). Detta citat genomsyras av en rad motstridiga narrativ kring maskulinitet, dels en ömsint pappaledig man, en utseendefixerad man som ”groomar sig” samt en trotsig man som imponeras av så kallade ”ärkesvin”. Detta citat är ett exempel som kan belysa hur magasinen genomgående präglas av en rad motstridiga influenser som bland annat kan urskiljas i ljuset av Beynons mediala narrativ.

Dessa narrativ, guider eller som Beynon (2002:98) kallar dem ”scripts” är betydelsefulla för vår uppfattning om bland annat genus och identiteten. Beynon menar att jämfört med den tidigare relativt fixerade synen på det maskulina genomgick den mediala representationen av maskulinitet betydande förändringar under framför allt 1980-talet. Beynon talar om ”new man-ism” som skiljde sig markant från den tidigare traditionella synen på manlighet som framför allt var sammankopplad med synen på mannen som familjeförsörjare. Den mediala representationen av ”den nye mannen” kom att delas in i två huvudspår: den ömsinte eller jämlike mannen och den narcissistiske mannen. Som en reaktion på ”new man-ism” uppkom även ett annat tydligt diskursivt spår inom medierna, nostalgin kring den traditionella synen på mannen. Beynon benämner denna som ”nostalgikern”. Slutligen har ytterligare en syn på mannen synliggjorts i media, ”the lad” eller grabben, som även han står som en antites till den ömsinte ”nye mannen” men som samtidigt vill frigöra sig från bilden av den traditionellt

snäva synen på manlighet. Beynon menar att dessa spår har kommit att glida in i varandra och att de inte bör ses som tydligt avgränsade enheter men att de illustrerar både de motsättningar och de gemensamma drag som utgör mediernas mångtydiga bild av manlighet (Beynon 2002:119).

Den ömsinte mannen uppkom bland annat i samband med kvinnorörelsens aktivitet under 1970-talet och synliggör en ny syn på mannen, nämligen en man som tillåts vara känslig och som synliggörs i även den domestiska sfären som tidigare varit förbehållen kvinnan (Beynon 2002:100). Detta tema är tydligt i fler av tidningarna men framför allt i *Café* och *King*. *Café* präglas genomgående av en rad motsättande bilder av det maskulina och genomsyras av flera av de diskursiva spår som Beynon hänvisar till. Tidningens bildspråk vittnar om ett tydligt ”grabbigt” tema med fokus på snygga tjejer, snabba bilar och våghalsiga sportaktiviteter. Trotts detta så återkommer dock en mer ömsint syn på både den manliga identiteten och relationer i tidningen. Ett exempel på detta är i ett av *Cafés* reportage om terapi och fobier och i detta fall höjdskräck: ”Du vet hur det börjar. Det börjar med ett telefonsamtal. –Terapi! Vi vill göra något om män som går i Terapi! Hojtar en entusiastisk Café-redaktör i andra änden” (*Café* 2012/4). Reportaget problematiserar till stor del synen på just manlighet och känslor men vittnar också om att det ses som tabu för män att erkänna sig svaga eller rädda: ”Jag är en vit, 30 årig man i världens tryggaste industriland. Jag har ingen rationell anledning att vara rädd för någonting” (*Café* 2012/4). Att just hänvisa till manlighet och rationalitet i samma mening hänvisar till myten om mannen som den rationella, som är sammankopplad med tankens logik medan det irrationella, såsom känslor som rädsla, är kopplat till kroppen och det kvinnliga (Tseëlon 1998:71).

> Jag har ingen aning om varför en i övrigt funktionell person som klarar av att deklarera och köra bil i 110 km i timmen och spela jämnt med Real på svåraste Fifa-läget inte kan stiga ut på en helt vanlig bro utan att få kallsvettiga tvångstankar (*Café* 2012/4).

Reportaget präglas av en rad referenser till klassiska manliga attribut samtidigt som det vittnar om en syn på mannen som erkänner sig som just känslosam, detta kan ses i linje med hur ”den nye mannen” karaktäriseras. Även i tidningen *King* återfinns dessa influenser på ett flertal ställen, bland annat i en kort artikel om vad manlighet innebär: ”Man ska älska sig själv (men inte vara arrogant), sina vänner och mycket viktigt är att uttrycka känslor och sina problem med människor man älskar” (*King* 2011/2). I artikeln ”mysteriet manlighet” problematiseras synen på det manliga, visserligen ur ett modeperspektiv, då det hävdas att det som ansetts vara manligt förändrats genom historien: ”Gustav V ägnade sig åt att brodera, en syssla vi idag inte uppfattar som särskilt manlig. Livrustkammaren visar kungens allra sista, oavslutade broderi” (*King* 2011/2).

Även om många av reportagen i *Café* och *King* vid en första anblick kan framstå som traditionellt maskulina så uppenbaras en rad motstridiga nyanser

vid en närmare granskning av tidningarnas material. Ofta behandlas traditionellt maskulina teman och det görs reportage med traditionella machomän (exempelvis Kjell Bergqvist, Per Moberg, Dolph Lundgren etc.) men frågorna som tas upp eller vinkeln som texterna återspeglar vittnar om en större bredd i de diskurser som behandlas. I en intervju med skådespelaren Dolph Lundgren vittnar artikelns bildspråk om en traditionell syn på manlighet. Flera av bilderna består av närbilder på Dolphs ansikte där han med ett bistert ansiktsuttryck kisar in i kameran, att bilderna är tagna i svartvitt bidrar till den hårda och härjade känsla som Dolph som skådespelare representerar. Även vid en närmare granskning av intervjuns upplägg och frågor framgår en rad element som kan kopplas till traditionella diskurser kring maskulinitet: ”Stämmer det att du slog Stallone så hårt under inspelningarna att han höll på att dö?” (*Café* 2011/8) Frågor som dessa skulle kunna ses som att de reproducerar mytbildningen om att det är manligt att vara fascinerad av våld och att en riktig man inte drar sig för fysisk konfrontation. Dock varvas frågor som dessa med en rad djupare frågor som går bortom den stereotypa uppfattningen kring skådespelaren. Bland annat ställs frågor om Dolphs hårda uppväxt med en alkoholiserad pappa och hur detta har kommit att forma hans liv.

Efter att ha studerat ett flertal tidningar och deras upplägg framgår det att tidningarnas rubriker, bildspråk samt ingresser ofta är de som kan härledas till traditionella maskulinitetsdiskurser. Dessa följande exempel är rubriktexter från *Café*: ”*Café* sammanför miljardmännen Patrick Bach och Christoffer Sundberg för en sanslös sannsaga om armbrott, kulsprutor och kaxig kreativitet”. ”Blod, Bildäck och Bårar” (*Café* 2011/9). Tidningarnas brödtext präglas dock av en rad motstridiga diskursiva spår där det ges både en mer varierad bild av vad som utgör manlighet samtidigt som de ofta präglas av en ironisk ton som medvetet driver med artikelns stereotypa inramning. Inslaget av ironi är något som diskuterats av flera samhällsforskare som studerat livsstilsmagasin för män. Jackson et al. (2001:103) menar att ironin fungerar som en täckmantel för att dölja de konservativa och sexistiska influenser som tidningarna genomsyras av. Gauntlet menar dock att detta är en alltför ensidig beskrivning av tidningarnas karaktär och att ironin även används för att på ett lättsamt och ej så seriöst sätt öppna upp för nya teman kring maskulinitet. Gauntlet menar att tidningarna snarare präglas av en osäkerhet inför vad manlighet innebär än att de har en enhetligt bakåtsträvande agenda och därmed menar han att ironin kan fungera som en hjälpande hand då man närmar sig otraditionellt manliga ämnen (Gauntlet 2008:180). Detta synsätt, det vill säga att magasinen präglas av en osäkerhet, går att urskilja då tidningarna inte domineras av ett tydligt narrativ eller tema utan ofta växlar mellan en rad olika diskurser. Detta tydliggörs i bland annat *Café* och *King* där det återfinns både en trotsig grabbighet, en nostalgiskt heroisk maskulinitet och en känslosam syn på mannen och hans relationer. Därtill är det kanske inte så märkligt att dessa ”osäkra” influenser präglar tidningarna då det ansetts vara traditionellt kvinnligt att läsa livsstilsmagasin. Eller som Gauntlet uttrycker det:

”Real men didn’t need a magazine to tell them how to live” (Gauntlet 2008: 167). Ironin blir då till ett hjälpmedel för att behandla otraditionella teman utan att vara alltför seriös.

Enligt Beynon (2002:108) så uppkom det framför allt två mediala diskurser som tog avstånd ifrån representationen av ”Den nye mannen”. Dessa två diskurser har gemensamt att de såg den nye mannen som falsk och uppdiktad och att det fanns ett behov av att skapa en mer realistisk bild av mannen i det mediala forumet. Däremot skiljer de sig i hur de representerar och ger uttryck för det maskulina. En av de mediala diskurserna ger uttryck för ett nostalgiskt tillbakablickande på en tid då ”män fick vara män”. Denna diskurs uppkom som en reaktion mot hur mannen porträtterades som både känslosam och sexualiserad i media och menade att mannens maskulinitet gått förlorad på grund av dessa strömningar. Inom denna diskurs idealiseras traditionella manliga attribut såsom det heroiska, hårda och stoiska vilket beskrivs som en slags antites till den narcissistiska eller ömsinte mannen (Beynon 2002:127).

Denna diskursiva influens finns tydligt representerad framför allt i tidningen *Magasin Morberg*, som kan beskrivas som en tidning med fokus på fritidsaktiviteter såsom jakt och matlagning, men som även innehåller artiklar som behandlar till exempel mode och inredning. Det som gör *Magasin Morberg* intressant är att den till stor del behandlar ämnen som förknippas med den domestiska sfären och som traditionellt sett har associerats med kvinnan. I tidningen förekommer framför allt artiklar om matlagning och hemmasysslor och det existerar nästan ingen fokus på karriär eller offentlighet. Trots detta så är det tydligt vilket diskursivt spår som tidningen präglas av då denna tidning än mer än de andra återknyter till en standardiserad representation av mannen. I det första numret av *Magasin Morberg* utgörs en stor del av tidningen av ett reportage om fågeljakt. Det framgår att reportaget vill illustrera vikten av traditionella manliga aktiviteter, där männen ger sig ut i naturen för att umgås med varandra. ”Fågeljakt är dessutom en social jaktform som ger utrymme för små och stora samtal och kamratlig jargong under jaktens gång” (*Magasin Morberg* 2011/1). Att kvinnan är utomstående i de ämnen som tidningen behandlar framgår ofta implicit i text och bildspråk men detta är även uttalat på en del ställen i texten: ”Jag blev genast ivrig. Inte minst då även min frus namn tryckts i bläck på det fina inbjudningskortet” (*Morbergs Magasin* 2011/1). Det framgår att kvinnan ses som en utomstående som egentligen saknar tillträde till en traditionellt sett manlig ritual; jakten finns till för männen och deras utbyte med varandra.

Beynon menar att detta narrativ präglas av en syn på mannen som vill tillbaka till naturen och som på så sätt kan återkräva sin förlorade maskulinitet. Därtill menar Beynon att detta även kommer till uttryck då det hävdas att mannen måste återknyta till det vilda och hårda, det som gör honom till man, vilket är ett behov som har överskuggats av mediernas representation av den nye mannen (Beynon 2002:100). Dessa traditionella influenser är något som genomsyrar *Magasin Morberg* i stort och inte minst blir det tydligt vid en granskning

av tidningens bildspråk. Exempelvis utgörs omslaget till en av tidningarna av en bild på Per Morberg som stiger upp ur havet likt en havsgud. Han kisar bistert mot solen medan vattnet rinner längst hans ansikte, på sig har han snorkel och cyklop och över axeln balanserar han ett fiskespjut med dagens fångst. Genomgående återfinns kopplingar till nostalgiska och traditionella influenser i tidningen och Beynons beskrivning av den nostalgiske mannen som vill återknyta till naturen och ta avstånd från den nya bilden av manlighet synliggörs på ett flertal ställen i *Magasin Morberg*. Denna skepsis mot ”den nye mannen” blir som tydligast i bland annat ett modereportage i tidningen. I reportaget illustreras ett mode kallat ”heritage” som förespråkar en klassisk traditionsenlig stil med fokus på funktion framför trend.

> Vid sidan om de stora modehusens jakt på ”det senaste” har en ny kultur växt fram. Ett mode och en subkultur som premierar arvet framför framtiden, som vill tillbaka till naturen och inte till kromade bardiskar. Det här är berättelsen om heritage: kläder att leva i och låta tiden gå långsamt i (*Magasin Morberg* 2011/1).

I citatet ovan är de nostalgiska influenserna tydliga samtidigt som citatet vittnar om en skeptisk inställning till samtidens kultur och framför allt bilden av mannen idag. Detta förtydligas även av ett citat från samma artikel där Morberg är kritisk till dagens trendfixerade kultur: ”hjulen måste börja snurra långsammare” (ibid.). Att gång på gång upprepa att ”saker går för fort” och att man skall ”låta tiden gå långsamt” illustrerar tydligt hur *Magasin Morberg* vill ta avstånd från de moderna nyskapande influenserna och hålla kvar vid det gamla.

Ytterligare ett medialt narrativ som utvecklades som en reaktion mot bilden av den nya mannen uppkom under 90-talet då det skedde en medial upphävning i hur mannen kom att representeras. 80-talet dominerades framför allt av en sensuell och kommodifierad bild av mannen och det blev allt vanligare att använda sig av traditionellt feminina influenser i det mediala bildspråk som porträtterade män. Under 90-talet utvecklades dock en reaktion mot hur ”the new man” porträtterats i media och han anklagades på många håll för att vara en stel och oäkta illusion uppdiktad av medierna för att gynna kommersiella intressen. ”The new lad”, som det reaktionära narrativet kom att kallas, sågs istället som ett friskt uppvaknande där det gavs en realistisk bild av hur grabbar faktiskt beter sig och snackar med varandra . Istället för att karaktäriseras som politiskt korrekt som ”den ömsinte mannen” eller som en stel skyltdocka som ”den narcissistiske mannen” representerade ”the lad” en vanlig grabb som väljer att inte ta livet alltför seriöst (Beynon 2002: 109ff). I *Café* finns det ett antal influenser som kan kopplas till detta narrativ och som även utgör en motpol till tidningarnas i övrigt sensuellt narcissistiska och mer känslosamma teman. I ett antal artiklar i *Café* uppenbaras det ett narrativ i enlighet med ”the new lad”. Bland annat i en artikel som inleds med rubriktexten ”Kanye West: Det klassiskt stilfulla svinet”. I artikeln hyllas den struliga sångarens livsstil och kontroversiella

uttalanden som en frisk fläkt i ett annars politiskt korrekt klimat. ”Man måste ju bara älska en sån megaloman, särskilt jämte alla lattedrickande hemmafäder till rockstjärnor vi dras med i övrigt” (*Café* 2011/8). Ett annat exempel är följande krönika som beskriver fascinationen vid ännu en strulig kändis, Charlie Sheen:

> Charlie Sheen är ett ställföreträdande arsle för alla skötsamma, professionella, trofasta män – någon som beter sig på ett sätt som man själv varken vill, orkar eller vågar, men som man ändå ibland önskar att man kunde göra (oftast när man klär på en krånglande dagisunge bävernylonoverallen och för åttahundrade dagen i rad handlar samma grejer på samma Ica på väg hem från samma jobb) (*Café* 2011/8).

I krönikan ovan resoneras det kring varför det existerar en hemlig beundran kring dessa typer av män och följande citat illustrerar tydligt influenserna kopplat till det ”grabbiga” narrativet: ”Ta inte allt så jäkla allvarligt, kan det vara förklaringen? Ja, på sätt och vis tror jag det” (*Café* 2011/8).

Sammantaget följer dock tidningarna den traditionella synen på maskulinitet och detta synliggörs genom *vad* och *vem* som ges utrymme i tidningarna. Tidningarna lutar sig tillbaka på ett övergripande stereotypt ramverk medan man här och var smyger in otraditionella teman. De ämnen som behandlas är traditionsenligt maskulina ämnen och de män som intervjuas är ruffiga machomän, på så sätt är det en förhållandevis snäv bild av mannen som kommer till uttryck om man ser till tidningarnas mest framträdande drag. Här och var framgår det en mer nyanserad och komplex bild av det maskulina där normerna ifrågasätts, nya teman tas upp och det erbjuds mer variation i de diskurser som behandlas. Däremot är denna variation inte utan begränsningar. Det är en viss typ av män som figurerar på tidningarnas omslag och trots de okonventionella teman som då och då dyker upp så hänvisas det ofta med en skämtsam ton till de traditionella normerna som existerar kring mannen. Detta är något som även Bethan Benwell uppmärksammat i sin studie av manliga livsstilsmagasin. Benwell menar att den skämtsamt ironiska ton som genomsyrar tidningarna förutsätter inte bara en kännedom, utan även en resonans, kring rådande normer hos sin läsare. Däremot är ironin i sin natur svårdefinierad och flyktig och på så sätt är tidningarnas övergripande budskap och mening ofta svårt att fastställa (Benwell 2004: 3–18). Detta är märkbart i samtliga magasin då den ironiska tonen både driver med och samtidigt relaterar till etablerade myter kring genus.

Kvinnan och mannen i magasinens blickfång

Efter att ha studerat tidningarnas bildspråk och tillhörande bildtexter uppenbarades vissa skillnader i hur män och kvinnor porträtteras och även variationer i hur män porträtteras i de olika magasinen. I tidningen *Café* uppenbaras det att bildspråket, när det handlar om män och kvinnor, skiljer sig åt på flera plan, dels i *hur* de porträtteras men även *vem* som porträtteras. Männen som figurerar i *Café* är ofta kända på grund av sitt yrke, det vill säga sin prestation i den offent-

liga sfären. Däremot är det en viss typ av kända män som dyker upp på tidningarnas omslag och i reportagen, oftast tuffa sportstjärnor, macho skådespelare eller struliga musiker. Kvinnorna som figurerar i *Café* har ofta en mer anonym karaktär, ofta är de fotomodeller, mindre kända skådespelerskor och flickvänner till kända sportstjärnor. Skillnaden i hur könen porträtteras tydliggörs bland annat i ett återkommande inslag i *Café* vid namn ”Håll koll på!” eller ”Först!” vilket består av ett bilduppslag där en kvinna som anses vara aktuell just nu porträtteras. Det som är intressant med detta inslag är att det i stort består av en bild som upptar tidningssidan med en liten textruta nere i hörnet som förklarar hur kvinnan är aktuell. Inslagets tonvikt ligger därmed på bilden. Att utveckla vem kvinnan är och vad hon gör framstår som mindre viktigt.

Att kvinnan figurerar på ett visst sätt och i princip enbart i bildspråket i *Café* kan relateras till Efrat Tseëlons (1998:111) tes att kvinnan traditionellt sätt varit den som betraktats medan mannen är den som betraktar. Kvinnans framgång står i relation till hur hon presenterar sitt yttre och hur hon genom sitt utseende gör sig synlig som ett ”spektakel” inför sin omgivning. Tanken om kvinnan som ”spektakel” kan urskiljas i både text och bildspråket i *Café*, inte minst i de reportage som återfinns om olika kvinnor.

> Det är veckorna före riksdagsvalet och kaos råder på Östermalmstorg i Stockholm, en kristdemokrat försöker förgäves göra sig hörd i sin raspiga megafon. Ändå verkar ingen som passerar bry sig om något annat än Ambra Bolin. Mitt i allt oväsen står hon, en av Sveriges och agenturen Mikas mest profilstarka fotomodeller, helt tyst men ändå i centrum för allas blickar. Klädd i höga svarta stövlar, svart minikjol i spandex, svart skepparmössa nedtryckt över det korpsvarta håret (*Café* 2006/11).

”Helt tyst men ändå i centrum för allas blickar”, detta illustrerar tydligt hur kvinnan intar rollen som passivt betraktad medan omgivningen agerar publik. Det framstår som självklart att ”världen stannar upp” och det kommande riksdagsvalet blir oviktigt då en vacker kvinna äntrar synfältet. Ännu ett utdrag från *Cafés* ”Håll koll på!” vittnar om att vikten i de reportage som porträtterar kvinnor framför allt bottnar i kvinnans förmåga att dra till sig den betraktande blicken:

> Naken, kontroversiell och omöjlig att slita ögonen ifrån – Dressmanns kalsongkampanj var höstens stora snackis. I den kvinnliga huvudrollen: svenska supermodellen Camilla Thorsson, som för Cafés Daniel Kjellsson berättar om pengarna, lyxlivet i New York och varför hon älskar att se vuxna män slåss (*Café* 2006/7).

Denna bildtext ackompanjeras av ett flertal lättklädda bilder på modellen Camilla Thorsson då hon porträtteras iklädd en spetsbehå och butiken Dressmanns kalsonger. Den lite annorlunda reklamkampanjen som uppmärksammas i *Café* kan på flera plan relateras till Tseëlons resonemang om hur kvinnan ses

som ett spektakel som visas upp inför en betraktande publik. Citatet ”omöjlig att slita ögonen ifrån” illustrerar tydligt att kvinnan på bilden är avklädd för en manligt betraktande blick. Därtill är det intressant att det är en kvinnlig fotomodell som gör reklam för och poserar i herrunderkläder. Kan det vara så att det uppfattas som så pass naturligt att kvinnan är den passivt betraktade och att mannen är den som betraktar att det känns mer självklart att ha en sensualiserad kvinna som poserar i underkläder för män än tvärtom? Denna kampanj vittnar tydligt om att det med andra ord känns onaturligt för män att betrakta andra män och att rollen av betraktare och betraktad vittnar om myter kring vad som anses vara naturligt och onaturligt för män respektive kvinnor.

Uppfattningen om vad som är maskulint definieras i relation till vad det *inte* är, det vill säga det feminina. Utan detta *andra* förlorar det maskulina, så som det traditionellt uppfattats, sin mening och sitt innehåll. Kontrasterna mellan hur manligt och kvinnligt porträtteras befäster de konnotationer kring genus som finns etablerade i vår kultur och förstärker uppfattningen om att det som är kvinnligt under inga omständigheter kan uppfattas som manligt (Steinman 1992: 201ff). Det manliga och kvinnliga har beskrivits som varandras antiteser genom historien vilket även har befäst synen på könen som biologiskt betingade. Kvinnan har traditionellt sätt uppfattats som det problematiska och avvikande könet, det som behöver kontrolleras, formas och övervakas. I konst och kultur kan kvinnans problematik bland annat uppenbaras i hur hon genom historien har illustrerats och formats av män. Detta beskriver Lynda Nead när hon talar om begreppet ”female nude”, där hon beskriver hur mannen genom historien har reglerat och format hur kvinnan kommit till uttryck i det kulturella bildspråket på grund av hennes naturliga tillkortakommanden. Nead drar paralleller till dagens moderna bildspråk och menar att det estetiska register som avgör vad som anses vara önskvärt kontra oacceptabelt är snävt när det gäller hur kvinnan porträtteras (Nead 1992:33).

För att illustrera de kontraster som uppenbaras i bildspråket av mannen och kvinnan och hur detta befäster myter kring mannen som betraktare och maskulinitetsdiskurser i övrigt kan man se till två reportage i *Café* som båda porträtterar någon form av sensualism och nakenhet, i det ena figurerar en kvinna i det andra en man. Mannen porträtteras på förstasidan till reportaget som barbröstad, med kroppen i en stående aktiv position, som att han var på väg att rusa rakt mot kameran. Blicken är fokuserad, fast och beslutsam och hans pose och uttryck kan liknas vid en soldat redo att bege sig ut i krig. Trots att mannen porträtteras som barbröstad dras läsarens blick till mannens ansikte som bär på både en blåtira över höger öga och ett begynnande näsblod, detta skapar konnotationer som för tanken till filmer som till exempel Fight Club. Mannens mun är öppen, som att han ropar på någon, exempelvis fotografen som han intensivt spänner blicken i. Detta förmedlar en känsla av aktivitet och han illustreras som allt annat än ett passivt objekt.

Clay Steinman menar att när män intar traditionellt sett feminina roller, som exempelvis det voyeuristiska blickfånget, riskerar konstruktionen av det maskulina att raseras. Steinman talar om ”rädslan för det feminina” och menar att när män sensualiseras så måste de feminina influenserna avvärjas så att det maskulina kan vara intakt. Steinman menar även att för att minimera risktagandet och för att stärka bilden av det maskulina så används ofta olika typer av anledningar till varför mannen intagit rollen som betraktad, samt att han gjort detta på andra villkor och under andra omständigheter än kvinnan. För att undvika de feminina influenserna är det viktigt att mannen inte porträtteras som ett passivt objekt och istället avbildas han ofta med tonvikt på till exempel en muskulös maskinliknande kropp eller med skäggväxt så att det maskulina betonas och det feminina avvärjs. Avslutningsvis menar Steinman att den heterosexuella maskuliniteten ständigt behöver försäkras om att den är väsentligt annorlunda än det feminina och det homosexuella (Steinman 1992:202ff). Även Beynon talar om problematiken kring mannen som sensualiserad. Han tar bland annat upp tidningen *Mens Health Magazine* som ofta porträtterar en barbröstad muskulös man på tidningsomslaget, då tidningen framför allt handlar om träning och hälsa. För att konceptet ”män som betraktar män” skall tillåtas inom ramarna för det heterosexuellt maskulina krävs det dock att man navigerar runt de risker som bland annat de feminina och homosexuella konnotationerna utgör. Bland annat synliggörs detta genom att män i *Mens Health Magazine* oftast porträtteras med endast överkroppen bar. Därtill är även den geografiska placeringen essentiell då dessa barbröstade män ofta porträtteras utomhus, så att de har en godtagbar anledning till att vara avklädda då detta skapar associationer till hälso- samt manliga utomhusaktiviteter (Beynon 2002:126).

Denna typ av risknavigering är tydlig även i det avklädda manliga reportaget i *Café*. Mannen som porträtteras är Kalmar FF:s lagkapten Henrik Rydström. Han är med andra ord fotbollsspelare och har därmed en godtagbar anledning att vara avklädd. Kanske har han precis kämpat sig igenom ett träningspass, eller så kommer han direkt från matchen, dessa associationer förstärks då hans ansikte bär på skrubbsår och blåmärken. Nästa bilduppslag i reportaget porträtterar återigen mannen som barbröstad men iklädd kritstrecksrandiga kostymbyxor med tillhörande hängslen. Detta skapar associationer till arbetslivet, till kontoret och till mytbildningen om mannen som familjeförsörjare. Det som dessutom tydliggörs är att mannen porträtteras med influenser från den offentliga sfären som representerar aktivitet och inte passivitet, på så sätt undgår han att porträtteras som ett passivt objekt som är i kontroll av betraktaren.

I det andra reportaget porträtteras en kvinna med långt blont rufsigt hår som är iklädd svarta *stay-ups*, svarta spetsunderkläder och ett löst sittande vitt linne. Kvinnan figurerar inte ensam i bilduppslaget utan hon ligger i knäet på en man som ser ut att betrakta henne. Mannen har dessutom ett fast grepp runt hennes linne och exponerar på så sätt kvinnans svarta spetsunderkläder. De detaljerade spetsunderkläderna som exponeras medför associationer till sovrummet och till hemmets privata sfär. Mannen är iklädd svart kostym och en vit skjorta och ser därmed proper och välklädd ut, vilket återigen skapar konnotationer till offentlighetens värld. Det framstår som självklart att den avklädda kvinnan är fokus för bilduppslaget, mannen porträtteras som anonym då halva hans ansikte dessutom är bortklippt ur bilden. Däremot kan man fråga sig, varför finns mannen med på bilden, vad är hans roll i det här scenariot? Kvinnan ligger i hans knä och han håller dessutom fast henne genom att greppa hennes kläder. Bildens sensuella influenser är uppenbara men det som är intressant är den maktrelation som bilden uttrycker till. Bilden porträtterar inte två halvt avklädda personer som betraktar varandra utan bilden visar en passiv halvt avklädd kvinna och en betraktande påklädd man. I enlighet med Tseëlon och Neads tankar så kan man se det som att kvinnan därmed är avklädd för att behaga mannen och för att söka hans blick medan mannen inspekterar kvinnan som ligger i hans knä, för att antingen godta eller förkasta henne.

Magasinens bildspråk vittnar sammantaget om en relativt standardiserad bild av mannen och kvinnan, särskilt om man ser till magasinens reportage och omslag. Däremot hävdas det att uppkomsten av livsstilsmagasin för män har öppnat upp för en mer flytande modern syn på det maskulina uttrycket. Gauntlet och Jackson et al. är överens om att dessa tidningar, till viss del, har skapat ett bredare spektrum för vad som anses vara manligt eller maskulint. Beynon är även inne på detta spår då han menar att det cirkulerar fler mediala diskurser kring maskulinitet nu än någonsin tidigare. Beynon benämner den sensualiserade bilden av det manliga som ”narcissisten” och menar att detta mediala narrativ fick sitt genomslag under 1980-talets ökade kommersialisering. Han menar även att den kommersialiserade bilden av mannen skapade en större acceptans kring sensualiserade män i olika former av media, men trots detta menas det att detta narrativ framför allt förpassades till modereportage och reklamkampanjer (Beynon 2002:102 ff). I enlighet med Beynons resonemang finns den narcissistiske mannen framför allt representerad i tidningarnas modereportage. Den sensualiserade mannen återfinns framför allt i tidningen *King Magazine* som är ett renodlat stilmagasin där modellerna har ett mer feminint eller androgynt uttryck än i de övriga tidningarna. Däremot är det ett mer standardiserat uttryck för maskulinitet som dominerar tidningarnas bildspråk även i modemagasinet *King*. Detta tydliggörs bland annat i *Kings* återkommande inslag ”Ikon”. I detta kortfattade bildreportage hyllas olika stilmedvetna män genom tiderna och de beskrivs som tidlösa förebilder för män att se upp till och inspireras av. Dessa män ger snarare uttryck för den traditionella synen på maskulinitet än ett experimentellt uttryck som den ”narcissistiske” nye mannen representerar.

> I Scarface kan vi inte annat än älska killen som mördar, överlever en motorsågsattack, dödar sin chef, snortar kola som om det vore luft och tar livet av sin bästa vän samtidigt som han levererar stiltips efter stiltips (*King* 2011/11).

I Ikon figurerar bland annat Al Pacino som medverkat i bland annat *Scarface*, Clint Eastwood, Sean Connery och Marlon Brando. De män som tidningen rekommenderar som inspirerande förebilder är därmed inte de sensualiserade modellerna i modereportagen utan oftast de mer ruffiga machoskådespelarna. Däremot kan man se det som att det faktum att de sensuella och traditionellt omaskulina modellerna figurerar i tidningarna överhuvudtaget vittnar om en ökad bredd i hur maskuliniteten kommer till uttryck.

Det traditionella diskursiva uttrycket är märkbart i även de övriga tidningarna och det är framför allt en standardiserad manlighet som porträtteras i tidningarnas bildspråk. I relation till detta är det även intressant att studera de bildtexter som ofta står intill bilderna i magasinens reportage. Semiotikern Roland Barthes menar att det är intressant att studera relationen mellan text och bild, något han kallar *förankring*. Barthes menar att bildspråket kan ha ett mer eller mindre öppet uttryck men att det kan få sin innebörd och mening begränsat av den språkliga texten. Detta kan även fungera genom att bilden förankrar textens mening likväl som texten kan förankra och fixera bildens (Barthes 1976: 38). Relationen mellan text och bild är intressant att studera när det kommer till tidningarnas diskursiva struktur, då de konnotationer kring manlighet som återfinns i både tidningarnas text och bildspråk kan ses som att de ackompanjerar varandra. Denna förankring kan bland annat synliggöras i ett av *Cafés* reportage som behandlar Harrison Fords senaste actionfilm *Cowboys vs. Aliens*. Bildspråket utgörs av en närbild på en härjad Harrison Ford, fårorna i hans ansikte syns tydligt under den slitna cowboyhatten och hans kläder är dammiga. Bilden ackompanjeras av bildtexten: ”När krutröken lagt sig står bara Harrison Ford kvar. Sammanbiten, bredbent och med tummen innanför byxlinningen. Livet som åldrad senior har aldrig sett lika coolt ut” (*Café* 2011/8). Ett flertal av tidningarnas reportage och omslag porträtterar ofta en viss typ av män på ett visst sätt. Ofta representerar männen en råbarkad maskulinitet vilket förtydligas genom att de ofta porträtteras i närbilder med fokus på ansiktets karaktär och uttryck. Även i *King*, som jämförelsevis representerar ett mer experimentellt uttryck för det manliga, är det de råbarkade machomännen som dominerar på tidningens omslag. *Kings* omslag utgörs i princip uteslutande av bilder med fokus på ansikte och överkropp på olika kända och aktuella män. Ofta skymtar en kostym eller ytterrock i bildens nederkant, men bildens fokus ligger dock på männens ansikten. Ett flertal omslagsbilder har gemensamt att de förstärkt männens ansiktsdrag och linjer med hjälp av skuggor och ljussättning vilket skapar ett dramatiskt och hårt intryck. I enlighet med Beynons teori så förpassas de sensualiserade männen till tidningens modeinslag och de återfinns inte på tidningarnas omslag eller i något av reportagen.

De hårdföra männen porträtteras ofta i även tidningen *Magasin Morberg*. Tidningens omslag och reportage utgörs av närbilder på Morberg själv där han med ett bistert och nästan aggressivt uttryck spänner blicken i kameran. Därtill är det en hårdare maskulinitet som porträtteras i ett av *Magasin Morbergs* mode-

reportage. Modellen i modereportaget har visserligen ett ”mjukare” utseende än de övriga männen i tidningen. Fortfarande porträtteras modellen dock som hård och klassiskt heroisk då han är iklädd militärliknande kläder och hans ansikte har gets ett hårt uttryck med hjälp av ljussättning och skuggor. ”En grön hårt stickad tröja från den brittiske designern Nigel Cabourn, perfekt att bära under en ubåtstur under 2:a världskriget” (*Magasin Morberg* 2011/1) Enligt Barthes tankesätt kan man även se det som att bildtexterna i modereportaget förankrar det övergripande budskapet. Reportaget vittnar om tanken kring att riktiga män intresserar sig för funktionella kläder som kommer till användning under klassiskt manliga aktiviteter. Därtill förankras myten om mannen som heroisk och hård. Reportagets traditionella inramning vittnar om vikten av att avvärja de feminina influenserna i det traditionellt sätt feminina forum som modereportaget utgör.

De övergripande skillnaderna som uppenbaras i hur mannen och kvinnan porträtteras i tidningarnas bildspråk kan kopplas till Tseëlon och Neads resonemang kring hur kvinnan iscensatts och porträtterats genom historien. Nead menar att kvinnan och kvinnokroppen setts som det problematiska och okontrollerbara ”andra” som med hjälp av snäva estetiska riktlinjer kan hållas under kontroll. Det som inte ryms inom mallen för det estetiskt accepterbara har traditionellt sett uppfattats som ”smaklöst” eller ”obscent”. På grund av att kvinnans utseende har pressats in i denna snäva estetiska mall så finns det ett mycket begränsat utrymme för mångfald när det kommer till hennes visuella uttryck, detta gäller såväl ålder, etnicitet, kroppsform och fysiska attribut i övrigt (Nead 1992:33). Detta resonemang kan härledas till tidningarnas representation av kvinnan och mannen då det uppenbaras att det finns ett förhållandevis snävt spektrum för hur kvinnan porträtteras i tidningarna. Det är i princip uteslutande unga, smala, modelliknande kvinnor som figurerar i samtliga tidningar och många av dem illustreras och beskrivs enbart i relation till sin skönhet. ”Håll koll på-flickorna” i *Café* är ett tydligt exempel på detta där framför allt modeller, vackra flickvänner till sportstjärnor och en och annan skådespelerska ges utrymme i ett avklätt reportage. När det gäller det manliga estetiska uttrycket så existerar en större bredd i hur männen porträtteras. Dels verkar de inte behöva leva upp till samma idealiserade fantasi som Tseëlon beskriver, där kvinnan ofta representerar en tidlös mask av oföränderlig skönhet. När det kommer till hur männen porträtteras framhävs istället sådant som skulle uppfattas som tabu inom ramarna för det kvinnliga uttrycket. Dels porträtteras ett flertal av männen med fokus på åldrande; de illustreras som härjade och som att de har levt. Som tidigare nämnt så synliggörs detta med hjälp av ljussättning och skuggor och männen framstår som hårda och livserfarna, vilket uppfattas som något positivt och eftersträvansvärt:

> På samma tema tycker jag att silverräven Jeff ”The Dude” Bridges är världens snyggaste man. Det finns något oerhört attraktivt med att ha de hårda åren bakom sig och ett ansikte som berättar om dem (*Café* 2010/12).

I kontrast till detta så porträtteras kvinnorna som att de är fastfrusna i en evigt ofördärvad ungdom. Levnadsspåren som framhävs hos männen finns inte representerat i det kvinnliga bildspråket, istället illustreras de i form av perfekta linjer och släta kroppar utan några gränsöverskridande skavanker eller svagheter. Även texten förankrar de skillnader som uppenbaras i porträtterandet av kvinnan och mannen. Kvinnorna hyllas ofta för sin skönhet, som ofta framstår som en av deras viktigaste egenskaper. När det däremot gäller männen framstår deras utseende inte som en central fråga i de tillhörande bildtexterna. Detta skulle kunna ses som att de anspelar på myten om kvinnan som den iscensatt betraktade, som tillskrivs sitt värde i relation till sin skönhet, medan mannen i relation till kvinnan eller ”den andra” undkommer dessa estetiska krav.

Magasinens manliga relationer

> Killar tycker om tjejer som ser lite fnaskiga ut. De vill helst ha en tjej som kan vara det, men bara hemma och bara med mig och så ska man gifta sig med henne. Tjejer, de blir kåta på hunken, han som är största hannen i flocken (*Café* 2009/3).

Tidningarnas textmaterial uppenbarar att det råder vissa föreställningar om hur olika typer av relationer kan se ut samt hur intimitet, attraktion, sexualitet och kärlek bör definieras. Beskrivningar av såväl vänskapsrelationer som romantiska förhållanden vittnar om etablerade synsätt på hur män och kvinnor förväntas förhålla sig till och ge uttryck för intimitet. Ovan är ett citat från en intervju med skådespelaren Per Morberg i tidningen *Café*, där det diskuteras vad som attraherar det motsatta könet, vilket uttrycker en traditionell syn på relationen och på hur män och kvinnor förväntas bete sig gentemot varandra. En attraktiv och eftertraktad man beskrivs som ”han som är största hannen i flocken”, därtill beskrivs det att den attraktiva kvinnan skall hållas i säkert förvar som gift i hemmet. Citatet hänvisar till att attraktionen mellan en man och en kvinna grundas på de skillnader som det traditionellt sett manliga och kvinnliga representerar, det vill säga att myten om könen är förutsättningen för att attraktionen skall uppstå.

Magasinens syn på relationer präglas av en rad motstridiga synsätt. Dels en mer modern, öppen och reflekterande syn på hur relationer kan se ut men samtidigt genomsyras mycket av textmaterialet av en traditionell syn på sexualiteten och den förväntade rollen i en relation. Detta kan relateras till Anthony Giddens (1992:51) teori kring att synen på relationen håller på att förändras. Dels präglas relationen fortfarande av en rad traditionella spår och praktiker samtidigt som en mer modern reflexiv syn på relationen håller på att utvecklas. Båda dessa in-

fluenser återfinns i tidningsmaterialet vilket skapar en motstridig bild av hur mannen förhåller sig till det intima. Den eftertraktade mannen beskrivs upprepade gånger som traditionellt maskulin i tidningarna, vilket blir särskilt tydligt i deras tips och råd om hur män bör bete sig för att framstå som attraktiva:

> Hör vi en mörk raspig röst förknippar vi den omedvetet med stora doser testosteron och stora doser testosteron förknippar vi med virila karlakarlar. Och virila karlakarlar får alltid ligga, fråga bara Mikael Persbrandt. Visst, alla är inte födda med basröst, men du kan i alla fall försöka få bort det pipigaste i stämbanden (*Café* 2010/2).

I artikeln ”10 sätt till mer sex” så ges handfasta råd för hur mannen skall öka sina chanser att få omkull fler kvinnor. Råd som ”brösta upp dig” och ”bete dig ointresserat” vittnar om en syn på mannen som en kallhjärtad Casanova. Citat som ”Virila karlakarlar, som Persbrandt, får alltid ligga” skapar en bild av att kvinnor vill ha och förväntar sig att män beter sig enligt rådande normer och befäster bilden av mannen som kvinnans antites. När mannen beskrivs i relation till intimitet görs det med en ironisk ton som vittnar om synen på att ”riktiga” män inte förhåller sig till känslor. Därtill beskrivs kvinnan i många fall som en hopplös romantiker som mannen måste lära sig förstå för att kunna förföra henne. Detta traditionspräglade synsätt kan kopplas till det som Giddens kallar för ”den romantiska kärlekens ideal”. Detta synsätt bygger på den romantiserade bilden av de traditionellt maskulina och feminina attributen och att det är dessa attribut som leder till attraktion. Detta perspektiv reproducerade även bilden av mannen som frånkopplad från den intima sfären, män sågs som experter på kärlek endast i bemärkelsen av att förföra medan kvinnan illustrerades som drömmande och känslopräglad (Giddens 1992: 60ff). Den romantiserade bilden av mannen och kvinnan finns representerad på flertal ställen i tidningarna, där mannen och kvinnan framställs som som åtskilda när det kommer till hur de uppfattar intimitet och känslor. Detta illustreras tydligt i ännu ett tips i förförelsens konst under rubriken ”Våga vara cheesy”:

> Kvinnor är suckers för romantik, så är det bara. Hon kan säga att hon är en modern kvinna, ultrafeminist eller bara blasé hur mycket hon vill. Överraskar du med någonting du vet att hon genuint uppskattar – och lite cheesy romantik på det (picknick, skumpa, blommor) – så funkar det. Oavsett om du är full av kärlek eller för att du just läst det här (*Café* 2010/2).

Citatet ovan utgår ifrån att män inte egentligen är intresserade av någon ”cheesy” eller fånig romantik, men kvinnor är det definitivt och säger de något annat så ljuger de antagligen. Om män äntrar den intima eller romantiska sfären gör de detta enbart för att förföra och det finns på så sätt inget utrymme för mannen att visa sig känslomässigt sårbar eller engagerad. Dessa traditionella diskursiva mönster motsätter sig synen på den moderna reflexiva relationen som utgår från att

relationen och intimiteten endast kan utvecklas om båda parterna öppnar upp sig känslomässigt inför varandra (Giddens 1992:61). På ett övergripande plan håller tidningarna fast vid en mer traditionell syn på mannen i relationen men då och då återfinns en mer reflexiv modern syn, då även mannen erkänns som en känslomässig individ. Detta synliggörs bland annat i en recension av filmen *Jane Eyre*:

> Men vad händer om man inte känner sig så tuff då? Om man tvärtom är deppig och svag och den ende som accepterar en är den underliga guvernanten Jane Eyre, vad händer då? Det händer kraftfulla grejer när två människor verkligen ser varandra och om det berättar Jane Eyre vackrare och mer effektivt än någon modern kärlekshistoria eller självrättfärdig debattartikel (*Café* 2011/8).

Utdraget från tidningen vittnar om en bild på relationen och könsrollerna som sätter sig över de etablerade mytbildningarna kring mannen och kvinnan. Dels tillåts mannen vara fascinerad av kärlek och intimitet vilket illustreras tydligt av beskrivningen ”det händer kraftfulla grejer när två människor verkligen ser varandra” och han beskrivs inte enbart som förföraren som endast intresserar sig för den sexuella erövringen. Även en artikel i magasinet *King* porträtterar, om än något ironiskt, mannen som känslosam då den beskriver hur *Kings* modechef knyter an till en annan man på grund av dennes musiksmak:

> Detta utvecklas i sin tur rätt snart till en lätt euforisk form av manlig vänskap/kärlek när vi båda upptäcker att den andre älskar Bonnie ”Prince” Billy och Bon Iver. Denna crossfire av ömhet och ömsesidig respekt får min syster att sucka ”jag väntar utanför”. Den som inte hört Bon Ivers debutalbum ”For Emma, forever ago” kan ta ledigt i några dagar, barrikera sig i en nedsläckt lägenhet, lyssna på skivan och gråta hjärtat ur sig (*King* 2008/6).

På flera plan vittnar tidningarna om en krock mellan olika diskursiva mönster; dels en mer modern syn på hur mannen kan bete sig i relationen samt spår från mer traditionella synsätt. Däremot är de traditionella mönstren mer ihållande vilket även ramas in och befästs av tidningarnas bildspråk och val av teman. I tidningen *Café* beskrivs huvudsakligen mannen, i förhållande till relationer, som sexintresserad och kvinnan ses som det obegripliga ”andra” som mannen måste försöka avkoda för att lyckas förföra. Exempelvis illustreras detta ofta med stereotypa artikelrubriker och tillhörande ingresser såsom ”Så fångar du en tiopoängare” eller ”Bli en tjejmagnet”. Detta är något som även har uppmärksammats av Jackson et al. i sin studie av livsstilsmagasin för män. De menar att relationsråden som tidningarna erbjuder delvis vittnar om en nervositet kring konstruktionen av det maskulina, vilket i sin tur tyder på ett mer reflexivt ifrågasättande av något som tidigare setts som självklart. Däremot menar de att tidningarna tenderar att anamma ett traditionellt förhållningssätt till relationsfrågor, där skillnaderna mellan könen ofta befästs istället för att upplösas. Istället för att öppna upp och ifrågasätta de etablerade normerna tenderar de att ha ett

instrumentellt synsätt på hur det motsatta könet bör förstås, där tidningarnas råd och tips kan liknas vid en manual för hur männen på bästa sätt skall kunna förhålla sig till och framför allt förföra det motsatta könet (Jackson et al. 2001: 89). Däremot hävdar andra samhällsforskare, exempelvis David Gauntlet, att denna typ av tips, råd och självhjälp tyder på en ökad samhällelig reflexivitet där det har utvecklats ett mer öppet förhållningssätt till att diskutera och reflektera kring sex (Gauntlet 2008:117). I enlighet med Gauntlet kan man se det som att det faktum att vissa typer av otraditionella influenser dyker upp i tidningarna tyder på en förändring i synen på mannen och hans relationer. Exempelvis kan förekomsten av sextips och relationsråd ses som en otraditionell influens då det tidigare ofta antagits att män vet hur de skall förföra kvinnor samt att det är tabu för män att vilja diskutera frågor kopplat till intimitet överhuvudtaget. Däremot framgår det, efter att ha studerat tidningarnas innehåll, att de råd och tips som tidningarna tillhandahåller ofta präglas av traditionella diskurser där kvinnan beskrivs som ”bytet” och mannen som förföraren eller kvinnojägaren. Få tips och råd behandlar frågor som känslor eller relationsproblem och sällan framställs mannen som en känslomässig individ istället för enbart som en slug Casanova. De influenser som utmanar de traditionella diskursiva strukturerna återfinns sällan i texter som direkt behandlar sex och relationer utan oftast återfinns de i en och annan problematiserande krönika eller på mer neutral mark som exempelvis i den tidigare nämnda filmrecensionen eller i den citerade artikeln om musik.

Tidningen *Café* porträtterar genomgående mannen som den sexintresserade förföraren, vilket även förtydligas av tidningens bildspråk som ger uttryck för mannen som tuff och macho medan kvinnan framställs som objektet för mannens fantasi. De frågor som diskuteras som rör intimitet är i princip uteslutande frågor som berör det sexuella och mannens färdigheter i att förföra kvinnan. Detta tydliggörs inte minst i de många ”raggningstips” som tidningen erbjuder men även i krönikor och intervjuer med olika män. I krönikan ”Livet börjar vid 38”, som handlar om ålder och manlig attraktionskraft, uppenbaras återigen detta synsätt. I krönikan skildras och intervjuas två medelålders män som beskrivs som sexuellt framgångsrika och som intygar att deras ålder inte utgör ett problem när det handlar om att förföra kvinnor:

> Jag håller med, säger Sammy. Jag har alltid varit lite av en loser när det kommer till tillfälliga förbindelser, men nu verkar det plötsligt som om den tillgängliga poolen inkluderar oerhört många olika sorters kvinnor. Alla kvinnor, från Amy Diamond till Lill-Babs, är potentiella byten som bara väntar på att bli nerlagda av Sammymannen (*Café* 2011/3).

> Det betyder bara att någonstans efter 35 men innan 40 finns den tidpunkt då en man, om han sköter sina kort rätt, kan dejta fler fascinerande kvinnotyper än vid något annat tillfälle i sitt liv. Äntligen en fördel med att bli äldre, säger Axel (Ibid.).

I krönikan beskriver männen sin ålder som ”en ljuv tid i livet då man kan välja och vraka bland kvinnor som aldrig förr” (ibid.). De båda männen beskrivs som två vana kvinnokarlar som andra män kan se upp till och inspireras av, detta illustreras inte minst av att de beskriver hur man skall gå tillväga för att bli lika framgångsrik bland kvinnor som de själva är. Att mannen enbart är expert på kärlek i rollen som förföraren är något som också sociologen Anthony Giddens tar upp. Han menar att ju mer de moderna förändringarna upplöser samhällets traditionsbundna struktur desto mer orolig, bräcklig och tvångsmässig blir den manliga sexualiteten. Det tvångsmässiga beteendet kan ses som ett trevande försök till att återknyta till en, på ytan, mer stabil bild av den manliga sexualiteten. Då tidningarna skriver om intimitet fokuserar de huvudsakligen på skickligheten i att förföra och beskriver olika kända män i en beundrande ton som ”riktiga kvinnokarlar”. Samtidigt bekräftas myten om mannen som inte kan återknyta till sina känslor och visa sig sårbar.

Den moderna relationen och kärleken karaktäriseras av att den inte särskiljer sex från intimitet utan det intima är ständigt närvarande även i den sexuella sfären. Osäkerheten inför dessa omdefinieringar av intimiteten är något som kvinnojägarens beteende just bekräftar (Giddens 1992:103 ff.). Enligt Giddens teori kan tidningarnas återkommande bild av mannen som ”förförare” och kvinnan som ”byte” ses som en slags nervös reaktion på de förändringar som samhället genomgår ifråga om intimitet, kärlek och sex. Därtill uppenbarar de krav som ställs i och med utvecklingen av den moderna rena intimiteten en problematik kring mannen och hans förhållande till just känslor och intimitet.

Den tidning som porträtterar en mer mångsidig bild av mannen i förhållande till relationer är *King Magazine* som i huvudsak behandlar ämnen så som skönhet och mode. Till skillnad från *Café* som i princip uteslutande ger uttryck för den sexfixerade kvinnojägaren så porträtteras i *King* en manlighet som inte illustrerar samma tvångsmässiga fixering vid sex. Detta illustreras bland annat i en kritisk artikel kring reklamkampanjer då bland annat öppningskampanjen till en ny underklädesbutik för kvinnor kritiseras för att vara för sexfixerad:

> Sex är kul att ha, men som provocerande försäljningsargument börjar det bli tröttsamt. Vad syftar vi på? Jo för det första att Agent Provocateurs butiksöppning igår bjöd på modeller som i företagets underkläder poserade med piskor och åmade sig i en säng (*King* 2007/11).

Artikeln ovan ifrågasätter myten om mannen som ständigt sexfixerad vilket inte återfinns på samma sätt i de andra tidningarna. Därtill ger King på ett flertal ställen även uttryck för en man som inte nödvändigtvis särskiljer intimitet och sex, vilket kan ses som ett tecken på ett mer reflexivt förhållningssätt till den känslomässiga sfären.

Det är inte enbart sexuella relationer som synliggör bilden av mannens förhållande till den intima sfären. Det som karaktäriserar den moderna utvecklingen är att den intima reflexiviteten alltmer sträcker sig till alla typer av relationer så som till exempel vänskaps- och släktskapsband. På så sätt är det även intressant att studera hur mannen porträtteras i tidningarna i förhållande till manlig vänskap. Tidningarnas porträttering av manliga vänskapsrelationer uppenbarar en nervositet kring vänskapsrollen samt hur vänskapsrelationen skall och bör se ut. Detta är ett citat ur en krönika som handlar om just manlig vänskap och hur detta är förknippat med en viss problematik när det gäller intimitet:

> De flesta män har inga problem att dra ihop hela gänget för en grabbmiddag med bärs, biff och bearnaise. Men föreslå en finare middag med ett bättre rödvin på tu-man hand och du är genast ute på minerad mark” (*Café* 2011/7).

Artikeln problematiserar till viss del synen på manliga vänskapsrelationer men vittnar samtidigt om en osäkerhet ifråga om öppna och känslosamma vänskapsrelationer. Att ovanstående beteende uttryckligen beskrivs som att vara ute på ”minerad mark” illustrerar vilka tydliga gränsdragningar som existerar kring synen på det intima och hur viktigt det är att inte bryta mot den etablerade normen. Artikeln förstärker denna känsla ytterligare i och med redogörandet för en så kallad ”mansdejt”, vilket sammanhänger med etablerade föreställningenar om hur män kan och bör umgås:

> Att äta middag mittemot varandra utan hjälp av en tv är en mansdejt, att äta vid en bar är inte det. Att ta en promenad i parken är en mansdejt, att jogga ihop är inte det. Att gå på bio ihop är en mansdejt, att gå på fotboll ihop är inte det (*Café* 2011/7).

Krönikan och citaten vittnar om en komplex syn på den manliga vänskapsrelationen, där influenser som intimitet kan uppfattas som ett hot mot den traditionella synen på mannen. Som tidigare nämnt så kan detta ses som ”rädslan för det feminina”, där de feminina influenserna måste avvärjas för att stärka och säkra bilden av det maskulina. Detta synsätt präglar tydligt ovanstående citat där det klargörs vad som ses som acceptabelt manligt beteende i en samkönad vänskapsrelation. Det är även märkbart att tidningarna navigerar runt de feminina influenserna genom att porträttera att männen knyter vänskapsband under andra förhållanden än kvinnor. I *Café* beskrivs manligt kamratskap ofta i relation till olika lagsporter där männen både tillåts vara nära varandra samt knyta täta vänskapsband. Detta illustreras tydligt i följande citat där det hänvisas till att män som är känslosamma och nära varandra troligen enbart är det i sportsammanhang:

> Det har varit några känslosamma sommarveckor framför tv-skärmarna. Män som stängt av mobilerna och dragit ned persiennerna. Män som suttit koncentrerat framåtlutade för att inte missa en enda detalj. Män som stundtals jublat och fallit i varandras armar. Fotbolls-VM? Nej, nya säsongen av Entourage (*Café* 2011/7).

Lynn Spangler menar att män och kvinnors vänskapsrelationer skiljer sig markant åt på flera plan. Kvinnors vänskapsrelationer definieras ofta av ett känslomässigt engagemang i varandras liv, där omhändertagande och känslomässigt stöd är två grundläggande drag i relationen. Mäns relationer till varandra centreras istället kring gemensamma aktiviteter där jobb och sport är två vanliga samtalsämnen. Mäns vänskapsrelationer kan präglas av att båda parterna knyter an till varandra och skapar särskilda vänskapsband men sällan ges det utrymme att diskutera problem eller känslor män emellan. Spangler menar dock att män självklart har samma behov av närhet och intimitet som kvinnor men att mäns vänskapsband utvecklas under särskilda förhållanden och inom vissa ramar för att navigera runt de feminina influenserna som intimiteten representerar. På så sätt har olika former av strukturerade manliga aktiviteter blivit säkra forum för en manlig gemenskap och närhet som till exempelvis sport, jakt och olika former av hobbies. Vidare menar Spangler att medias representation av mannen och hur han förhåller sig till sin omgivning befäst rådande normer om mannen som frånkopplad från den intima och känslomässiga sfären. Spangler hänvisar till en ofta förekommande medial bild av mannen som ”the strong silent type” som ofta porträtterats i tv-serier och filmer (Spangler 1992:95 ff).

Den känslokalle stoiske mannen representeras genomgående i tidningarna och porträtteras manlig närhet och gemenskap så görs detta ofta med fokus på just traditionella manliga aktiviteter såsom sport, jakt eller andra typer av fritidsintressen. Detta uppenbaras bland annat i *Magasin Morberg* vars tematiska struktur och bildspråk vittnar om en traditionell syn på manliga relationer. Det är en rå, tuff och uthållig maskulinitet som porträtteras i *Magasin Morberg* och mannen illustreras huvudsakligen som en tystlåten ensamvarg som inte är beroende av andra människor. Då och då ges det däremot uttryck för olika former av manlig gemenskap under förutsättningen att det sker inom ramarna för en klassiskt manlig aktivitet: ”Johan berättar att han vid 8 års ålder sköt sitt första vilt med luftgevär. Kunskaperna och erfarenheterna har han fått av sin far som han följt med på jakt sedan barnsben” (*Magasin Morberg* 2011/1). Citatet illustrerar ett förtroligt samtal mellan Morberg och en av hans manliga vänner. I reportaget om fågeljakt beskrivs den kamratliga jargongen emellan männen och att jakt är att föredra just därför att det är en ”social aktivitet”. Detta befäster bilden av att mannen, till stor del, är beroende av aktiviteten för att söka närhet till andra män.

Något som är gemensamt för samtliga tidningar är dock att synen på den manliga sexualiteten är förhållandevis snäv. Den heterosexuella mannen som norm är något som till stor del är underförstått i tidningarnas uttryck och innehåll men på några håll i tidningarna är detta även uttalat. Följande artikel från *Café* handlar om relationer på arbetsplatsen och illustrerar tydligt hur det heterosexuella ses som norm: ”När vi väljer kontorsfru är vi alla småqueera Alexander Bard-typer: Man kan ha flera kontorsfruar samtidigt, kontorsfrun kan till och

med vara en man.” (*Café* 2011). Ännu ett utdrag från ett reportage om skönhet och män illustrerar att det homo- och bisexuella inte bara ses som avvikande utan även någonting negativt, något som definitivt inte ses som eftersträvansvärt. ”Samtidigt är det förstås en stor skillnad på att vilja se lite allmänt fräsch ut och att se ut som en bisexuell tysk magiker” (*Café* 2011). Kommentarer som denna uttrycks i en skämtsam ton som något som inte skall tas alltför seriöst men vittnar ändå om en intressant normbildande struktur som tidningarna efterföljer. *King* förhåller sig jämförelsevis mer öppet till manlig intimitet och framför allt hur mannen porträtteras i bildspråket, då artiklar och bildserier med till exempelvis Ola Salo och Alexander Bard figurerar i tidningen (*King* 2007/4 & 2010/4). Däremot är det den heterosexuella mannen som dominerar även i *King* och det framgår implicit att det homosexuella definieras som ”det andra”.

Gemensamt för tidningarnas bild av mannen och hans roll i olika typer av relationer är det komplexa förhållandet till den känslomässiga och intima sfären. Då och då framträder mannen som känslomässigt involverad där relationsfrågor och problem som inte enbart fokuserar på det sexuella tas upp. Genomgående porträtteras dock mannen som den kylige kvinnojägaren eller som den tuffa alfahannen som ständigt är ute efter att träffa fler kvinnor. Med andra ord kan man se det som att tidningarna både präglas av spår från en mer traditionsbunden syn på könen samt en nervositet eller oro kring definitionen av maskuliniteten i en tid av moderna förändringar. En större öppenhet kring att reflektera kring frågor som sex och intimitet kan ses som ett tecken på ett mer modernt reflexivt förhållningssätt till den intima sfären. Däremot sker detta inom relativt snäva ramar där det uteslutande är heterosexuella relationer som figurerar och där mannen och kvinnans roll inte i någon större utsträckning utmanar några etablerade normer. Nervositeten kring mannen som känslomässig individ uppenbaras både i relation till synen på manlig vänskap samt hans roll i den sexuella relationen och står på vissa plan i motsättning till den moderna reflexiva utvecklingen som Giddens beskriver. Däremot kan tidningarnas mer nervösa influenser ses som att de blottlägger en bild av mannen som tidigare varit dold och setts som oproblematisk.

Normen står stadig i tidningsställen

Vad är manlighet? Hur skall en man se ut, klä sig, bete sig och knyta an till andra människor? Dessa frågor behandlas genomgående i de manliga magasinens berättelser kring hur män kan vara just män. Teoretikerna som influerat denna studie är överens om att mediernas berättelser kring manlighet är av betydande vikt för hur män konstruerar sin identitet samt hur de ser på och förhåller sig till sin sociala omvärld. Denna studie uppenbarar att magasinens berättelser kring manlighet på ett övergripande plan håller sig till den traditionella bilden av mannen. Detta uppenbaras framför allt i form av magasinens omslag, rubriker,

bildspråk samt val av teman och intervjupersoner. Dock präglas inte magasinen enbart av ett tydligt diskursivt spår utan ofta genomsyras magasinen av ett ambivalent förhållande till bilden av mannen, där magasinen hoppar mellan en rad olika narrativ och diskurser kring maskulinitet. Dock uppenbaras det att magasinen lutar sig tillbaka på ett övergripande stereotypt ramverk som överskuggar de otraditionella influenser som då och då uppenbaras.

Studiens livsstilsmagasin erbjuder en rad berättelser om vad manlighet *är* och *inte är* i form av ett flertal hänvisningar till normer och tabun kring genus. Att inte ha en för pipigt omanlig röst, inte klä sig för feminint och inte ha alltför intimt känslomässiga vänskapsrelationer är några förmanande exempel. I denna vägledande ton listas en rad beteenden, utseenden och andra sociala aspekter som acceptabla eller oacceptabla för mannen. Dessa aspekter gör det intressant att reflektera kring vad dessa medierade berättelser eller vägledande influenser har för betydelse för uppfattningen om genus. Utestänger möjligen de snäva berättarramarna andra potentiella bilder av manlighet genom att relatera till och luta sig mot de etablerade normerna? Begreppet maskulinitet har i magasinens material knappast fått en utökad eller breddad betydelse utan sammankopplas fortfarande med en traditionell ”riktig karl”. Däremot hävdar vissa samhällsforskare (till exempel Gauntlet) att de manliga livsstilsmagasinen har öppnat upp för en mer bred och reflekterande syn på mannen. Magasinen uppenbarar och synliggör visserligen att även den manliga identiteten konstrueras samt att den behöver vägledning och på så sätt ses den inte som given av naturen eller som självklar. Detta skulle kunna möjliggöra för en kritisk diskussion kring bilden av mannen. Ett flertal krönikor och teman i magasinen behandlar just ämnet manlighet, där det ofta i en ironisk ton diskuteras vad manlighet innebär. Dessa influenser vittnar möjligen om att magasinen på vissa plan har en mer förhandlande och reflekterande inställning till bilden av mannen vilket skulle kunna ses som ett steg mot ett mer öppet förhållande till bilden av manlighet. Frågan är dock hur pass mycket dessa förhandlande influenser drunknar i och överskuggas av magasinens ständiga försäkrande om vad en ”riktig man” är och hur denne bör bete sig.

Som vidare forskning på detta ämne skulle det kunna vara intressant att jämföra de heteronormativa magasinen, som bland annat präglat denna studie, med magasin riktade till homosexuella män, just för att se om det uppenbaras några skillnader i hur maskulinitet porträtteras samt om de finns en större öppenhet eller bredd kring bilden av mannen i dessa magasin.

Referenser

Barthes, R. (2007) *Mytologier*. Halmstad: Arkiv förlag.

Barthes, R. (1976) Bildens Retorik i Aspelin, K. & Lundberg, B.A. *Tecken och tydning till konsternas semiotik*. Stockholm: PAN/Norstedts.

Bergström, G. & Boréus, K. (2005) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Benwell, B. (2004) Ironic Discourse: Evasive Masculinity, in *Men’s Lifestyle Magazines. Men and Masculinities, Vol. 7, ss. 3–18*.

Beynon, J. (2002) *Masculinities and Culture*. London: Open University Press.

Bignell, J, (2002) *Media Semiotics – An introduction*. Manchester: Manchester University Press.

Craig, S. (1992) *Men, Masculinity and the Media*. Newbury Park: Sage Publications.

Gauntlet, D. (2008) *Media, Gender and Identity – An introduction. 2nd Edition*. London: Routledge.

Giddens, A. (1992) *Intimitetens omvandling. Sexualitet, kärlek och erotik i det moderna samhället*. Stockholm: Nya Doxa.

Jackson et al. (2001) *Making Sense of Mens Magazines*. Cambridge: Polity Press.

Nead, L. (1992) *The Female Nude. Art, Obscenity and Sexuality*. London: Routledge.

Spangler, L. (1992) Buddies and pals: A history of male friendships on prime time television, i Craig, S. (ed) (1992) *Men, Masculinity and the Media*. Newbury Park: Sage Publications.

Steinman, C (1992). Gaze out of bounds: Men watching men on television i Craig, S. (ed) (1992) *Men, Masculinity and the Media*. Newbury Park: Sage Publications.

Tseëlon, E. (1998) *Kvinnan och Maskerna*. Lund: Studentlitteratur.

Østbye et al. (2004) *Metodbok för medievetenskap*. Malmö: Liber ekonomi.

Elektroniska källor

Aller Media. *Café*, Sveriges största livsstilsmagasin för män. Tillgänglig: http://aller.se/varumarken/magasin/cafe/ (20/4 2012).

King Magazine. King of Sweden – Modemagasinet för män. Tillgänglig: http://www.kingmagazine.se/sidor/information/ (20/4 2012).

Spoon Content Agency. *Magasin Morberg*. Tillgänglig: http://www.spoon.se/magasin-morberg (20/4 2012).

Magasin
Café: 2012 (nr. 4), 2011 (nr. 7, 8 & 9), 2010 (nr. 2 & 3), 2009 (nr. 3), 2006 (nr. 11 & 7)

King: 2011 (nr. 11 & 2), 2010 (nr. 4), 2008 (nr. 6 & 11), 2007 (nr. 4 & 11)

Magasin Morberg: 2011 (nr. 1 & 2)

Kony 2012 möter *mediatization*

Hur en kampanjfilm kan konkretisera teorin om *mediatization*

Carl Rydh

Kampanjer och medier

Kommer du ihåg?
Det är snabba byten mellan deltagarna på medievärldens scen. Ämnen och aktörer kan storma vildsint genom medier och nyhetsrapportering under en tid, för att sedan falla i glömska när vinden avtar. Med det i åtanke, och med hänsyn till den stora sannolikheten att du läser denna text någon gång efter sommaren 2012, är förmodligen en kort återblick nödvändig.

Den femte mars 2012 publiceras den 30 minuter långa filmen ”Kony 2012” på Youtube. Filmen ingår i organisationen Invisible Childrens kampanj ”Stop Kony”, och handlar om krigsherren Joseph Kony, som under lång tid kidnappat och utnyttjat barnsoldater, men som trots det undkommit lagens arm i Afrika. Filmen syftar till att göra Kony berömd, och därmed öka den allmänna medvetenheten och kännedomen till en grad då Konys frihet inte längre kan ignoreras. Filmen uppmanar människor att sprida budskapet vidare, främst genom att dela filmen på sociala medier, men också genom affischering på gator och torg, och genom att bära kampanjens egna armband. Organisationen hänvisar till kraften hos en samlad ansträngning bland alla världens människor. Den menar att trycket som blir på ”culture makers” som kändisar från nöjesindustrin och på ”policy makers” som politiker och lobbyister, kommer att bidra till att det vidtas åtgärder i ärendet. Videon exploderar över internet och blir snabbt en succé som på rekordtid ses av över 100 miljoner människor. Förutom otaliga delningar av privatpersoner på sociala medier, uttrycker också kändisar som Oprah Winfrey, Justin Bieber, Rihanna och Blondinbella sitt stöd till kampanjen.

Kampanjen möter även motstånd från diverse håll. Kritiska röster från såväl privatpersoner som experter menar att filmen spelar på folks känslor genom billiga trick, att budskapet är inaktuellt och att organisationen inte är tillförlitlig. Kritiken får ett visst fäste, varvid organisationen går ut med försvarstal och debatten är därmed i full gång. För kampanjens syfte innebär debatten dock inte nödvändigtvis något negativt. Både filmen, budskapet bakom den, och själva det faktum att spridningen eskalerar som en löpeld, blir högaktuella nyheter och föremål för allmänhetens intresse. Fenomenets kraftfulla väg genom media, samhälle och kultur bidrar således till att filmens syfte – att göra Kony berömd – uppfylls i en omfattning som ingen kunde föreställa sig.

Filmen inleds med texten ”Nothing is more powerful than an idea whose time has come”. Speakerrösten, filmskaparen och organisationens grundare Jason Russel fortsätter sedan att berätta om hur det idag är fler människor på Facebook än vad som fanns på jorden för 200 år sedan. Yttrandena kännetecknar filmens inledande del, där man betonar hur vi idag lever i en ny verklighet där vi är sammankopplade med varandra genom de möjligheter som teknologi och medier erbjuder oss.

Videon fortsätter med ett personligt porträtt av Jason Russel, hans unga son Gavin och Jacob Acaye, en vän till Russel som bor i Uganda och är en före detta barnsoldat. Tittaren får se bilder och intervjuer från när de träffades i Uganda och en känsloladdad berättelse presenteras om hur Jacobs bror tillfångatogs och mördades av rebeller i landet. Efter ett löfte till Jacob om att rebellerna ska stoppas, beskriver Russel hur filmen är verktyget som ska användas för att uppfylla detta löfte. Han understryker tittarens betydelse och makt, och betonar att tiden för handling är nu.

Efter detta följer en skildring av rebelledaren Joseph Kony. Skildringen består inledningsvis av ett samtal mellan Russel och sonen Gavin, där Russel på en fyraårings nivå förklarar att Kony tar barn från sina föräldrar för att tvinga dem att kriga med vapen. Porträtteringen går sedan vidare med att skildra Konys historia med siffror om hur många han har fört bort, vad han gör med dem och varför. Man berättar att Joseph Kony fortfarande är på fri fot och att den största anledningen till detta är att 99 procent av världens befolkning inte vet vem han är.

Sedan följer en tydlig beskrivning av hur man ska gå till väga för att fånga rebelledaren. Man menar att för att arrestera Kony måste man först hitta honom, och för att hitta honom behövs teknologi och rådgivare från amerikansk militär. För att USA ska fortsätta att tillhandahålla dessa styrkor behöver de se att människor bryr sig, och för att människor ska bry sig behöver människor veta vem Joseph Kony är.

Filmen avslutas med en uppmaning att vända sig till kändisar och beslutsfattare och sprida budskapet genom affischering, i syfte att sätta kampanjen mot Kony på agendan. I de absolut sista bildramarna visas en text med en beskrivning av vad man som privatperson kan göra omedelbart, närmare bestämt att signera en namninsamling, köpa ett ”action kit”, donera pengar till hjälporganisationen, och framför allt, att dela filmen online.

Välkommen till djungeln:
Mediation, medialisering, mediatisation och mediatization

Fallet ovan ska i denna uppsats bidra med ett sätt att konkretisera en diskussion om dubbelriktad påverkan och anpassning mellan kultur, samhälle och media. I forskningen har denna diskussion förts utifrån en rad olika medie- och kommunikationsvetenskapliga kontexter och terminologier, men ett vetenskapligt synsätt som försöker lyfta perspektivet till den översiktliga utsiktsplats som den-

na uppsats ämnar utgå ifrån, är teorin om *mediatization*. Perspektivet, som kommer att redogöras för mer ingående genom hela denna uppsats, men framför allt i uppsatsens teoridel, kan sägas existera i en reflexiv relation med de mer specifika teorierna om mediers betydelse, då den definition av Krotz (2008) som här kommer att användas beskriver *mediatization* som en metaprocess. Beteckningen metaprocess lyfter således *mediatization* till den plattform där andra *cultural studies*-relaterade nyckelbegrepp som individualisering och globalisering också kan studeras.

Idéer om *mediatization* har alltså diskuterats i olika former även innan Krotz (2008) definition. Detta har skett genom ett antal besläktade begrepp som kommer beröras ytterligare i uppsatsens teoridel. Dessa begrepp uttrycker delvis liknande tankar, men de utgår däremot inte från samma uttalade teoretiska ramverk som en stor del av fältet nu gör. Istället används alltså begrepp som *mediation*, *medialisering* och *mediatisation*. Detta med en varierande grad av påtaglighet i åtskillnad och särprägel rörande mening och kontext, men också med en uppenbar koppling till det som här kommer att karaktärisera just *mediatization*.

Krotz (2009) exemplifierar resonemanget då han menar att även om forskningen om mediernas inflytande är mycket omfattande, så har ett perspektiv som fångar upp helheten av denna forskning ofta saknats. Detta framför allt eftersom kunskapen som finns inom ämnet tenderar att utgå från många olika vetenskapliga grenar som inte ställs i relation till varandra.

Stig Hjarvard (2008) belyser problemet ytterligare, och pekar på hur det dessutom finns ett omvänt problem med Krotz (2009) diskussion om hur teorier om mediernas betydelse saknar koppling och övergripande perspektiv. Hjarvard menar att användningen av begreppet *mediatization* i forskningen också tenderar att sakna förankring i mer specificerade beskrivningar och att begreppet därmed kan bli alltför generellt och opreciserat. Omständigheterna som diskuteras av de båda forskarna kan således sägas vara bidragande orsaker till hur teorier om *mediatization*, historiskt sett, varit relativt svårdefinierade.

För att positionera sig på ett sätt som kan sägas ta hänsyn till de ovanstående svårigheterna, måste man alltså beakta både faran att bli alltför övergripande och risken att inte se till helhetsbilden. Att studera teorin om *mediatization* och dess inneboende mekanismer utifrån ett visst fall, kan därför bidra med såväl en synliggörande konkretisering av teorin som en återkoppling från teorier om mediernas inflytande till ett större och mer allomfattande kunskapsfält. Fallet Kony 2012 kan således tjäna till att vara både murbruket som binder teorierna till varandra och ankaret som möjliggör en koppling mellan verkligheten och kunskaper om verkligheten.

För att fortsättningsvis visa den spridning av begreppsliga idéer som finns inom fältet och de kontextuella variationer som *mediatization* har beskrivits igenom, är en redogörelse av vissa centrala diskussioner nödvändig. Schrott (2009) nämner i sin terminologiska diskussion just svårigheten att koppla ihop den

forskning som tidigare har bedrivits inom fältet, då de begreppsliga världarna i forskningen skiljer sig åt. För att referera till forskningen och koppla den till den definition som för stunden ska råda, kan teorierna bara delvis överföras, menar Schrott. Man kan således inte studera forskningen om *mediatization* med antagandet att det finns en enad grund, utan istället utforska de aspekter av den som ter sig relevanta och som kan ses som överförbara till det perspektiv man väljer att tillämpa.

Relevant forskning begränsar sig dock inte till begreppet *mediatization*, utan kan också påträffas i diskussioner om *mediation*, *mediatisation*, och *medialisering*. Komplexiteten växer ytterligare då inte ens forskarna själva är helt konsekventa i sitt språkbruk. Andreas Hepp (2008, 2009, 2010) varierar exempelvis mellan *mediatization* och *mediatisation* trots att diskussionerna rör sig kring samma referenser och antaganden. Meningsskillnaden mellan dessa två begrepp kan i Hepps fall därför ses som obefintlig och istället som en ren språkfråga.

Den svenska varianten *medialisering* är ett tidigt använt begrepp. Det kan dock sägas härstamma från en mer utpräglat politisk kontext än vad som här kommer vara fallet och ska därför inte användas med en rak översättning till gällande perspektiv. Istället kommer begreppet, i enlighet med Schrotts (2009) ovanstående synpunkt, att användas i den utsträckning som relevanta kopplingar till rådande analys kan avtäckas.

Termen *mediation* har också använts flitigt i diskussioner om mediernas inflytande. Hjarvard (2008) och Strömbäck & Esser (2009) menar att det skiljer sig från *mediatization* då det primärt används till att beskriva relativt neutrala förändringar i form och innehåll som kommer av valet av kommunikationskanal. Diskussionen betonar således inte de långsiktiga strukturella förändringar som är centrala i *mediatization*. Denna synpunkt är dock inte helt vedertagen. Couldry (2008) påstår att begreppet är bättre och mer allomfattande än *mediatization*, men tillskriver då också *mediatization* en mer linjär och förenklad betydelse än de forskare som i denna uppsats kommer bidra med grundläggande definitioner.

Fallet möter begreppen

Målet med detta uppsatsarbete är att genom en fallstudie av filmen Kony 2012, kampanjen runt den och rapporteringen om den, undersöka en stor mediehändelses bredare betydelse och relevans. Syftet med detta är att exemplifiera och därigenom utveckla teoribildningen kring *mediatization*. Mer konkret arbetar studien med tre frågeställningar, som alla utgör olika delaspekter av den övergripande teoribildningen, och av fallet som sådant: Hur kan man konkretisera teorin genom att belysa mötet mellan fallet Kony 2012 och diskussionen om *mediatization*, utifrån följande analytiska teman: 1) Politik och opinion, 2) Den teknologiska evolutionen samt 3) Medielogikens funktioner.

Teoriutveckling genom fallstudier

Då själva filmen ”Kony 2012” kan sägas vara det centrala i kampanjen ”Stop Kony”, är det därmed också filmen som utgör själva ljuskällan som ska belysa den teoretiska diskussionen runt *mediatization*. Filmen blir därför en viktig del av materialet som analysen ska bygga på. Speakerrösten Jason Russels anförande, aktörerna som spelar huvudroller i form av intervjuobjekt samt själva budskapet som man presenterar, tjänar till att representera aspekter av den fasta utgångspunkt som filmen utgör. Dessa aspekters betydelse är en fråga om tolkning, men eftersom uppsatsen syftar till att just tolka och undersöka filmens relevans i förhållande till en bredare teori, är detta tolkningsarbete en förutsättning för att syftet ska kunna genomföras.

Filmen utgör således den fasta punkt i materialet som diskussionen ska föras mot, men för att bredda perspektiven och därmed möjligheten till en nyanserad och rättvis diskussion, blir också filmens mottagande en betydelsefull del. För att kunna studera hur man talar om händelsen, hur kritiken mot den ser ut, hur man sedan bemöter kritiken och hur filmskaparnas egna reflektioner ser ut, blir därför också rapporteringen om filmen relevant. Att undersöka hur de fyra största svenska rikstäckande tidningarna *Aftonbladet*, *Dagens Nyheter*, *Expressen* och *Svenska Dagbladet* hanterade ämnet mellan den 5:e mars 2012 och 30:e april 2012 ger möjligheter att analysera hur frågan behandlats under den period då filmen och nyheten om den var som mest aktuell.

Rapporteringen i pressen bildar tillsammans med filmen den grund för en helhetsbild av kampanjens betydelse som är nödvändig för att undersöka en teori som måste definieras som mycket övergripande.

Det metodologiska tankesättet

Uppsatsen syftar alltså till att undersöka sambanden mellan kunskaper om verkligheten i form av teorin om *mediatization* och uttryck från verkligheten, genom en fallstudie av Kony 2012. Det är således inte ett enkelriktat arbete i avseendet att materialet ska analyseras utifrån teorin, och därigenom förklaras. Det är tvärtom en dubbelriktad analys av hur aspekter i *mediatization* avspeglas i ett konkret fall och därigenom en diskussion om hur uttryck i kampanjen och en bredare utvecklingsprocess i samhälle och kultur kan sägas vara betydelsefulla för varandra.

För att uppfylla detta mål på åsyftade grunder måste man ta hänsyn till den metodologiska diskussionen som förs inom fältet. Andreas Hepp (2010) menar, som senare kommer redogöras för mer ingående, att *mediatization* inte är en empirisk process som kan undersökas genom ett direkt samband till verkligheten. Detta kan sägas vara en relativt vedertagen inställning, då resonemang om metoder för undersökning ofta förs utifrån breda teoretiska grunder och bistår med tankesätt snarare än praktiska lösningar. Andrea Schrott (2009) pekar på detta problem och menar att det i princip är omöjligt att svara definitivt på hur

media påverkar mönster i samhälle och kultur, men att diskussionen om hur man ska hitta vägar att undersöka detta problem är lika nödvändig som den är saknad.

Lundby (2009) bidrar fortsättningsvis med en tankemässig grund och menar att även om *mediatization* ses som en ständigt pågående förändringsprocess går det att observera i en nutida kontext. Begreppet blir då mer omfattande och komplext, menar Lundby. Genom att applicera Lundbys resonemang på gällande metodologiska diskussion kan man argumentera för det heterogena tillvägagångssätt som syftet kräver. I en undersökning över längre tid, där själva utvecklingen syns blir förändringar i smalare aspekter av processen påtagliga och möjliggör skarpa och definitiva modeller att undersöka dem genom. I en studie av tendenser i ett samtida uttryck måste man istället vara öppen för att röra sig mellan, och se till parallella nivåer av teorin, för att kunna argumentera för dessa tendenser. Det blir därmed också svårare att sätta upp tydliga modeller för hur undersökningen ska genomföras. Lundbys vidare anförande betonar komplexiteten i förutsättningarna för forskning inom detta fält:

> Mediatization is not an even process, affecting and involving all actors in the same manner or to the same extent (Lundby 2009: 9).

Då det alltså snarare blir en fråga om att söka efter sambanden vertikalt genom fallets och teorins nivåer än att hitta dem genom ett konsekvent och systematiskt urvalsarbete, krävs en teoretiskt inspirerad syn på materialet och dess relation till just teorin. De aspekter som utifrån den teoretiska bakgrunden bedöms som mest relevanta och intressanta för uppsatsens ansats blir också de som fördjupningen koncentreras till. Eftersom det är den teoretiska bakgrunden som ska tolkas och konkretiseras krävs också ett urval av faktorer som på bästa sätt kan bistå med den möjligheten.

Det metodologiska arbetet

För att skapa en tydlig och gedigen bild av filmen gjordes en översiktlig karta av filmens delar, aktörer, budskap och andra aspekter som tolkas som relevanta. Översikten gjordes för eget bruk, med avsikten att underlätta de återkopplingar och referenser som är centrala för analysen. För att sedan få en tillräckligt omfattande bild av kampanjens mottagande gjordes en sökning i Mediearkivet som innefattade alla artiklar i tryckt press såväl som på webben som innehöll ordet ”Kony” i de fyra största rikstäckande tidningarna i Sverige under perioden 2012-03-05–2012-04-30. Att inkludera material från både webben och från de tryckta tidningarna gjorde att dubbletter ofta förekom i kartläggningen, men då sökningen gjordes för att omfatta en så stor del av diskussionen som möjligt, bedömdes fördelen med att få med alla artiklar om ämnet som viktig. Resultatet av sökningen gicks sedan igenom och sorterades utifrån relevans till teoribakgrund, vilka som kommer till tals, och vad de säger. Eftersom materialet omfattade ett vitt spektrum av uttalanden från filmskapare, mottagare, experter och

reportrar, kan det bedömas som tillräckligt heltäckande med avseende på just pressens rapportering.

Materialet är också brett i det avseendet att det är relativt jämnt spritt mellan de fyra tidningarna och att artikeltyperna som behandlar ämnet varierar. För att ytterligare vidga bilden och kontrollera att rapporteringen kan sägas vara representativ för hur det talas om kampanjen i media gjordes även ett bloggsök. Denna sökning refereras dock inte i analysen, utan användes framför allt för att kontrollera att det empiriska material som används i uppsatsen ger en rättvis bild av hur filmen togs emot av – och i – medierna.

Utifrån den teoretiska grunden valdes sedan de aspekter av filmen och rapporteringen om den ut, som bedömdes som särskilt relevanta för teorier som kan konkretisera diskussionen om *mediatization*. Detta teoretiskt inspirerade urval var nödvändigt eftersom ett medvetet och strategiskt urval bidrar till en tydlighet av vilka aspekter som ska ses som mest relevanta och belysande, vilket också är en förutsättning för det fördjupande analysarbetet.

Problem i begreppsdjungeln

Ett problem som grundar sig i forskningen och teoribildningen är frågan om begrepp och terminologi runt *mediatization*. Eftersom den teoretiska diskussionen är en relevant del av uppsatsens själva syfte, är problemet också högst närvarande även i ett metodologiskt avseende. Andrea Schrott problematiserar ämnet:

> There is a decided lack of a consistent and commonly shared concept of mediatization, a shortfall that leads to a limited transferability of the latest research contributions to the field (Schrott 2009: 41).

Då utgångspunkten ligger i den definition av begreppet *mediatization* som ofta kopplas till generalitet och avsaknad av specificerade beskrivningar, måste man se till smalare teoretiska diskussioner för att möjliggöra rörelsen mellan verklighet och kunskapstradition. Dessa specificerande teorier måste väljas med viss omsorg, eftersom forskningsfältets breda spridning och olika begreppsliga världar bidrar till att diskussionerna ibland bara delvis ligger inom ramarna för begreppets teoretiska grund.

Eftersom kopplingarna, såväl som avvikelserna, inte medvetet förhåller sig till gällande terminologi och därför inte kan ses som ställningstaganden i förhållande till de rådande uppfattningarna inom *mediatization*-fältet, kan problem uppstå när man försöker avtäcka de äldre diskussionerna i ljuset av dagens teoretiska ramar. Det är viktigt att diskutera teorierna då de alltså utgör en viktig del av själva fundamentet till perspektivet, men man måste vara medveten om risken att tillskriva dem en betydelse som inte var avsedd.

Problemets kärna rör alltså hur man ska skapa den helhetsbild av perspektivet som krävs för att ge en rättvis grund och en mångsidig analys utan att

tillskriva vedertagna teorier en betydelse som inte alls var menad. För att undvika denna fara måste således teoriernas kontextuella relation till *mediatization*-begreppet betonas i de avsnitt där de tas upp. Diskussionen förs inte nödvändigtvis utifrån originalkällor och grundprinciper, utan grundar sig även i den forskning om *mediatization* som i övrigt bidrar med teoretisk grund. Detta betonas också fortsättningsvis i uppsatsen då de aspekter som analyseras som mest relevanta i teoriavsnittet rubriceras som just delar av en större teoretisk bakgrund.

Mediatization som metaprocess

För att alls kunna definiera teorin om *mediatization* krävs en bred och öppen ansats. Begreppets betydelse har, som ovan nämnts, traditionellt sett rört sig nära många andra idéer om mediers konsekvenser och betydelse. Bilden av det tenderar därför ibland att bli något komplicerad. Diskussioner kring kulturella och mediala tendenser som idag är ytterst relevanta för *mediatization*-teorin har också förts begränsat till andra, tidigare nämnda begrepp, utan att uttryckligen ha relaterats till den uppfattning om *mediatization* som idag kan sägas vara vedertagen. Därmed inte sagt att dessa diskussioner, i ett omvänt förhållande, inte går att se i ljuset av den tolkning av *mediatization* som nu är gällande. Särskilt gäller det den flitigt använda definition som Krotz (2008: 23) bidrar med och som betonar just ett omfattande och inkluderande synsätt:

> By mediatization we mean the historical developments that took and take place as a result of change in (communication) media and the consequenses of those changes.

För att vidare beskriva den ansats som denna uppsats utgår ifrån, kan avstampet fortsättningsvis göras i Krotz beskrivning av *mediatization* som en metaprocess. Krotz menar att *mediatization* kan liknas vid termer som individualisering och globalisering i den meningen att de är metaprocesser som ska studeras och låsas upp med nyckelbegrepp som utveckling, förändring och tendenser, snarare än att se till startpunkter, definitiva riktningar och slutgiltiga tillstånd. Krotz (2009) menar också att metaprocesser hjälper oss att se händelser i verkligheten som delar av ett större perspektiv, i vilket de mindre diskussionerna påverkar varandra. Därmed kan tendenser som vanligtvis studeras utifrån olika teoretiska grunder också relateras till varandra för att bättre kunna återge helhetsbilder av verkligheten.

Hepp (2010) tolkar Krotz resonemang och menar att metaprocesser ska ses som övergripande teoretiska synsätt som inte går att undersöka genom en rak linje till ett empiriskt material. Hepps fortsatta resonemang kan också sägas representera ansatsen i denna uppsats:

> So a ‘meta process’ cannot be researched empirically as a single transformation phenomenon. Only the formulation of theories that account for such ‘meta processes’ allows us to structure the complexity of different empirical data in order to gain a deeper understanding of ongoing (long-term) processes of change (Hepp 2010: 38).

För att analysera verkligheten och specifika fall från den, måste man alltså öppna upp perspektivet och se till ett bredare spektrum av teorier som sedan kan tjäna till att förklara särskilda fall och koppla samman dem med den övergripande metaprocessen som är teorin om *mediatization*. Denna inställning är central i problemet med att definiera en teori som lever av att kunna hämta näring från olika nivåer av verkligheten, relativt obunden till teoretiska gränsdragningar. Schulz (2004) förklaring om hur teorin kan skildras utifrån mediernas mer specifika betydelse, såväl som från ett övergripande perspektiv, kan konkretisera resonemanget och göra det greppbart:

> (…) mediatization goes beyond a simple causal logic dividing the world into dependent and independent variables. Thus, mediatization as a concept both transcends and includes media effects (Schulz 2004: 90).

Fyra förändringsprocesser

Schulz (2004) beskriver fyra olika områden som påvisar mediernas roll i social förändring. Dessa teman ska här inte ses som förutsättningar för en diskussion om *mediatization*, men kan bidra med klargörande kopplingar i de fall de utmärker sig som relevanta.

Områdena utgörs av *extension*, *substitution*, *amalgamation* och *accomodation* (Schulz 2004: 89). I tur och ordning innebär termerna att räckvidden för kommunikation ökar genom mediernas inflytande, att man helt eller delvis byter ut tidigare former av kommunikation mot medierade versioner, att medierade aktiviteter blandas med icke medierade aktiviteter, och att mediernas inflytande ibland bidrar till att diverse aktörer måste anpassa sig och tillämpa mediernas logik. För att förtydliga dessa begrepp, och anpassa dem för vidare diskussioner, kommer de härefter att refereras till som *förlängning*, *ersättning*, *blandning* och *anpassning*.

Politiken i mediatization

Politisk kommunikation har länge varit ett flitigt studerat ämne. Diskussioner om mediernas betydelse för demokratin och politiken har historiskt sett fungerat som en egen kontext, med begreppet *medialisering* som bakomliggande begrepp. Diskussionen förekommer dock även med nuvarande konceptuella bakgrund. Då de båda traditionernas problematisering kring medier och politik ofta är snarlik, är kopplingen mellan dem också intressant.

Förutsättningen för denna diskussion är, som för alla andra aspekter av *mediatization*, mediernas närvaro och betydelse för de sociala strukturer som utgör vår kultur. Diskussionen kring mediernas roll i politiken förs ofta utifrån faktumet att medierna är en central kanal för politiker och partier att marknadsföra sig själva och sina åsikter (Nord & Strömbäck 2004). Inte heller i denna uppsats är detta en oviktig aspekt, men än mer relevant blir det att först se till hur medierna påverkar den uppfattning vi får av världen omkring oss och från vilken vi i stor utsträckning skapar vår världsbild. Strömbäck & Esser (2009) diskuterar saken och pekar på hur medierna styr våra föreställningar om den stora del av världen som ligger utanför våra egna erfarenheter. Man frågar sig hur mycket vi hade vetat om amerikanska presidentkandidater, afrikanska länder eller avlägsna hot mot andra kulturer om inte medierna förmedlade information om detta.

Strömbäck & Esser (2009) och Nord & Strömbäck (2004) bidrar också med en synvinkel som i stor utsträckning kommer omfattas i denna uppsats. De menar att det centrala i diskussionen inte behöver handla om huruvida vår uppfattning om verkligheten blir sann eller ej, utan snarare om själva det faktum att vi bygger vår uppfattning på en bild som till stor del målas upp av media. Vi tolkar verkligheten med grund i allt från nyheter till dokumentärer och tv-serier. Tolkningen utgår följaktligen från en verklighet som redan översatts och formulerats av medierna.

Denna bild av verkligheten kan således exemplifieras genom en kampanjfilm om Joseph Kony. Den kan dessutom utgöra den enda erfarenheten vi har av gällande ämne och därmed också representera det vi vet om ämnets omständligheter. Efter de möjliga grundförutsättningarna blir ställningstagande, politiskt engagemang och opinionsbildning ett synnerligen intressant problem i detta avseende.

Teknologin i mediatization

Krotz (2009) menar att teknologin som fenomen inte ska ses som en central faktor i *mediatization*-processen, eftersom media inte kan betraktas som något rent teknologiskt. Krotz påpekar dock att den teknologiska evolutionen i hög grad är relevant, då utveckling och tendenser aldrig är omotiverade idéer utan gror med näring från marknadens efterfrågan och behov. Således blir kulturen och teknologin ömsesidigt bundna till varandra och därmed kan också *mediatization*-processen sägas vara högst närvarande.

En faktor som, både bokstavligt och bildligt talat, kan sägas vara medlande mellan diskussionen om teknologi och teorin om *mediatization* är kommunikation. En uppenbar faktor i alla diskussioner inom fältet, men likväl värd att betona. Krotz (2009) erkänner kommunikationen som ett av fundamenten i *mediatization*, då kommunikationen är det huvudsakliga medlet för människor att konstruera sin sociala verklighet genom. Förändringar i teknologiska förutsättningar för den kommunikation vi för med människor omkring oss, är också centrala för hur kommunikationen sedan strukturerar verkligheten.

Särskilt relevant blir diskussionen för den pågående *mediatization*-processen, då utvecklingen går mot ett allt större beroende av digital teknologi. Wilhelm (2004) beskriver detta faktum och säger att det digitala medielandskapet med alla nya möjligheter att skapa en social verklighet får allt mer omfattande uppmärksamhet av ungdomar och att tiden man spenderar med dessa kommunikationsverktyg troligtvis kommer att öka. Utan att för den sakens skull förutsätta att så är fallet, visar detta resonemang att aspekten ändå är viktig att studera.

Medielogiken i mediatization

Medielogikens koppling till teorier om *mediatization* är flitigt behandlad och medielogiken ses ofta som en självskriven del av *mediatization*-processen (Lundby 2009). Relationen mellan de båda begreppen är dock komplicerad och omtvistad, då det råder en diskussion om huruvida medielogiken bör vara en term som ska användas när man talar om *mediatization* eller om den snarare urholkar och förminskar perspektivet. Krotz (2009), Lundby (2009) och Hepp (2009) diskuterar alla hur medielogikens terminologi tenderar att klinga falskt i sammanhanget, då en antydan om att det finns en ensam, generell medielogik härstammar från ett alltför linjärt tänkande som innebär att den komplexa relationen mellan *mediatization* och tendenser rörande kulturell förändring inte behandlas tillräckligt. Couldry (2008) kritiserar begreppet *mediatization* och attackerar just den punkt som utgör relationen till medielogik. Couldry menar att det är *mediatization* som är alltför linjär som teori och förklarar bristerna genom att sedan förutsätta ett rakt samband från *mediatization* till medielogik. Couldrys argument kan dock sägas utgå från att de båda begreppen rör sig på samma nivå i forskningen av mediernas inflytande.

Med ovanstående problem som bakgrund måste man således belysa en slags nivåskillnad mellan de båda begreppen för att legitimera medielogikens relevans i diskussionen om *mediatization* och för att visa från vilken grund diskussionen om medielogik kommer föras i denna uppsats. Detta med anledning av såväl Schrotts (2009), som Lundbys (2009), Hepps (2009), och Hjarvards (2008) diskussion kring medielogik, vilken noga påpekar hur begreppet måste ses i relation till olika kontexter och fall för att alls vara användbart. Att medielogiken som begrepp inte ska insinuera en ensam logik eller en allomfattande och ensam betydelse för media, trots att begreppet i sin ursprungsform är i singularis, är något som är centralt för denna diskussion.

Andrea Schrott (2009) kan sedan bidra med en definition av medielogik från vilken diskussionen om den kan utgå ifrån. Hon pekar på två filter bestående av *urval* och *presentation*. Med Schrotts breda förklaring av medielogik kan begreppet ses som relevant i sammanhanget, men det bör påpekas att just perspektivets bredd måste behållas. Urvalets och presentationens påverkan på inne-

hållet ska alltså i detta fall inte ses som slutsatser, utan snarare som en startpunkt för vidare analys och en ingång till större strukturella diskussioner.

Med anledning av detta, och i enlighet med uppsatsens syfte, kommer eventuella medielogiska aspekter av fallet Kony 2012 därför inte analyseras enbart i relation till den ursprungliga idén om medielogik. De ska snarare avtäckas med teorin om *mediatization* som ständig följeslagare och med den tillhörande problematiseringen runt medielogikens relevans i denna teori som bakgrund.

Kony 2012 möter *mediatization*

Inledning och indelning

Medierna finns ständigt vid vår sida i alla aspekter av vårt samhälle. Vi upplever verkligheten och deltar i den genom den kommunikation som sker via medierna. Då kommunikationsredskapen och media i allmänhet ständigt utvecklas och förändras är det oundvikligt att dessa förändringar också får konsekvenser för de mönster vi lever efter. Detta kan sägas vara en grundföreställning i teorin om *mediatization*.

Kampanjfilmen Kony 2012 fick ett enormt genomslag. Den spreds och delades över sociala medier i en omfattning som gjorde att den blev en världsnyhet. För att undersöka och belysa sambandet mellan tendenser i samhället och denna kampanjs framgång, måste ett antal centrala aspekter av kampanjen teoretiseras. Den första berör kampanjens budskap om hur ett tillfångatagande av en krigsförbrytare i Afrika ska ske endast genom engagemang och nya möjligheter att kommunicera. Den riktar blicken mot frågor om samhällsförändringar i politik och opinionsbildande. Den andra faktorn koncentreras kring själva verktygen som gör spridningen av filmen och nyheten möjlig. Den belyser en diskussion om hur teknologins evolution påverkar det vardagliga livet. Den tredje aspekten utgörs av den flitigt kritiserade, men obestridligt lyckade, strategin och framställningsformen som organisationen använde i sin film och kastar således ljus på medielogiska funktioner och dess konsekvenser.

De tre aspekterna som nedan kommer undersökas syftar alltså till att studera huruvida centrala delar av kampanjen kan konkretisera teorin om *mediatization*, men också hur dessa delars betydelse för kampanjen kan förklaras utifrån en teoriram som grundar sig i *mediatization*. Ett ömsesidigt, reflexivt förhållande mellan verkligheten och kunskaper om verkligheten är lika nödvändigt som relevant då man utgår från *mediatizations* ramar.

Opinionen genom medierna

Fallet Kony 2012 och dess natur gör att en politisk aspekt bör tas upp, eftersom politiken är så uppenbart närvarande och central i kampanjens budskap och syfte. Fallet skiljer sig förvisso en del från de vanligast förekommande aspekterna i diskussionen kring politik, *mediatization* och *medialisering*. Förutsättningarna för den form av lobbyism eller opinionsbildning som Kony-kampanjen utgör måste sägas vara relativt nya i relation till de traditionella strukturer i politiken som vanligtvis studeras i problematiseringen av mediernas betydelse. Faktorer som synliggörs av kopplingen mellan Kony 2012 och politiken berör istället frågor om verklighetsbilder, värderingar och individers engagemang. Teorier om hur mediernas inflytande i politiken formar vår kultur och vilka förutsättningar vår kultur erbjuder politikens medieuttryck blir grundläggande för detta perspektiv.

Nord (2004) behandlar ämnet då han talar om tendensen att stora organisationer och politiska partier alltmer förlorar sin starka position hos individer. När de egna värderingarna och grundinställningarna inte finns i samma utsträckning blir det sedan också troligare att man tar in budskap som andra för fram. Eftersom dessa budskap ofta förmedlas via medierna får medierna också en större roll i opinionsbildningen, i synnerhet eftersom relationen också ska beskrivas som ömsesidig:

> (…) medialiseringen är inte bara ett uttryck för att medierna är viktiga för publiken, utan också för att medierna är viktiga för den som har något att säga. Organisationer, företag och institutioner måste anpassa sitt arbete och sina mål för att uppmärksammas i medierna. Ty eftersom de kollektiva lojaliteterna avtagit i samhället är många av dess institutioner hänvisade till medierna för att få något genomslag. Opinion får då ersätta organisationen (Nord & Strömbäck 2004: 330).

Diskussionen kan ses i förhållande till Kony 2012, då kampanjen syftar till att först väcka intresse och engagemang hos individen. I nästa steg blir den enade opinionen sedan till en kraftfull resurs för att påverka politiker och större institutioner och tvinga dem att anpassa sig. Även Chadwick (2006) berör frågan om hur den enskilde individen har fått en ökad betydelse för organisationer. Chadwick menar att tidigare preferenser rörande medlemskap och långvarigt engagemang idag omvärderats då man ser potentialen i kortvariga bidrag begränsade till enskilda kampanjer eller frågor och att detta är en konsekvens av internets influenser på organisationsarbete.

Jason Russels inledande anförande i filmen Kony 2012 visar vidare att ovanstående också är en förutsättning som filmskapare och kampanjarbetare är högst medvetna om. Han talar om hur de nya möjligheterna till interaktion mellan individer som förändringen av vår kultur har skapat också erbjuder nya möjligheter att bilda opinion. Mot slutet av filmen talar Russel också om hur man ska gå till väga för att opinionens röst slutligen ska eka även i den traditionella maktens korridorer:

> (…) and this connection is changing the way the world works. Governments are trying to keep up. The game has new rules.

> We've identified the 12 policymakers that could change the game regarding Kony. So we're targeting them. On our website, we've made it easy to write them directly. Call them, meet with them and get their attention.
> – speakerröst, Jason Russel (Kony 2012)

Ovanstående diskussion blir således en grundläggande aspekt för samtliga aktörer i scenen som utspelar sig kring kommunikationen av kampanjen och dess budskap. Organisationen bakom Kony 2012 anpassar sig till rådande kultur och vädjar därmed till individens intresse för att skapa opinion. Individen är mottaglig för ett sådant budskap, då dennes grundföreställningar och värderingar kan sägas bli sekundära i relationen med den verklighetsbild som målas upp i filmen. Åtminstone i de fall då denna verklighet ligger utanför individens egna erfarenheter. När sedan opinionen växer sig stark och börjar höras, måste också "policymakers", det vill säga makthavare med stort inflytande i institutionella aspekter av politiken, anpassa sig till rådande scenario för att behålla opinionens förtroende.

För att ytterligare betona kopplingen till *mediatization* kan man här också diskutera Schulz (2004) förändringsprocesser i termer av *förlängning*, *ersättning*, *blandning* och *anpassning*. Då är det *förlängningen* av individens räckvidd som till att börja med utgör förutsättningen för budskapets spridning. Man skulle sedan kunna applicera Schulz ersättningsbegrepp på två olika nivåer av ovanstående utvecklingstendens. Först på resonemanget om individens bestämda värden och normer, då dessa alltså kan sägas *ersättas* av verklighetsuppfattningar som redan tolkats av media. På den andra nivån kan man i enlighet med Nord (2004) mena att opinionen har *ersatt* organisationen i den meningen att individernas samlade övertygelse och engagemang i en viss fråga blir viktigare än organisatoriska strukturer omkring bredare ideologiska övertygelser.

Lyfter man perspektivet något, och ser till hur de olika nivåerna samverkar är det dock mer lämpligt att tala om en *blandning* i ovanstående nivåer. Att påstå att individers världsbild enbart är skapad av media, eller att opinionens kraft står helt självständigt, och därmed inte ta hänsyn till egna normer och traditionella organisationers inblandning, blir tämligen onyanserat. Däremot kan blandningen av nämnda aspekter sägas resultera i en mer rättvisande bild då man vädjar till individers värderingar kring rättvisa och mänskliga rättigheter genom att visa upp en verklighet som befinner sig långt från de normer individen har i detta avseende. Blandningen kan också visas genom att argumentera för ett ömsesidigt beroende mellan opinionen som skapats och de större traditionella organisationerna. Opinionen syftar således till att påverka organisationen till en grad som framkallar handling i den senare.

Denna bild motiverar också det sista förändringsbegreppet, då *anpassningar* till opinionens färdriktning krävs av institutionerna i allt högre grad. Relationen mellan Schulz (2004) termer i detta avseende och medierna blir här inte helt rak, men då mediernas roll i samhället grundlägger kopplingarna indirekt, som ovanstående diskussion argumenterar för, kan scenariot ses som ett tecken på

mediatization. Mediesamhällets inflytande kan således sägas lämna avtryck på alla nivåer av det politiska samhället.

Att mediernas betydelse är relevant för demokratin är lika påtagligt som politikens koppling till Kony 2012. Genom att se till kritiken som framförts mot kampanjen kan också risker med denna förutsättning avtäckas. I *Dagens Nyheter* diskuteras dels negativa effekter som kommer av att uppfylla kampanjens syfte och av hur filmen och kritiken mot den tenderar att förvirra den som tar del av debatten:

> Chris Blattman, professor i statsvetenskap och ekonomi vid Yale-universitetet höjer även ett varnande finger för militära ingrepp. Att USA skickar soldater innebär, om operationen att hitta Kony misslyckas, mer dödande och torterande av civila, menar han.
> – *Dagens Nyheter* 2012-03-08 (Haimi 2012)

> I stället för att vidga perspektivet blev det hetsjakt på dem som engagerats av filmen. Den 17-åriga studenten i Örebro förvirrades till den grad att hon la ned affischeringsinitiativet. "Jag var för snabb" ursäktade hon sig.
> – *Dagens Nyheter* 2012-03-13 (Karlsten 2012)

Filmen som sådan möter kritik rörande aspekter som relevans och överdriven dramatik. Själva handlingen den uppmanar till och också det som kan bidra till mer handgripliga följder väcker ofta en annan form av motstånd. Politiska frågor rörande påtagligt verkliga konsekvenser som krig och fred gör att debatten vänder sig till aspekter som till synes ligger utanför själva mediernas roll i problemet. Det kan dock sägas finnas en viktig koppling även i detta avseende. Mazzoleni & Schulz (1999) bidrar med en ingång till denna kontext i sin diskussion om ansvar och källkritik:

> While the political parties are accountable for their policies to the electorate, no constitution foresees that the media be accountable for their actions. Absence of accountability can imply serious risks for democracy (Mazzoleni & Schulz 1999: 248).

Diskussionen flyttas således till frågan om vem som kan ställas till svars för det som kritiseras som oansvarigt. I detta avseende kan en nivåskillnad skönjas mellan kampanjen, politikerna och de engagerade individerna. Den 17-åriga studenten som nämns i *Dagens Nyheter* ovan, får representera en nivå, då hon engagerar sig omedveten om de obefintliga krav som ställs på de medier som motiverat hennes engagemang. Kampanjfilmen, alltså den medietext som med ovan nämnda problem inte kan tillskrivas några källkritiska skyldigheter, befinner sig på en annan nivå där det egna syftet utgör det som är viktigt. Politikerna befinner sig sedan på en tredje nivå där kraven på ansvar koncentreras. Påtryckningarna från opinionen som bildats genom de två första nivåerna tvingar sedan politikerna att

anpassa sig efter den nya situationen, trots denna nivåskillnad, och bidrar till att ansvarsbördan ökar än mer.

Då mediernas betydelse för kulturen, och opinionen som bildas genom den, har uppnått en ställning som i vissa fall kan sägas vara lika stark, eller starkare än de traditionella politiska strukturerna, har kraven på ansvar och skyldigheter inte följt samma utveckling. Detta kan sägas bidra till en diskrepans mellan hur man som medborgare upplever betydelsen av en handling som motiverats av media, och vilken betydelse handlingen faktiskt får. Detta kan därför sägas vara en konkret effekt av *mediatization*-processen, eftersom ett reflexivt förhållande mellan media och kultur således också kan bidra till förvirring i frågor om vem som ska vara ansvarig för de processer som uppstår mellan dem.

iFlödet – Den nya teknologin

Den teknologiska evolutionen, tendenser i teknologins utveckling och i synnerhet de konsekvenser som denna utveckling för med sig är något som är högst relevant för diskussionen om *mediatization*. Hepp (2010) berör ämnet i sin diskussion om den kvantitativa respektive kvalitativa aspekten av *mediatization*. Hepp menar i den kvantitativa aspekten att det är uppenbart att både användningen av teknologi och de olika formerna av den ständigt ökar. Hepp påpekar vidare att denna utveckling tar sig uttryck i både tidsmässiga, rumsliga och sociala mått av vår verklighet. Diskussionen rör sig således nära Schulz (2004) terminologi gällande förändringsfaktorn *förlängning* då nya former av teknologi och de gamla uttryckens anpassning till vår tid sträcker ut sin räckvidd över vardagens alla vrår. Vi bär med oss, eller förväntar oss, alltid någon form av uppkoppling till omvärlden och behöver idag därmed nästan aldrig bli avskärmade från flödet av information.

Liknande konsekvenser kommer av det som Hepp (2010) väljer att beskriva som den kvalitativa aspekten av *mediatization*. Den nya teknologin ger oss inte bara möjligheten att kommunicera. I en ömsesidig påverkan strukturerar den också sättet vi gör det på, tillsammans med oss. Även i detta fall kan en konsekvens sägas ha blivit att räckvidden ökat, både vår egen och teknologins som sådan. Man kan påstå att vi inte längre behöver ringa upp internet genom ett modem för att blicka ut mot omvärlden. Idag ringer istället internet upp oss när det händer något.

De kommunikativa möjligheterna för kampanjen Kony 2012 var alltså redan från början mycket stora. När man sedan betänker filmens budskap och syfte, ”to make Kony famous”, och att man uttryckligen uppmuntrar mottagaren till just vidare kommunikation, blir fallet än mer intressant ur detta perspektiv. Med det fundamentala genomslag som filmen fick blev kampanjen till en självgående maskin. En rörelse där syftets enkelhet och den förväntade åtgärdens tillgänglighet gjorde att filmen fick liv och sedermera sköljde över internet likt en flodvåg. Därför är det också av central betydelse att fråga sig vilken roll de nya, smarta teknologierna spelade i detta händelseförlopp.

Krotz (2009) bidrar med en intresseväckande tanke när denne talar om mediernas möjligheter beträffande social sammanhållning. Krotz bygger vidare på ovanstående resonemang om ökad tillgänglighet och förlängd räckvidd och pekar på hur närheten till mobiltelefonen gör att vi idag när som helst kan välja att dela med oss av våra upplevelser i realtid genom ett telefonsamtal. Krotz menar även att vi när som helst kan välja att lämna samtalet då mobiltelefonen är oberoende av eventuella rumsliga aspekter som annars tenderar att hålla oss kvar i situationen. Kopplar man Krotz idéer till fenomenet rörande Kony 2012 och dess mekanismer, är det möjligt att också där föra en liknande diskussion. Här ska inte ämnet mobiltelefoner lämnas, utan snarare betonas ytterligare och studeras med nya teknologiska funktioner i fortsatt åtanke. Idag, när mobiltelefonen snarare är en handdator, meddelar den oss så fort vi på något vis blir adresserade i de sociala forum vi är aktiva i. Det kan röra sig om ett direkt adresserat meddelande på Facebook, en uppdatering av en bloggare man följer som en av många, eller varför inte en delning av en video från en vän i valfri form av socialt medium. Teknologin och dess ökade räckvidd gör det möjligt för oss att se den halvtimmeslånga filmen i princip var och när som helst och sedan på ett ögonblick, bara genom en enkel knapptryckning, genomföra den uppgift som kampanjen bakom Kony 2012 uppmanar oss att utföra.

Resonemanget kan också knytas till vidare aspekter av den nya teknologin som vi i allt större omfattning måste förhålla oss till. Krotz (2009) menar att det blir allt mer komplicerat att urskilja vad man ska se som en inre dialog när teknologin ibland verkar vara levande. Diskussionen kan exemplifieras med det faktum att även om vi bara läser en artikel om filmen Kony 2012 och sedan ser filmen i syfte att ta reda på varför den har blivit så populär, blir handlingen omedelbart registrerad av internet. Vi blir därmed en siffra i den statistik rörande genomslag och uppmärksamhet som sedan förundrar nästa person i kedjan och kanske kittlar dennes begär att själv se efter vad allt handlar om:

> Vita huset och en rad kändisar har hyllat kampanjen, som uppmärksammats stort på Twitter och Facebook.
> – *Aftonbladet* 2012-03-09 (*Aftonbladet* 2012)

> Över 55 miljoner människor har tittat på videoklippet ”Kony 2012” på Youtube som visar hur barn tvingas bli soldater i Uganda i Joseph Konys armé. Detta är den förmodligen största politiska manifestationen någonsin för att få fast en krigsförbrytare.
> – *Dagens Nyheter* 2012-03-10 (Barkman 2012)

Trots att vi själva kanske uppfattar tiden vi sitter framför datorn som en stund där vi skapar oss en bild av kampanjen, där vi skickar iväg frågor mot Youtube, Facebook, eller Google för att få tillbaks information och svar, blir den bokförd som något annat när också frågorna registreras av teknologin. När vi resonerar med hjälp av det intelligenta bollplank som är internet, förs dialogen inte längre

enbart inåt, utan blir också en slags aktion då dialogens konsekvenser sträcker sig långt utanför individen i fråga. Resonemanget exemplifieras i *Dagens Nyheter* ovan, då man direkt talar om en politisk manifestation, trots att grunden till detta påstående endast utgår från antalet visningar filmen fått.

Ett annat möjligt perspektiv som kan bidra till förklaringen av kopplingen mellan teknologin som en aspekt av *mediatization* och kampanjens framgång kan skönjas i Krotz (2009) uttalande angående enkelheten att lämna ett samtal eller en diskussion. Krotz menar att detta är en allt större faktor i hur vi kommunicerar. När allt som krävs för att stödja kampanjen är att ta upp mobiltelefonen från fickan kan konsekvensen sägas bli att allt som krävs för att sedan lämna diskussionen är att stoppa ner telefonen i fickan igen. Detta är naturligtvis en något förenklad bild av frågan, men man kan påstå att den upplevda fördelen i ett omedelbart engagemang får sin motvikt i avsaknaden av krav på nyans och argumentation. För kampanjens spridning som sådan, innebär detta emellertid ytterligare en faktor i varför den blir framgångsrik. Dessutom återkommer alltså enkelheten och tillgängligheten som huvudsakliga teman i kampanjens utformning, och mottagarens förväntade åtgärd ligger därmed i linje med det lättförståeliga formatet och budskapet kampanjen står för. Jason Russels avslutande anförande i filmen visar både ansatsen rörande enkelhet och vikten av kommunicerande teknologi:

> There are three things you can do right now. 1, sign the pledge to show your support. 2, get the bracelet and the action kit. 3, sign up for tri to donate a few dollars a month and join our army for peace. Above all, share this movie online. It's free.
> – speakerröst, Jason Russel (Kony 2012)

För att fortsättningsvis relatera analysen till de sociala konsekvenserna av den nya teknologin, är det värt att ta upp Tomlinsons (2008) tankegångar rörande *cultural-technological anxieties.* Kärnan i diskussionen känns igen, då Tomlinson problematiserar hur den mobila teknologins rumsliga oberoende föder ett behov av att ständigt hålla kontakten och därmed också en ångest när kontakten bryts, till exempel i händelse av avsaknaden av mobiltelefon. Tomlinson menar att den som inte äger eller använder mobiltelefon riskerar att bli kulturellt marginaliserad då man frånsäger sig den rådande plikten att hela tiden vara tillgänglig. Resonemanget ligger också nära det Bauman (2008) talar om som social död. Bauman frågar sig om den elektroniska delen av livet inte längre är ett val, utan istället en förutsättning för att individen inte ska försvinna socialt.

Tomlinsons (2008) och Baumans (2008) idéer rör sig inom ramarna för teorier om *mediatization*, då de diskuterar sociala och kulturella konsekvenser i relation till mediernas förändring. För att åter förankra resonemanget i kampanjen Kony 2012 är det inte långsökt att se denna teori som en av många förklaringar till att budskapet spreds. Att bara titta på filmen Kony 2012 har, som nämnts ovan, sina tydliga konsekvenser, men att aktivt sprida den vidare till sin

omgivning ligger kanske än närmare kärnan i framgångens förklaring. Kopplingen kräver ett visst mått av tillspetsning, men det är fullt möjligt att se delningen som ett sätt att visa sig kulturellt närvarande och socialt levande, för att använda föregående terminologi. Genom en delning av filmen visar personen i fråga för omvärlden att den har tagit del av kampanjen, att den förstår diskussionen och att den är en del av kommunikationen runt den. Delningar och vidarebefordringar av filmen eller andra offentliga utspel som rör kampanjen synliggör således inte bara ämnet som behandlas, utan också i hög grad personen som kommunicerar det.

Slutligen måste mottagarens uppdrag återigen sägas vara mycket enkelt och lättillgängligt, men det blir det bara eftersom den nya teknologin ser ut som den gör, och för att kampanjen, teknologin, och teknologins användande kan sägas vara ömsesidigt anpassade för varandras format. Samma typ av ömsesidig anpassning och utveckling mellan medierelaterade och kulturbundna uttryck kan också sägas exemplifiera teorier om *mediatization*.

En reglerande medielogik

Kopplingen mellan medielogik och *mediatization* är, som tidigare redovisats, lika naturlig som den är omtvistad. Aspekter i mediernas samtida uttryck som kan ses som medielogiska kan i hög grad också ses som tecken på ett ”mediatizerat” samhälle. Stig Hjarvard (2008) bidrar med ett resonemang från vilket perspektivet öppnas och inspirerar till vidare diskussion:

> (…) the most important conclusion for our present purposes is that one of the principal consequences of the mediatization of society is the constitution of a shared experiential world, a world that is regulated by media logic (Hjarvard 2008: 129).

Vi lever och kommunicerar ständigt genom medierna, i medierna, med medierna vid vår sida eller i tron att de inte är närvarande. Detta kan alltså sägas vara en grundförutsättning för teorin om *mediatization*. Vi måste alltså hela tiden förhålla oss till dem, medvetet eller omedvetet. Hjarvard menar ovan att denna förutsättning bidrar till att medierna också formar och enar oss i vår uppfattning om hur saker och ting ska vara, hur de kommuniceras eller hur de ska tolkas. För att gardera Hjarvards resonemang mot kritiken som tidigare nämnts, bör det påpekas hur ett enat samhälle inte behöver betyda en enad värld, utan mycket väl kan vara beroende och avgränsat av mer eller mindre konkreta kontexter och sociala samband. Med detta i aldrig upphörande åtanke, kan man med Schrotts (2009) framhållande av två grundläggande medielogiska filter, urval och presentation, fortsättningsvis låta medielogiken introducera *mediatization* för fallet Kony 2012.

Urval och presentation

För att diskutera och problematisera de val som gjordes bakom kulisserna i organisationen bakom Kony 2012 måste man anta en relativt cynisk utgångspunkt. Påstådda skäl som förklarar filmens och kampanjens natur måste ställas åt sidan för att de rent formmässiga faktorerna ska kunna studeras. Det råder ingen brist på tragik, ondska och orättvisor i världen, och med det i åtanke kan otaliga frågor väckas. Frågor som varför man inte istället riktade sig mot svält och fattigdom, eller varför man valde de huvudpersoner man gjorde blir en mycket hypotetisk problematisering, men kan i ljuset från medielogikens relation till *mediatization* belysa och avtäcka skäl som är relevanta för rådande analys. Det är här viktigt att återigen påminna om kampanjens mål. Man vill alltså genom en 30 minuter lång film, publicerad på internet, få så mycket uppmärksamhet som det är möjligt och därigenom göra Joseph Kony känd. Med detta i åtanke blir diskussionen om vad man behandlar och hur man väljer att presentera det synnerligen viktig.

Björnsson & Luthersson (1997) diskuterar de filter som utgörs av urval och presentation och deras roll i medierna och i samhället. De gör detta med avseende på *medialiseringen* av nyhetsrapportering i svensk press, men diskussionen måste sägas vara ytterst relevant även för uppsatsens ämne. De utgår från en frågeställning kring vad som får genomslag i medierna som är snarlik den som här appliceras på kampanjen Kony 2012. De nämner, förutom de nämnda termerna *urval* och *presentation*, också *form/dramaturgi* som ett tredje filter som ingår i processen som avgör nyhetsvärdet i en händelse. Händelser bör för objektivitetens, nyansens och saklighetens skull passera dessa filter i ordningen urval, form/dramaturgi, och sist presentation. Det är dock så, att den sensationsjournalistiska metoden för nyhetsrapportering innebär ett omvänt förhållande i processen då nyheter väljs. Genom att först se till presentation, sedan form/dramaturgi och till sist urval, försummas ofta händelsens verkliga natur till förmån för formatet den ska presenteras i, och för vad som blir en bra och säljande berättelse.

Kony 2012 kan ses i ljuset av denna teori om *medialisering*, då kritiken som framförts mot kampanjfilmen ofta riktar sig mot det sensationssökande urvalet samt den förenklande och onyanserade presentationen av verkligheten. För att exemplifiera diskussionen kan *Expressens* (2012-03-08) rapportering av fallet bidra till konkretisering. Man refererar där en forskare som menar att ”Det är bara ett `vit man ska rädda afrikaner`-koncept och spridningen av filmen vittnar om en extremt låg kunskapsnivå bland folk (…)”. I samma artikel gör även en talesperson för Ugandas militär gällande att ”Konys styrkor nu för tiden är så små att de inte ses som ett hot i regionen” (Högström 2012).

Argumentet som framförs kretsar alltså kring en fråga om relevans och obefintlig nyans i filmens framställning av verkligheten. Organisationen bakom kampanjen kritiseras i sitt användande av metoder och verktyg för att få uppmärksamhet, för att på bästa sätt kunna sprida nyheten och därmed få genomslaget man eftersträvar. En kritik som känns igen i diskussionen kring sensationsjournalistik. För att faktiskt applicera ovanstående modell på rörelsen kring Kony 2012 krävs möjligtvis en något förenklad framställning, men det faktum att kampanjen alls är möjlig att pressa in i en form som passar in i modellen och att mycket av den kritik som har framförts följer samma linje, kan visa att resonemanget är relevant.

Man bestämmer således vilken berättelse man vill skildra, det vill säga berättelsen om hur barn utnyttjas i Afrika och hur västvärlden kan hjälpa dem. Sedan avgör man vilken form som passar berättelsen, det vill säga en 30 minuter lång kampanjfilm i formen av ett dokumentärt reportage. Till sist väljer man sedan vilka som bäst representerar den version av nyheten man ska måla upp, det vill säga barnen Jacob Acaye och Gavin Russel.

Om man för en stund antar att ovanstående resonemang representerar kampanjens arbete är det lätt att blir dömande och kritiskt mot detta sätt att försöka påverka mottagare och omvärld. Det måste dock påpekas, att diskussionen fortsatt förs mot teorin om *mediatization*, och att förhållandet mellan filmen som medieuttryck och mottagaren som konsument och användare alltid ska ses som reflexivt. Följaktligen har också mottagarna en stor roll i skapandet av denna förutsättning för att en nyhet ska sälja, eller för att en berättelse ska spridas. Den gemensamma och erfarenhetsmässiga värld Hjarvard (2008) talar om, utformar således de premisser mot vilka, i detta fall, kampanjfilmer måste positionera sig för att bli framgångsrika.

Det reflexiva förhållandet mellan media och kultur kan här också beskrivas utifrån en fråga om specialisering. Om man fortsatt utgår från förutsättningen att medielogiken inte innebär en ensam logik, utan måste ses som ett mångsidigt perspektiv bundet till kontextuella faktorer, blir en naturlig utveckling att många olika genrer bildas. Dessa genrer kan baseras på syfte, mottagare, budskap eller medieform. Att det, som föregående stycke antyder, sedan bildas ideal och framgångsmodeller i var och en av dessa genrer bidrar till att sändare måste specialisera sig till en viss medielogik för att kulturens ideal ska motsvaras. Här kan också begreppet *anpassning* i Schultz (2004) förändringsmodell bidra med en poäng, då man i kontexten ser sig tvungen att just anpassa sig efter och praktisera den medielogik som sammanhanget kräver. Rothenbuhler (2010) talar om hur radioformatet på ett liknande vis gått från en ensam form och uppfattning om vad radio är, till otaliga förgreningar beroende på musikstilar eller liknande specialiseringar:

> Radio formats present themselves in public communication, not as business strategy, but as performances of taste, judgement, and style. The radio format portrays a world and an attitude toward it, and invites its listeners into that world (Rothenbuhler 2010: 68).

På ett liknande sätt kan kampanjen Kony 2012 sägas presentera en uttrycksform som specialiserats till en dramatisk, känslomässig och rak logik som publiken föredrar och accepterar i en dokumentär reportagefilm om orättvisor och missförhållanden. Är detta också samma kultur som analyserats som stark i medieanvändande, blir det bara naturligt att presentationen ser ut som den gör i sitt syfte att göra Kony berömd. Denna medvetna taktik, som ofta kritiseras i rapporteringen, erkänns dessutom av Jason Russel själv enligt flera tidningar. *Expressen* refererar Russel då han säger:

> Den här videon är inte svaret, den är bara vägen in till diskussionen. Vi gjorde det här snabbt och förenklat med flit. Vi är stolta över att det är enkelt.
> – *Expressen* 2012-03-12 (Schreiber 2012)

Också rapporteringen om mottagandet filmen får bland unga privatpersoner vittnar om att format och presentation kan sägas vara rent nödvändiga medielogiska verktyg, för syfte och uttrycksform. I *Dagens Nyheter* kommer en svensk 18-åring till tals:

> Man blir hänförd, dras med, och tycker att Kony måste fångas in. Jag blev glad över att ungdomar väljer att jobba för mänskliga rättigheter, och inte bara sitter hemma och pratar – trots den kritik som finns mot dem.
> – *Dagens Nyheter* 2012-03-10 (Flood & Sörbring 2012)

Denna acceptans och medvetandegrad som uttrycks av både filmskapare och mottagare gentemot formatet för kampanjfilmen kan också visa hur processen kring *mediatization* konkretiseras och tar sig uttryck i konsekvenserna av medielogiska faktorer. Schrott (2009) diskuterar modeller för *institutionalization* i sin redogörelse för olika dimensioner i teorin om *mediatization*. Schrott menar att konkurrensen mellan olika reglerande modeller är grundläggande för det sociala livet och att det mellan två starka sociala modeller kan födas en mellanliggande struktur som balanserar dödläget och erbjuder en förlikning. Avtäckandet av en sådan förlikning mellan ordningar i media och andra kontexter kan därefter indikera effekter knutna till *mediatization*, menar Schrott.

För att tillämpa resonemanget på diskussionen om medielogiken i fallet Kony 2012, bör man återigen belysa resonemanget ovan. Det har alltså riktats skarp kritik mot hur presentation, urval och format bidragit till en onyanserad och förenklad bild av verkligheten. En effektsökande bild som har skapats av organisationen enbart för att uppfylla deras egna syften. Kritiken mot den vacklande nyansen och relevansen i presentationen av händelser kring Joseph Kony och förutsättningarna för dem, kan då sägas representera en viss social ordning. En ordning där neutralitet, källkritik och saklighet är högt prioriterade normer och en ordning där engagemang och inblandning måste ske utifrån dessa premisser.

Denna ordning ställs sedan mot den medielogiska verkligheten som kampanjen och filmen arbetar ifrån. Strategier och anpassningar i innehåll och utförande, för optimal genomslagskraft i samhället, kan med den tidigare diskussionen om sensationsjournalistiska metoder som grund, sägas vara genretypiska för medieuttryck vars primära syfte är att nå ut och bli uppmärksammade. Här blir istället villkoren för engagemang och inblandning hänvisade till faktorer som medmänsklighet, känslor, orättvisa, och argumentet att alla faktiskt kan göra skillnad i ett problem som tidigare verkade vara omöjligt att greppa.

Mellan dessa motpoler kan således också en slags förlikning skönjas. Jason Russel uttalar sig reflekterande om hur filmen är avsiktligt förenklad och onyanserad, för att erbjuda en väg in i diskussionen. Nästan samtidigt uttrycker en svensk 18-åring glädje och hänförelse gentemot filmen och engagemanget som den väckt bland ungdomar, trots kritiken som riktats mot kampanjen. En hög medvetenhet blottas följaktligen både av filmskapare och av mottagare, då de enas i en uppfattning om att formatet kan sägas vara nödvändigt och nyttigt för att bidra till vidare diskussion. En delad uppfattning av verkligheten som är svår att urskilja såväl i filmens formmässiga strategi som i kritiken av densamma, men som blir uppenbar i den reflexiva diskussion som här uppstår som en konsekvens av mötet mellan media och social ordning.

Belägg för denna förlikning mellan två konkurrerande ordningar kan alltså sägas indikera förekomsten av metaprocessen som är *mediatization*. I fallet Kony 2012 blir dessutom de konkurrerande ordningarnas karaktär något som i sig kan sägas vara signifikativt för teorin. Detta då media och sociala strukturer här möts i något som kan analyseras som en gemensam, reflexiv kultur.

Från kampanj genom teori till kampanj: i ljuset av tre teman

Filmen Kony 2012, kampanjen, och diskussionen som fördes om rörelsen i pressen belyser teorin om *mediatization* på ett tydligt sätt. De tre olika aspekterna som behandlas i analysen representerar, var för sig, viktiga diskussioner i den teoretiska bakgrunden. Mediernas inflytande i det politiska samhället blir en relevant diskussion då det grundläggs både i filmens syfte att påverka beslutsfattare och bilda opinion, och i en betydande del av forskningsfältet. Detta då *medialisering* är ett av de begrepp som först berörde den tanke som aktuell forskning om *mediatization* utgår från.

Den teknologiska evolutionens betydelse är den aspekt som på förhand kanske ter sig mest uppenbar, då rent materiella verktyg är det som gör informationsflödets vägar genom samhället möjliga. Ämnet blir också relevant att teoretisera då konsekvenserna av tillgänglighet och bra kommunikativa möjligheter ger avtryck i såväl filmens rekordartade spridning, som i förändringar i vårt vardagliga sociala beteende.

Medielogikens relevans är också fast förankrad i både teori och material. I materialet är kritik mot filmens förenklade presentation av verkligheten ofta förekommande. I teorin är medielogiken också flitigt behandlad i en diskussion om huruvida den ska tolkas som en ensam logik för medierna. I denna uppsats, och i fältet i övrigt, tjänar man på att se medielogiken som ett sätt att förklara de val som görs rörande urval och presentation i ett visst avseende. Att begränsa den medielogiska diskussionen till gällande kontext är således inte något som begränsar själva teorin om medielogik, utan snarare ett sätt att kunna applicera begreppet i ett bredare sammanhang.

Med hänsyn till den teoretiska bakgrunden och till fallets natur, är det de ovan nämnda aspekterna som visat sig vara mest relevanta för att beskriva tendenser i ett bredare perspektiv om förändring i samhälle och kultur. Argumentationen för delarnas relevans kan sägas legitimera detta urval genom att påvisa funktionen de olika delarna har för det övergripande synsättet, och för kampanjen som sådan.

I frågan om hur man kan tydliggöra den teoretiska bakgrunden genom att studera mötet mellan fallet och centrala teman i diskussionen kring *mediatization*, är det konsekvenserna som följer av just dessa möten som kan sägas vara det väsentliga. Möten i var och en av de olika huvudaspekterna där ett ömsesidigt påverkansförhållande bildas, och en dubbelriktad anpassning kan skönjas, kan också belysa konkreta tendenser i processen *mediatization*.

Fallet Kony 2012 kan också sägas exponera detta möte på olika sätt, beroende av vilken aspekt som ligger som grund. I frågan om opinionsbildningen och samhällets engagemang i fallet kan sambandet förklaras utifrån hypotesen att verklighetsbeskrivningar och budskap som formas genom medierna får allt större betydelse för våra egna normer och värden. Vi engagerar oss sedan utifrån dessa normer i tron att de är tillförlitliga och när traditionella politiska mönster måste anpassas till folkets ståndpunkter mynnar problemet ut i en fråga om ansvar för de påtagliga konsekvenser som detta scenario kan föra med sig. En generaliserande slutsats rörande detta ska inte göras, men genom att se teorin genom kampanjen kring Kony 2012 måste ett sådant problem ändå tolkas som möjligt och närvarande i processen som uppstår.

I diskussionen om teknologins betydelse är filmens övergripande syfte, och den avslutande uppmaningen att sprida vidare videon det mest påfallande. Tillsammans med de vidsträckta möjligheterna för kommunikation och kraven på tillgänglighet som den teknologiska evolutionen erbjuder, blir förutsättningarna att påverka samhället mycket goda. När dessutom filmens genomslag blir en nyhet i sig behöver mottagaren inte ens ta ställning i frågan för att bli en siffra i den statistik som sedan kan användas som ren marknadsföring i kampanjens syften.

Gällande medielogikens roll i fallet måste det åter nämnas hur medvetet både filmskaparen och privatpersonen som refereras uttrycker sig. Trots att den kritik som riktats mot kampanjen främst berör framställningens vinkling och

dramatiserade bild av verkligheten, visar både sändare och mottagare upp en inställning som menar att detta är nödvändigt. För att alls kunna uppfylla sitt syfte, måste således filmen formas efter vad samhället behöver för att reagera och sedermera agera i en viss kontext. Detta kan sägas vara en konsekvens av hur medierna har format samhället till denna förutsättning, likväl som att konsekvenserna av just filmen Kony 2012 i framtiden blir bidragande till att dessa villkor vidmakthålls.

Genom att exponera centrala aspekter i den breda teoribildningen kring *mediatization* kan man i ljuset av verkligheten introducera mer konkreta diskussioner om mediernas betydelse för de sociala strukturer vi lever genom. Fördelen med att anta ett perspektiv som *mediatization* kan sägas vara att dessa aspekter sedan också kan relateras till varandra, som en del av en större teoribildning eller som en del i en fallstudie som Kony 2012. I detta avseende är perspektivet mycket uppslagsrikt.

I en studie av det här slaget kan tendenserna dock bara analyseras just i förhållande till vad som sägs i forskningen och egentligen inte studeras i egenskap av den utvecklingsprocess som *mediatization* ofta beskrivs som. Konkretiseringen kan därför sägas vara begränsad till själva diskussionen om *mediatization* snarare än att konkretisera *mediatization* som process.

För att närmare undersöka själva processen, utvecklingar i den och skapa en tydlig bild av händelseförloppen som visas, kan istället en komparativ studie göras över längre tid. Genom att undersöka två likartade fall, och sedan se till skillnader som kan förklaras genom mediernas betydelse, kan man bemöta och klarlägga den övergripande processen mer precist. Problemet med en sådan studie kan med stöd i forskningsfältets reflektioner sägas vara att man då måste se till smalare faktorer i fallen och studera dem mer isolerat från andra aspekter, för att tydligt kunna belysa själva utvecklingen.

Med detta följer risken att man då förlorar den breda ansats som perspektivet i viss mån kräver, för att studien ska bidra till just den breda teoribildningen som är *mediatization*. Genom att spekulera i ett sådant scenario, kan man således också mer åskådligt begrunda de svårigheter som tidigare beskrivits rörande olika begreppsliga världar och den svårdefinierade ansatsen att vara både övergripande och inkluderande i studier om mediernas betydelse.

Referenser

Bauman, Zygmunt (2008). *Konsumtionsliv*. Göteborg: Daidalos

Björnsson, Anders & Luthersson, Peter (red.) (1997). *Medialiseringen av Sverige*. Stockholm: Carlsson

Chadwick, Andrew (2006). *Internet politics: states, citizens, and new communication technologies*. New York: Oxford University Press

Couldry, N, 2008, ”Mediatization or mediation? Alternative understandings of the emergent space of digital storytelling”, *New Media & Society*, vol. 10, nr. 3, ss. 373–391.

Hepp, A, (2010) ”Researching ‘mediatised worlds’: Non-mediacentric media and communication research as a challenge”, i Cammaerts, B, Carpentier, N, Kilborn, R, Nieminen, H, Olsson, T, Pruulmann-Vengerfeldt, P, Sundin, E & Tomanic- Trivundža (red.) *Media and Communication Studies interventions and intersections* [Elektronisk], ss. 37–48. Tillgänglig: http://www.researchingcommunication.eu/reco_book6.pdf [2012-05-22]

Hepp, Andreas, Krotz, Friedrich, Moores, Shaun & Winter, Carsten (red.) (2008). *Connectivity, networks and flows: conceptualizing contemporary communications*. Cresskill, N.J.: Hampton Press

Hepp, A (2009) ”Differentiation: Mediatization and Cultural Change”, i Lundby, Knut (red.) (2009). *Mediatization: concept, changes, consequences*. New York: Lang, ss. 139–157.

Hjarvard, S, 2008, ”The mediatization of society: A Theory of the Media as Agents of Social and Cultural Change”, *Nordicom Review*, vol. 29, nr 2, ss. 105–134.

Krotz, F. (2009) ”Mediatization: A Concept With Which to Grasp Media and Societal Change”, i Lundby, Knut (red.) (2009). *Mediatization: concept, changes, consequences*. New York: Lang, ss. 21–40.

Lundby, Knut (red.) (2009). *Mediatization: concept, changes, consequences*. New York: Lang

Mazzoleni, G, & Schulz, W 1999, ”Mediatization of politics: A challenge for democracy?”, *Political Communication*, vol. 16, nr 3, ss. 247–261.

Nord, Lars & Strömbäck, Jesper (red.) (2004). *Medierna och demokratin*. Lund: Studentlitteratur

Rothenbuhler, E (2010) ”From media events to ritual to communicative form”, i Couldry, Nick, Hepp, Andreas & Krotz, Friedrich (red.) (2010). *Media events in a global age*. London: Routledge, ss. 61–75.

Schrott, A. (2009) ”Dimensions: Catch-All Label or Technical Term”, i Lundby, Knut (red.) (2009). *Mediatization: concept, changes, consequences*. New York: Lang, ss. 41–61.

Schulz, W, 2004, ”Reconstructing Mediatization as an Analytical Concept”, *European Journal of Communication*, vol. 19, nr 1, ss. 87–101.

Strömbäck, J & Esser, F. (2009) ”Shaping Politics: Mediatization and Media Interventionism”, i Lundby, Knut (red.) (2009). *Mediatization: concept, changes, consequences*. New York: Lang, ss. 205–223.

Tomlinson, J. (2008) ”’Your life – To Go’: The cultural impact of new media technologies”, i Hepp, Andreas (red.) (2008). *Connectivity, networks and flows: conceptualizing contemporary communications*. Cresskill, N.J.: Hampton Press, ss. 59–68.

Wilhelm, Anthony G. (2004). *Digital nation: toward an inclusive information society*. Cambridge, Ma: MIT Press

Multimedia

Kony 2012 (2012). http://www.Youtube.com/watch?v=Y4MnpzG5Sqc, Tillgänglig: [2012-05-23]

Tidningsartiklar

Barkman, Clas (2012). Filmen om Kony engagerar världen. [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 10 mars. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-05-23]

Film om ökänd gerilla väcker debatt (2012) [Elektronisk] *Aftonbladet*, 9 mars. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-05-23]

Flood, L & Sörbring, G (2012). Hur reagerade du när du såg filmen ”Kony 2012”? [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 10 mars. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-05-23]

Haimi, Rebecca (2012). Kritik mot succékampanjen ’Kony 2012’. [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 8 mars. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-05-23]

Högström, Erik (2012). Filmen om Joseph Kony får hård kritik. [Elektronisk] *Expressen*, 8 mars. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-05-23]

Karlsten, Emanuel (2012). Emanuel Karlsten: ”Kony 2012” en debatt helt utan vinnare. [Elektronisk] *Dagens Nyheter*, 13 mars. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-05-23]

Schreiber, Johanna (2012). Kony-filmare ger sina kritiker rätt. [Elektronisk] *Expressen*, 12 mars. Tillgänglig: Mediearkivet [2012-05-23]

Författarpresentationer

Zandra Bergman är filosofie kandidat i medie- och kommunikationsvetenskap, men har också studerat kulturvetenskap och genusvetenskap. Efter sin examen anställdes hon för att skriva en bok om den nya skollagen. Idag arbetar hon som jämställdhetssamordnare i Sundbybergs stad.

Moa Egonson har en filosofie kandidatexamen i medie- och kommunikationsvetenskap från Lunds Universitet, där hon också har läst kurser i företagsekonomi, spanska och marknadsföringspsykologi och inflytande. Hon har även gjort praktik på det ideella jämställdhetsinitiativet Rättviseförmedlingen samt spenderat en utbytestermin i Buenos Aires, där hon bl.a. studerade historia, politik, ledarskap och marknadsföring. Hösten 2013 arbetar hon som projektledare för ett projekt mot könsdiskriminerande reklam på Sveriges Kvinnolobby.

Alexander Hellgren är filosofie kandidat i medie- och kommunikationsvetenskap och har även studerat statsvetenskap och socialpsykologi vid Lunds Universitet. Under hösten 2013 praktiserade han som kommunikatör på VentureLab, universitetets verksamhet för att hjälpa studenter som vill starta och driva egna företag. I framtiden vill han arbeta med frågor om makt, rättvisa och jämlikhet ur ett kommunikationsperspektiv.

Nike Larsson är filosofie kandidat i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet. Under våren 2013 praktiserade hon på PR byrån Sequel Communications och hösten därpå var hon praktikant på medie- och kommunikationsavdelningen hos den ideella föreningen Endeavour Foundation i Brisbane, Australien. I framtiden skulle hon vilja arbeta med kommunikationsfrågor hos en humanitär organisation eller inom offentlig sektor.

Fredrik Miegel är filosofie doktor i sociologi och sedan 2003 universitetslektor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet. Han har stor erfarenhet av undervisning om uppsatsskrivande och har genom åren handlett närmare 300 kandidatuppsatser till examination. Han ansvarar sedan flera år för uppsatsmomentet på kandidatkursen i ämnet. Hans forskning omfattar bland annat studier av ungdomskulturer, flyktingmottagande, medborgarkultur och internetkulturer.

Carl Rydh tog sin kandidatexamen i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet efter höstterminen 2012. Den avslutades med en praktiktermin hos en PR-byrå i Malmö. Hösten 2013 och våren 2014 är han praktikant på Helsingborgs stads kommunikationsavdelning. Utöver MKV-studierna har han läst kurser i svenska och idrottspsykologi.

Fredrik Schoug är universitetslektor och studierektor i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet, men sedan tidigare också docent i etnologi och har undervisat i detta ämne vid lärosätena i Lund, Bergen, Växjö och Halmstad. Han har publicerat böcker om sport och medier, kunskapssamhället och utbildningssystemet.

Viola Sten är utbildad journalist och tog sin filosofie kandidatexamen i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet vårterminen 2012, som en del av en gymnasielärarutbildning. Efter examen fortsatte hon sin lärarutbildning fram till våren 2013, då hon påbörjade ett längre vikariat som utbildningsadministratör på Institutionen för kommunikation och medier vid Lunds universitet.

Gustav Thunander är filosofie kandidat i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds universitet och läser för närvarande kandidatkursen i journalistik. Långt ner i bagaget finns även fyra terminer socionomstudier vid Malmö Högskola. Hösten 2013 bor han i Stockholm, där han gör sin journalistpraktik på tidningen *Dagens Media*.

Kajsa Tretow har en tvärvetenskaplig filosofie kandidatexamen i medie- och kommunikationsvetenskap vid Lunds Universitet, med flera naturvetenskapliga kurser inkluderade. Under 2013 arbetar hon med domännamn i London, men drömmer om fortsatta studier inom det sociologiska fältet.